Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Centimetres

Colour Chart #13

DANES-PICTA .COM

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

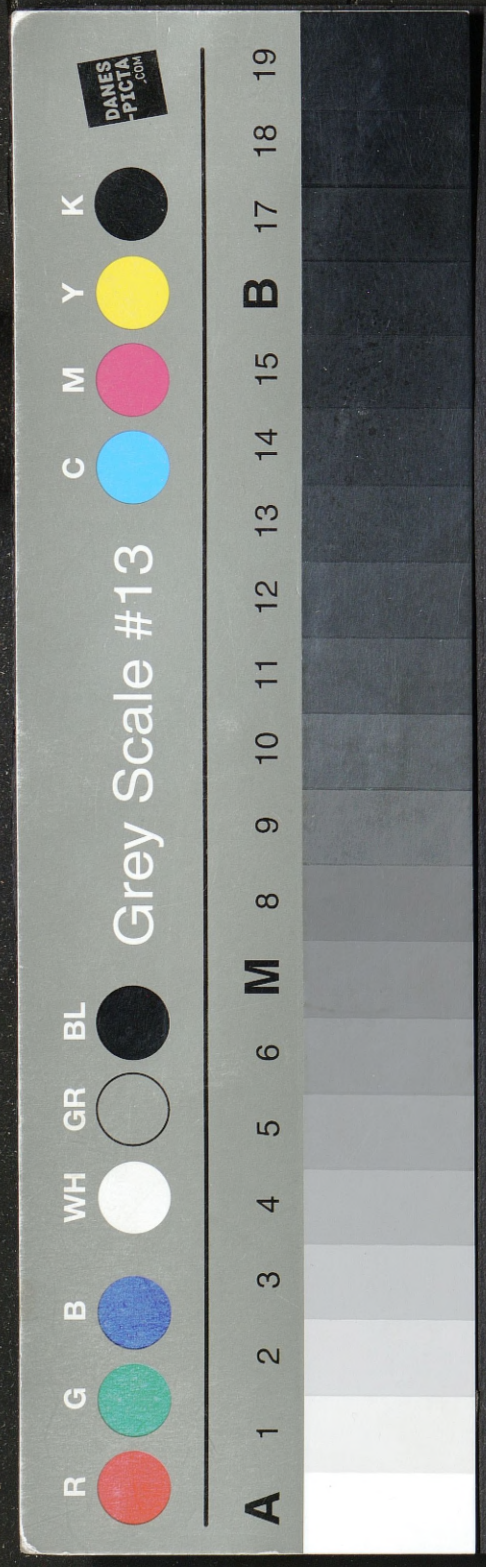

SŁOWNIK FRAZEOLOGICZNY

M. ARCTA

SŁOWNIK FRAZEOLOGICZNY

PORADNIK DLA PISZĄCYCH

UŁOŻYLI

H. GALLE i A. KRASNOWOLSKI

WYDANIE TRZECIE
POPRAWIONE I UZUPEŁNIONE

WYDAWNICTWO M. ARCTA W WARSZAWIE
1928

65a ; 484

DRUKARNIA ZAKŁADÓW WYDAWNICZYCH
M. ARCT, SP. AKC. W WARSZAWIE
CZERNIAKOWSKA 225

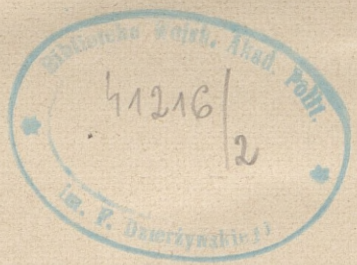

Z PRZEDMOWY DO WYDANIA PIERWSZEGO

Nie będę się tu rozwodził nad znaczeniem frazeologji języka. Dość powiedzieć, że w niej to głównie przebija się duch języka, że na niej głównie oprze się w przyszłości znaczennia czyli semazjologja, jako czwarta (po głosowni, źródłosłowni i odmienni) część gramatyki.

Książka niniejsza nie rości sobie pretensji do objęcia całości frazeologji polskiej, a może również zawieść tych, którzy w niej szukać będą objaśnienia wyrazu lub zwrotu niezrozumiałego. Zadanie jej ściśle jest określone w tytule: ma być poradnikiem dla piszących, czyli ma nasuwać piszącemu odpowiedni wyraz, którego nie zna, albo chwilowo nie umie sobie przypomnieć lub zastosować. Podaję więc przedewszystkiem stare i utarte połączenia wyrazów, a mianowicie połączenia rzeczownika z odpowiednim czasownikiem i przymiotnikiem, jak np. *klęskę ponieść, zwycięstwo odnieść, krzywdę wyrządzić, dobrodziejstwo wyświadczyć, dotkliwa klęska, świetne zwycięstwo* i t. p.

Początkujący często nie znają lub nie umieją zastosować czasowników takich, jak *zrządzić, sporządzić, wyrządzić, wyświadczyć, sprawić, przyczynić, spowodować, wywołać* i t. d., albo *oświadczyć, orzec, odrzec, głosić, zapowiedzieć* i t. p., a używają ogólnikowych: *zrobić, powiedzieć* i t. p. Pragnę więc ułatwić piszącemu dostęp do bogatej skarbnicy naszego języka. Jaką drogę do tego obrałem?

Zwykle słowniki traktują frazeologję zbyt skąpo, a jeśli ją uwzględniają, to podają ją prawie wyłącznie przy czasowniku. Tymczasem piszącemu nie na wiele się przyda. Boć przecie rzeczownik zwykle mu jest znany, a nie może sobie przypomnieć właśnie odpowiedniego czasownika; wyraz np. *klęska* ma w umyśle obecny, a nie umie tylko połączyć z nim czasowników *zadać, ponieść, powetować* i t. d. Dlatego więc podaję frazeologję głównie przy rzeczowniku; przy czasownikach natomiast wyliczam tylko słowa bliskoznaczne, dodając co najwyżej przy każdym z nich po kilka rzeczowników, w celu uwydatnienia różnych odcieni w znaczeniu tych słów.

To samo tyczy się przymiotników, choć ich znaczenie we frazeologji jest bezporównania mniejsze, niż znaczenie czasownika i odpowiednio do tego mniej im poświęcam miejsca.

Co się tyczy synonimiki, to w plan mojej pracy nie wchodziło objaśnienie wyrazów bliskoznacznych, ani czasowników, ani rzeczowników, ani przymiotników. Zestawiam poprostu ich szeregi, tylko zlekka zaznaczając, przez połączenie z kilku odpowiedniemi wyrazami, różnicę ich użycia.

Baczną zato zwracałem uwagę na najzwyklejsze barbaryzmy semazjologiczne (głównie rusycyzmy i germanizmy), które jeszcze bardziej fałszują duch języka, niż barbaryzmy syntaktyczne, ponieważ kaleczą nie ciało, lecz duszę języka.

Ważną część frazeologji, jej okrasę i ożywienie stanowią *przenośnie przysłowiowe*, które w formie zwięzłego obrazu wyrażają jakąś myśl oderwaną. Wiele z nich języ-

kowi polskiemu jest wspólnych z językami innych narodów, podlegających tym samym wpływom cywilizacyjnym. Ich źródła należy szukać przeważnie w Biblji, a poza tem w mitologji greckiej, w autorach starożytnych i nowożytnych, nareszcie w dawnych zwyczajach świata cywilizowanego. Takich wspólnych przenośni przysłowiowych zamieściłem sporą liczbę, a gdzie umiałem, wskazałem na ich źródło (Np. *kopać pod kim dołki, dostać kosza, miecz Damoklesa* i t. p.).

Obok tych wspólnych przenośni język polski, jak każdy inny, posiada swoje własne, idjomatyczne czyli właściwe polonizmy (np. mówić za panią matką pacierz; obiecywać komu gruszki na wierzbie i t. p.). Nie mogłem naturalnie zaniedbać tej części frazeologji polskiej; starałem się nawet czerpać wprost ze źródła mowy ludowej, o ile przenośnie nie są zbyt trywjalne lub nieprzyzwoite.

Zato pominąłem w zupełności owe efemeryczne zjawiska najświeższej daty, wylęgłe przeważnie na bruku warszawskim, w części napływowe, a w części konwencjonalne, które zalegają niziny żywej mowy pewnych warstw narodu, a wciąż się zmieniają, zależnie od mody, w rodzaju takim, jak: *zawracać giłarę, zawracać kontramarkę* i t. p.

Z pewnością niektóre z takich wyrażeń ustalą swój byt w języku, wejdą nawet do literatury; ale przeważna większość prędko zakończy swój żywot efemeryczny i ustąpi miejsca innym, dzięki wciąż nowej pomysłowości ludzi, którym bogaty nasz język, zdaje się, nie wystarcza do wyrażenia zbyt jałowej myśli. Tymczasem mamy prawo uważać takie wyrażenia za intruzów, pomimo że niektóre „pisma humorystyczne" otwierają im swe szpalty gościnne.

Z innych zupełnie powodów pominąłem właściwe przysłowia, mianowicie dlatego, że wychodziłyby poza zakres książki i niepotrzebnie go rozszerzały.

Z istniejących słowników w pracy tej niewiele korzystałem; czerpałem głównie z literatury i mowy potocznej, a także z praktyki nauczycielskiej.

Wiele cennych uwag zawdzięczam p. Michałowi Rowińskiemu, za co Mu niniejszem składam szczere dzięki.

AUTOR.

Warszawa, 1898.

PRZEDMOWA DO WYDANIA DRUGIEGO

W drugiem wydaniu dodałem niemało zwrotów, pominiętych w pierwszem, oraz poprawiłem dostrzeżone błędy. Opuściłem natomiast niektóre wyrazy obce, jeśli oprócz prostego przetłumaczenia nie nastręczały materjału do frazeologji. Objaśnienie wyrazów obcych nie wchodzi bowiem w plan niniejszej książki *).

Nie mogłem się także wdawać w objaśnienie wszystkich przytoczonych zwrotów polskich. Takie objaśnienie znajdzie czytelnik w mojej książce: „Przenośnie mowy potocznej" (Warszawa 1905) **).

AUTOR.

Warszawa, w październiku 1905.

---

*) Znajdzie je czytelnik w „M. Arcta Słowniku wyrazów obcych".

**) W wydawnictwie p. t. „Książki dla Wszystkich".

PRZEDMOWA DO WYDANIA TRZECIEGO

Wydanie niniejsze, podjęte i wykonane po śmierci czcigodnego Autora, w stosunku do poprzednich jest znacznie rozszerzone i uzupełnione. Bogaty materjał ku temu został zaczerpnięty z M. Arcta „Ilustrowanego słownika języka polskiego" (Warszawa, 1915), przyczem zwracaliśmy główną uwagę na zwroty i wyrażenia przysłowiowe: one to bowiem nadają językowi naszemu siłę, jędrność i swojskość, których brak daje się coraz bardziej odczuwać w szarej, bezbarwnej, skosmopolityzmowanej i zepsutej mowie codziennej, w czasopiśmiennictwie i t. p.

Podkreśliliśmy też w licznych miejscach rząd czasowników, pod tym względem bowiem na każdym kroku dają się zauważyć błędy i uchybienia przeciwko zasadom składni.

Dążąc do udoskonalenia niniejszego wydania, wprowadziliśmy ponadto przy końcu książki trzy nowe działy. Pierwszy z nich podaje szereg wyrazów cudzoziemskich, zachwaszczających niepotrzebnie język ojczysty i wskazuje, jakiemi je należy zastąpić. W dziale drugim są umieszczone (tłustym drukiem) wyrażenia błędne, których każdy Polak powinien bezwzględnie unikać, oraz (przerywanym drukiem) odpowiadające im wyrażenia poprawne.

Obu tych działów nie traktowaliśmy wyczerpująco, poprzestaliśmy jedynie na zaznaczeniu najbardziej rażących i najczęściej spotykanych naleciałości.

Wreszcie trzeci dział przedstawia zasadnicze wskazania gramatyki i stylu, które każdy piszący powinien znać, o ile chce dobrze władać mową polską.

Tak poprawione dziełko niniejsze przyniesie, miejmy nadzieję, prawdziwą korzyść miłośnikom czystości języka ojczystego.

WYDAWCA.

Warszawa, 1928 r.

OBJASNIENIA SKRÓCEŃ

Antyt. — antyteza, przeciwstawienie, wyraz przeciwnego znaczenia.
eufem. — eufemizm, wyrażenie złagodzone.
galic. — galicyzm, zwrot naśladowany z języka francuskiego.
german. — germanizm, zwrot naśladowany z języka niemieckiego.
iron. — ironicznie; wyrażenie użyte z przekąsem.
liczba mn. — liczba mnoga.
myśl. — wyrażenie myśliwskie.
nieosob. — słowo lub wyrażenie nieosobowe.
ob. — obacz.
omów. — omówienie (peryfraza).
omów. eufem. — omówienie łagodzące.
porówn. — porównaj.
przen. — przenośna (metafora), wyrażenie obrazowe.
prowinc. — prowincjonalizm.
przestarz. — wyraz przestarzały.
przysł. — przysłowie.
rusyc. — rusycyzm, zwrot naśladowany z języka rosyjskiego.
synon. — synonim, wyraz bliskoznaczny.
zam. — zamiast.
zbior. — wyraz zbiorowy, użyty w znaczeniu zbiorowem.
znacz. — znaczenie; *w znacz. właśc.* — w znaczeniu właściwem; *w znacz. przen.* — w znaczeniu przenośnem.
żartobl. — wyrażenie żartobliwe.
* (gwiazdka) oznacza wyrażenia, bezwarunkowo błędne, których unikać należy.

A.

Aberacja — zboczenie. Aberacja umysłowa — obłęd, obłąkanie.

Abrewjacja — skrócenie, skrót. Abrewjacja utworu.

Absolucja — rozgrzeszenie. Dać komuś, dostać absolucję.

Abstrakcja — oderwanie. Gubić się w abstrakcjach.

Abstrakcyjny — oderwany. Abstrakcyjna teorja.

Absurd, absurdum — niedorzeczność. Doprowadzić do absurdum. Dowodzić ad absurdum.

Adherent — stronnik, zwolennik. Adherent powstania.

Administracja — zarząd. Koszta administracji.

Admiracja — podziw, podziwienie. Pełen admiracji dla kogoś.

Admirować — podziwiać, uwielbiać. Admirować obraz.

Admonicja — napomnienie. Dać komuś, otrzymać admonicję.

Adoracja — uwielbienie. Towarzystwo wzajemnej adoracji.

Adres. Skierować się pod mylnym adresem (= źle trafić, do niewłaściwej osoby lub miejsca). Powiedzieć coś pod czyimś adresem (= mając go na myśli).

Afront — zniewaga, obelga, ubliżenie. Afront spotkał kogoś. Zrobić komuś afront.

Agitacja — poruszenie, podburzenie. Agitację rozwinąć, szerzyć.

Agonja — konanie, dogorywanie. Leżeć w agonji.

Akademicki — odnoszący się do akademji lub akademika. Rozprawy akademickie (= teoretyczne).

Akcje—idą w górę, spadają. (Także *przenośnie:* widoki czyjeś się polepszają albo pogarszają). Akcję (czynność: wojenną, sądową) podjąć przeciwko komuś, rozpocząć, wdrożyć.

Aklamacja — jednomyślna zgoda. Uchwalić coś przez aklamację.

Akt (dokument) wystawić, podpisać; zaciągnąć coś do aktów. W dawnych aktach szperać, nad aktami ślęczeć. Aktu (czynności, obrzędu) dopełnić, np. aktu poświęcenia kościoła, chrztu, otwarcia wystawy; akt wiary, skruchy, akt zemsty. Akt publiczny (= popis).

Alarm. Bić, uderzyć na alarm (= na trwogę). Alarm podnieść; wszcząć. Fałszywy alarm.

Aleluja — przyśpiew w śpiewach wielkanocnych. Śpiewać aleluja (= cieszyć się, triumfować).

Alfa i omega—początek i koniec, wszystko razem.

Aluzja — napomknienie o czemś, przytyk do czegoś. Uczynić aluzję do czegoś. Aluzja przejrzysta.

Amator — miłośnik; *iron.* Amator kwaśnych jabłek.

Ambona. Spaść z ambony (o zapowiedziach).

Amen. Pewny jak amen w pacierzu, w kościele.

Amfitrjon — gospodarz, podejmujący gości. Nasz amfitrjon nam dogadza.

Amor — bożek miłości u Greków. Strzała Amora, wdawać się w amory.

Amortyzacja — umorzenie długu. Amortyzacja maszyn.

Amortyzować—umorzyć. Pożyczkę amortyzować.

Analiza — rozbiór. Poddać coś (ścisłej) analizie.

Analogja — podobieństwo. Analogję w czemś upatrywać, znaleźć. Wnioskować przez analogję.

Anarchja — bezrząd, nierząd. Anarchję wywoływać.

Androny pleść, wygadywać. *Synon.* bredznie, banialuki, koszałki opałki, duby smalone, rzeczy niestworzone, trzy po trzy.

Anielski. Trzeba mieć anielską cierpliwość, człowiek anielskiej dobroci.

Aniołek. Aniołek z różkami (= djabełek); *przen.* człowiek zły, złośliwy, skłonny do gniewu.

Annasz. Wodzić kogoś od Annasza do Kajfasza (Ew. św. Jana, XIX, 24).

Aparat—przyrząd. Aparat rządowy (= instytucje rządowe). Aparat dowodów (= zestawienie dowodów).

Apatja — obojętność, nieczułość. Wpaść w apatję. Otrząsnąć się, ocknąć się z apatji. Wyrwać kogoś z apatji; *Porówn.* odrętwienie.

Apel — wezwanie. Stanąć, stawić się do apelu (o żołnierzach). Apel do społeczeństwa.

Apetyt. Apetyt bierze, odchodzi kogoś. Apetyt zaostrzyć, popsuć sobie lub komuś, mieć na coś. Apetyt wilczy. *Synon.* chętka, oskoma, ślinka; *przen.* Ślinka do ust idzie; zęby ostrzyć na coś.

Apopleksja — udar. Apopleksją rażony, tknięty; skłonny do apopeksji.

Apostolski. Skład apostolski (= wyznanie wiary chrześcijańskiej). Stolica apostolska (= stolica papieska, Rzym).

Aptekarski. Aptekarska cena (= nadmiernie wysoka). Aptekarskie wagi (= bardzo dokładne).

Arbuz. Dostać arbuza (= kosza); *ob.* Kosz. *Porówn.* czarna polewka.

Archiwum. Składać coś do archiwum (= oddawać zapomnieniu).

Arena — pole walki. *Przen.* arena życia. Wystąpić na arenę; zejść z areny.

Areszt położyć na czemś; obłożyć coś (sumę jakąś) aresztem. Areszt z czegoś zdjąć. Kogoś pod areszt oddać. Przebywać, siedzieć w areszcie (= w więzieniu).

Argument — dowód, wywód. Argument przekonywający. Argument przytoczyć, zbić. Argument nie wytrzymuje krytyki.

Argusowy wzrok (= czujny).

Armata — działo. Armaty lać. Armatę nabić; strzelać z armat. Armaty grzmią; sieją, szerzą zniszczenie; zieją ogniem, zniszczeniem. Huk armat. Mięso dla armat (= żołnierze). Armaty zmusić do milczenia. *Przen.* wysunąć ciężką armatę (= dowód przekonywający).

Atak przypuścić, skierować do czegoś, wykonać, ponowić, wznowić; gotować się, iść do ataku. Atak wytrzymać, odeprzeć. *Synon.* napad, zaczepka, uderzenie.

Atrakcja—pociąg, ciążenie, przyciąganie. Wywierać szczególną atrakcję na kogoś.

Atrybucja — zakres działania. Wdzierać się w czyjeś atrybucje (= prawa). Do atrybucyj czyichś należeć, w atrybucje czyjeś wchodzić.

Audjencja — posłuchanie. Prosić o audjencję, audjencję otrzymać. Udzielić komuś audjencji.

Aureola — chwała, blask; *porówn.* nimb. Otoczyć kogoś (skroń czyjąś) aureolą świętości, sławy i t. p. *Synon.* blask, nimb.

Auspicje — wróżby. Pod dobremi auspicjami coś rozpoczynać.

Awantura — zajście, osobliwe wydarzenie, dziwna przygoda. Zrobić awanturę; awantury wyprawiać; awantur szukać, unikać.

Awersja — wstręt, obrzydzenie.

Awizacja — zawiadomienie. Awizację otrzymać, komuś wręczyć.

B.

Baba, babka. Masz, babo, redutę a. placek (*ob.* Masz, djable, kaftan!). Baba z wozu, koniom lżej. Herod-baba (hic mulier). Na dwoje babka wróży (= rzecz jeszcze nie pewna). Dostaniesz, aż ci się babka przyśni. Nie miała baba kłopotu, kupiła sobie prosię. Gdzie djabeł nie może, tam babę pośle.

Baba, babski. Babie lato. Babskie gadanie. Nie zważać na babskie gadanie.

Baczenie, pilne uważanie. Baczenie na coś dawać, mieć; *ob.* Baczność.

Baczność zwracać, dawać, mieć, wytężyć na coś; mieć się na baczności. Baczność czyjąś na siebie ściągnąć. Czyjejś baczności ujść; czyjąś baczność uśpić, ukołysać, oszukać, zmylić, odwrócić. Baczność! z drogi! Stać na baczność. *Synon.* baczenie, czujność, uwaga.

Baczny, *synon.* uważny, czujny; roztropny, ostrożny. Baczna uwaga, czujność, staranie, oko.

Bać się kogoś, czegoś; o kogoś, o coś. Bać się czegoś, jak ognia; jak djabeł święconej wody; bać się własnego cienia. *Synon.* obawiać się, lękać się, strachać się czegoś; niepokoić się, trwożyć się czemś; truchleć (na widok czegoś, na samą myśl o czemś). On się boi, a złe broi.

Badać coś, *synon.* śledzić, roztrząsać, tropić coś; poszukiwać, dochodzić, dociekać czegoś. Badać bieg gwiazd.

Badanie rozpocząć, przeprowadzić, ukończyć; badaniu coś poddać.

Bagatela, *synon. ob.* Drobnostka. To nic ważnego, bagatela!

Bagno, *synon.* błoto, trzęsawisko, oparzelisko, moczar, mokradło; *ob.* Błoto.

Bajeczny, *synon.* niesłychany, wyjątkowy, cudowny, świetny. Bajeczne przyjęcie.

Bajki opowiadać, roznosić, rozpuszczać, zmyślać; *ob.* Plotka. Wierutna bajka.

Baki świecić komuś (= pochlebiać, potakiwać).

Bal, świetny, tańcujący, maskowy. Bal wyprawić, wydać; otworzyć. Bal sprawić komuś; *iron.* = obić, ukarać kogoś.

Balsam lać, sączyć w rany, w serce. *Przen.* ulga, pociecha, osłoda.

Bałwan, *synon.* wał, fala. Bałwany spienione, rozhukane; biją, toczą się, piętrzą się, huczą, unoszą coś, uderzają o brzeg, rozbijają się o brzegi.

Bałyk — wędzony grzbiet jesiotra. Chodzić na bałyku (= raczkiem chodzić, czołgać się).

Banalny — oklepany. Banalny frazes.

Bandoch, bandos — najmita rolny. Do orki najęto bandosów.

Banialuki pleść; *ob.* Androny.

Bankrutować — ogłaszać się niewypłacalnym dłużnikiem, tracić majątek. *Przen.* dawać za wygraną, cofać się, rezygnować z czegoś. Bankrut życiowy.

Baranek. Udawać baranka (= niewiniątko).

Baranî. Beczeć baranim głosem (= płakać). Skórka barania (= głupiec, dureń).

Barwa — kolor. Barwę przybrać, zmienić, czemuś nadać. Barwę (liberję) czyjąś nosić. Barwy narodowe.

Bary, barki. Za bary brać się, wodzić się z kimś. Wziąć coś na swe barki; na swych barkach coś dźwigać; także *przen.* lata wiek, siódmy krzyżyk i t. p. Mieć szerokie, krzepkie bary.

Basarunek — nawiązka, wynagrodzenie za pobicie. Dać, sprawić komuś basarunek, *iron.* — zbić, ukarać kogoś; *porówn.* sprawić bal.

Basować komuś (= schlebiać).

Bat, batóg; *ob.* Bicz. Wsypać sto batogów.

Bawełna. Obwijać coś w bawełnę (= przykrą prawdę łagodzić, ubarwiać); nie obwijać w bawełnę (= mówić bez obsłonek).

Bąk. Bąka strzelić, uciąć (= głupstwo powiedzieć). Puścić bąka (= plotkę). Bąki zbijać, strzelać (= próżnować). Pić jak bąk (= dużo pić).

Bebechy — wnętrzności, kiszki. Aż bebechy bolą!

Beczka. Beczkę pobijać: wytoczyć, odszpuntować. Beczkę soli razem z kimś zjeść (o zażyłych przyjaciołach). Beczka Danaid (= beczka bez dna, otchłań, pochłaniająca wszystko. Z mitol. greckiej). Z tej beczki zaczynasz! (= w ten sposób mówisz!). Zacząć z innej beczki (= zacząć mówić o czemś innem). Beczka bez dna (= rozrzutnik). Gruby, jak beczka.

Beknąć — odezwać się bekiem. Grubo beknąć (= ponieść znaczną stratę, duży wydatek).

Benedyktyńska praca (= cierpliwa, mozolna).

Benefis — dochód z widowiska na czyjąś korzyść. Na czyjś benefis (= na jego korzyść).

Berdyczów. Pisz na Berdyczów (= nic nie odbierzesz, nie wskórasz; *porówn.* zapisz sobie w kominie).

Berło, potężne, światowładne. Berło dzierżeć, rozpościerać, rozciągać nad czemś; berło odjąć, wydrzeć komuś; sięgnąć po berło; *porówn.* tron, korona.

Bezdroże, *synon.* manowiec. Puszczać się na bezdroża.

Bezkrwawy. Bezkrwawa Ofiara (= msza św.).

Bezpieczeństwo (życia i mienia) zapewnić komuś; bezpieczeństwa strzec. Stróż bezpieczeństwa publicznego.

Bezpieczny od kogoś, od czegoś; o ko-

goś, o coś; komuś. *Synon.* pewny. W bezpiecznem miejscu ukryć.

Bezprawie. Puszczać się na bezprawia; dopuścić się bezprawia. Bezprawie czyjeś ukrócić.

Bezrybie. Na bezrybiu i rak ryba.

Biały. Białogłowa (=kobieta). Białe mięso (=cielęcina, wieprzowina, drób). Biała broń (=sieczna). Biała płeć (=kobiety). Biała karta (=nie zapisana: dusza dziecka jest białą kartą). Biały chleb (=pszenny). Biały dzień (=jasny). Biały mazur (=tańczony o świcie). Biała kawa (=z mleczywem). Do białego dnia (=do rana). Biały wiersz (=nie rymowany). Biały mróz (=szron, sadź).

Bicz, *synon.* bat, batóg. Z bicza trzaskać, biczem zaciąć konia, smagać; bicz na kogoś, na siebie samego ukręcić. Z piasku bicza nie ukręcisz (=z niczego nic nie zrobisz). Bicz Boży (=kara Boża, klęska). Rozpuszczony, jak bicz dziadowski. Rozpuścić język, jak bicz dziadowski.

Bić kogoś, *synon.* uderzyć, biczować, smagać, chłostać, ćwiczyć, prać kogoś; *ob.* Zbić kogoś. Bić monetę, książki, drogę, bić w bęben, we dzwony, na alarm, na trwogę; bić głową o ścianę (z rozpaczy), bić czołem komuś, przed kimś; bić na kogoś (=godzić, czyhać, powstawać); bić na coś (=kłaść nacisk). Bić się w piersi (=uznawać swe błędy); bić się z czemś (=kłopotać się); bić się z myślami. Zegar bije, pioruny biją, poty biją (=występują na kogoś); krew bije do głowy; serce, puls bije. Prawda bije w oczy.

Bieda wali się, spada na kogoś, dokucza komuś, doskwiera; dusi, tłoczy kogoś; bieda aż piszczy; wielka bieda (nędza). Biedę znosić, klepać, łatać, zwalczać. Od biedy (=jako tako). Z biedą (=z trudem). Biedy nabawiać się lub kogoś; biedy napytać sobie lub komuś; biedę sobie kupić; ściągnąć biedę na swoją głowę, wpaść w biedę. Mieć z kimś biedę. Z biedy wyrwać się, wygmerać się, wygrzebać się, dopomóc komuś z biedy. Przyciśnięty biedą. Od biedy coś umieć, od biedy coś ujdzie. To jeszcze pół biedy (=rzecz nie tak straszna). *Synon.* nędza, ubóstwo, dolegliwość, kłopot.

Bieg, szybki, bystry, chyży, wartki (rzeki), przyśpieszony. Bieg (biegu) przyśpieszyć, zwolnić; bieg wstrzymać. Inny bieg czemuś nadać, np. myślom. Puścić coś w bieg. W pełnym biegu; swoim biegiem. *Synon.* pęd (wody, wiatru), prąd, nurt (rzeki), lot (ptaka).

Biegać, jak za rarogiem, jak kot z pęcherzem (=szukać czegoś kłopotliwie).

Biegły, *synon. ob.* Zręczny.

Biegun. Dwa bieguny (=przeciwieństwa).

Bielmo mieć na oku. Bielmo spada komuś z oczu (=oczy otwierają się na coś; *przen.* otrząsa się z omamienia, z błędu). *Porówn.* łuska.

Biesiada, huczna. Biesiadę wyprawić. *Synon.* uczta, bankiet, biba, gody.

Bieżący. Bieżąca woda; bieżąca sprawa (=sprawa dnia dzisiejszego). Bieżący miesiąc.

Bigos. Bigosu narobić komuś (=kłopotu, zamieszania). Zrobić z czegoś bigos hultajski (=nieporządną mieszaninę); *porówn.* groch z kapustą.

Bitwa, krwawa, mordercza, walna, rozstrzygająca. Bitwa wre, toczy się. Bitwę wydać komuś, przyjąć, rozpocząć, rozstrzygnąć; wygrać, przegrać. Losy bitwy się ważą. *Synon.* potyczka, utarczka; *ob.* Walka. *Przen. ob.* Pole, plac.

Bity. Droga bita — gościniec. Bite pismo (=ścisłe). Zrazy, kotlety bite (=nie siekane). Talar bity (=całkowity). Nie w ciemię bity (=przezorny, przewidujący).

Bladość, trupia, śmiertelna; bladość pokrywa twarz. Pokryć się bladością.

Blady, jak trup, jak śmierć, jak chusta.

Blagier — kłamca; *synon.* fanfaron, samochwał. Urodzić się blagierem.

Blask, olśniewający, wspaniały, przyćmiony, fałszywy; blask pada na kogoś, na coś, otacza kogoś, razi (oczy). Blask rzucać, roztaczać, tracić, przyćmić, zgasić. Blaskiem świecić, promienieć; w blasku kąpać się, tonąć. Blasku czemuś dodać; blask rodu podtrzymywać. *Synon.* połysk, aureola, splendor, lustr, świetność.

Bluźnierstwo powiedzieć, bluźnierstwa miotać, bluźnierstwem bryzgać na kogoś.

Błahy pozór, powód, rozrywka, przyjemność. *Synon.* marny, nikły.

Błąd, gruby, drobny, fatalny. Błąd wkrada się w coś, tkwi w czemś. Błąd popełnić, wpaść w błąd, być, pozostawać w błędzie. Błąd (moralny) naprawić, (logiczny, faktyczny) poprawić, sprostować; błąd wykorzenić.

Zarazić się błędami. Błąd wyznać, błąd swój uznać. Otrząsnąć się z błędów, pozbyć się błędu. Błąd komuś wytknąć, wykazać. W błąd kogoś wprowadzić. Z błędu kogoś wyprowadzić, wywieść. Błędy szerzyć, rozsiewać. Z błędów coś oczyścić. *Synon.* wada, przywara, usterka, niedostatek, omyłka, pomyłka, zdrożność, uchybienie.

Błędny rycerz; błędne zdanie, błędne koło. *Synon.* mylny, fałszywy.

Błogosławić komuś (o Bogu), kogoś (o ludziach). Błogosławić komuś dziatwą; komuś na dzieciach. Błogosławić na coś (= poświęcać).

Błoto. W błocie ugrząść, zagrzęznąć, uwięznąć, tarzać się, nurzać się, ubabrać się. Rzucić coś w błoto (=zmarnować); z błota wyciągnąć kogoś (=z hańby, z poniżenia); błotem obrzucić, obryzgać kogoś, zmieszać kogoś z błotem (=zelżyć, zniesławić). Tarzać się w błocie (=żyć w upodleniu, w rozpuście). *Synon.* bagno, kałuża.

Błyskawica miga, rozdziera niebo, przeszywa powietrze. Lotem błyskawicy. Oczy rzucają błyskawice. Szybki jak błyskawica.

Bocian klekoce. Czy jestem bocianem, żebym kraj oczyszczał z gadów? (z przywar, nieprawości).

Bociani. Bocianie nogi, bociania szyja (=długie a cienkie). Bocianie gniazdo.

Bodziec, *synon. ob.* Pobudka. Bodźca dodać komuś.

Bogactwo, niezmierne; bogactwa zbierać, gromadzić. *Synon.* skarby, mamona (Łuk., XVI, 13). *Przen.* złoty cielec (2 Mojż. XXXII, 4—8), złote runo (z greckiego podania o Argonautach), złote góry, góry złota, złote jabłko. *Antyt.* ubóstwo.

Bogaty, jak Krezus, jak nabab indyjski. Bogaty w przymioty. *Synon.* majętny, zamożny, zasobny, dostatni, obfity.

Bojaźliwy, *synon.* tchórzliwy, trwożliwy, lękliwy, nieśmiały.

Bojaźń ogarnia kogoś, owładnęła kimś; bojaźń zwalczyć. *Synon.* obawa, strach, lęk, trwoga przestrach, przerażenie, zgroza. W bojaźni Bożej żyć (=uczciwie).

Bok. Na bok (na stronę) ustąpić, coś odłożyć. Trzymać się na boku, na uboczu. Na bok! z drogi! Wziąć się pod boki, ująć się w boki; boki zrywać (ze śmiechu). Przewracać się z boku na bok, spać niespokojnie; wyspać się na wszystkie cztery boki. Bokiem komuś coś wyjdzie, wylezie (=bardzo dokuczy). Pod bokiem (=tuż, blisko). Bokami robić (=dobywać ostatka sił). Bokami świecić (=dochodzić do nędzy).

Boleść niema, głęboka; boleść maluje się, odbija się na twarzy czyjejś. Boleść znieść cierpliwie; w boleściach wić się; boleści oddać się; boleści czyjejś ulżyć; od siedmiu boleści (=do niczego). *Synon.* ból, żal, zgryzota.

Bombastyczny — napuszony (styl, frazes).

Bób, zadać komuś bobu (=dokuczyć mu).

Bóbr. Płakać, jak bóbr (=rzewnie).

Bóg, *omów.* Pan, Stwórca, Ojciec Niebieski, Przedwieczny, Pan Zastępów, Niebo, Opatrzność. Broń Boże! Niech Bóg broni! Boże uchowaj! Szczęść Boże! Boże pomagaj! Daj Boże zdrowie! Daj Boże doczekać! Chwała Bogu! Dzięki Bogu! Bóg mi świadkiem! (zaklęcie). Jak Bóg w niebie (tak się coś stanie). Jak Boga kocham! Jak mi Bóg miły! Bóg widzi, że... Bogiem a prawdą. W Bogu nadzieję pokładać. Bóg wie, Bóg raczy wiedzieć (wyraz niepewności). Jak Bóg da. Bogu ducha winien (=nic nie wie, nic nie winien). Oddać Bogu ducha (=umrzeć). Polecić się Bogu. Bogu ofiarować swą krzywdę, swe zmartwienie. Dobrze, wygodnie komuś, jak u Pana Boga za piecem. Żyć jak Bóg przykazał. Cudzym bogom służyć.

Bój, krwawy, zacięty; toczy się, wre, wszczyna się. Bój wieść, toczyć, do boju z kimś stanąć, wystąpić, rwać się do boju. Zagrzewać do boju; zaprawić się lub kogoś do boju. Wstępnym bojem walczyć, coś zdobyć. Uszykować wojsko do boju. *Synon. ob.* Walka.

Ból, przejmujący, dotkliwy, gwałtowny, silny, głuchy, ostry, piekący, szarpiący. Ból dokucza, dolega, dojmuje, dopieka komuś; dręczy, trapi, przejmuje, nurtuje, rozbiera, dławi, szarpie kogoś, wykrzywia twarz czyjąś, ściska serce, targa wnętrzności, zatapia swe szpony. Ból zadać, sprawić komuś, czuć, odczuwać, znosić; złagodzić, uśmierzyć, ukoić. Z bólu sykać, jęczeć, krzyczeć, wić się, jak robak. *Synon.* boleść, cierpienie. *Przen.* rana. *Antyt.* rozkosz.

Bór, głuchy, ciemny. *Synon. ob.* Las.

Brać (wziąć) przykład z kogoś, górę nad kimś, udział w czemś. *(Błędn.* * przyjmować

udział); wziąć coś komuś za złe. Brać się do czegoś. *Synon.* garnąć się, przykładać się, rwać się do czegoś; jąć się czegoś, podjąć coś. *Ob.* Zabrać się.

Brak, dotkliwy, zupełny. Brak uczuć, odczuwać. Braku dopełnić; braki uzupełnić; braki wychowania zapełnić; brak czegoś pokryć. *Synon.* niedostatek, ubytek, defekt, luka, szczerba; towar wybrakowany, zepsuty. Rzucić coś między braki.

Brakować. Brakuje komuś czegoś; *synon.* nie dostaje, nie staje czegoś, zbywa na czemś. *Germ.* *co ci brakuje? *zam.* co ci jest? co ci dolega? *Błędn.* *brakuje cztery złote, *zam.* brakuje czterech złotych.

Brat. Nie jest mi ani brat, ani swat. Żyć z kimś za pan brat. Bracia ślubni — związani uroczystym ślubem przyjźni dozgonnej.

Brawo dać, bić komuś. *Ob.* Oklask.

Brednie pleść, wygadywać. *Synon. ob.* Androny.

Brewerje — awantury. Brewerje wyprawiać, urządzać.

Broda najeżona, nastroszona, przystrzyżona, do pasa, poważna. Dostać, co komu z brody skapnie. Brodę gładzić.

Broić coś złego, figle.

Bronić, *synon.* chronić, strzec, osłaniać kogoś, od czegoś. Bronić się do upadłego, do ostatniej kropli krwi.

Broń zaczepna, odporna; biała, palna, obosieczna. Broń nabić. Broń podnieść, zwrócić przeciwko komuś; złożyć przed kimś, rzucić; pod broń stanąć; porwać się do broni; chwycić za broń; bronią władać. Stać pod bronią. Broń zawiesić. Dać komuś broń do ręki, wytrącić komuś z ręki. Pod broń powołać kogoś; do broni! Z bronią w ręku wystąpić, kogoś pochwycić. Zwalczać kogoś jego własną bronią *(przen.* jego własnemi argumentami). Ukuć z czegoś broń przeciw komuś. Zawieszenie broni. *Synon.* oręż, zbroja.

Bród — mielizna. Mieć czegoś w bród (= obficie).

Brud. Prać swe brudy (brudną bieliznę) w domu, publicznie (= kłócić się publicznie, wykazywać nadużycia, błędy).

Brudzić (zabrudzić, zbrudzić), *synon.* splamić, zawalać, zasmolić, zabrukać, pokalać.

Bruk. Na bruku osiąść, zostać; wyrzucić kogoś na bruk. Szlifować, zbijać bruki (= włóczyć się niepotrzebnie po ulicach, próżnować).

Brukowy. Dziennik brukowy (= podający głównie wiadomości o wypadkach na mieście).

Brwi gęste, krzaczyste, groźne. Brwi ściągnąć, zmarszczyć, najeżyć, chmurzyć.

Brzeg (rzeki) płaski, niski, wysoki, urwisty. Do brzegu przybić, dopłynąć, zawinąć (= osiągnąć pomyślność); od brzegu odbić; na brzeg wysadzić kogoś; *ob.* Ląd. Rzeka z brzegów występuje, brzegi podmywa, podrywa. Stanąć, ocknąć się nad brzegiem przepaści. Kto z brzegu, pierwszy z brzegu. *Synon.* krawędź, kraniec, kant, skraj, rąbek, zrąb, rubież.

Brzemię dźwigać na barkach, zarzucić sobie, zadać komuś (na plecy); zrzucić z siebie. Upadać, uginać się pod brzemieniem czegoś (trosk, trudów), pochylony pod brzemieniem czegoś; zgarbiony brzemieniem lat. Brzemię cięży na kimś. *Synon.* ciężar.

Brzęczący. Brzęcząca moneta (= metaliczna, gotówka).

Brzuch komuś rozpruć; zapchać, napchać sobie czemś. Gładzić się po brzuchu (z zadowolenia). Leżeć do góry brzuchem (= nic nie robić). Dogadzać brzuchowi (= dobrze i dużo jeść). Dostać brzucha (= zajść w ciążę). Z brzuchem chodzić (= być brzemienną).

Brzydki jak noc; jak siedem grzechów śmiertelnych. Brzydka sprawa. Brzydki uśmiech. *Synon.* szpetny, wstrętny, paskudny, szkaradny, obrzydliwy, ohydny, *Antyt.* piękny.

Buda. Do budy! (wołanie na psa). Nie zda się psu na budę (= do niczego). Zamknąć budę (sklep, kantor, zwinąć interes).

Budowa. Przystąpić do budowy czegoś; budowę rozpocząć, wykonać. *Synon.* skład, układ, ustrój. Budowa zdania. Budowę (budowlę, budynek) wznosić.

Budować (dom, miasto, most, okręt); *synon.* sklecić (szałas, budkę, tratwę), wznosić (budynek, gmach, zamek, pomnik), założyć (miasto). Budować na piasku (na niepewnej podstawie); *ob.* Piasek. Budować zamki na lodzie (= mrzonki). Budować na czemś nadzieje, plany (= zakładać).

Budzić (obudzić) uśpionego; *synon.* ocucić. Budzić zapał, zajęcie, interes, śmiech,

zachwyt, podziw, zamiłowanie, wstręt; budzić kogoś, coś z uśpienia, do życia. *Synon. ob.* Spowodować.

Bujać — wznosić się w powietrzu, latać. Bujać w obłokach (= marzyć).

Bujny. Bujna roślinność (wegetacja), wyobraźnia (imaginacja), bujne włosy, bujny wzrost. *Synon.* wybujały, bogaty, obfity.

Buława, oznaka godności hetmańskiej. *Przen.* dowództwo. Buławę dzierżeć, komuś oddać. Pod buławą czyjąś służyć, walczyć.

Bunt wybucha, wszczyna się, sroży się. Bunt podnieść, wszcząć, wzniecić, wywołać; stłumić, uśmierzyć; do buntu podżegać, podburzać, poduszczać. *Przen.* sztandar buntu podnieść, rozwinąć, zatknąć gdzieś; pożogę buntu wzniecić; (tlejące) żarzewie buntu rozdmuchać, przygasić, stłumić; pochodnię buntu zapalić, nieść.

Bura. Burę dać komuś, dostać od kogoś. *Synon.* wymówki, perora.

Burda, karczemna, uliczna. Burdy wyprawiać. *Synon.* kłótnia, bójka, awantura.

Burza, gwałtowna, morska. Burza zbiera się (nad kimś), wisi w powietrzu, zbliża się, zrywa się, wybucha, powstaje, sroży się, szaleje, porywa w swe objęcia, zaskoczyła kogoś, przechodzi ponad czemś, przeszła, ucichła, uciszyła się, oddala się, mija. Burzę wszcząć, wywołać, rozpętać; ściągnąć, sprowadzić na siebie (na swą głowę); przeczekać burzę, zażegnać, uśmierzyć, odwrócić od kogoś, od siebie. Burzą kołatany, miotany (okręt, żywot człowieka). Burza w szklance wody. *Synon.* nawałnica, zawierucha, zawieja, zamieć, huragan (orkan), wichura. *Omów.* walka żywiołów.

But. Buty szyć, zelować, zdzierać, czyścić. Niewart komuś buty czyścić. Szyć komuś buty (= kopać pod kimś dołki; przystawić komuś stołka). Chodzić bez butów, w dziurawych butach (= być bardzo ubogim). Szewc bez butów chodzi. Takie buty? (więc sprawa tak się ma?). Buty zedrzeć (= zabiegać napróżno).

Buta, *synon. ob.* Duma. Pełen buty. Butę czyjąś złamać.

Butelka pękła (została wypróżniona, wypita). Butelkę zatkać, odkorkować, wypróżnić, wysuszyć. Często zaglądać do butelki, z butelki pociągać (= pić trunki). Butelkę czegoś postawić (zafundować). Wypić z kimś butelkę, butelczynę. Do butelek ściągać (wino, piwo).

Buzia — twarz, usta. Buzi komuś nadstawić (do pocałunku); dać, dostać buzi. Dać buzi z dubeltówki (= pocałować w oba policzki). Wziąć, dać komuś w buzię (= w pysk). Warto czemuś dać buzi. *Synon. ob.* Gęba.

Byk. Wziąć byka za rogi (= wziąć się śmiało do rzeczy). Kwita z byka za indyka (skwitowaliśmy się). Jak byk (= tęgi). Stoi jak byk (= napisane wyraźnie). Goły, jak byk, jak bizon (= ubogi). Dać komuś byka w nos (= szczutka).

Bystry, *synon. ob.* Prędki, Ostry. Bystra woda, rzeka; bystre spojrzenie; bystry wzrok, słuch.

Byt komuś (sobie) zapewnić, ustalić, polepszyć. Byt (materjalny, wygodny) stworzyć sobie. Walka o byt (o istnienie). Dobry byt (= dobrobyt, dostatek). *Synon.* bytność, istnienie, życie.

C.

Cal — miara długości. W każdym calu (= we wszystkiem).

Całkiem, *synon.* zupełnie; doszczętnie, ostatecznie, z kretesem.

Całkowity, *synon.* zupełny. Liczba całkowita. Całkowity rachunek. *Rusyc.* *pełny.

Cało ujść, kogoś puścić.

Całować, *synon.* cmokać, przycisnąć usta do czegoś. Pocałować Żyda w brodę (= pożyczyć pieniędzy). Pocałować stół (= przestać grać w karty, odejść od gry). Pocałować klamkę (= odejść od zamkniętych drzwi).

Cały—wszystek. Lecieć na całego (= naoślep). Całą gębą (= całkiem, zupełnie, co się zowie).

Capstrzyk — znak na bębnie lub na trąbie. Już po capstrzyku (= za późno). Nie chodź po capstrzyku! (= nie wolno! masz karę).

Cecha wybitna, wyróżniająca, znamienna (charakterystyczna). Cechę nadać czemuś, przybrać, na sobie nosić. *Synon.* znamię; *ob.* Znak.

Cel, zamierzony, wysoki, najbliższy, przyświeca komuś (jak gwiazda przewodnia). Cel wytknąć, zakreślić, postawić komuś lub sobie; cel sobie założyć, zamierzyć, upatrzyć. Do celu dążyć, mierzyć, zmierzać (prosto). Do celu wieść, prowadzić, doprowadzić kogoś, celowi odpowiadać, służyć czyimś celom. Mieć coś na celu; wziąć coś na cel. Cel osiągnąć, celu dopiąć, u celu stanąć, do celu dobić. Do celu trafić, celu chybić. *Synon.* meta; *Porówn.* zamiar. *Przen.* gwiazda przewodnia, drogowskaz. *Antyt.* cel i środki. Cel uświęca środki.

Celny strzał, strzelec. Celniejszy, *synon.* przedniejszy, główny. Celniejsze dzieła, wypadki, towar, materjał.

Celować do czegoś (= mierzyć do czegoś). Celować w czemś (= odznaczyć się).

Cena, wysoka, wygórowana, umiarkowana, przystępna, niska, zniżona, stała. Cena spada, idzie w górę, podskakuje, utrzymuje się (na tej samej wysokości), waha się między czemś. Coś spada, podskakuje w cenie. Cenę na coś wyznaczyć, podwyższyć, wyśrubować, zniżyć; ustalić, komuś podbić; wyższą cenę wytargować; pobierać wysokie ceny. Mieć cenę (= być kosztownym). Być bez ceny (= mieć olbrzymią wartość). Cenę na coś nałożyć (np. na czyjąś głowę). Za cenę życia coś otrzymać, ofiarować komuś. Podwyżka, zniżka ceny. Przywiązywać do czegoś cenę (= wartość, znaczenie).

Ceremonja — obrzęd, obrządek. Ceremonji dopełnić. Robić z kimś ceremonje; nie robić sobie ceremonji. Bez ceremonji (= poprostu, nie krępując się). *Synon.* ceregiele, subjekcja.

Charakter, nieskazitelny, nieugięty, wyrobiony, wybitny, czysty, czarny. Charakter urzędowy, nieoficjalny. Charakter wyrobić sobie, spaczyć; charakter przybrać. Charakter nadawać czemuś. Kreślić czyjś charakter (charakterystykę). Hart charakteru. Słaby charakter. Bez charakteru. Charakter pisma (zmienić, naśladować). Charakter w nogach (= rączy, wytrwały chód lub bieg).

Charakterystyczny — znamienny. Cecha charakterystyczna.

Chciwość nienasycona. Chciwość czyjąś lub swą wzbudzić, nasycić. *Synon.* łakomstwo, żądza, skąpstwo.

Chciwy czegoś. *Synon.* łakomy, żądny, spragniony. Chciwy pochwał.

Chełpić się czemś; *synon.* chlubić się, szczycić się, chwalić się, puszyć się, nadymać się. Chełpił się swemi zasługami.

Chęć szczera, gorąca, gwałtowna, nieprzeparta, niepohamowana; dobre chęci. Chęć komuś przychodzi; kogoś bierze, odchodzi, odbiega. Czuć chęć; chęcią pałać; chęć do czegoś okazać; oświadczyć się z chęcią uczynienia czegoś; chęci nabrać; chęć do czegoś utracić, stracić. W kimś do czegoś chęć wzbudzić; chęć do czegoś odebrać komuś. Chęć czyjąś uprzedzić Mimo najlepszej (najszczerszej) chęci. Dobremi chęciami piekło wybrukowane. *Synon.* ochota, chętka, zachcianka, żądza, pożądanie, pragnienie, wola, pochop, pociąg, popęd, skłonność, gotowość.

Chimera—urojenie. Gonić chimery. Miewać, stroić chimery (= mieć zły humor, grymasić).

Chińszczyzna, to, co z Chin pochodzi. *Przen.* zły gust, brak smaku estetycznego; uporczywe zamiłowanie do przestarzałych, dziwacznych nałogów i pojęć.

Chlapnąć językiem (= powiedzieć coś niewłaściwego).

Chleb rżany (żytni), pszenny, razowy, pytlowy; świeży, suchy, czerstwy, spleśniały, twardy, czarny, gorzki (np. gorzki chleb wygnania); lekki (lekki kawałek chleba). Chleb rozbada kogoś; chleb ludzi bodzie (= dobrobyt czyni hardym, wybrednym). Chleb (ciasto) rozczynić, miesić, wygniatać, formować w bochenki, wypiekać. *Przen. zam.* utrzymanie, dostatek, dobrobyt. Żyć o chlebie i wodzie, o proszonym chlebie, na łaskawym chlebie. Dla chleba (= dla zarobku); za chlebem (= za zarobkiem); podziękować za chleb (= za służbę). To dla mnie chleb z masłem (= łatwe). Chleb powszedni (= rzecz zwykła). Chleb wysłużony (= emerytura dla długoletniego pracownika). Na chleb zapracować; w pocie czoła spożywać chleb (1 Mojż. III, 19); pracować dla chleba. Mieć dobry, pewny, spokojny kawałek (kęs) chleba. Chleba kogoś pozbawić; odjąć komuś chleb; ująć chleba. Utył na naszym chlebie;

być na własnym chlebie. Chleb znaleźć, stracić. Dzielić się z kimś chlebem (kawałkiem chleba). Nie z jednego pieca chleb jadał (= bywalec). Chlebem i solą i dobrą wolą (kogoś przyjąć). Chleb w zęby kłuje (grymasić, być niezadowolonym). Chleb anielski, chleb żywota (= Przenajświętszy Sakrament). Nie odmówić komuś chleba i soli (= przyjąć gościnnie).

Chłód (chłodem) wieje od kogoś. O chłodzie i głodzie (pracować) i t. p.

Chłop, jak świeca, tęgi; chłop w chłopa; chce jej się chłopa (chce iść zamąż).

Chmara, *synon.* ćma, mnóstwo. Chmara owadów, ptactwa, ludzi.

Chmura, czarna, groźna, brzemienna piorunami; deszczowa, gradowa. Chmury zbierają się, kłębią się, zasłaniają słońce, pokrywają niebo, szybują po niebie; chmura oberwała się. Oberwanie się chmury. Niebo obleka się, pokrywa się chmurami; przeciera się z chmur. *Przen.* chmura (smutku, gniewu) zasępiła czyjeś czoło. Zajść chmurą (= zasępić się). Chmura (= niebezpieczeństwo) zawisła nad kimś. *Synon.* obłok.

Chodzący. Chodząca doskonałość (= istna). Chodzący szkielet (= prawdziwy).

Chodzić. Chodzić po domach (= odwiedzać mieszkania). Chodzić do roboty (= wynajmować się). Chodzi, jak struty (w zmartwieniu), jakby kij połknął (dumnie, jak bocian). Chodzić w parze z czemś (= łączyć się, jednoczyć się). Chodzi po ludziach (= zdarza się). Chodzi o coś (= zależy na czemś).

Cholewa, cholewka. Poznać pana po cholewie. Smalić do kogoś cholewki (= zalecać się, chodzić w konkury). Robić z gęby cholewę (= zaprzeczać temu, co się pierwej powiedziało, nie dotrzymywać słowa). Gęba, jak cholewa (= człowiek dużo gadający).

Chorągiew, chorągiewka powiewa. Chorągiew wywiesić, rozwinąć, zatknąć. Zwinąć chorągiewkę (= ustąpić, cofnąć się). Zmienny, jak chorągiewka (na dachu). Pod chorągiew czyjąś zaciągnąć się. Wystawić chorągiew (oddział wojska); dowodzić chorągwią. Podnieść chorągiew buntu. *Synon.* sztandar, proporzec, flaga, bandera, pawilon.

Choroba, ciężka, lekka, obłożna, przewlekła, śmiertelna. Choroba spada, przychodzi na kogoś; dotyka, przyciska, nurtuje, wycieńcza, z nóg wali kogoś, przyrzuciła się do innej. W chorobę wpaść (= na zdrowiu zapaść); chorobę przebyć. Zaród choroby w sobie nosić. Chorobę leczyć, zwalczać, przewlekać. Chorobę zamawiać, zażegnywać. Choroby kogoś nabawić; przyprawić kogoś o chorobę. Chorobą złożony, dotknięty, złamany. Choroba angielska (= krzywica). Choroba morska (= wymioty spowodowane kołysaniem się okrętu). Chorobo! (przekleństwo). *Synon.* niemoc, słabość, niedomaganie, niezdrowie.

Chorować ciężko, obłożnie; chorować na pana (= udawać pana, dużo wydawać). Chorować na kieszeń (= nie mieć pieniędzy).

Chować dzieci (= wychowywać), przykazania (= zachowywać), zmarłego (= grzebać), pieniądze (= ukrywać). Chować w pamięci, w tajemnicy, chować na później, chować gniew. Chowaj, Boże!

Chów. Swego chowu (= domorosły).

Chrapkę mieć na kogoś; *synon.* gniew.

Chrapy (= nozdrza) rozdymać (o koniu).

Chronić, przechowywać; *synon. ob.* Bronić.

Chryja — długa, nudna rozprawa. *Przen.* awantura, kłótnia. To długa chryja! (= długa sprawa).

Chrzcić wino (= dolewać do niego wody).

Chrzciny wyprawić; na chrzciny kogoś prosić. *Przen.* obić kogoś.

Chrzest otrzymać (o dziecku), przyjąć (o dorosłym); chrztu komuś udzielić; do chrztu kogoś trzymać. *Przen.* chrzest krwawy, bojowy. Otrzymać chrzest bojowy (= pierwszy raz brać udział w bitwie); *żartobl.* baty, cięgi.

Chudy, jak chart, jak szczapa, jak szkielet, jak tyka, jak chrabąszcz. *Przen.* skóra i kości. Chuda fara (= skąpo, kuso).

Chwalić, *synon.* sławić, wysławiać, wynosić pod niebiosa. Chwalić się, *synon. ob.* Chełpić się. To ci się chwali! (= dobrześ zrobił!) Chwalić sobie (= być zadowolonym). Chwalić Boga! (= Bogu dzięki!).

Chwała, *synon. ob.* Sława. Chwała Bogu! Na chwałę Boską coś uczynić. Wszystko dla większej chwały Bożej (hasło jezuitów). On jest naszą chwałą narodową (= chlubą).

Chwast się pleni, krzewi się. Chwast pleć, wyplenić. *Porówn.* kąkol.

Chwila, pomyślna, sposobna, dogodna, sprzyjająca, stanowcza. Chwila nadeszła. Chwili (dogodnej) upatrywać; chwilę znaleźć; korzystać z chwili; chwili sposobnej nie zaniedbać, chwilę (sposobną) pominąć. Chwila bieżąca. *Synon.* moment, czas, okamgnienie. W jednej chwili (= w mgnieniu oka).

Chwytać — łapać, ujmować coś; chwytać za słówka, za słowa (= przyczepiać się do poszczególnych wyrazów w dyspucie).

Chybić celu, powołania. Na chybił trafił. Ani chybi (= bezwątpienia, na pewno). *Synon.* nie trafić w coś, minąć coś, minąć się z czemś.

Chylić — zniżać. Chylić głowę przed kimś, czemś (= wyrażać widomie uszanowanie, cześć). Słońce chyli się ku zachodowi.

Chyłkiem przemykać się, zakradać. *Synon. ob.* Cichaczem.

Chytrość, *synon.* przebiegłość; podstęp, fortel, wybieg. Chytrość wojenna.

Chytry, jak lis, jak wąż. *Synon.* przebiegły, podstępny, przewrotny, szczwany (lis); filut, frant; kuty na wszystkie cztery nogi.

Ciało. Ciała nabierać, z ciała spadać. *Synon.* tusza. On duszą i ciałem nasz; duszą i ciałem poświęcić się czemuś. Dogadzać ciału (= żyć wygodnie). Ciało bez duszy (= forma bez treści, podł. Jak. II, 26) Ciało, *przen.* śmiertelna powłoka. Dusza jego rozstała się z ciałem (= umarł). Świecić ciałem (= być obdartym). Stać się ciałem, przyodziać się, oblec się w ciało (= urzeczywistnić się). A słowo stało się Ciałem. *Ob.* Słowo. — Ciało prawodawcze, dyplomatyczne (zgromadzenie posłów).

Ciamcia, ciamcialamcia — niedołęga, gamajda.

Ciarki przechodzą po kimś — dreszcze, (obawa, przestrach). *Porówn.* mrowie.

Ciasny — nieszeroki. W ciasny kąt zapędzić (= przekonać wywodami, napędzić strachu).

Ciasto rośnie. Ciasto rozczynić, miesić, wygniatać.

Ciąć — dzielić ostrem narzędziem na części. Ciąć słowami (= dogryzać, docinać złośliwie). Ciąć się (= ucierać się słowami). Ciąć chrapickiego (= spać, drzemać). Ciąć się w karty (= ogrywać się nawzajem, grać często).

Ciąg — ciągnienie. W ciągu (= jedno za drugiem). W dalszym ciągu (= znowu).

Ciągać po sądach (= pozywać wciąż).

Ciągle, *synon.* wciąż, ustawicznie, nieustannie, bez przerwy. Śmieje się ciągle.

Ciągły, *synon.* ustawiczny, nieustanny, nieprzerwany. Ciągłe wrzenie.

Ciągnąć — pociągać, przysuwać. Ciągnąć za język (= doprowadzać do wygadania się). Ciągnąć bank (= trzymać w kartach). Ciągnąć fajkę (= palić). Cygaro nie ciągnie (= nie chce się palić). Ciągnie od okna (= jest przeciąg). Chmury, wojsko ciągnie. Pasmo gór ciągnie się. Ciągnąć z czegoś dochody, pożytek.

Cichaczem, *synon.* milczkiem, chyłkiem, ukradkiem, skrycie, pokryjomu.

Cicho, jak makiem zasiał, jak na cmentarzu. Siedzieć cicho, jak mysz pod miotłą. Cicho! sza!

Cichy, jak baranek. *Synon.* spokojny, milczący; łagodny. Cicha woda (brzegi rwie). Zcicha pęk (= człowiek skryty). Cichy wspólnik (= niefirmowy). Cicha msza (= nie śpiewana).

Ciekawość, naprężona, napięta, pusta, naganna, chwalebna; bierze, ciągnie, pcha, pożera, pali kogoś, powoduje kimś. Ciekawość budzić, rozbudzić, wzbudzać, podrażnić, podniecać, podsycać; naprężać, zaostrzyć; powściągnąć, poskromić; zaspokoić, nasycić. Ciekawość do czegoś zdradzać (np. do nauk). Ciekawością zdjęty. Ciekawość pierwszy stopień do piekła.

Cielec złoty; czciciele złotego cielca (2 Mojż. XXXII, 4—8) = czciciele bogactwa i bogaczy.

Cielę — głupi. Ostatnie cielę z obory (= ostatni pieniądz). Pokorne cielę dwie matki ssie (= pokora daje zyski). Ruszyć konceptem, jak martwe cielę ogonem (= powiedzieć coś bez sensu).

Cielęcy zachwyt, cielęca radość (= bezpodstawna). Cielęca głowa, cielęcy mózg (= głupi).

Ciemię. Nie w ciemię bity (= nie głupi).

Ciemno, jak w worku; jak w piekle; choć oczy wykol; że nie widać ręki przed oczami.

Ciemność ogarnia, pokrywa, zalega coś, panuje, rozjaśnia się, rozprasza się. W ciemności pogrążyć się (lub kogoś). Ciemności rozproszyć, rozjaśnić. Wzrok przebija ciem-

ności. *Synon.* ciemnota, ćma, mrok, pomroka, noc. *Antyt.* światło i ciemności.

Ciemny, jak tabaka w rogu (= nieoświecony). Łotr z pod ciemnej gwiazdy. *Synon.* mroczny, ponury, posępny.

Cienko koło niego (= brak, ubogo). Cienko śpiewać, cienko prząść (= być w biedzie, być pokornym).

Cień pada na kogoś, na coś. Cień rzucać na kogoś (*przen.* = podejrzenie). Bać się własnego cienia (jak koń płochliwy). Jak cień za kimś postępować. Nieodstępny, jak cień. Chodzić za kimś, jak cień (= nieodstępnie). Cień dawnej wielkości (= resztki). Wygląda, jak cień (= jest mizerny). Niema w tem cienia prawdy (= ani śladu). Niema w nim cienia zarozumiałości. Trzymać się w cieniu (= mieć skromne stanowisko, usuwać się). *Antyt.* światła i cienie. Cienie — zmarli. W krainie cieniów (na Polach Elizejskich, na tamtym świecie). Przebłagać cienie przodków. Cień czyjś wywołać (= czyjegoś ducha, czyjąś pamięć).

Ciepło, ciepły. Będzie ci ciepło! (*Iron.* dostaniesz burę lub plagi). Mówić z ciepłem (= serdecznie). Ogrzać kogoś ciepłem własnego serca. Ciepła wdówka (= bogata). Mieć się ciepło (= być o dobrym bycie). Ciepło, jak w uchu. Ciepła woda, ciepłe kluski (= człowiek bez charakteru, godzący się na wszystko, ślamazara). Dać coś ciepłą ręką (= za życia). Na ciepłe nóżki trafić (= zastać kogoś w łóżku albo zaraz po wstaniu).

Cierń. Ciernie i głogi (1 Mojż. III, 18). *Przen.* przykrości.

Cierpieć ból, głód, niedostatek, ucisk; cierpieć na coś (np. na płuca); cierpieć coś do kogoś (= mieć antypatję); cierpieć kogoś (= znosić); nie cierpieć kogoś (= nie lubić). *Germ.* *nie mogę go cierpieć, *zam.* nie cierpię.

Cierpienie trapi kogoś. Cierpienie znosić, koić, ułagodzić; cierpienie zadać komuś. Głuchy na cierpienia ludzkie. *Przen.* pasmo cierpień; ciernie, kolce.

Cierpliwość, święta, anielska, stoicka, bierna. W cierpliwość uzbroić się; na cierpliwość zdobyć się; cierpliwość wyczerpać, stracić. Cierpliwości czyjejś nadużywać. Wyprowadzić kogoś z cierpliwości. Cierpliwość czyjąś wystawić na ciężką próbę. Trzeba z kimś mieć świętą, anielską cierpliwość. Cierpliwość czyjaś (miarka cierpliwości) przebrała się. Wyjść z cierpliwości, stracić cierpliwość.

Cierpliwy, jak baranek, jak mrówka.

Cieszyć się, *synon.* weselić się, radować się, ochocić się. *Iron.* cieszy się, jak nagi w pokrzywach.

Cięcie wymierzyć komuś, odeprzeć. *Synon. ob.* Cios. Cesarskie cięcie.

Cięgi brać, dawać, powetować. *Synon. ob.* Cios.

Cięty. Cięta odpowiedź (= dowcipna, ostra i dobitna). Cięty człowiek (= wymowny i złośliwy). Cięte kwiaty (= ścinane).

Ciężar dźwigać, nosić (bez szemrania); wziąć na barki; pod ciężarem uginać się. Ciężar zrzucić, włożyć komuś na barki, nałożyć na kogoś; ciężarem obarczyć kogoś. Ciężarem (pracy, obowiązków) przygnieciony. Ciężaru ulżyć komuś, sobie. Być komuś ciężarem. Wielkim ciężarem zaważyć na czemś (na sumieniu, na życiu czyjemś). Ciężary (powinności, podatki) ponosić; ciężarom podlegać. *Synon.* brzemię, ładunek. *Przen.* kamień z serca spadł; coś serce kamieniem zalega.

Ciężki, jak kamień, jak ołów. *Żart.* ciężka artylerja (= człowiek lub ludzie powolnego chodu albo powolnej myśli). *Synon.* uciążliwy, przykry. *Germ.* *ciężki, *zam.* trudny.

Cios, dotkliwy, bolesny, stanowczy, śmiertelny. Cios spada, wali się na kogoś; dotyka, obala, druzgoce kogoś. Cios komuś wymierzyć, zadać, wyciąć; cios otrzymać, ponieść; znieść (cierpliwie). Cios odbić; od ciosu zasłonić, zastawić się; ciosu uniknąć. Paść pod ciosem czegoś. *Synon. (w znacz. właśc.)* uderzenie, raz, cięcie, pchnięcie, cięgi; *(w znacz. przen.)* klęska, nieszczęście. *Przen.* grom, piorun z jasnego nieba (= cios nieoczekiwany).

Ciosać — obrabiać siekierą albo dłótem. Ciosać komuś kołki na głowie (= robić z nim co się chce, nadużywać jego łagodności).

Ciskać (cisnąć), *synon.* rzucać, miotać. Cisnąć się, *synon.* tłoczyć się. Cisnąć się do czegoś, *synon.* kwapić się, garnąć się, rwać się do czegoś.

Cisza, uroczysta, niezamącona, grobowa, złowroga; cisza przed burzą; cisza nastaje, panuje, zalega coś (np. las, dom i t. p.). Ci-

szę zachować, przerwać, zamącić, zakłócić. *Synon.* spokój, milczenie.

Ciuciubabka. Grać z kimś w ciuciubabkę. *Przen.* nie postępować otwarcie.

Cmentarz, *omów.* miejsce wiecznego spoczynku, miasto umarłych. *Żartobl.* księża obora.

Cnota, nieugięta, harda, cicha. Cnotę pełnić, praktykować. Jest to cnota nad cnotami trzymać język za zębami. *Antyt.* występek.

Cofnąć, *synon.* uchylić, znieść, odwołać (wyrok), odebrać (zapomogę), przywrócić (chwile minione), posunąć wstecz (zegar). Cofnąć się, *synon.* zawrócić, iść wstecz. Cofnąć się przed czemś, *synon.* zawahać się z czemś, odstąpić, uchylić się od czegoś.

Credo (polityczne) — wyznanie wiary. Dostał się, jak Piłat w credo *ob.* Piłat.

Cud, *liczba mn.* cudy. Cudy tworzyć; cudami słynąć; cudem ocaleć, ujść. Cudo, *liczba mn.* cuda (= dziwy). Cuda wytwarzać, wyrabiać; cudów (waleczności, zręczności) dokazywać; cuda prawić o czemś. Cudy niewidy opowiadać, wytwarzać (= rzeczy niebywałe). Cudem (= w nadzwyczajny sposób). Ósmy cud świata (= niebywała rzecz).

Cudzy (= niewłasny), *synon.* obcy (= nietutejszy). Wtrącać się w cudze sprawy. Cudzego nie pragnij. Cudze widzi pod lasem, a swego nie widzi pod nosem. Cudzych bogów szukać (= udawać się po coś do obcych z pominięciem swoich). Żyć cudzym kosztem. Bawić się cudzym kosztem (= wyśmiewać się z kogoś). Cudze chwalicie, swego nie znacie.

Cugiel. Cugle uchwycić, trzymać (silną ręką), ściągnąć; cugli przykrócić, popuścić (koniowi). *Przen.* cugle władzy; trzymać kogoś w cuglach (= nie pozwalać mu na wszystko); popuszczać komuś cugli (= być pobłażliwym); ściągać komuś cugle (= ukracać go, hamować w zapędach). *Ob.* Władza. *Synon.* wodze.

Cukrowy. Cukrowe słówka (= pochlebne, ujmujące). Cukrowa kolacja. Cukrowa choroba (= cukrzyca).

Cwał. Puścić się w cwał; pędzić cwałem.

Cygan. Świadczy się cygan cyganem. Dla kompanji dał się cygan powiesić (= dla towarzystwa trzeba się poddać niejednej przykrości). Cygan się przyśni komuś (kto się głodny spać położy). Obędzie się bez marcypanów na cygańskiem weselu (= obędzie się bez zbytków). Cygan — oszust, kłamca, szachraj. Literat albo artysta, prowadzący życie z dnia na dzień, bez troski.

Cytryna. Cytrynę wycisnąć; wycisnąć kogoś, jak cytrynę.

Czambuł. W czambuł potępić kogoś (= wszystkich bez wyjątku, ryczałtowo).

Czapka. Kłaniać się czapką (= czapkować komuś). Wsadzić czapkę nabakier (= udawać zucha), nasunąć na oczy, nacisnąć na uszy. Czapkę zdjąć, czapkę uchylić przed kimś. Stać przed kimś z czapką w ręce (= z uszanowaniem). Na złodzieju czapka gore (= winowajca jest w ciągłej obawie). Brać czapkę (= mieć się ku wyjściu). Czapką, papką i solą ludzie ludzi niewolą (= jednanie sobie serc uprzejmością i gościnnością). Kurzy mu się z pod czapki (= jest pijany).

Czar spada na kogoś, opętał kogoś, pryska. Czar roztaczać, na kogoś rzucić (= oczarować kogoś). Czarowi ulegać, poddawać się, być pod czarem czegoś (np. czyjejś piękności), złamać, rozwiać czar. *Synon.* urok, powab, ponęta, wdzięk.

Czara, *ob.* Puhar. Czara goryczy przepełniona.

Czarny, jak noc, jak węgiel; czarny charakter (złe przymioty). Czarna godzina (= nieszczęsna). Czarna magja (= czarnoksięstwo). Czarna polewka (= odmowa ręki panny). Czarna lista (= spis osób, używających złej opinji). Czarną gałkę komuś dać (= głosować przeciwko niemu). Czarna niewdzięczność, potwarz. Mieć coś czarno na białem (= na piśmie). Aż czarno (= mnóstwo, chmara). *Synon.* kruczy (włos), kary (koń).

Czas nagli; upływa, leci na czemś, w czemś, śród czegoś; czas ma skrzydła (= prędko upływa). Czas płaci, czas traci (= wszystko zależy od chwili, od pory odpowiedniej, lub nieodpowiedniej). Czas spędzać na czemś (o zajęciu, np. na pracy, na zabawie), w czemś (o usposobieniu, np. w niepokoju, w trwodze), wśród czegoś (o otoczeniu, np. wśród walki). Czas marnować, trwonić, tracić na coś (nadaremnie). Czas mitrężyć, zmudzić. Czas stracony wynagrodzić, powetować. Czas czemś zapełnić (np. pracą, nauką). Czas Panu Bogu kraść (= próżnować).

Cały czyjś czas pochłaniać. Czas zabić; dla zabicia czasu coś robić. Czas łożyć na coś. Zyskać na czasie. Iść z duchem czasu. Dawnych czasów sięgać. Czas i pieniądze marnować. Szkoda czasu i atłasu. Ząb czasu (zniszczenie). Ciężkie czasy. Coś jest na czasie, nie na czasie. Czas to pieniądz. Czas najlepszy lekarz. Czas to pokaże. Zostawmy to czasowi. Jeszcze nie czas, już czas na to. Wielki *(błędn.* *najwyższy) czas na to. Wczas, w sam czas (= w porę). Nie w czasie (= nie w porę). Przed czasem (= przedwcześnie). Czas po temu. Do czasu dzban wodę nosi, póki się ucho nie urwie. Za wszystkie czasy. Od czasu do czasu. Komu w drogę, temu czas. Rzecz na czasie. Po czasie (= za późno). Korzystać z czasu. Używać czasu. Zmysł czasu (= poczucie wymagań chwili). Dobre czasy, złe czasy. Ogórkowe czasy (= letni sezon). Piękny czas, brzydki czas (= pogoda, niepogoda). *Germ.* *to jeszcze ma czas, *zam.* na to jeszcze czas.

Czaty porozstawiać, zmieniać; odbywać, sprawować; zmylić; stać na czatach (= pilnować). *Synon.* straż, warta.

Czcić, *synon. ob.* Szanować. Czcij ojca twego i matkę twoją.

Czekać czegoś, na coś. *Synon.* oczekiwać, wyglądać, upatrywać, spodziewać się czegoś. Czekaj tatka latka.

Czeluść, *synon.* paszcza, otchłań. Czeluść pieca. Czeluść piekielna.

Błęd. ***Czem** prędzej, tem lepiej, *zam.* im prędzej.

Czepek. Urodzić się w czepku (= mieć szczęście w życiu). Chodzić w czepku (o mężczyźnie) — być pod pantoflem.

Czereda, *synon. ob.* Tłum.

Czerń, *synon. ob.* Tłum.

Czerpać skądś wodę, rozkosze, natchnienie, dochody, zyski, korzyści, treść, wiadomości; czerpać ze źródła. *Synon.* dobywać, ciągnąć. Czerpać wodę sitem, przetakiem (= zajmować się daremną pracą).

Czerstwy chleb (= stary, suchy); krzepki, rzeźwy (czerstwa starość). Czerstwy, jak rydz.

Cześć, głęboka, wysoka. Cześć oddawać, składać komuś; czcią kogoś otaczać; cześć odbierać. Czci kogoś pozbawić; od czci i wiary kogoś odsądzić. Kogoś do czci przywrócić. Czyjejś czci uwłaczać. Cześć niewieścia. Wyrzec się czci niewieściej. *Synon.* honor, szacunek. Ostatnia cześć (= odprowadzenie zwłok na cmentarz).

Część, cząstka, większa, mniejsza, równa, część składowa (= składnik, pierwiastek). Lwia część (= prawie wszystko, z bajki Ezopa). Dzielić coś na części; składać się z części; na części się rozpadać. Części w jedną całość związać, składać. — Lepszą cząstkę obrać (Łuk. X, 42). *Synon.* dział, udział, odłam.

Członek (ciała) żywy, obumarły, zdrętwiały. Członki wyprostować. Członek (towarzystwa) czynny, rzeczywisty, honorowy. Na członka podać się, zapisać się; przyjąć kogoś na członka, w poczet członków.

Człowiek *liczba mn.* ludzie. *Omów.* śmiertelnik, pan stworzenia (1 Mojż. III. 16). Na ludzi kogoś pokierować; wyjść na ludzi. Być podobnym do ludzi (= wyglądać przyzwoicie). Chodzi po ludziach (= mówią, powiadają; zdarza się). Zacności człowiek, poczciwości człowiek. Co pan, to pan, to nie grzeszny człowiek.

Czoło, szerokie, wąskie, wysokie, niskie; sklepione, zorane, poorane (brózdami, zmarszczkami); rozpalone, dumne, harde, wyniosłe, wytarte, miedziane. Czoło zmarszczyć, zachmurzyć, nasrożyć, rozjaśnić, rozchmurzyć, wypogodzić. Czoło schylić (w zamyśleniu, trosce); czoło podnieść (dumnie, hardo); czoła uchylić przed kimś (przez uszanowanie); iść z podniesionem czołem (dumnie). Czołem uderzyć, bić komuś; przed kimś (= oddawać czołobitność, bić pokłony). Uderzyć się w czoło (przypominając sobie coś). W pocie czoła spożywać chleb. Jakiem czołem śmiesz! Mieć czoło (= śmiałość) coś uczynić. Nie mieć czoła (= być bezwstydnym). Wytarte czoło (= bezwstyd). Stawić komuś czoło (= opór). Czoło narodu (= wybór, najlepsza część). Stanąć, stać na czele (wojska, instytucji i t. p.). Czoło (prym) trzymać (mieć pierwszeństwo, zajmować pierwsze miejsce). Wysunąć się na czoło czegoś.

Czub. Zalać sobie czuba, mieć w czubie (= upić się). Zadzierać czuba, nosić czub do góry (= być zuchowatym). Przytrzeć komuś czuba (= poskromić jego butę). Brać się za czuby (= rozpocząć bójkę). Mierzyć z czubem (= pełno, z naddatkiem).

Czubek — mały czub; kwalifikuje się do czubków (= jest warjatem); każdy dudek ma swój czubek (= każdy ma swe wady).

Czucie, *synon.* uczucie, poczucie, wrażenie. Czucie z czemś utrzymywać, stracić (= łączność), bez czucia (= bez serca, bez przytomności).

Czuć skłonność, chęć, odrazę, wstręt do czegoś; *synon.* żywić. Czuć ból, rozkosz; *synon.* odczuwać.

Czujność, baczna, nieustanna. Czujność czyjąś obudzić; uśpić, ukołysać, zmylić, oszukać; czujność zdwoić, podwoić. *Synon.* baczność.

Czujny, jak żóraw. Czujny pies; czujna straż. *Synon.* baczny, uważny.

Czupryna. Czuprynę najeżyć. Wziąć kogoś za czuprynę. Kurzy się komuś z czupryny (pijanemu). Wodzić się za czupryny (= bić się). Ani z miny, ani z czupryny (= niczem się nie odznacza). *Synon.* włosy, Boże poszycie. Czuprynę do góry nosić (= być dumnym).

Czyn wielki, piękny, dobry, niski, brzydki, zły. Czyn (dobry, wielki) wykonać; czynu dokonać. Czyn (zły) popełnić; czynu złego dopuścić się. Wprowadzić, wcielić coś w czyn. Stwierdzić coś (np. swoje przekonania) czynem. Rwać się do czynu. Zagrzewać pobudzać, popychać kogoś do czynu. *Synon.* uczynek, postępek, dzieło, działanie.

Czynić. Czynić zadość obowiązkom. Czynić coś komuś. Czyni to pokaźną sumę (= stanowi). Dwa a dwa czyni cztery (= wynosi).

Czynnik, ważny, podrzędny; oddziaływa na coś, składa się na coś.

Czynność wykonać; czynności dokonać. Czynność rozpocząć, skończyć, zawiesić; załatwić, sprawować, spełniać. *Ob.* Funkcja.

Czysty, jak łza, jak lilja, jak słońce. *Synon.* chędogi, schludny; nieskalany, niewinny. Czysty zysk, dochód; czyste sumienie. Czyste pole (= bez drzew). Zwierzę czystej krwi (= nie mieszane). Czysta prawda (= szczera).

Ćwiek, ćwieczek. Mieć ćwieka albo ćwieczka w głowie (= być manjakiem). Zadać komuś ćwieka albo ćwieczka (= nabawić kłopotu). Za króla Ćwieczka (= w bajecznych czasach, t. j. nigdy).

Ćwierć. Brak mu trzy ćwierci do śmierci (= stoi nad grobem).

Ćwik — kogut. Wygląda, jak ćwik (= zdrowo). Stary ćwik (= człowiek doświadczony).

D.

Dach. Mieć dach nad głową; być pod dachem; być bez dachu (= bez domu, bez przytułku). Z dachu kapie. Mieszkać pod jednym dachem (= w jednym domu). Mieszkać pod dachem (= na strychu). Dach pokryć, poszyć. *Synon.* strzecha (słomiana).

Dać słowo, obietnicę, pomoc, poręczenie, zadosyćuczynienie; wiarę, posłuch, poklask; sobie radę, komuś nauczkę. *Synon.* udzielić, darować, ofiarować, dostarczyć komuś coś lub czegoś; użyczyć komuś czegoś; obdarzyć, obdarować kogoś czemś. Dajmy na to — przypuśćmy. Daj pokój! (= przestań). Dać znać (= zawiadomić). Dać za wygraną (= zaprzestać wysiłków). Dać się we znaki (= dokuczyć).

Dal, sina, błękitna, nieskończona. *Synon.* oddalenie.

Dań, danina. Daninę komuś składać. W dani komuś coś przynosić, składać. Nakładać na kogoś, ściągać z kogoś daninę. *Synon.* haracz.

Dar, bogaty, hojny, szczodry, skromny. Przynosić coś w darze. Dary Boże spożywać, pobłogosławić. *Synon.* podarek, datek, podarunek, upominek, pamiątka, prezent, wiązanie, gościniec (podarek przywieziony z podróży). Dar (= zdolność). Dar przyrodzony, dar słowa, dar proroczy.

Daremny, *synon.* próżny, płonny, marny, bezskuteczny, bezowocny. Daremne usiłowania, starania, zabiegi.

Darzyć kogoś czemś (przyjaźnią, zaufaniem, łaską), *synon.* obdarzyć, opatrzyć, obsypać kogoś czemś. Darzyć się (= iść po myśli). *Porówn.* dać.

Darty, w dartego orła jeździć (= w dwa albo trzy konie, zwracając głowy skrajnych

koni nazewnątrz); w dartego orła spać (= we dwóch na jednej pościeli plecami do siebie).

Data. Być pod dobrą datą (= być pijanym). Człowiek starej daty (= przestarzałych przekonań).

Datek, drobny, skromny, *synon. ob.* Dar.

Dąb. Stanąć dęba (o zwierzęciu) na tylnych nogach, (o człowieku) oprzeć się, okazać się hardym. Dać dęba (= uciec). Chłop. jak dąb (= wysoki, postawny i zdrowy).

Dąsać się, *synon.* gniewać się.

Dąsy stroić komuś (grymasić).

Dążność, *synon.* dążenie (tendencja), prąd, kierunek.

Dbać o coś, jak pies o piątą nogę; jak o śnieg przeszłoroczny (*iron.*); *synon.* troszczyć się.

Dbałość okazywać. *Synon.* staranność, troskliwość, pieczołowitość, baczność.

Dbały, *synon.* staranny, troskliwy, baczny.

Debaty — rozprawy. Debaty toczą się; debaty rozpocząć, zamknąć.

Dech (tchu). Tchu nabrać, zachwycić; dech wstrzymać. Tchu komuś zabrakło. Tchu złapać nie mogę. Wypowiedzieć coś jednym tchem. Wypić coś jednym tchem (= duszkiem). Coś komuś dech zapiera. *Synon.* oddech, tchnienie, duch.

Decydować o czemś, *synon.* rozstrzygać coś, wydać wyrok; zdecydować się — postanowić, zgodzić się.

Decyzja zapadła, *przen.* klamka zapadła. Decyzję powziąć. Poddać coś pod czyjąś decyzję. *Synon.* uchwała, rozstrzygnienie, postanowienie.

Deficyt — niedobór. Deficyt pokryć.

Definicja — określenie (znaczenia). Definicję dać, podać; podpadać pod jakąś definicję.

Deklaracja — oświadczenie. Złożyć deklarację. Oświadczyny.

Dekoracja — upiększenie, przyozdobienie. Zmiana dekoracji (= zmiana okoliczności, zmiana postaci rzeczy).

Dekret — wyrok, rozporządzenie, ukaz. Wyszedł dekret. Dekret wydać.

Deptać prawa czyjeś. *Synon.* gwałcić.

Deska. Deski teatralne (= scena). Cztery deski (= trumna). Od deski do deski przeczytać książkę. (Dawniej księgi oprawiano w deski). Wierny komuś do grobowej deski. Świat deskami zabity (na partykularzu). Deska ratunku; deska zbawienia.

Deszcz, ulewny, nawalny, rzęsisty, drobny. Spaść z deszczem (= przyjść niespodzianie). Po deszczu pogoda, po pogodzie deszcz (= zły i dobry humor, albo zła i dobra dola naprzemiany). Czekać, pragnąć, jak kania dżdżu (= z upragnieniem, z niecierpliwością). Deszcz pada, leje (jak z cebra), kropi, mży; bije w coś; leje komuś za kołnierz, zaskoczył kogoś (w drodze); przemoczył kogoś (do suchej nitki). Przeczekać gdzieś deszcz. Dostać się z deszczu pod rynnę. Złoty deszcz (z podania greckiego o Danai) (= bogactwo). *Synon.* słota, pluta, szaruga, ulewa, nawałnica; kapuśniaczek.

Diagnoza. Diagnozę postawić. Poddać chorobę diagnozie.

Djabeł, *synon.* szatan, czart, zły duch, licho; *eufem.* djasek, djacheł. Djabeł wcielony. Djabeł nie śpi. Djabli nadali; djabli wiedzą. Niech djabli wezmą! Do djabła starego! Idź do djabła! Odesłać kogoś do djabła. Zje djabła, jeśli tego dokaże. Bać się czegoś, jak djabeł święconej wody. Mieć djabła za pazuchą. Zapalić Panu Bogu świeczkę, a djabłu dwie (albo: a djabłu ogarek) (= dwom panom służyć). Djabłu uciecha. Masz djable, kaftan! *Porówn.* Masz, babo, redutę! Djabelska sztuka; djabla sprawa; djabelne nudy.

Dłoń podać komuś (na powitanie, do zgody, z pomocą); uścisnąć komuś (na powitanie, pożegnanie, w dowód przyjaźni lub wdzięczności); podać bratnią dłoń (= udzielić pomocy); połączyć czyjeś dłonie (= pogodzić lub zaręczyć kogoś z kimś). Jasno jak na dłoni (= coś wykazać, czegoś dowieść). *Germ.* to leży na dłoni, *zam.* to rzecz jasna, oczywista.

Dług zaciągnąć; zahipotekować (= zaciągnąć na hipotekę); dług umorzyć; wpaść, zabrnąć w długi (po uszy); mieć długów jak włosów na głowie. Długami obarczony, obciążony. Dług spłacić, z długów wypłacić się, majątek oczyścić, z długu uiścić się. Długi rosną. *Przen.* dług wdzięczności zaciągnąć u kogoś; spłacić komuś. Spłacić dług naturze (= umrzeć).

Długi. Mieć długi język (= być gadatli-

Bibl. Jagiell. Akad. Polit.

wym). Mieć długie ręce (= lubić kraść). Mieć długie uszy (= lubić szpiegować, podsłuchiwać).

Dmuchać. Nie dać sobie w kaszę dmuchać (= nie pozwolić się traktować lekceważąco). Dmuchać komuś w nos (= przybierać ton pyszny, wzgardliwy). Dmuchać w palce (= cierpieć nędzę). Dmuchnąć coś (= ukraść, świsnąć).

Dno. Wybić dno z beczki. Wyczerpać coś do dna; spełnić, wypić kielich do dna. Pójść na dno (morza, wody = zatonąć). Ocknąć się na dnie przepaści. Na dnie czegoś kryje się, leży, ukazuje się coś. Na dnie serca, na dnie sumienia. *Synon.* spód.

Dobić (dobijać) targu, interesu. Dobić do brzegu, do lądu, do mety. To go dobiło (= zgubiło do reszty). Dobijać się do drzwi. Dobijać się majątku, stanowiska.

Dobitny, *synon. ob.* Wyraźny. Określenie dobitne.

Dobro, dobre. Dobro umiłować, krzewić. Dla czyjegoś dobra coś uczynić. Wytrwać w dobrem. Dobro pospolite (publiczne). Wyjść komuś na dobre. Nakłaniać kogoś do dobrego. Zapisać coś na czyjeś dobro. Na dobre (= nie żartem, poważnie, naprawdę). Nicdobrego (= łajdak, nicpoń). Żebyś był co dobrego (= porządny, uczynny człowiek). Co dobrego powiesz?

Dobroć komuś okazać. Dobroci czyjejś nadużywać. Po dobroci coś załatwić, mówić, zrobić.

Dobrodziejstwo komuś wyświadczyć (*Rus.* *okazać); obsypać kogoś dobrodziejstwami. Dobrodziejstwo otrzymać, przyjmować; dobrodziejstwa doświadczyć od kogoś. Przyjąć coś z dobrodziejstwem inwentarza (= ze wszystkiemi dawnemi zobowiązaniami). *Anty.* krzywda.

Dobry. Dobre słowo (= życzliwe, serdeczne). W dobrej wierze (= z zaufaniem, szczerze). Dobra wola (= nieprzymuszona). Dobra nasza! (= nasze zwycięstwo). Dobryś! dobry sobie jesteś! (= czego ci się zachciewa!). A to dobre! (= to mi się wcale nie podoba).

Dobyć (dobywać) czegoś (z kieszeni), *synon.* wyjąć coś. Dobyć ostatnich sił, miecza; dobywać miasta (zdobyć miasto).

Dobytek, *synon. ob.* Majątek.

Dochodzić (dojść) kresu (podróży); *synon.* dotrzeć do czegoś; dochodzić czegoś (= dociekać czegoś; badać coś).

Dochować komuś wiary, przyjaźni, tajemnicy; dochować się dzieci, potomstwa.

Dochód, płynie skąd, ustaje; źródło dochodu wysycha. Dochód mieć, ciągnąć, pobierać, czerpać z czegoś; na coś obracać, łożyć; wybrać naprzód (zgóry), wyczerpać. Dochód dawać, przynosić komuś. (Nowe) źródło dochodu znaleźć, komuś otworzyć. Dochody czyjeś (lub komuś) obciąć, okroić, uszczuplić. (Wszystkie) dochody czyjeś pochłaniać, pożerać. Dochód stały, niestały, znaczny, skromny, drobny, czysty dochód. *Synon.* przychód, intrata.

Dociąć. Dociąć komuś (= przyciąć słowami, przymówić złośliwie).

Dociągnąć. Chory nie dociągnie do jutra (= nie dożyje). Nie dociągnę o tem do końca miesiąca (= nie dożyję). Dociągać butelki (= dopijać).

Dociekać czegoś, *synon.* dochodzić czegoś. *Ob.* Badać.

Dociekanie — badanie. W dociekania zapuszczać się, zagłębiać się; w dociekaniach gubić się.

Dodać coś lub czegoś, *synon.* przydać, przyłożyć, dołożyć, przysypać, dosypać, dorzucić. Dodać komuś otuchy, odwagi, ducha, bodźca.

Doglądać czegoś (= pilnować). Dogląda trzody.

Dogodny, *synon.* zdatny, przydatny, stosowny komuś (lub dla kogoś), do czegoś (na coś). Termin jest mi dogodny.

Dojechać komuś (= dokuczyć, dogryźć).

Dojny. Ten interes to dojna krowa (= przynosi duże zyski). Ten człowiek to dojna krowa (= daje się wyzyskiwać).

Dojść, *ob.* Dochodzić.

Dokazać swego (postawić na swojem), dokazać sztuki, wielkich rzeczy, cudów (waleczności). *Rusyc.* w znacz.: *wykazać, dowieść. *Synon. ob.* Spowodować.

Dokonać czynu, odkrycia; dokonać żywota. *Synon. ob.* Wykonać.

Dokładny, *synon.* ścisły. Dokładna data.

Dokuczać komuś, *synon.* doskwierać, dolegać, dogryzać, dojadać, dopiekać, uprzykrzać się komuś. *Przen.* sadła komuś zalać (za skórę).

Dokument wystawić, złożyć.

Dola, *synon.* los. Dola moja nieszczęśliwa! Doli czyjejś ulżyć. Połączyć się z kimś na dobrą i złą dolę. Wspólna dola i niedola; szara, smutna dola.

Dolegać komuś, *synon.* ciężyć, dokuczać, dopiekać, doskwierać komuś.

Dołek, *synon.* jama, dziura. Dołki pod kimś kopać (Przysł. Sal. XXVI, 27. Syr. 28, 29. Psalm VII, 16) = gotować komuś zgubę. *Porówn.* zguba.

Dołożyć coś lub czegoś, *synon. ob.* Dodać. Dołożyć starań, trudów. *Rusyc. zam.* *donieść, raportować.

Dom budować, wznieść. Dom swój urządzić, prowadzić (= gospodarstwo). Dom prowadzić, otworzyć (dla gości). Dom otwarty, gościnny. Dom Boży (= kościół). Z wysokiego domu (pochodzić); dom panujący (= dynastja). Zakopać się, zagrzebać się w domu; nie wychodzić z domu. *Porówn.* także: dach, strzecha, próg.

Domagać się czegoś, *synon.* wymagać, żądać czegoś, upominać się o coś.

Domowy, miejscowy, swojski, do domu należący. Domowe zwierzę. Domowa wojna.

Domysł, trafny, prawdziwy, bliski prawdy, fałszywy, mylny. Na domysł wpaść; domysły snuć, stroić; w domysły zapuszczać się; gubić się w domysłach. Na domysł naprowadzać kogoś, domysł czyjś potwierdzić. *Synon.* domniemanie, przypuszczenie.

Dopiąć czegoś, *synon.* dostąpić czegoś, osiągnąć coś. *Ob.* Dostać (dostanę).

Doprowadzić coś do skutku, do końca; kogoś do rozpaczy, szaleństwa, niecierpliwości.

Dopuścić się czegoś (nadużycia, grzechu, oszustwa, występku, przestępstwa). *Synon.* popełnić coś; puszczać się na coś. Dopuścić do czegoś; *synon.* zezwolić na coś

Dorównać komuś, czemuś; *synon.* wyrównać, podołać, poradzić, sprostać komuś, czemuś; dać sobie z czemś radę; móc się z czemś mierzyć. Nie dorównać (= nie umywać się do czegoś).

Doskonały, *synon.* wyborny, wyśmienity, przedni, niepośledni, niepospolity, zawołany.

Dostać (dostanę) coś lub czegoś (dostał prezent, dostał kataru); *synon.* otrzymać, uzyskać, pozyskać; zjednać, zaskarbić sobie coś; dostąpić, dopiąć czegoś. Dostaje — starczy, wystarczy. Piątej klepki mu nie dostaje (= półgłówek, narwaniec). Drzewo dostaje liści, pączków, dziecko ząbków.

Dostać (dostoję) komuś, czegoś (np. kroku); *synon.* dotrzymać czegoś.

Dostarczyć komuś coś lub czegoś; *synon.* nastręczyć komuś coś lub czegoś (dostarczyć produktów, dostarczyć książkę). *Ob.* Dać.

Dostatek, *synon. ob.* Majątek, Zamożność. W dostatki opływać. *Przen.* chleb.

Dostąpić przebaczenia, rozgrzeszenia, zaszczytu, jakiegoś szczęścia. *Synon.* doświadczyć, doznać, zaznać. *Ob.* Dopiąć; Dostać (dostanę).

Dostęp, *ob.* Przystęp. Mieć dostęp do archiwum.

Doścignąć kogoś (= dogonić kogoś); spaść na kogoś, np. doścignęła go kara. *Rusyc.* *doścignąć czegoś (np. celu), *zam.* dopiąć czegoś, osiągnąć coś.

Doświadczenie, życiowe, bogate, bolesne, smutne. Doświadczenie uczy, naucza, wykazuje; komuś przyświeca. Doświadczenie zdobyć, wynieść z czegoś; doświadczenia nabyć. Doświadczeniem nauczony. Doświadczenia (= wprawy) nabrać. Doświadczenie (naukowe) wykonać, przeprowadzić. *Synon.* próba, eksperyment.

Doświadczyć (doświadczać) kogoś (= wystawić na próbę). Doświadczyć od kogoś (lub czyjegoś) dobrodziejstwa, pomocy, łaski, dobroci, przyjaźni; doświadczyć zmienności losu; sił swoich doświadczyć; czegoś na sobie samym doświadczyć. Nie doświadczyć (= nie zaznać czegoś). *Synon.* spróbować, skosztować, doznać, zażyć, dostąpić czegoś.

Dotkliwy cios, strata, klęska, rana. *Synon.* bolesny, ciężki.

Dotknąć czegoś; *synon.* dotknąć się czegoś, ruszyć coś. Dotknąć rany nie zagojonej; dotknąć kogoś na honorze. Dotknąć kogoś do żywego (= obrazić boleśnie, dokuczyć dotkliwie). Dotknął go Bóg nieszczęściami (= doświadczył). Dotknąć czegoś (jakiejś materji) = wspomnieć o czemś.

Dotrzeć do kresu, do źródła. *Synon.* dojść.

Dotrzymać słowa, obietnicy, umowy, warunków, placu. *Synon. ob.* Zachować. Dotrzymać komuś kroku, towarzystwa.

Dowcip, lekki, delikatny; ciężki, ruba-

szny; ostry, gryzący; tłusty, płaski. Dowcip udał się komuś. Na dowcip się sadzić; dowcip swój wysilać. Dowcipem tryskać; dowcipami sypać (jak z rękawa); rzucać iskry dowcipu.

Dowieść coś, **dowodzić** czegoś; *synon.* wykazać, stwierdzić, sprawdzić coś. (*Rusyc.* *dokazać). — Dowodzić kimś, czemś (wojskiem i t. p.); *synon.* mieć dowództwo nad kimś, przewodzić komuś.

Dowód, niezbity, stanowczy, przekonywający, namacalny, pośredni. Dowód dać, złożyć; zbić, obalić. Dowód (argument) przytoczyć. Dowodem poprzeć coś; dowody skądś czerpać. Za dowód służyć. *Rusyc.* *służyć dowodem. — Dowody przeciw komuś gromadzić. *Synon.* argument, racja.

Dowództwo, naczelne. Dowództwo zdać, oddać komuś, złożyć w czyjeś ręce. Dowództwo objąć, mieć, sprawować. *Przen.* buława (hetmańska). Oddać komuś buławę.

Doznać (doznawać) przykrości, krzywdy od kogoś, goryczy, zawodu, uczucia chłodu, wrażeń, zmienności (przeciwieństwa) losu. *Synon. ob.* Doświadczyć, Zaznać.

Dozór, baczny, czujny, ścisły. Dozór nad czemś rozciągnąć; oddać kogoś, coś pod czyjś dozór; pozostawać pod czyimś dozorem. *Synon.* nadzór, piecza, opieka, baczenie. *Przen.* oko.

Dół — jama, wklęsłość. Dół rzeki (= część bliższa ujścia). Płacić zdołu (= po upływie czasu, za który się płaci). W dół wpadać (= [illegible]zymywać karę).

Drakoński, *synon.* nieubłagany, okrutny, zbyt surowy (wyrok, przepis).

Drapaka dać — zemknąć, uciec, drapnąć.

Dratwa. — Mistrz od dratwy i pociągla (= szewc).

Dreszcz, zimny. Dreszcz, bierze, przeszywa, przejmuje, przechodzi kogoś; przebiega po kimś. *Synon.* drżenie, mrowie, ciarki.

Dręczyć kogoś; *synon.* męczyć, trapić kogoś, znęcać się, pastwić się nad kimś.

Drobnostka, *synon.* bagatela, fraszka, fatałaszka. Zwracać uwagę na drobnostki.

Drobny. Drobna szlachta, drobne mieszczaństwo (= niezamożne). Drobna moneta (= zdawkowa).

Droga, prosta, błędna, kręta, utarta, gładka, bita, kopna, ciernista (droga żywota). Droga wypada komuś którędy (np. przez las); prowadzi, wiedzie dokąd; ciągnie, rozciąga się aż dokąd; gubi się gdzieś, (wśród zarośli i t. p.); zwraca się, skręca (na lewo, na prawo); drogi czyjeś krzyżują się, rozchodzą się. Drogę komuś do czegoś wytknąć, wskazać, nakreślić; utorować, usłać, otworzyć; drogę komuś zamknąć, zagrodzić, zatarasować, przeciąć, zastąpić, zaskoczyć, zajść; w drogę komuś wchodzić, stać komuś w drodze, na drodze (= przeszkadzać). Chodzić prostą drogą (= żyć uczciwie). Mieć się, jak groch przy drodze (= nieszczególnie). Nie tędy droga! (= w ten sposób nic nie osiągniesz). Drogę komuś zabiec, zajechać (= wyjść, wyjechać na spotkanie czyjeś). Z drogi komuś zejść, ustąpić; z prostej drogi (z drogi cnoty) zboczyć, zejść; z drogi zawrócić. Drogę zmylić. Na złą drogę skierować kogoś. Być na dobrej drodze do czegoś. Drogi nadłożyć. Drogę swą znaczyć czemś (dobremi uczynkami, pożogą, krwią i t. p.). Do drogi (podróży) gotować się; w drogę (podróż) wybrać się, udać się, wyruszyć (*rusyc.* *odprawić się); w dalszą drogę puścić się. Drogę przebyć; drogę (podróż) odbyć. Szczęśliwej drogi! Udać się na drogę sądową. Uzyskać coś w drodze łaski. Za jedną drogą (= za jednym zachodem). Po drodze (= mimochodem). Szukać innych dróg (= środków, sposobów). Swoją drogą (= mimo to, z tem wszystkiem). Drwisz czy o drogę pytasz? Droga wieczności (= śmierć). *Synon.* tor, szlak, trakt, gościniec, szosa, ulica, kolej; przejście, podróż. *Przen. zam.* środek, sposób.

Drożdże. Rosnąć, jak na drożdżach (= szybko).

Druk. Do druku coś przygotować, oddać; coś drukiem ogłosić. Wyjść z druku (książka).

Drwa (drew) — kawałki drzewa porąbanego. Gdzie drwa rąbią, tam wióry lecą (= wśród walki każdy powinien być przygotowany, że i jego cios dosięgnie). Im dalej w las, tem więcej drew (= o trudnościach, rosnących z postępem roboty).

Drwiny, drwinki. Drwiny stroić (= żartować). A to istne drwiny (= to chyba żarty!)

Drzeć ubranie, buty, pierze; drzeć z kogoś łyko (= okpić, wyzyskiwać kogoś); drzeć gardło (= drzeć się). Drzeć kogoś za uszy.

Drzeć z kimś koty (= kłócić się z nim). Gęba mu się drze (= poziewa).

Drzemka. Uciąć sobie drzemkę. Wpaść w drzemkę; z drzemki obudzić kogoś.

Drzwi, *synon.* podwoje, brama, wrota, furtka. Drzwi wychodzą na ulicę, na ogród; drzwi naroścież otwarte, szczelnie zamknięte. Drzwi komuś (przed kimś) otworzyć, zamknąć; drzwi odemknąć, przymknąć. Drzwiami trzaskać. Drzwi wysadzić, wyważyć, wyłamać; zatrzasnąć; komuś pokazać, zamknąć przed nosem; zatarasować. Do drzwi zapukać, stukać, dobijać się. Za drzwi wyprosić, wyrzucić, wypchnąć, wyforować kogoś. Za drzwi! Drzwi czyjeś (próg czyjś) oblegać. Do drzwi czyichś szturmować. Pode drzwiami stać, podsłuchiwać. Wchodzić oknem, nie drzwiami (Jan X, 1). Kłaść palce między drzwi (= narażać się na niebezpieczeństwo). Chodzić od drzwi do drzwi.

Drżeć. *Synon.* trząść się; drżeć, jak w febrze, jak liść (osinowy). Głos drży. Ręka nie zadrży.

Duby smalone pleść; *ob.* Androny.

Duch jakiś wieje z czegoś, owiewa kogoś; nowy duch wstępuje w kogoś. Iść z duchem czasu. Ducha wyzionąć, oddać Bogu (umrzeć). Duch pokutujący, potępiony, błogosławiony, opiekuńczy (genjusz). Duchy wywoływać. Wszelki duch Pana Boga chwali! Ducha (otuchę, odwagę) w kimś krzepić, podtrzymywać, gasić, osłabiać, w kogoś wlać, tchnąć. Krzepić się (lub kogoś) na duchu, upaść na duchu. Duchem poskoczyć, coś zrobić (= w mig). Bogu ducha winien (= o niczem nie wie, nie winien). Niema tu żywego ducha (= niema nikogo). Powiedzieć sobie w duchu (= w myśli).

Dudek, czubaty. Na dudka kogoś wystrychnąć (= pokazać mu, że jest głupi). Każdy dudek ma swój czubek (= każdy ma swoje wady). Pokazać komuś dudka na kościele (= oszukać go).

Dudka, duda. Dudy w miech schować (= ustąpić); *porówn.* zwinąć chorągiewkę. W dudy, albo w dudki (= w płacz). Dąć w dudkę pokojową, wojenną (= dążyć do pokoju, do wojny).

Duma, niepohamowana, wyniosła, zadowolona, obrażona; duma rodowa. Duma rozsadza komuś piersi; strzela komuś z oczu. Wzbić się w dumę. Dumę czyjąś zadrasnąć, ubość, pogłaskać, połechtać; dumę czyjąś przytrzeć, ukrócić. Dumą upojony. Dumę w czemś pokładać, na czemś zasadzać. *Synon.* pycha, zarozumiałość; wyniosłość, hardość, buta, nadętość, panoszenie się, wynoszenie się nad innych, próżność.

Dusza wyrywa się z ciała (ku czemuś). Duszę do głębi wstrząsnąć. (Całą) duszę w coś włożyć (w jakieś zajęcie, dzieło); całą duszą coś czynić. Z duszą i ciałem (do kogoś należeć, komuś się zaprzedać). Dusza rogata. Hulaj dusza bez kontusza! Harda dusza w ubogiem ciele *(iron.).* Dusza na ramieniu; dusza w pięty ucieka (w tchórzu). Duszę z kogoś wycisnąć, wydusić, wytrząsnąć. Niema gdzieś żywej duszy. Nie mieć grosza przy duszy (= przy sobie). Duszę (życie) położyć za coś, ocalić. Paść, leżeć bez duszy. Duszę zbawić, zgubić, czartu zaprzedać, zapisać. Panie, świeć nad duszą jego. Bogu duszę winien (= jest niewinny). Ledwo uszedł z duszą (= z życiem). Stać, jak djabeł nad dobrą duszą (= pilnować nieodstępnie). Kochać, nienawidzieć z całej duszy. Być duszą jakiejś zabawy, jakiejś sprawy (= głównym czynnikiem).

Duszkiem wypić coś (= jednym tchem).

Duży, *synon. ob.* Wielki.

Dworować z kogoś (= żartować). Zadworował sobie.

Dwór utrzymywać, rozpuścić. Powołać kogoś na dwór. Służyć u dworu. Ładnie, brzydko na dworze (= o pogodzie). Wyjść na dwór (= z domu). Przyjść, przyjechać z całym dworem (= z całą rodziną, w kilka osób). Żyć swoim dworem (= po swojemu). Fora ze dwora! (= idź precz!). Prowadzić wielki dwór (= żyć wystawnie).

Dybać na kogoś, na coś (= starać się znaleźć). *Przen.* czatować na kogoś ze złemi zamiarami (dybać na czyjeś życie, mienie).

Dydko—zły duch, djabeł (dydko na słomianych nogach).

Dyktować. Zrób, co ci cerce dyktuje. Sam rozum to dyktuje.

Dym gęsty, czarny, gryzący. Dym bucha, kłębi się, gryzie w oczy. Kłęby dymu wiją się. Z dymem coś puścić (= spalić); pójść z dymem (= spalić się). Udać się do kogoś, jak w dym (= wprost, nie namyślając się długo). Dym pochwał, pochlebstw. Dymy — fantazje, fanaberje, fumy.

Dymisja. Podać się do dymisji; dymisję czyjąś przyjąć. Dać komuś, czemuś dymisję; wziąć, otrzymać dymisję.

Dynastja — dom (panujący), rodzina panująca.

Dyrdymałki (łek), głupstwa, koszałki-opałki.

Dyscyplina — karność, rygor. Żelazna dyscyplina. Dyscypliny przestrzegać. Wyłamać się z pod dyscypliny. Dyscyplina (posłuszeństwo) rozprzęga się.

Dyskusja, ożywiona, długa, przewlekła. Dyskusja wywiązuje się, toczy się. Dyskusję nad czemś otworzyć, wieść, toczyć, zamknąć, wyczerpać, zawiesić, odroczyć. Do dyskusji nie dopuścić. Dyskusji podlegać. Przyjąć coś bez dyskusji. *Synon.* rozprawy, debaty.

Dysponować, kogoś, coś, kimś, czemś (= rozporządzać). Dysponować obiad. Kapłan dysponuje chorego na śmierć. Dysponować kapitałami.

Dyspozycja — rozporządzenie. Jestem do twojej dyspozycji (= na twoje rozkazy).

Dyszeć — oddychać. Już ledwo dyszy (= ledwo żyje). Deszcz ledwo dyszy (= zaraz spadnie).

Dyszel. Jechać rzemiennym dyszlem (= powoli) Grać np. w karty na dyszlu (= byle gdzie).

Dziad, Dziadek. Wyjść, zejść na dziady (= z dobrobytu do nędzy). Będziesz dziady wodzić (= do niczegoś nie przydatny). Z dziada pradziada. Kościany dziadek (= człowiek bardzo chudy, albo bardzo sztywny, jakby z drewna). Kochać kogoś, jak psy dziada *(iron).* Z dziadem, dziadkiem grać w karty (= bez czwartej osoby).

Dziadowski. Rozpuścić się, jak dziadowski bicz (= przyzwyczaić się do niesforności). Rozpuścić język, jak dziadowski bicz (= zanadto się rozgadać, albo używać nazbyt wyrazów nieprzyzwoitych).

Działać na coś (np. na nerwy). *Ob.* Wpływać.

Działalność, szeroka, wszechstronna, gorączkowa. Działalność rozpocząć, rozwinąć. Czyjąś działalność krępować, tamować. Sfera działalności.

Działanie. Swobodę działania stracić, odzyskać, komuś odebrać. Pole działania. *Synon.* postępowanie.

Działo (armata). Działa grzmią, huczą, umilkły. Działa lać, zatoczyć, nabijać, wyrychtować; działo zagwoździć. Pod osłoną dział walczyć, przybliżyć się. Działami najeżony (np. okręt, szaniec). Wytoczyć działa cięższego kalibru. *Przen.* — przytoczyć argumenty, dowody ważniejsze.

Dziarski, *synon.* zuch; *ob.* Dzielny, Żywy.

Dziatwa — dzieci. Dziatwa Apollina (= artyści, malarze).

Dziecię (dziecko), *liczba mn.* dzieci, *zbior.* dziatwa. *Synon.* maleństwo, niemowlę, pacholę. Niech ci Pan Bóg błogosławi na dzieciach. Dzieci wychować, odchować; dochować się pociechy z dzieci. Dziecko odumrzeć. Dziecię ludu. Dziecię natury. Dziecko szczęścia (= człowiek, któremu się wciąż powodzi). Rozpieszczone dziecko fortuny (= wybraniec szczęścia).

Dzieciństwo. 1) *Synon.* młode lata; lata młodociane; wiek młodociany, dziecięcy; zaranie życia, wiosna życia. *Przen.* kolebka, kołyska. Od dzieciństwa (= od kolebki, od powicia). 2) dziecinny postępek, dziecinne zachowanie się. Zrobić, palnąć dzieciństwo.

Dziedzina, *synon.* zakres, obręb, niwa, pole działania. W dziedzinie życia społecznego.

Dzielić (podzielić) coś na coś (na części); dzielić coś między kogoś (między ubogich), dzielić się z kimś czemś (chlebem, wiadomością). Dzielić czyjś los, czyjeś zdanie (= podzielać).

Dzielny, *synon.* tęgi, łebski, mężny. Dzielna kobieta.

Dzieło podjąć, wykonać, dzieła dokonać. Dzieło napisać, wydać; to moje dzieło. *Synon.* utwór, twór.

Dzienny. Porządek dzienny (= porządek obrad).

Dzień, piękny, pogodny; dżdżysty, słotny; pamiętny. Biały dzień. Dzień świta, chyli się ku wieczorowi. Dnia ubywa, przybywa. Dzień przepędzić, trawić w czemś (o usposobieniu, np. w niepokoju), na czemś (o zajęciu, np. na zabawie). Dzień, jak wół. Cały Boży dzień. To jasne, jak dzień. Taka zamieć, że dnia nie widać. Żyć z dnia na dzień. Sądny dzień! (= zamęt, rwetes, nieszczęście). Dni czyjeś są policzone. Różnią się, jak dzień i noc. Szukać wczorajszego dnia (= szukać i nie wiedzieć czego). Odkładać coś z dnia na dzień. We dnie, w

dzień (pracować); za dnia (wyjechać, skończyć robotę); w dniu (pierwszym maja i t. p.).

Dzierlatka — gatunek skowronka. *Przen.* młode, wesołe dziewczę. Śmieje się, jak dzierlatka.

Dzierżawa, wieczysta, długoterminowa. W dzierżawę coś puścić, wypuścić, oddać. W dzierżawę coś wziąć, w dzierżawie trzymać.

Dziesiąty. Dziesiąta woda po kisielu (= bardzo daleki krewny).

Dziewięć. Mówić, opowiadać ni w pięć, ni w dziewięć. Za dziewięciu rzekami, za dziewięciu górami (początek baśni) (= bardzo daleko).

Dzięki, szczere, serdeczne, gorące, stokrotne, tysiączne. Dzięki komuś składać. Bogu dzięki! *Synon.* podziękowanie, dziękczynienie. Dzięki komuś, czemuś (przyimek) (= przez kogoś, za czyjąś sprawą, np. dzięki tobie odebrałem nagrodę). *(Rusyc.* ˚zawdzięczając komuś).

Dziób okrętu (= przód).

Dziś, dzisiejszy. Dziś mnie, jutro tobie. (Syr. XXXVIII, 23). Co masz zrobić jutro, zrób dziś. Nie jestem dzisiejszy (Hiob VIII, 9).

Dziura. Dziurę załatać, zapchać, zatkać (= lukę, brak czegoś wypełnić). Potrzebny, jak dziura w moście. Schronić się, ukryć się w mysiej dziurze (ze strachu). Nowe ubranie ze staremi dziurami *(iron.).* Szukać dziury w całem. Dziura w niebie przez to się nie zrobi (= szkody nie będzie). Dziury kimś zatykać (= używać go do pośledniejszych albo przykrych posług).

Dziurawy. Dziurawy worek (= człowiek rozrzutny albo nienasycony).

Dziwowisko z siebie robić, wyprawiać (= widowisko).

Dziwy (cuda) wytwarzać, wyrabiać, prawić, wygadywać, o czemś opowiadać. Dziw nad dziwy. Nie dziw (= nic dziwnego).

Dzwon się odezwał, rozlega się, umilkł. Uderzyć, bić we dzwony (= alarmować). Dzwon trwogi. Być głośnym, jak dzwon. Pociągnąć za dzwonek. Suknia od wielkiego dzwonu (= świąteczna). Potrząsać dzwonkami (= dowcipkować po błazeńsku). Dzwonka ruszyć (= przypomnieć rzecz niemiłą).

Dzwonić na Anioł Pański, na sumę, na obiad, na trwogę. Ja już oddawna dzwonię na to kazanie (= sprawę tę poruszyłem). Słyszał, że dzwonią, ale nie wie, w którym kościele (= coś o czemś słyszał, ale niejasno). Dzwonić zębami (= szczękać z zimna, ze strachu).

Dźwięk, pusty; skonał w oddaleniu. Dźwięk wydawać, z czegoś wydobyć. Wsłuchiwać się w dźwięk czegoś. *Synon. ob.* Głos.

Dźwignia, potężna, *ob.* Pomoc. Dźwignia oświaty, postępu (= czynnik).

Dźwignąć (podźwignąć) kogoś z upadku, z niemocy. *Synon.* podnieść.

Dżdżysty dzień, czas, pora; *synon.* słotny.

Dżuma, *synon.* mór, morowa zaraza, morowe powietrze, czarna śmierć. Unikać czegoś, jak dżumy.

E.

Echo — odgłos, oddźwięk. Echo odbija się o coś; echo czegoś dolatuje dokądś, rozbrzmiewa. Echo budzić, wywołać; znaleźć echo w sercach czyichś. Odzywać się, odbić się echem (w sercu czyjemś). Przebrzmieć bez echa.

Edukacja — wychowanie. Edukacyjny — wychowawczy. Komisja Edukacyjna.

Efekt wywołać. Efekt stracony. *Synon.* skutek, wrażenie.

Efemeryda — jętka (owad). *Przen.* zjawiska krótkotrwałe, przemijające.

Egipski. Praca egipska (= trudna do wykonania). Ciemności egipskie (= nieprzejrzane). Plaga egipska (= ciężka). *Żart.* Baranki egipskie (= wszy). Wrona egipska (= zacofaniec, wstecznik).

Egoista — samolub, sobek. Egoistyczny — samolubny. Egoizm — samolubstwo. Postępowanie egoistyczne.

Egzaltacja — uniesienie, zapał; egzaltowany — przesadny. Wyzbyć się egzaltacji.

Egzamin odbywa się. Do egzaminu dopuścić kogoś. Wziąć kogoś na egzamin. Do egzaminu stanąć: poddać się egzaminowi. Egzamin złożyć, zdać. Obciąć się na egzaminie. *Germ.* ˚przepaść w egzaminie, *zam.* nie zdać egzaminu, obciąć się

Egzekucja — wykonanie wyroku. Egzekucję wstrzymać, odroczyć; egzekucji dopełnić, dokonać nad kimś.

Eksces — wybryk. Puszczać się na ekscesy; dopuścić się ekscesu.

Ekspedycja — wyprawa (wojenna, naukowa); wysyłka (listów, towarów, bagaży).

Eksperyment — doświadczenie, próba. Ten eksperyment drogo kosztuje.

Ekspiracja — upłynienie (terminu, kontraktu).

Eksplozja — wybuch. Eksplozja dynamitu.

Eksportacja — wyprowadzenie (zwłok).

Ekstaza — zachwyt, zachwycenie. Zatopiony w ekstazie.

Elastyczny — sprężysty, giętki. Elastyczne sumienie.

Elegant — wytworniś. Elegancki — wytworny, wykwintny. Elegancja — wytworność, wykwint.

Element — żywioł, pierwiastek. Elementy — początki, zasada, podstawa.

Elementarny — początkowy (szkółka elementarna). Zasada elementarna (= podstawowa, główna). Klęska elementarna (= żywiołowa).

Eliminować, *synon.* znosić, rugować, unieważniać, usuwać, wyłączać. Wyeliminuj mnie z pośród wymienionych.

Emancypacja — wyzwolenie, usamowolnienie. Emancypacja kobiet.

Emblemat — godło. Miecz jest emblematem wojny.

Emigracja — wychodztwo. Spędził życie na emigracji.

Emigrant — wychodźca. Córka emigranta rosyjskiego.

Emisarjusz — wysłaniec. Poseł dyplomatyczny jest emisarjuszem rządu.

Emocja — wzruszenie. Doznać (żywej) emocji.

Epidemja, wybucha, szerzy się, wygasa. Epidemję dokąd zawlec; zwalczać.

Etat. Dostać się na etat; spaść z etatu; być na etacie.

Ewangelja, *synon.* słowo Boże. Ewangelję głosić, opowiadać. Przyjść do kościoła po ewangelji (= spóźnić się dokąd). Dla mnie to ewangelja (= świętość, bezwzględny nakaz moralny). Położyć zdrową głowę pod ewangelję (= narażać się dobrowolnie na niebezpieczeństwo).

Ewolucja — rozwój, przeobrażenie, postęp. Ewolucja pojęć.

F.

Fach. Mieć fach w ręku (= znać się na czemś dobrze).

Fajerwerk — ogień sztuczny. *Przen.* efekt sztuczny. Fajerwerki dowcipu (= iskry).

Fajka. Fajkę nałożyć, palić (wypalić), kurzyć, ćmić, pykać. *Synon.* lulka.

Fakt stwierdzić (skonstatować); uznać fakt spełniony (dokonany). Dowodzić czegoś faktami; opierać się na faktach. Fakt nowy, wymowny. Logika faktów. Fakt zaszedł. Fakt przytoczyć. Fakty mówią.

Fala, wezbrana, wzburzona, rozhukana, rozkołysana, spieniona; powrotna fala. Fala huczy, kołysze się, zalewa brzegi, uderza o brzegi, rozbija się o coś. Fala krwi napływa do serca, do głowy. Rzeka toczy fale. Płynąć z falą, przeciw fali. Na falach kołysać się, unosić się. *Przen.* fala ludu. Płynąć z falą (= iść za ogólnym prądem). Falą (= hurmem, tłumnie). *Synon.* bałwan, wał. *Porówn.* woda, prąd, nurt.

Fałd. Fałdy wygładzić; udrapować. Ułożyć coś w fałdy. Przysiedzieć, przysiąść fałdów (= oddać się pilnie jakiejś robocie).

Fałsz, wierutny. Fałsz rozsiewać, krzewić, rozkrzewiać. Zadać komuś fałsz (= kłam, kłamstwo).

Fałszywy, jak kot. *Synon.* zdradziecki. Fałszywy pieniądz, dokument, *synon.* podrobiony. Wstyd fałszywy (= źle zrozumiany). Śpiew fałszywy (= nieharmonijny).

Fama (= pogłoska, wieść) niesie, głosi. Stugębna fama (Wirg. Eneida IV, 183).

Familja – rodzina. Mieszkać przy familji.

Fanatyczny — zagorzały. Fanatyczne przywiązanie.

Fanatyk — zagorzalec. Fanatyk sportu.

Fanfaron — blagier, samochwał. Ten fanfaron pyszni się powodzeniem.

Fant. Pożyczać na fanty (na zastaw). Fant wykupić. Co z tym fantem zrobić (z gry w fanty) (= co tu począć? jak temu zaradzić?).

Fantazja, bujna, wybujała, rozbrykana, wyuzdana. Fantazja (wyobraźnia) unosi kogoś; fantazji puścić wodze; bujać na skrzydłach fantazji. Fantazja (kaprys) bierze kogoś, przychodzi komuś (do głowy); dogadzać czyjejś fantazji. Fantazję (humor, otuchę) stracić; nadrabiać fantazją; nie tracić fantazji; nabrać fantazji. Wytwór fantazji (= rzecz nieprawdziwa).

Fara — kościół parafjalny. Licha fara: sam ksiądz pleban dzwoni. Chuda fara — nie mająca pieniędzy. *Przen.* kiepski interes; krucho z kimś.

Farsa — krotochwila, żart, kpina. Zrobić coś dla farsy (= dla żartu).

Fartuszek. Uganiać się, biegać za fartuszkiem (= zabiegać o względy kobiet). Siedzieć pod fartuszkiem (= ulegać kobietom, być zawojowanym przez nie albo zbyt lubić kobiety). Trzymać się fartuszka (= nie wychodzić z pod opieki kobiet, mówi się o chłopcu).

Fatalność, nieubłagana. Fatalność (ręka fatalności) ciąży na kimś, ściga, prześladuje kogoś; zawisła nad kimś. *Porówn.* fatum.

Fatalny — złowrogi, nieszczęsny, nieuchronny. Fatalny zbieg okoliczności.

Fatum—przeznaczenie; nieubłagane, ciąży na kimś, ściga kogoś; zawisło nad kimś. *Ob.* Fatalność.

Fatyga, *synon. ob.* Trud. Dać coś za fatygę (= dać napiwek).

Faza — odmiana (księżyca), stadjum, stopień (rozwoju). Przejść, wejść w nową fazę

Fenomen — zjawisko. Fenomen natury.

Fenomenalny — niezwykły, wyjątkowy, osobliwy, rzadki. Mieć fenomenalny słuch.

Figa. Pokazać komuś figę (= zawieść oczekiwania, nie dotrzymać obietnicy). Figa! figa z makiem! figa marynowana! (=Nic nie dam). (Wyrażenie to wzięte jest ze znanego gestu, wykonywanego przez wetknięcie dużego palca między wskazujący i średni). Pokazać komuś figę (= odprawić go z niczem).

Figiel, wesoły, dziecinny, złośliwy, psie figle. Spłatać figla; figle płatać, broić, stroić, wyrabiać.

Figura — postać, kształt zewnętrzny. Figura urzędowa, nieurzędowa figura (= osoba). Mieć zgrabną figurę (= kibić), suknia do figury. Chodzić do figury (= bez zwierzchniego ubrania). Mówić pod figurą (= pod alegorją).

Fikcja — zmyślenie, złudzenie, urojenie. Jego zdolności są fikcją (= nie istnieją).

Filip. Wyrwał się, jak Filip z konopi — wyrwał się nagle, niespodzianie, nie w porę. (Filip — ludowa nazwa zająca. Tradycyjne objaśnianie zapomocą jakiegoś Filipa ze wsi Konopi jest błędne. Wyrażenie to znane i gdzie indziej, np. w południowej Słowiańszczyźnie).

Filozofja. To nie filozofja! (= nic trudnego).

Fimfy, fochy stroić (= grymasy, kaprysy). Fimfy komuś pod nos puszczać (=obrazić przez lekceważenie).

Firleje *stroić* (= robić głupstwa, dokonywać). Firleje z kogoś stroić (= żartować, szydzić).

Fizyczny. Stan fizyczny. *Antyt.* moralny. Fizyczne niepodobieństwo (= rzecz niemożliwa, bo sprzeciwiająca się prawom natury).

Fizyka. Racja fizyka! — dowodzenie naciągane, bzdurstwo.

Flaga, *synon. ob.* Chorągiew. Flagę zatknąć, wywiesić: flagę spuścić (na znak poddania się, na okręcie). Flaga, *synon.* słota, szaruga.

Flak. Nudny, jak flaki z olejem. Poczciwy z flakami albo z kościami.

Flota, *żart.* pieniądze, nadpłynęła (=pieniądze nadeszły).

Fluktuacja, *synon.* falowanie, chwiejność, niestałość. Fluktuacje polityki zagranicznej.

Fochy stroić, *ob.* Fimfy.

Folga. Folgę dać komuś, czemuś (np. łzom).

Forma, *synon.* kształt, postać; *przen.* szata. *Antyt.* forma i treść. Formę nadać czemuś; w nową formę (szatę) przyodziać, przyoblec coś. Ująć coś w formę czegoś. Bogactwo, ubóstwo, prostota formy (w sztuce). Zrobić coś dla formy (= dla pozoru). Formy towarzyskie. Forma do ciasta.

Formalność, czcza, prosta. Formalność wypełnić; formalności dopełnić; formalnościom zadośćuczynić; nie pominąć żadnej formalności.

Formalny. Formalne pojednanie (= powierzchowne). Formalna klęska (= istna). Formalna kwestja (= dotycząca formy, nie istoty rzeczy).

Fortel, *synon.* podstęp, chytrość. Fortelu użyć. Zażyć kogoś fortelem. *Porówn.* z mańki.

Fortuna — szczęście. Fortuna ślepa; kołem się toczy (= szczęście jest zmienne). Wybraniec, rozpieszczone dziecko fortuny. Fortuna — majątek. Dorobić się fortuny; nadszarpać fortuny.

Fory mieć u kogoś (= mieć u niego względy), dawać komuś fory (= robić mu ustępstwa).

Francuski piesek — delikacik, pieszczoszek, wybredniś.

Frant, *synon.* blagier, szalbierz. Z głupia frant (= człowiek chytry, udający głupiego). Trafił frant na franta, wyciął mu kuranta (= trafił na równie chytrego, który go podszedł).

Frasunek zgryzota; *synon. ob.* Smutek. Na frasunek dobry trunek.

Fraszka, *synon.* drobnostka, bagatela, fatałaszka. Fraszka sceniczna.

Front zmienić. Zmiana frontu (= zmienione postępowanie).

Frontowy, *synon.* przedni, czołowy. Frontowa służba (= czynna służba, nie na tyłach).

Frycowe dać, zapłacić.

Frymarczyć, *synon.* kupczyć czemś. Frymarczyć sumieniem, zasadami.

Fuksem — trafem. Zdał fuksem egzamin.

Fundament — podstawa, podkład. Fundament czegoś założyć, podkopywać. To fundament! (= to grunt, to rzecz najważniejsza).

Fundować, *synon.* zakładać, budować swoim kosztem. Fundować komuś (= częstować go). Fundować się (= opierać się, gruntować).

Fundusz łożyć na coś, wyczerpać; funduszów na coś komuś dostarczać. Żyć z własnych funduszów. Fundusz publiczny; fundusz żelazny, zapasowy. Brać kogoś na fundusz (= żartować z kogoś).

Funkcja — czynność. Funkcję spełniać, sprawować; nadać, powierzyć komuś.

Furtka, *synon. ob.* Drzwi. Pozostawić sobie (lub komuś) furtkę wyjścia.

G.

Gadanie. Próżne gadanie. Nie zważać na babskie gadanie. Gadanie! — akurat! prawda była!

Gadatliwy, jak sroka.

Gałąź. Powiesić kogoś na suchej gałęzi (= na szubienicy). Na gałąź z nim! Gałąź wiedzy, przemysłu.

Gałka. Dostać czarną gałkę (= być odrzuconym przy głosowaniu).

Ganić (zganić), *synon.* karcić, potępiać, piętnować. Gani jego postępowanie.

Gap, gapa. Ciąć gapia (= przypatrywać się czemuś bezmyślnie). Przyjść na gapia (= dla przyglądania się). Łapać gapy (= patrzeć bezmyślnie, gapić się). Jeździć koleją na gapę (= bez biletu).

Gardło poderżnąć komuś. Wziąć kogoś za gardło. Mieć nóż na gardle (= być przyciśniętym ostateczną potrzebą). Drzeć gardło (= drzeć się, krzyczeć). Krzyczeć na całe gardło. Głos, słowa więzną komuś w gardle. Lać w gardło (pić); nalać, zalać komuś gardło; wszystko przepuścił przez gardło (= przepił). Z gardła komuś coś wydrzeć. Na gardle kogoś ukarać (= śmiercią). Darować kogoś gardłem = darować komuś życie. Dać gardło; gardło za coś położyć (= życie). Pod gardłem czegoś zabronić (= pod karą śmierci). Pełne gardło (= dosyć, dużo). Pełnem gardłem (= głośno, dobitnie). Stać komuś kością w gardle (= sprzykrzyć się, dokuczyć). Myśleć tylko o gardle (= o jedzeniu). Wygląda, jakby psu z gardła wyciągnął (= pomięte, zgniecione).

Gardłować za kogoś, za kimś, w czyjejś sprawie — krzyczeć, żywo przemawiać w jego obronie albo na jego korzyść.

Garnąć się do czegoś, *synon. ob.* Brać się, mieć na coś ochotę. Garnie się do nauki.

Garnek. W cudze garnki zaglądać (= mieszać się w cudze sprawy). Cudze garnki wylizywać (= być pieczeniarzem). Ciemno, jak w garnku.

Garnuszek. Oddać, przyjąć dziecko na garnuszek (= na wykarmienie).

Garść. Pełną garścią sypać. Trzymać coś w garści; z garści czegoś nie wypuścić. Chuchać w garście (= żałować straconych korzyści). Włosy sobie garściami wyrywać (= rozpaczać). *Ob.* Ręka.

Gasić pożar, pragnienie. *Synon.* tłumić.

Gawęda. Nie wdawać się w gawędy (= nie rozmawiać niepotrzebnie).

Gęba, od ucha do ucha, wyszczekana. Gębę otworzyć, rozdziawić, rozpuścić, zamknąć, stulić; gębę komuś zatkać (= zaspokoić tymczasowo). Psuć sobie gębę po próżnicy (= daremnie). Gębę sobie kimś wycierać (= obmawiać kogoś). Od gęby sobie odejmować. Siedzieć o suchej gębie (= bez jedzenia i picia). Dać, nadstawić komuś gęby, dać gęby (do pocałunku). Na gębę coś zamówić, obiecać i t. p. (= ustnie). Iść do kogoś z gębą (= z ustnem poleceniem). Pan całą gębą. Rozpuścić gębę albo jadaczkę (= zacząć krzyczeć, kłócić się). Stulić gębę, pysk (= przestać mówić, zamilknąć). Zamknąć gębę (= zmusić do milczenia). Sznurować gębę (= nie chcieć odpowiadać). *Synon.* usta, buzia.

Gęsty las, płyn; gęsta mina; *antyt.* rzadki. Często gęsto (= nierzadko).

Gęś. Głupia gęś, głupia, jak gęś. Rządzi się, jak szara gęś. Niech cię gęś kopnie! (*żartobl.*). *Porówn.* niech cię kaczki zadziobią; niech cię kurek dziobnie. Gęsiego albo gąsiora iść — jeden za drugim. Gęsie wino (= woda). Gęsia skórka (= dreszcz lęku, zimno przeszywające).

Ginąć (zginąć) marnie; *synon.* przepaść, zniknąć, zapodziać się, zawieruszyć się. Ginąć za kimś, za czemś (= bardzo kogoś, coś lubić).

Gitara. Nie zawracaj mi gitary! (= nie nudź mnie!)

Gleba, urodzajna, żyzna, tłusta, jałowa, wyczerpana. Trafić na dobrą glebę. Na rodzinną, obcą glebę coś przesadzić, przeszczepić. Do gleby przywiązać, przykuć (chłopa). *Synon.* grunt, ziemia.

Glina, tłusta, lepka, garncarska. Lgnąć w glinie. Glinę lepić, gliną coś oblepić, zasmarować. Z tej samej, z innej gliny ulepiony (1 Mojż. III, 19).

Gładki. Obejście gładkie (= uprzejme). Gładki człowiek (= dobrze wychowany, obyty w towarzystwie). Mięso gładkie (= nie przy kości).

Głąb, bezdenna, tajemnicza. W głąb czegoś wniknąć. Z głębi (z głębin) wynurzyć się, wyłonić się. Ukazać się w głębi (sceny). Wstrząsnąć kogoś (lub kimś) do głębi. Płynąć z głębi serca; westchnąć z głębi serca; zadrżeć w głębi serca.

Głęboki. Głębokie ciemności (= nieprzejrzane). Głęboki szacunek (= wysoki). Głęboka cisza (= niczem nie zakłócona). Głęboki ton (= niski).

Głodny, jak wilk, jak pies. Głodnemu chleb na myśli.

Głos donośny, gromki, cichy, przytłumiony, zdławiony; dźwięczny, miły, szorstki, ochrypły, piskliwy; wysoki, niski, urywany, przeciągły. Głos podnieść, zniżyć, przytłumić. Głos stracić, odzyskać. Dobyć głosu (z piersi). Głos wydobyć z kogoś. Głos odzywa się, przycicha, zacicha, niknie, ginie (w oddaleniu); odbija się o coś, przebrzmiewa (bez echa), zamarł komuś na ustach, uwiązł komuś w gardle; głos rozchodzi się, rozlega się (*rusyc.* *rozdaje się), obija się o uszy czyjeś. Śpiewać baranim głosem (= płakać, beczeć). Co głosu, na cały głos (= jak najgłośniej). Na głos (np. czytać). Na dzielone głosy (= grać, śpiewać). Głos zabrać, komuś oddać, odebrać (*Germ.* *słowo). Prosić o głos, zapisać się, dostać się do głosu. Głos doradczy, rozstrzygający. Głos wyborczy (= gałka, kreska, wotum). Głos (= kreskę, wotum) dać, oddać komuś (lub na kogoś). Głosy (wota) zbierać, obliczać (przy głosowaniu). Głos nieważny, głosy rozstrzelone. — Iść za głosem czyimś, głosu czyjegoś słuchać. *Przen.* głos natury, krwi, rozsądku, sumienia — odzywa się, milknie, zagłuszyć. Głos wołającego na puszczy. (Izaj. XI, 3. Mat. III, 3 i t. d.). *Synon.* dźwięk, brzmienie, ton, szmer, szelest. *Ob.* Krzyk, Hałas.

Głosić zasady, naukę, sławę czyjąś, ewangelję, słowo Boże. *Synon.* wygłaszać, opowiadać.

Głoska. Zapisać złotemi głoskami w historji. *Ob.* Litera.

Głośny. *Synon.* gromki, donośny (głos) hałaśliwy (zabawa), huczny (wesele), rozgłośny, sławny (imię).

Głowa, tęga, mocna, bystra, słaba, zaku-

ta, pusta, ciasna, kapuściana; głowa do pozłoty, do kapelusza, dla proporcji. Głowa komuś płonie; głowa pęka (z bólu, od kłopotów). Biec, aż się głowa trzęsie. Mieć zawrót głowy. Głowę (do góry) zadzierać (z pychy = nosa zadzierać), głowę podnieść (dumnie), zwiesić, spuścić (na piersi: w poczuciu winy, w zwątpieniu), schylić przed kimś (przez uszanowanie = schylić czoło), podrapać się w głowę (z zakłopotania), wziąć się za głowę (z kłopotów), głową skinąć (= dać znak potakujący), głową potrząsać (= dać znak przeczący), głową nad kimś kiwać (z politowaniem), głową bić o ścianę (z rozpaczy), na głowie stawać (ze zbytków, albo chcieć koniecznie coś osiągnąć). Strącić komuś (hardą) głowę. Zmyć komuś głowę (= wyłajać kogoś). W głowę zachodzić (= gubić się w kłopotliwych domysłach). Głowę komuś zawracać (= naprzykrzać się, albo rozkochać kogoś w sobie), głowę komuś suszyć (= ustawicznie nalegać, czynić wyrzuty). W głowie się komuś miesza (wskutek różnorodnych wrażeń). Mówić coś z głowy (= improwizując). Łamać sobie głowę (= biedzić się). Włożyć coś pod głowę (= pod poduszkę). Nie mieć głowy, stracić głowę (= nie mieć zastanowienia). Człowiek z głową (= rozumny). Mieć przewrócone w głowie (= nie mieć rozumu, ogłupieć, być narwanym). Człowiek z przewróconą głową (= narwany). Głowę sobie kimś, czemś zaprzątnąć (= myśleć o kimś ustawicznie). Coś komuś strzeliło do głowy (= przyszło na myśl), ani w głowie nie postało (= ani mu się śniło). W głowie komuś świtać zaczyna. Mieć wiele na głowie (kłopotów). Niech cię o to głowa nie boli. W tem moja głowa (= o tem ja pomyślę). Mieć głowę na karku, głowę nie od parady, mieć dobrze w głowie (= mieć rozum). Myśl przychodzi komuś (strzeliła) do głowy, przez głowę się przesunęła. Coś z głowy wywietrzało komuś (= uleciało z pamięci). Z głowy sobie (lub komuś) coś wybić. Mieć olej w głowie (= rozum), sieczkę (= nie mieć rozumu). W głowie pusto, pstro. W głowie coś pomieścić się nie może (nie można czegoś pojąć). Stracić głowę (= przytomność, zimną krew). Głowę sobie zaprószyć, zalać, zamroczyć, mieć w głowie (= upić się). Głowę komuś ściąć, oddać głowę pod miecz katowski, pod topór. Głowę pod miecz katowski położyć. Głowa spadła komuś z karku (= zabity). Nie spadnie ci głowa z karku (= nic ci się nie stanie). Głowę (życie) unieść, za coś położyć, głową (gardłem, życiem) za coś odpowiadać, nałożyć, przypłacić. Podrwić głową (= lekkomyślnie narazić się na śmierć). Głowy nadstawiać (= życie narażać). Miecz Damoklesa wisi nad czyjąś głową (= niebezpieczeństwo życia). Na czyjąś głowę spada (krew, krzywda czyjaś). Pobić kogoś na głowę (= zupełnie). *Synon.* Łeb. — Głowa kościoła, partji i t. p. W głowach (łóżka) stanąć, siedzieć.

Głód, dotkliwy, straszny; głód doskwiera komuś; dręczy, trapi kogoś, szarpie wnętrzności czyjeś; głód (ogólny) panuje, sroży się; głód (widmo głodu) zagraża komuś. Głód czuć, cierpieć, znosić, mrzeć; z głodu albo głodem przymierać. Głód zaspokoić, nasycić. Głodem trawiony. Głodem kogoś morzyć, zamorzyć. Widmo głodu, klęska głodu. Głód i chłód.

Głóg. Ciernie i głogi. *Ob.* Cierń.

Głuchy, jak pień; głuchy na prośby czyjeś, na cierpienia ludzkie. Głuche wieści (= niejasne, nieokreślone). Głucha jesień (= późna). Głuchy las (= gęsty). Głuchy ból (= tępy).

Głupi, jak sak, jak but, jak stołowe nogi, jak głąb kapuściany, jak gęś, osieł, cielę; *omów.* prochu nie wymyśli; *eufem.* naiwny. Śmieje się, jak głupi do kołacza. Głupia sprawa (= nieprzyjemna, groźna).

Głupstwo, kapitalne, wielkie, głupstwo powiedzieć, palnąć; wyrwać się z głupstwem. Głupstwa pleść, bredzić, wygadywać, wyprawiać, płodzić. *Synon.* rzecz bagatelna, nic. *Omów.* pleść trzy po trzy; *ob.* Androny. Głupstwo rozum zjadło.

Gnat — kość. Sterczą mu gnaty (= jest bardzo chudy). Patrzy, jak pies w gnat (= pożądliwie, z łakomstwem).

Gnębić, *synon.* ciemiężyć, nękać, uciskać, martwić. Gnębią go dłużnicy, długi.

Gniazdo (gniazdko), ciepłe; usłać sobie, zbudować, założyć. Własne gniazdo kalać, plugawić. Wybrać ptakowi gniazdo (= zabrać jajka). Gniazdo rodzinne. Z dobrego gniazda. Zacnego gniazda dziecko.

Gniew niepohamowany, wściekły, straszny, srogi, gwałtowny, ślepy, tajony, bez-

silny. Gniew wzbiera w kimś; chwyta kogoś za gardło; gniew czyjś wybucha, sroży się chłonie (ochłonął), ostyga; miota, rzuca kimś. W gniew wpaść; gniewem zawrzeć, wybuchnąć, unieść się, nie posiadać się z gniewu; z gniewu rzucać się, miotać się, zżymać się, zatrząść się, sapać, w gniewie zaciąć się (= trwać upornie), zaciekać się (= aż do zapamiętałości). Gniew żywić (w swem sercu) do kogoś (ku komuś), gniew swój na kogoś wylać, na kimś wywrzeć. Gniew tłumić w sobie, gniew swój powściągnąć, pohamować, z gniewu ochłonąć, wysapać się. Gniew czyjś wywołać, na siebie ściągnąć; gniew czyjś podsycać, podżegać, mitygować, ułagodzić, rozproszyć, rozbroić, przebłagać. Wybuch gniewu, uniesienie gniewu; w przystępie gniewu coś uczynić. *Synon.* dąsy, niechęć, oburzenie, zapamiętałość, zapalczywość.

Gniewać się na kogoś; *synon.* oburzać się, zżymać się, sierdzić się, dąsać się, łajać, czynić wyrzuty, sarkać na kogoś, boczyć się na kogoś.

Gnuśny, *synon.* leniwy. Gnuśne życie.

Godność piastować; *synon.* dostojeństwo. Mówić, odpowiadać z godnością (= z poczuciem godności własnej).

Godzina czyjaś ostatnia wybiła. Moja godzina (= czas na mnie). Szara godzina (= zmierzch). Na czarną godzinę coś chować.

Godziwy, *synon. ob.* Przyzwoity. Godziwy sposób bycia.

Gołąb grucha. Siwy, jak gołąb. Kochają się, jak para gołąbków. Pieczone gołąbki (nie idą same do gąbki). Gołębia prostota. *Synon.* niewinny, łagodny. *Omów.* ptak Wenery.

Goły, jak bizun, jak święty turecki. Wesoły, choć goły, choć głupi, ale zdrów. Z gołą głową (= bez czapki). Goły w pokrzywach (= przykre położenie). Goły rozboju się nie boi (= ubogi nic nie ma do stracenia). Pod gołem niebem. Goły miecz (= bez pochwy). Z gołemi rękami (= próżnemi). Odejść z gołemi rękami (= bez pieniędzy, bez datku). Gołe kolano. Goły fakt. Gołe życie. *Synon.* nagi.

Gonić kogoś, coś (= chcieć dopędzić). Gonić za czemś, zapędzać się, chcieć osiągnąć coś (np. gonić za szczęściem, za sławą). Grosz grosz goni, gonić resztką (= bieda). Gonić na ostre (= walczyć kopją i mieczem). Gonić czem (= pędzić życie, opędzać potrzeby).

Gonitwa, *synon.* pościg, wyścig, ściganie, pogoń. Gonitwy rycerskie.

Gorąco *(rzeczownik), synon.* upał, skwar, spiekota, żar. Gorąco bucha od czegoś. *(Prowinc.* *gorączka). Gorąco *(przysłówek), synon.* skwarno, parno, duszno; gorliwie, pilnie. Człowiek gorący, albo w gorącej wodzie kąpany (= niecierpliwy, porywczy). Gorąco wziąć się do czegoś; gorąco się modlić. Na gorąco (= natychmiast).

Gorący. Schwytać kogoś na gorącym uczynku (= w chwili spełniania zbrodni, winy).

Gorączka (febra) trawi kogoś; gorączką trawiony. W gorączce (malignie) bredzić, majaczyć. Gorączka (= człowiek prędki, gwałtowny). Złota gorączka (= chciwość łatwego zarobku).

Gore. Na złodzieju czapka gore (= jest niespokojny, ma wyrzuty sumienia). Gore mu wszystko w ręku (= szybko pracuje).

Gorliwość, chwalebna, zbytnia, ślepa; unosi kogoś. Unieść się gorliwością; zapędzić się w gorliwości; pilność.

Gorszyć kogoś, coś (np. młodzież). Gorszyć się kimś, czemś (np. niecenzuralną książką).

Gorycz wzbiera w sercu, zatruwa komuś życie. Czara goryczy przepełniona. Goryczą napawać (napoić) kogoś; zaprawić coś; gorycz sączyć w coś. Kroplę goryczy przymieszać do puharu radości. *Ob.* Żółć. *Przen. zam.* przykrość. *Antyt.* słodycz.

Gorzki, jak piołun, jak żółć. Gorzka pigułka, *ob.* Pigułka. Gorzkie wymówki, wyrzuty, skargi. Gorzkie żale. Gorzki chleb wygnania.

Gościnność, szeroka, wylana, polska, wschodnia. Gościnność komuś okazać, czyjąś przyjąć.

Gość, miły, mile widziany; codzienny, rzadki; gość zawitał (w czyjeś progi). Gościa podejmować. Gości oczekiwać, mieć. Wyjść do gości. Przy gościach coś powiedzieć, zrobić coś niespodziewanego. Gość w dom, Bóg w dom (= charakterystyka gościnności polskiej).

Gotować. Gotuje się we mnie (= gniewam się, oburzam się). Gotować się na śmierć (= przygotowywać).

Gotowość do czegoś okazać, komuś oświadczyć; z gotowością oświadczyć się. Mieć coś w gotowości.

Gotowy do czegoś (do zrobienia czegoś), na coś (na przyjęcie czegoś), gotowy na skinienie czyjeś, gotowy do usług, do wszystkiego. Przyjść do gotowego. Gotowe pieniądze (= gotówka).

Góra się wznosi. Złote góry komuś obiecywać. Góra z górą się nie zejdzie, ale człowiek z człowiekiem. Nie chciała góra przyjść do Mahometa, więc Mahomet poszedł do góry. Za dziewięciu górami, za dziewięciu rzekami (z baśni) = bardzo daleko. Wiara góry przenosi. Górę wziąć nad kimś (= przewagę). Wzbić się w górę. Górą nasi! Zgóry kogoś traktować. Płacić zgóry, uprzedzić kogoś o czemś zgóry. Zgórą (= przeszło; z dosypką). Góra rzeki (= część bliższa źródeł). Od góry (= od początku). Do góry nogami (= odwrotnie). Uszy do góry! (= śmiało!). Ostrzegać zgóry (= zawczasu). Iść w górę (= podnosić się, zyskiwać na wartości, posuwać się w karjerze). Rozkaz z góry (= od władzy). Zgóry na niego (= surowo, ostro). Strych, poddasze.

Gra ryzykowna, hazardowa. Do gry zasiąść; grę rozpocząć, wygrać, przegrać. *Przen.* wchodzić w grę (należeć do czegoś, mieć w czemś udział, wpływać na coś). Gra wyrazów, gra światła, gra kolorów, gra fal, gra uczuć. Gra świeczki niewarta (= szkoda zachodu). Gra w ślepą babkę (= naoślep, na domysł).

Grabić, *synon. ob.* Łupić. Grabią, palą i mordują.

Grabież, *synon.* łupież, łupiestwo, rabunek, rozbój. Wyznaczenie takiej ceny to istna grabież.

Gracja — wdzięk, bogini wdzięku. Tańczy z gracją.

Gracko. Gracko się spisać (= dobrze).

Grać w karty, w bilard, w piłkę i t. p., grać na instrumencie, grać (odgrywać) rolę, sztukę, utwór muzyczny. Grać pana, albo grać rolę pana (= udawać). Grać komuś na nosie (= powodować nim, żartować z niego). Grać komuś na nerwach (= drażnić). Działa grają (= biją, huczą, grzmią). Grać jak z nut (= dobrze). Las gra (= szumi). Grają kolory (= mienią się). Ogary grają (= szczekają). W to mi graj! (= to mi się podoba! *Porówn.:* ja na to jak na lato). Nie graj Wojtek, nie przegrasz — kamizelki.

Grad pada, wybił zboże. Gradem słów, obelg, razów obsypać kogoś. Stać pod gradem kul.

Granica. Granicę oznaczyć; komuś wytknąć, zakreślić, wymierzyć; granicę państwa rozszerzyć, rozpostrzeć, pomknąć aż dokąd, oprzeć o coś (np. o Karpaty, o Bałtyk). Zachować pewne granice, trzymać się w granicach czegoś, z granic czegoś (umiarkowania, zwyczajnej grzeczności i t. p.) wyjść, nie wychodzić, granicę prawdopodobieństwa przechodzić. Posunąć się do ostatecznych granic (do ostateczności). Uczynić coś w granicach możliwości. Bez granic (= nieskończony. Wypędzić za dziesiątą granicę (= bardzo daleko). Granicę przekroczyć, przestąpić. Przekraść się przez granicę. Wyjechać za granicę. *Synon.* kres, kraniec, miedza.

Graniczyć z kimś (o miedzę). Graniczyć z czemś, *synon.* sąsiadować, stykać się z czemś, przylegać do czegoś, kopcami tykać czegoś. Odwaga graniczącą z zuchwalstwem.

Grat = stary sprzęt. Stary grat (= stary człowiek, stary niedołęga).

Gratka trafiła się komuś.

Grobla. Wedle stawu grobla (= trzeba żyć wedle stanu).

Grobowy. Grobowe milczenie (= głuche). Do grobowej deski (= do grobu).

Groch. Rzucać groch o ścianę (= napróżno kogoś upominać). Mieć się, jak groch przy drodze (= marnie). Pomieszać coś, jak groch z kapustą. Grochowy wieniec (= rekuza).

Gromada, *synon.* kupa, *ob.* Tłum. Gromada ludzka.

Gromadzić bogactwa, skarby, dowody, *synon.* zbierać, skupiać.

Grono, *synon. ob.* Towarzystwo. Grono wybranych.

Grosz do grosza składać: grosze dusić; mieć grosze (grosiwo), pieniądze. Wydać pieniądze co do grosza, do ostatniego grosza, pozostać bez grosza, nie mieć grosza przy duszy. Grosz groszem gonić. Liczyć się z groszem. Uganiać się za groszem. Nie mieć za grosz rozumu, sensu i t. p. Swój grosz wdowi (Łuk. XXI, 1—4) dorzucić, przyłożyć do czegoś. Wtrącić gdzieś trzy grosze (= wmieszać się w nieswoje rzeczy; wścibić nos).

Znać kogoś, jak zły grosz (szeląg). Robić coś dla marnego grosza. Za grosze (= za drobne pieniądze). Kupować coś na grosze (= w małych ilościach).

Grot, *synon.* pocisk, strzała; *przen.* zarzut. Zatruty grot (= złośliwy zarzut). Miotać groty.

Groza. Grozą przejmować kogoś. Groza położenia. Pod grozą czegoś coś uczynić; *Porówn.* zgroza.

Grozić komuś palcem, pięścią, kułakiem, palcem w bucie; grozić komuś śmiercią, zniszczeniem i t. p. Śmierć, niebezpieczeństwo komuś grozi, *przen.* wisi, zawisło nad kimś. *Synon.* zagrażać, odgrażać się.

Groźba, nieustająca, wisi nad kimś (jak miecz Damoklesa). Groźby miotać na kogoś. Groźbę wykonać. Ulec przed groźbą czegoś. *Synon.* pogróżka.

Grób, rozwarty, świeży. Stanąć nad grobem, jedną nogą być w grobie; zstąpić, położyć się do grobu. Do grobu kogoś wpędzić, zapędzić, wtrącić Wziąć z sobą coś (tajemnicę, żal i t. p.) do grobu. Milczeć, jak grób. Pobielane groby (Mat. XXIII, 27). Za grobem (= na tamtym świecie). Wierny do grobu (= do śmierci).

Gruby zwierz (= wilk, dzik, niedźwiedź), gruba ryba (= bogaty), grube (= duże) pieniądze, gruba stawka, gruby błąd, gruby żart, grube słowo, gruby głos, grube obyczaje.

Gruda. Idzie, jak po grudzie (= ciężko, opornie).

Grunt urodzajny, żyzny, wydajny, wdzięczny, podatny, odpowiedni — znaleźć. Grunt chwieje się komuś pod nogami. Grunt znaleźć, poczuć, stracić pod nogami (brodząc w wodzie — dno), *przen.* zyskać, stracić punkt oparcia, pewność siebie. Mieć grunt pod nogami, stać na twardym gruncie (= mieć mocną podstawę do czegoś). Grunt przygotować do czegoś (pod zasiew czegoś), uprawić (pod zboże). Stanąć na gruncie (= na podstawie) czegoś. Oprzeć coś na gruncie realnym, przedmiotowym. Zbadać coś na gruncie (= na miejscu). To grunt! (= to rzecz najważniejsza). Grunt w nim dobry. Z gruntu, od gruntu coś przerobić. W gruncie rzeczy.

Gruszka. Gruszki na wierzbie (= płonne nadzieje lub obietnice). Wlazł na gruszkę, siał pietruszkę, rzepa mu się rodzi (= wszystko to niedorzeczne). Zasypiać gruszki w popiele (= zaspać sprawę, pominąć sposobność zrobienia czegoś).

Gruzy. W gruzy sypać się, rozpaść się, runąć, z gruzów się podnieść, stanąć, wznosić się na gruzach czegoś. W gruzach (miasta, twierdzy) zagrzebać się (= bronić się do upadłego). Gruzy przysypują coś. *Synon. ob.* Ruina.

Grymasy stroić. *Synon.* 1 mina, 2. kaprysy, fimfy, fochy, *ob.* Dąsy.

Gryźć. Gryźć ziemię (= być pochowanym, umrzeć). Kolory się gryzą (= odbijają rażąco jeden od drugiego). Gryźć się z kimś (= sprzeczać się).

Grzanie komuś sprawić (= wybić go).

Grzbiet, giętki, przygarbiony. Grzbiet zginać przed kimś (= upokarzać się). Grzbiet komuś wyłatać, wygarbować. Nie mieć koszuli na grzbiecie (= być ubogim). Oberwać po grzbiecie (= być wybitym). Orać po grzbiecie komuś (= bić go). *Porówn.* skóra, boki.

Grzech popełnić, grzechu dopuścić się, w grzech popaść, wpaść, grzechem się skalać, zmazać, grzechem obarczyć, obciążyć sumienie, w grzechy zabrnąć, w grzechach nurzać się. Grzech wyznać, z grzechu spowiadać się. Grzech zgładzić, zmazać, odkupić, odpokutować grzech (za grzech). Z grzechów wyspowiadać się, oczyścić się, obmyć się. Co prawda, to nie grzech. Warta grzechu.

Grzeczność komuś wyświadczyć, okazać, grzeczności (= komplementy) prawić komuś, na grzeczności sadzić się, przesadzać się (nawzajem) w grzecznościach. Grzeczność wyszukana, wytworna, nadskakująca, ujmująca, wersalska.

Grzeczny, *synon.* uprzejmy, ugrzeczniony, usłużny, nadskakujący, układny.

Grzeszyć. Nie grzeszyć rozumem (= być głupim). Grzeszyć łatwowiernością (= być łatwowiernym). Grzeszyć prawdomównością (= mówić zawsze prawdę).

Grzmot się rozlega *(Rusyc.* *rozdaje się). Stary grzmot (= stary człowiek).

Grzyb. Stary grzyb (= zgrzybiały starzec). Dwa grzyby w barszcz (= rzecz zbyteczna). Wyrastać, jak grzyby po deszczu (= szybko się mnożyć). Kiedyś grzyb, to siedź w koszu. Iść na grzyby albo grzybki (= dostać odprawę).

Grzywa (grzywka). Lwia grzywa. Grzywą potrząsać. Grzywkę przyczesać.

Gubić, *ob.* Wygubić, zgubić.

Gust — smak. Nabrać gustu do czegoś. Przypaść, trafić komuś do gustu. W guście (= w rodzaju). Z gustem (= z przyjemnością, chętnie). W złym, w dobrym guście.

Gustować w czemś, *synon.* smakować (zasmakować) w czemś, mieć upodobanie w czemś, lubować się czemś, lubić coś.

Guz komuś wyskoczył. Guza szukać (= narażać się na niebezpieczeństwo), guza oberwać.

Gwałcić czyjeś prawa, *synon.* deptać.

Gwałt popełnić, czynić, zadać komuś, gwałtu dokonać, dopuścić się na kimś, puszczać się na gwałty, do gwałtów uciekać się, posunąć się. Gwałt sobie (swoim uczuciom) zadawać, czynić. Gwałtem (= siłą, przemocą). Narobić gwałtu (= zamieszania). Gwałt (= krzyk gwałtowny) podnieść. Na gwałt (= na alarm, na trwogę) dzwonić, bić (we dzwony). Nagwałt coś robić (= szybko, pośpiesznie). Gwałtu, rety, krzyczeć. Nagwałt czegoś potrzeba. *Synon.* przemoc, prawo pięści, prawo mocniejszego.

Gwałtowny — popędliwy, gniewliwy, zapalczywy; śmierć gwałtowna (= od wypadku). *Synon. ob.* Prędki.

Gwar, *synon. ob.* Hałas. Gwarem napełnić powietrze.

Gwarancja — rękojmia, poręka. Dać gwarancję, udzielić gwarancji.

Gwarantować — poręczyć komuś coś albo za coś. Gwarantuję ci, że zdążę.

Gwiazda migoce, mruga, świeci. Niebo pokryte, usiane, zasiane gwiazdami. Gwiazda pierwszej wielkości. Gwiazda przewodnia (= ideał, wysoki cel). Gwiazda nieszczęśliwa, *ob.* Los. Urodzić się pod dobrą albo złą, pod szczęśliwą albo nieszczęśliwą gwiazdą. Gwiazda czyjaś świeci przyćmionym blaskiem, zbladła, zagasła. Łotr z pod ciemnej gwazdy. Gwiazdki z nieba mu się zachciewa (= chce za wiele, pragnie rzeczy nieziszczalnych).

Gwóźdź. Mieć gwóźdź w głowie (= kłopot). Wbić komuś gwóźdź w głowę (= nabawić go kłopotu).

H.

Hałas, ogłuszający. Hałas wszcząć, podnieść, hałasy wyprawiać. Narobić hałasu. Hałas uciszyć. Wiele hałasu o nic. (Tytuł komedji Szekspira). *Synon.* wrzask, wrzawa, gwar, harmider, rejwach, rwetes, zgiełk, krzyk.

Hałastra, *synon. ob.* Zgraja. Cygańska hałastra.

Hamować, *synon. ob.* Powstrzymywać. Hamować czyjeś zapędy.

Handel, ożywiony, kwitnie, rozwija się. Handel z kimś prowadzić; kupić, przewieźć coś na handel. Aby handel szedł, *synon.* targ.

Haniebny, *synon.* sromotny, ohydny. Haniebny postępek.

Hańba — wstyd. Hańba spada na kogoś, pokrywa nazwisko czyjeś. Hańbę odnieść, ściągnąć na siebie, okryć się hańbą, hańbę znosić. Hańbę zmazać, (krwią) zmyć. Hańbę przynosić komuś, ściągnąć na kogoś. Hańbę zadać komuś (= zganić go). *Synon.* niesława, sromota, ohyda, zakała, wstyd, *przen.* plama, piętno (hańby), pręgierz. Stanąć, postawić kogoś pod pręgierzem, napiętnować kogoś. *Antyt.* chluba, zaszczyt.

Haracz płacić, opłacać, nałożyć na kogoś, pobierać; *synon.* dań, danina.

Harap, bicz, bizun. Już po harapie (= po wszystkiem). Przyjść po harapie (= spóźnić si

Harc — utarczka pojedyńcza, *przen.* popis. Na harc z czemś wyjeżdżać (= popisywać się). Ścierać harce (= walczyć o pierwszeństwo).

Hardy, *synon.* dumny, butny, pyszny, wyniosły, krnąbrny. Harda dusza.

Harmonja — zgodność (tonów, barw, części składowych, upodobań, charakterów). Harmonję zakłócić. W harmonji żyć (= w zgodzie).

Hart (charakteru, duszy), *synon.* wytrzymałość, moc.

Hasło wychodzi od kogoś, hasło dać, wydać, ogłosić, podjąć. Dać hasło do boju. Na dane hasło coś uczynić. Pod hasłem czegoś walczyć. Dawne hasła przebrzmiały, tracą swą moc, nowe hasła powstają. *Ob.* Znak.

Haust — łyk. Haust (ze szklanki, z butelki) pociągnąć; wypić jednym haustem (= duszkiem).

Hazard — niebezpieczeństwo, ryzyko. Narażać się, wystawiać się na hazard; puścić coś na hazard.

Herod. Herod-baba (= kobieta duża, silna i popędliwa, mająca przewagę w domu nad mężem).

Heroiczny — bohaterski. Środek heroiczny (= ryzykowny).

Hipoteka, czysta, zaszargana, obciążona. Hipotekę obciążyć (długami, sumą); zaciągnąć dług na hipotekę, z hipoteki coś (sumę) wymazać, hipotekę oczyścić. Wleźć komuś na hipotekę. Spaść z hipoteki.

Hojny, pan, datek, dar, nagroda. *Synon.* szczodry, obfity, suty, sowity. *Antyt.* skąpy.

Hołd, winny, należny. Hołd komuś składać (złożyć), oddawać; od kogoś odbierać. Coś komuś w hołdzie złożyć, nieść; od kogoś przyjąć coś w hołdzie. Zbierać hołdy.

Hołdować zwyczajom, modzie. *Synon.* ulegać, poddawać się.

Homeryczny śmiech (= głośny, niepowstrzymany).

Honor swój powierzyć komuś; zaprzedać; zaszargać, splamić, naprawić, ocalić. Honor czyjś (dobre imię, sławę) szarpać, zdeptać. Dotknąć, skrzywdzić kogoś na honorze. Na honor czyjś nastawać, czyhać. Honor komuś zwrócić. Honory oddawać komuś; honory domu czynić. Przysięgać, przyrzekać na honor. Dawać słowo honoru. Mieć sobie za punkt honoru (= postanowić coś sobie niezłomnie). Obraza honoru. Wyjść z honorem. Oddawać honory wojskowe. *Synon.* dobre imię, cześć, zaszczyt.

Honorowy. Urząd honorowy (= bezpłatny). Dług honorowy (= karciany). Sąd honorowy. Tytuł honorowy.

Horyzont — widnokrąg. Ukazać się na horyzoncie; zniknąć z horyzontu, na horyzoncie. Horyzont (polityczny) zachmurza się.

Hreczka — gryka. Siać hreczkę, być hreczkosiejem (= być gospodarzem, obywatelem rolnym).

Hultajski. Bigos hultajski (= rodzaj bigosu z różnych mięsiw, *przen.,* mieszanina, zamęt. Hultajska trójka (= wesoła kompanijka).

Humor, dobry, różowy, wesoły, świetny, podniecony; zły, kwaśny, opryskliwy, nieznośny. Humor podniecić, zepsuć, skwasić komuś; w dobry, zły humor wprawić kogoś. Trafić komuś w humor. Humor stracić, stracić na humorze. Humory, kaprysy.

I.

Idea, wzniosła, wysoka. Ideę czegoś powziąć; wpaść na ideę. Ideami (nowemi) przesiąknąć. Nowe idee zaszczepiać, rozpowszechniać. Działać w imię idei. *Synon.* wyobrażenie, pojęcie, pomysł.

Ideał, wysoki, wymarzony; przyświeca komuś (jak gwiazda przewodnia). Gonić za ideałem. Ideał wypieścić w duszy. Ideał obniżyć. Sprzeniewierzyć się własnym ideałom.

Igła. Z igły zrobić widły. Porówn. z myszy jelenia. Ubranie prosto z igły. Pracownica igły (= szwaczka).

Igraszka, *synon.* zabawka. Mieć, robić sobie z kogoś igraszkę. Być igraszką losu.

Iluzja — złudzenie; stracić iluzję; był pełen iluzji.

Imaginacja — wyobraźnia. Bujna imaginacja. Chory na imaginację. Przez imaginację pojechał na koronację.

Imię komuś nadać; imię przyjąć, przybrać. Jest komuś (na) imię. Imię swoje wstawić, zapisać gdzieś (w pamięci ludzkiej), w rocznikach historji i t. p.), przekazać nieśmiertelności, uwiecznić; pokryć nieśmiertelną sławą; okryć śmiesznością. *Synon.* nazwa, nazwisko, miano. Imię dobre, niepokalane, nieposzlakowane, *synon.* dobra sława, reputacja, honor. Dobre imię czyjeś szarpać; imię swe zaszargać, splamić, kalać. Głośne imię, *synon.* sława, rozgłos. Imię sobie zjednać. W imię czegoś coś czynić. W imieniu czyjemś występować. Imieniem kogoś przemawiać. *Rusyc.* *od imienia.

Impet — pęd, rozpęd, zapęd. Wpadł z impetem.

Indagacja — śledztwo, badanie. Przeprowadzać indagację.

Indyk. Nadymać się, puszyć się, jak indyk.

Indywidualny — osobniczy, osobisty. Indywidualny pogląd (= osobisty).

Indywiduum — osobnik. Ciemne indywiduum.

Informacja — udzielona wiadomość, objaśnienie. Udzielić komuś informacji. Informacji zasięgnąć u kogoś, otrzymać informację.

Inicjatywa — zapoczątkowanie, czynność początkująca. Inicjatywę w czemś wziąć, w coś włożyć, wykazać, podjąć. Poprzeć czyjąś inicjatywę.

Inklinacja — skłonność, pociąg. Mieć inklinację do tycia.

Instancja — wstawienie się, wstawiennictwo. Instancję zanieść za kimś; za czyjąś instancją coś uczynić, wyższa instancja.

Interes, świetny, korzystny, dobry, kiepski; dobrze zrozumiany, własny; moralny, materjalny. Interes zagaić, zrobić, załatwić, ubić; interes dobrze, źle pokierować. Dobić interesu. Interes oblać (= wypić po ubitym interesie). Interes idzie dobrze, ucierpi na czemś. Interes czyjś zadrasnąć. Różne interesy ścierają się. Mieć w czemś interes. Wchodzić w czyjeś interesy. Interes (handlowy, przemysłowy) otworzyć, prowadzić, zwinąć, zlikwidować, postawić na dobrej stopie. Interes z rąk wypuścić. Wycofać się z interesu. Interes (zainteresowanie, zajęcie) budzić. Głupi interes (= trudna sprawa). To nie interes (= nie przedstawia korzyści).

Intryga — knowanie, matactwo, kabała. Intrygę knuć (knować); w sieć intryg kogoś wciągnąć, w intrygi zawikłać, wplątać. Intrygę przeciąć. Intrygę (w komedji) zawiązać, rozplątać.

Inwentarz żywy i martwy. Przyjmować coś, np. spadek, z dobrodziejstwem inwentarza (= wraz ze wszystkiemi zobowiązaniami pieniężnemi).

Ironja — przekąs. Gryząca ironja.

Iskra tli się (w popiele); iskry (skry) pryskają, sypią się. Iskry zapału wygasły. Iskrę wykrzesać, dobyć, rzucić, rozdmuchać, stłumić, zagasić; iskry wydawać, sypać; iskry rzucać z oczu. Iskra litości; ostatnia iskra życia.

Istnieć, *synon.* egzystować, zachodzić. Dom już nie istnieje.

Istota. Wniknąć w istotę rzeczy. To nie zmienia istoty rzeczy.

Istotny, *synon. ob.* Prawdziwy. Istotna przyczyna.

Iść, *synon.* chodzić, stąpać, postępować, kroczyć, maszerować; iść dokąd; *synon.* zmierzać, dążyć, śpieszyć. Iść o lepsze (= współubiegać się z kimś). Iść gęsiego (= jeden za drugim). Iść w lata (= starzeć się). Idzie ku wiośnie (= zanosi się na wiosnę). Idzie za tem (= wynika z tego). Interes dobrze idzie. Iść w górę (= podnosić się). Taki dobry, że nie idzie dalej (= nieskończenie dobry). Iść zamąż. Iść do wojska. Iść w taniec. Iść w zawody, iść na udry (= kłócić się, nie ustępować), iść w niepamięć, w zapomnienie. O co idzie? Iść na pałasze. Pięć jabłek idzie na funt. Idzie, chodzi o coś. (*Prowinc.* *rozchodzi się). Idzie dobrze, źle. *Germ.* *to nie idzie, *zam.* to nie uchodzi, tego uczynić nie można.

J.

Jabłko niezgody (= kość niezgody) rzucić między kogoś (z podania o jabłku Erydy, rzuconem między trzy boginie). Złote jabłko (= majątek bardzo wydajny lub korzystny interes; zapewne z podań ludowych, np. z greckiego podania o jabłkach Hesperyd). Zbić kogoś na kwaśne jabłko. Amator kwaśnych jabłek *(ironicznie).* Niedaleko jabłko pada od jabłoni (= dzieci podobne są do rodziców). Jabłko adamowe (= grdyka).

Jad (u ludzi i zwierząt), trucizna (roślinna i mineralna). Jadem napoić (napawać) kogoś, zaprawić coś. Jad z siebie sączyć, w coś sączyć. Jadem bryzgać na coś.

Jadać, *synon.* spożywać coś; używać czegoś na pokarm; żywić, odżywiać się czemś.

Jaje, jajko. Jajka nieść, znosić, wysiadywać (wysiedzieć). Jajka składać do gniazdka. Z jajka wykluwać się. Podzielić się jajkiem (wielkanocnem). Jaje Kolumba (odkryć) — pomysł pozornie łatwy, na który jednak przedtem nikt nie wpadł. Jaje mądrzejsze od kury (= dzieci od rodziców). Siedzieć, jak na jajach (= nie ruszać się z domu). Obchodzić się, jak z jajkiem (= pieczołowicie, ostrożnie).

Jałmużna. Jałmużnę rozdawać; jałmużny komuś udzielić. Jałmużny żebrać; o jałmużnę

prosić. Jałmużnę otrzymać, żyć z jałmużny.

Jałowy, *synon.* nieurodzajny, niepłodny; *przen.* pusty, marny, płonny, bez treści. *Antyt.* żyzny. Jałowy grunt, jałowa myśl, treść.

Jarzmo, ciężkie, hańbiące. Jarzmo gniecie, przyciska kogoś. *Przen.* jarzmo (niewoli) nałożyć, narzucić komuś, włożyć na kogoś (komuś na kark); pod jarzmo podbić kogoś. Przeprowadzić kogoś pod jarzmem (zwyczaj starorzymski). Kark pod jarzmo nachylić; jarzmo nosić, dźwigać; pod jarzmem czyjemś jęczeć. Jarzmo zrzucić z siebie, skruszyć; z pod jarzma wydobyć się, wybić się, wyłamać się. Chodzi, jak w jarzmie (= ciężko, z wyprężeniem). W jarzmo pracy, (obowiązków) zaprząc się (lub kogoś); w jarzmo (małżeńskie) wprzęgać się.

Jaskrawy kolor, *synon.* krzyczący, rażący.

Jasny, *synon.* widny (*antyt.* ciemny), pogodny (*antyt.* pochmurny). Jasne pioruny.

Jaw. Najaw wyjść, wydobyć. *Synon.* na światło dzienne, na widok publiczny. Widzieć na jawie. Sen na jawie (= marzenie). Sen czy jawa?

Jawny, *synon.* wiadomy, otwarty, oczywisty, publiczny .Jawna niesprawiedliwość.

Jądro, *synon.* ziarno. Jądro kwestji, rzeczy (= główna treść, rdzeń). Dojść, dotrzeć do jądra rzeczy. Słodkie jądro w gorzkiej łupinie.

Jąć się czegoś, *synon. ob.* Zabrać się. Jął się pracy.

Jątrzyć ranę, gniew, boleść czyjąś, *synon.* drażnić, zadrasnąć coś, dotknąć czegoś.

Jedwabny. Jedwabne słówka (= słodkie, pochlebne). Jedwabny żywot pędzić (= bez troski).

Jerychońska trąba—wielki hałas, gwałt, albo zniszczenie, zniweczenie.

Jeść, *synon.* zajadać, spożywać, zmiatać coś, raczyć się czemś. *Ob.* Jadać.

Jęk, cichy, tłumiony. Jęk wydać, jęki wyciskać z kogoś.

Języczek. Być języczkiem u wagi (= w parlamencie, w sejmie: niewielką ilością głosów przy równej liczebności partyj przeciwnych rozstrzygać o większości).

Język, ostry, cięty, złośliwy, zły. Język się plącze, w pantoflach chodzi (pijanemu), kołowacieje, staje kołem. Pokazać komuś język. Język trzymać na wodzy, za zębami, język rozpuścić (jak bicz dziadowski). Mieć długi język, językiem mleć, pytlować, trzepać, młynkować. Zapomnieć języka w gębie (nic nie odpowiedzieć). Ugryźć się w język (= nagle zamilknąć, żeby za dużo nie powiedzieć). U niego co w sercu, to na języku (Mat. XII, 34. Łuk. VI, 45). Rozwiązać komuś język. Mieć coś na końcu języka (jakąś nazwę, której sobie narazie przypomnieć nie możemy). Mieć coś na języku (= chcieć właśnie coś powiedzieć). Trzymać język za zębami (= dochować tajemnicy). Szermować językiem (= umieć się wygadać, umieć bronić siebie). Świerzbi go język (= chce koniecznie coś powiedzieć). Rozwiązał mu się język (= stał się wymownym). Wino rozwiązało mu język (= uczyniło wymownym). Wziąć kogoś na języki (= obmawiać), dostać się na ludzkie języki. Złe języki poskromić. Ciągnąć kogoś za język (= wyciągać na słówka). Zasięgnąć, dostać języka (= wiadomości). Szermierka, walka na języki. Pomieszanie języków (babilońskie: 1 Mojż. XI, 7—9). Język (obcy) łamać, swój kazić, kaleczyć, zachwaścić błędami. Język skażony, upstrzony barbaryzmami. Języki martwe, żywe. Językiem jakimś dobrze władać. Posiadać języki, mówić obcemi językami.

Jota. Ani na jotę nie zmienić, nie ustąpić. Nie brak ani joty. Jota w jotę (= tak samo, kubek w kubek).

Jubileusz obchodzić, święcić. Jubileuszu doczekać się.

Judasz. Pocałunek Judasza (Mat. XXVI, 48). Fałszywy jak Judasz. Zdrajca Judasz.

Jurysdykcja — sądownictwo. Jurysdykcję sprawować, wykonywać nad kimś. Poddać kogoś pod czyjąś jurysdykcję, należeć do czyjejś jurysdykcji.

K.

Kabała. Kabałę układać, ciągnąć (z kart); pytać się kabały, zdać coś na kabałę. Kabałę (intrygę) knować (uknuć) przeciwko komuś, czynić kabały, wkopać kogoś w kabałę.

Kaczka. Kaczkę (dziennikarską) puścić (= fałszywą wiadomość). Zaganiać kaczki (= taczać się po pijanemu). Niech cię kaczki zadziobią; *porówn.* niech cię gęś kopnie.

Kaduk — djabeł: bierz go kaduk! do kaduka. Prawem kaduka — bezprawnie (kaduk w dawnej Polsce majątek bez spadkobiercy i testamentu, przechodzący na rząd, stąd: majątek wzięły kaduki i t. p.).

Kadzidło. Palić kadzidło na czyjąś cześć (= nadmiernie wychwalać, pochlebiać). Lubić woń kadzideł (= lubić pochlebstwa). To mu pomoże, jak umarłemu kadzidło (*iron.* = nic nie pomoże).

Kafar — narzędzie do wbijania pali. Baba, jak kafar (= tęga, wysoka).

Kafel, kafelek. Zachciewa mu się kafelka z pieca, gwiazdki z nieba (= Bóg wie czego!)

Kaftan. Masz, djable, kaftan! (= a to się źle stało!). Kaftan bezpieczeństwa (= nakładany warjatom).

Kajdany włożyć, nałożyć komuś, w kajdany okuć kogoś. Kajdany (swoje) skruszyć, czyjeś rozkuć, zdjąć z kogoś kajdany. *Synon.* pęta, okowy, więzy, żelaza.

Kalectwo dotknęło kogoś, kalectwem dotknięty.

Kamfora. Zniknąć, ulotnić się jak kamfora.

Kamień serce przygniata, spada komuś z serca. Zrzucić kamień z serca (*ob.* Ciężar). Kamieniem leżeć, zalegać coś (= ciężko, nieruchomo, jak kamień). Siedzieć gdzieś kamieniem (= nie ruszać się z miejsca). Przepaść, jak kamień w wodzie (= bezpowrotnie, bez śladu). Zapomniałem w kamień. Zaklinać się w żywe kamienie. Tacy żeby się na kamieniu rodzili! (= oby takich było jak najwięcej!). Trafiła kosa na kamień (= gwałtowność na upór). Nie pozostanie kamień na kamieniu. (Mark. XIII, 2). Rzucić na kogoś kamieniem (= potępić kogoś), rzucić pierwszy kamieniem (Jan VIII, 7). Kamień młyński. Kamień filozoficzny (wynaleźć kamień, który miał podlejsze kruszce, przemieniać w złoto) — coś bardzo trudnego. Kamień węgielny (Mat. XXI, 42, 1 Piotr. II, 6, 7) czegoś (= podstawa, podwalina). Kamień obrazy (Izaj. VIII, 14) (= zgorszenie). Coś idzie, jak z kamienia (= ciężko, z trudem). Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem (= dobrem za złe odpłacać). Gryźć kamienie (= nie mieć co jeść). Twardy, jak kamień (= nieczuły). Wielki, jak kamień młyński (= bardzo duży). Mieć kamień młyński na głowie (= wiele kłopotów).

Kanał przekopać, przeprowadzić; kanałem połączyć coś. Kanał — przewód (np. pokarmowy).

Kandydatura czyjaś wypływa, upada. Kandydaturę czyjąś postawić, wysunąć, cofnąć.

Kania. Pragnąć czegoś, jak kania dżdżu (= niecierpliwie).

Kant, *synon.* krawędź, grań, róg, *ob.* Brzeg. Kant stołu.

Kapanina. Kapaniną coś dawać (= w małych ilościach).

Kapelusz, zdjąć, włożyć. Kapelusza uchylić przed kimś. Kapelusz na głowę nasunąć, wsadzić nabakier. Głowa do kapelusza. *Porówn.* czapka. Dostać kapelusz (= burę).

Kapitał, zakładowy, obrotowy, ruchomy, żelazny, zapasowy, martwy. Kapitał procentuje, daje odsetki; powiększa się, wzrasta, topnieje. Kapitał gdzieś ulokować, w czemś (w jakimś interesie, kupnie) uwięzić, unieruchomić, skądś wycofać. Kapitał zgromadzić, podnieść (z kasy). Kapitałem obracać, operować. Ma kapitały.

Kapituła — rada kanoników przy katedrze albo kolegjacie. Wytrzeć albo natrzeć komuś kapitułę (= zburczeć go).

Kapka. Kapkę (= troszkę, odrobinę).

Kaprys — zachcianka. Kaprys przychodzi komuś. *Synon.* fantazja.

Kaptować — ujmować sobie kogoś. Kaptuje zwolenników.

Kapuańskie rozkosze (z dziejów drugiej wojny punickiej), doprowadzające człowieka do zniewieściałości, utraty dzielności i hartu.

Kapusta. Kapustę szatkować, kwasić (kisić), ubijać (w beczce). Pomieszać coś jak groch z kapustą. Główka kapusty. Kapuściana głowa (= tępa). Kapusta w głowie. Porąbać, posiekać kogoś na kapustę (= pokiereszować szablą).

Kara, dotkliwa, ciężka, surowa, przykładna, łagodna, lekka, sprawiedliwa, zasłużona. Kara wisi nad kimś, dosięga kogoś; dotyka, spotyka kogoś; spada na kogoś; omija kogoś. Karę wymierzyć komuś (pieniężną); nałożyć na kogoś, karę obostrzyć, złagodzić, darować. Karze podlegać, karę odebrać, ponieść; ściągnąć na siebie; karę (w więzieniu) odsiadywać. Kary ujść, uniknąć, od kary wywinąć się. Kogoś od kary wyprosić. Za-

bronić czegoś pod grozą kary. A to kara Boska z tym człowiekiem! (= trudno sobie z nim poradzić). Pod karą śmierci, więzienia. Za karę coś wykonać, komuś zadać. *Synon.* Kaźń, skarcenie, chłosta; kara pieniężna (= grzywny).

Karać kogoś, *synon.* chłostać, karcić, strofować (słowami).

Karb. Karby (niezatarte) na czemś wypisać (np. na czole, na grzbiecie). Na karb (rachunek) czyjś kłaść, złożyć, policzyć coś (= zwalić coś na kogoś). W karby (kluby, ryzę) ująć coś; trzymać kogoś, coś w karbach, wyjść z karbów (posłuszeństwa i t. p.), w dawne karby wrócić.

Karbować sobie w pamięci (= zapamiętywać).

Karczma. Jak w karczmie (= pełno hałasu, wrzawy). Dom, jak żydowska karczma (= dla wszystkich stoi otworem).

Kares — pieszczota; karesować — pieścić. Niema karesu bez interesu (= czułość, serdeczność interesowna).

Karjera, świetna, szybka. Karjerę rozpocząć, zakończyć, zrobić. Karjerę komuś zwichnąć. *Synon.* zawód.

Kark, hardy, nieugięty, giętki. Kark skręcić, iść na złamanie karku. Dać komuś w kark. Wziąć kogoś za kark i wyrzucić. Ugiąć przed kimś karku (= upokorzyć się), kark pod jarzmo nachylić. Nad karkiem komuś ustawicznie stać, na karku komuś siedzieć. Mieć kogoś na karku. Karku nadstawić za kogoś (= głowy). Mieć głowę na karku (= być rozumnym). Człowiek twardego karku (= nieugięty, uparty). Nad karkiem, na karku (= tuż, bardzo blisko).

Karmelek. Człowiek słodki, jak karmelek (= przesadnie ugrzeczniony albo czuły).

Karmić — żywić, poić. Karmić duszę marzeniami, nadzieją; karmić szpakami (= uczyć chytrości). Szpakami karmiony (= chytry, przebiegły).

Karność, surowa, wojskowa, rozprzęga się, rozluźnia się. Karność rozprzęgać, rozluźniać. Trzymać, chować kogoś w karności, wdrożyć do karności. Wykroczyć przeciwko karności, wyłamać się z karności. Karność obostrzyć. *Synon.* rygor, dyscyplina.

Karta (w grze) idzie, służy komuś, odwróciła się. Karty tasować (mieszać), rozdać. Kartę wyświęcić; kartę zadać. W karty wygrać, przegrać, zgrać się (do nitki). Zaglądać komuś w karty. Grać z odkrytemi kartami. Karty na stół! (= otwarta gra). Na jedną kartę coś stawiać, rzucić coś na kartę (= zaryzykować). Karty kłaść, wróżyć z kart. Mieć piękną kartę w historji.

Kasa. Do kasy (pieniądze) wnieść, z kasy podnieść. Kasę zasilić, z kasy czerpać. Pieniądze do kasy wpływają, napływają. Dobrać się do czyjejś kasy. Kasę komuś rozbić (= okraść). Kasę robić (w teatrze, o sztukach mających powodzenie).

Kasować się na coś — mieć na coś chęć, apetyt, ślinkę łykać na coś.

Kastalskie źródło — natchnienie poetyckie.

Kasza, kaszka. Nie dać sobie dmuchać, pluć w kaszę. Nie dać się zjeść w kaszy (= umieć się bronić). Kaszę z kimś jeść (= mieć z nim do czynienia). Narobić kaszy (= zamieszania, zamętu). Wleźć w kaszę (= znaleźć się w kłopotliwem położeniu). Kaszę na padołku ważyć (= być w strachu). To kaszka z mlekiem (= lekka praca, łatwa sprawa).

Kaszel dusi, dławi kogoś.

Kasztan. Kasztany za kogoś wyciągać z ognia. Buch kasztan do wody! (= śmiało! nie bój się!, nie wahaj się!).

Kat. Stoi, jak kat nad dobrą duszą (= nieodstępnie). Idź do kata! niech cię kaci wezmą! Kat mi po tem! Daj go katu! Do stu katów! Co u kata! Tam do kata! Kat ci kazał! Za katy! (= djabelnie).

Katedra. Mówić, jak z katedry (= uczenie).

Kawał, kawałek; *synon.* odrobina, kęs, kąsek, odłam, skrawek, szmat. Dać się za coś w kawałki porąbać. Zrobić komuś kawał. Kawał chłopa. Kawał literata. Kawał chleba (= dobre utrzymanie). Zarobić na kawałek chleba (= na nędzne utrzymanie). Wziąć kogoś na kawał (= zażartować z niego). To gruby kawał (= skandal).

Kazanie, budujące; kazanie prawić. Wyciąć, wyrżnąć komuś kazanie (kapitułę, perorę). Siedzieć jak na niemieckiem kazaniu (= nic nie rozumieć). Oddawna dzwonię na to kazanie (= poruszyłem tę sprawę, wniosłem ten projekt). Już po mszy i po kazaniu (= po wszystkiem).

Kazić smak, obyczaje, język. *Synon.* psuć, plamić.

Kąkol (między pszenicą)—chwast. (Mat. XIII, 25). Potrzebny jak kąkol w zbożu.

Kąpać. W gorącej wodzie kąpany (= niecierpliwy). Kąpać się w czemś (= mieć wielką obfitość czegoś).

Kąsek smaczny, piękny kąsek. Pokrajać na kąski. Ani kąska.

Kąt. Cudze kąty wycierać (= tułać się po cudzych domach). Po kątach płakać. Chodzić z kąta w kąt. Kąty przepatrywać. Rzucić coś w kąt. Postawić dziecko w kącie (za karę). Cztery kąty i piec piąty (= puste mieszkanie). Znaleźć spokojny kącik. Zapadły kąt (zakątek). Mieszkać kątem (= przy rodzinie). Kąty kimś wycierać (= używać go do najniższych posług). Pójść w kąt przed kimś (= nie móc się z nim równać). Siedzieć w kącie (= żyć w ukryciu). Pod kątem widzenia czegoś (= ze względu na coś).

Kielich, kieliszek — spełnić, wychylić, wysuszyć, wypróżnić. *Gminnie:* wytrąbić, golnąć kieliszek wódki. Zaglądać często do kieliszka. Kieliszkiem się trącić. Przyjaciel od kieliszka. Kielich goryczy spełnić, wychylić do dna. *Synon.* puhar, kubek, rostruchan, czara. *Porówn.* szklanka.

Kieł. Kły w czemś zatopić. Kłami połyskiwać. Wziąć na kieł (= uprzeć się). Kły ostrzyć na coś (= pożądać czegoś).

Kiełb. Ma kiełbie we łbie (= ma pstro w głowie, jest narwany).

Kiełbasa. Nie dla psa kiełbasa.

Kiełbasić — gmatwać, zmieszać. Wszystko się pokiełbasiło.

Kiełznać, okiełznać. *Synon.* hamować, powściągać.

Kiep. Wystrychnąć, wystawić się (lub kogoś) na kpa. Kiep ten, kto tego nie potrafi.

Kierować kogoś, coś; kimś, czemś. *Synon.* powodować, dyrygować, sterować kimś, czemś; obrócić coś dokąd, prowadzić kogoś, coś. Kierować się uczuciem (= powodować się), kierować się na doktora, adwokata (= kształcić się).

Kierunek komuś, czemuś, sobie wytknąć, (inny) nadać, kierunek wybrać, obrać, zmienić. Wziąć coś pod swój kierunek. Poddawać się kierunkowi czyjemuś.

Kieszeń czemś wypchać; włożyć, wsunąć, schować coś do kieszeni; sięgnąć do kieszeni, wydobyć, wyjąć coś z kieszeni. Kieszeń wywrócić, wypróżnić. Schować coś do kieszeni *(przen.* obelgę). Do czyjejś kieszeni umizgać się, przypuścić szturm. Siedzieć komuś w kieszeni (= mieć u kogoś długi). Znać coś, jak własną kieszeń. Płótno w kieszeni (= pustki). Trzymać ręce w kieszeniach (= mieć ciągłe wydatki). Mieć coś w kieszeni (= być w posiadaniu czegoś, być pewnym czegoś). Mieć węża w kieszeni, *ob.* Wąż.

Kieszonkowy zegarek, złodziej. Pieniądze kieszonkowe (= drobne).

Kij. Kij ma dwa końce (= chcąc kogoś obić, możesz sam kije oberwać). Kijem okładać, namacać kogoś. Pójść z kijem, z kijkiem (= stracić cały majątek, zacząć żebrać, pójść z torbami). Sztywny, jakby kij połknął (= bardzo sztywny). Przez kij kogoś przesadzić (= dać mu się we znaki). Kijem dostać, kije oberwać, poznać się z kijem. Nie kijem go, ale pałką (= ależ to wszystko jedno). Kijem podpierać się, chodzić o kiju. Zamienił stryjek siekierkę na kijek (= rzecz cenną za drobnostkę). Kijem wynoszą, gdzie kogo nie proszą.

Kipieć, kipi — gniewa się; *synon.* wrzeć, gotować się. Zakipiał gniewem.

Kisiel. Dziesiąta woda po kisielu (= dalekie pokrewieństwo) (Mick. Pan Tad. VI).

Kitę odwalić — umrzeć *(żartobl.).*

Kiwać. Kiwać komuś (= grozić), kiwać na kogoś palcem (= przywoływać go gestem). Kiwać palcem w bucie (= bezsilna złość, nieszkodliwa groźba). Kiwać głową nad kimś, nad czemś (= ubolewać). Kiwać się (= być sennym, drzemać).

Klamka zapadła (= sprawa rozstrzygnięta, już za późno). Trzymać się pańskiej klamki, wieszać się u pańskiej klamki (= dworów pańskich, służyć wielkim panom).

Klapa. Zrobić klapę (= mieć niepowodzenie w jakiejś sprawie, zbankrutować). Klapa bezpieczeństwa, *przen.*, środek zapobiegawczy.

Klapnąć po ręku (= dać klapsa). Klapnąć po twarzy (= uderzyć w twarz). Klapnąć zębami (= zaszczękać, szczęknąć).

Kląć, jak huzar; na czem świat stoi. Kląć się, *ob.* Zaklinać się. Klnie się na wszystko.

Klątwa spada na kogoś, ciąży na kimś, przygniata kogoś. Klątwę rzucić na kogoś, zdjąć z kogoś. Klątwą obarczyć kogoś. Zabronić czegoś pod klątwą. Klątwa kościelna. *Omów.* piorun św. Piotra.

Klecić (sklecić) budkę, szałas, tratwę; klecić wiersze, *ob.* Budować.

Klejnot, *synon.* kosztowność. Klejnot herbowy, *przen. zam.* szlachectwo.

Klektać. Klektać pacierze (= powtarzać je bezmyślnie). Klektać komuś nad głową (= zanudzać go gadaniną).

Klepać biedę, nędzę (= żyć w ubóstwie).

Klepka. Brakuje komuś piątej klepki (= półgłówek, narwany). Majster klepka (= lichy rzemieślnik).

Kleszcze. Wziąć kogoś w kleszcze (= trzymać ostro, krótko).

Klęska, dotkliwa, ciężka. Klęska wisi nad kimś, zagraża komuś, spada na kogoś, dotyka, spotyka kogoś. Klęskę zadać komuś, ściągnąć na kogoś (na siebie). Klęskę ponieść, odwrócić od kogoś (od siebie), powetować. Klęski szerzyć. *Synon.* przegrana, porażka, pogrom, plaga, cios, strata, nieszczęście. *Przen.* bicz Boży, grom. *Antyt.* zwycięstwo.

Klin komuś wbić (zabić) w głowę (= zadać trudność; *porówn.* sęk). Klinem wbić się gdzieś, w środek czegoś. Klin klinem wybijać (= złem złego się pozbyć). Ustawić wojsko w klin, wyciąć, przykrajać coś w klin. Klin między dwiema rzekami.

Kluba. Wziąć, ująć coś w kluby, trzymać w klubach kogoś, coś. Z kluby wyjść, wystąpić. *Synon.* karby, ryza.

Klucz zaskrzypiał, zgrzyta w zamku. Na klucz zamknąć, pod kluczem trzymać kogoś, coś. Patrzeć przez dziurkę od klucza. Znaleźć klucz (= rozwiązanie) zagadki. Klucz do szczęścia, do raju.

Klusek. Ciepłe kluski (= niedojda, niedołęga, ślamazara).

Kłamać, jak z nut, jak najęty, w żywe oczy, bez zająknienia, nie zachłysnąwszy się. *Synon.* łgać; *eufem.* minąć się z prawdą, mówić nieprawdę, koloryzować, pływać.

Kłamca, *synon.* łgarz.

Kłamstwo, kłam zadać, zarzucić komuś. Rzucić komuś kłamstwem w oczy. Dopuścić się kłamstwa; kłamstwo popełnić; kłamstwem usta skalać, splamić. Kłamstwo wierutne, bezczelne.

Kłaść. Kłaść ubranie, obuwie, kłaść komuś coś w głowę (= tłumaczyć niezdolnemu). Kłaść coś na oczy komuś (= poddawać, przywodzić, przedstawiać. Kłaść podpis, napis. Duszę, serce w coś kłaść. Kłaść areszt na czemś.

Kłębek zwinąć, rozmotać. Zwinąć się w kłębek. Dojść po nitce do kłębka (może z podania greckiego o kłębku Arjadny) (= na podstawie pewnych poszlak dotrzeć do prawdy).

Kłopot sobie nawiązać. Kłopotu kogoś (lub siebie) nabawić, komuś (lub sobie) napytać, narobić, przyczynić, przysporzyć; w kłopoty kogoś (lub siebie) zawikłać, wplątać. Mieć z kimś, z czemś kłopot. Z kłopotu wywieść, wyprowadzić kogoś, wywikłać się (lub kogoś), wybrnąć. *Synon.* troska, tarapaty, bieda, ambaras. *Przen.* piwa nawarzyć; bigos komuś zrobić.

Kłócić spokój (= sprawiać zamieszanie).

Kłódka. Zamknąć komuś gębę na kłódkę (= zmusić do milczenia). Wziąć coś pod kłódkę (= zamknąć). Wziąć kogoś pod kłódkę (= zamknąć do więzienia).

Kłótnia wybucha, wszczyna się, wywiązała się o coś z kimś, między kimś. Kłótnię wszcząć, załagodzić, uśmierzyć. *Synon.* spór, sprzeczka, swar, waśń, zwada, zatarg, niesnaska, poswark, burda, rozterka, niezgoda, rozdwojenie, rozbrat.

Knieja, *synon. ob.* Las.

Knować (knuć) złe zamiary, zdradę, spiski, intrygi.

Knowanie (= intryga), podziemne. Knowania prowadzić.

Kobierzec, wzorzysty; *synon.* dywan. *Przen.* kobierzec z trawy i kwiatów. Stanąć z kimś na ślubnym kobiercu (= pobrać się). Położyć na kobiercu (= dać w skórę).

Kobieta, *synon.* niewiasta, białogłowa; *gmów.* córka Ewy. Kobiety — płeć piękna, słaba.

Kobyła, *synon.* klacz. Słowo się rzekło, kobyła u płotu; *ob.* Słowo. Wpaść na kogoś, jak na ślepą kobyłę (= wyłajać niewinnie). To wielka kobyła (= rzecz ciężka, trudna do poruszenia, duży interes).

Kochać kogoś gorąco, namiętnie, bez wzajemności. *Iron.* jak psy dziada.

Kogut. Uciąć koguta, śpiewając (= zaśpiewać fałszywie).

Koić cierpienia, ból. *Synon.* uśmierzać, łagodzić, osładzać, uspokajać. Koić pragnienie.

Kojarzyć małżeństwo, wyobrażenia. *Synon. ob.* Połączyć.

Kolano zgiąć, kolana ugiąć przed kimś; na kolana paść, osunąć się; do kolan czyichś przypaść. Czyjeś kolana objąć. Czołgać się (przed kimś) na kolanach, na kolanach (na klęczkach) prosić kogoś. Pisać coś na kolanie (= naprędce, niedbale).

Kolebka. Od kolebki (= od niemowlęctwa). W kolebce (= w niemowlęctwie).

Kolej na kogoś przypada, wypada, przychodzi; czekać swej kolei; zrobić coś pokolei. Odbyć swą kolej. Zmienne, dziwne, niezwykłe koleje (losu, życia) przechodzić; kolei (losu) doświadczyć, doznać. Jechać koleją (żelazną). *Synon.* droga. Zkolei, koleją, pokolei (*Błędnie* *po porządku). Zkolei tak wypada, przyszła na mnie kolej (= przyszedł czas).

Kolenda. Nosić kogoś, coś po kolendzie (= latać z językiem, z nowinkami). Nogi chodzą po kolendzie (= plączą się pijanemu).

Kolizja — starcie. Wejść z kimś w kolizję. Być w kolizji z sumieniem (= w niezgodzie).

Kolor, krzyczący, jaskrawy, świeży, żywy, zbladły. Kolory nakładać (na obrazie), dobierać kolorów. Mienić się różnemi kolorami. W najpiękniejszych kolorach coś przedstawić, gra kolorów. Kolory (rumieńce) wracają komuś; kolorów nabierać. Sądzić, jak ślepy o kolorach. *Synon.* barwa (farba), maść (o koniach).

Kolos (ogrom) na glinianych nogach (Daniel II, 31/34). Kolos rodyjski.

Kołacz. Śmieje się, jak głupi do kołacza. Bez pracy niema kołaczy.

Kołatać, *synon.* stukać, pukać, uderzać, dopraszać się łaski.

Kołek zaciosać, wbić; komuś na głowie kołki ciosać (= robić z nim, co się chce). Sam, jak kołek w płocie. Zawiesić coś na kołku (= odłożyć). Stoi, jak kołek, jak kół (= jak słup nieporuszony). Język mu kołkiem albo kołem staje (= drętwieje). Nowe sitko na kołek (= coś nowego, nowość zajmuje, bawi).

Kołnierz. Wziąć kogoś za kołnierz (= za kark) i wyrzucić. Nie lać za kołnierz (pić). Woda, deszcz leje się komuś za kołnierz. Czerwony kołnierz (= urzędnik lub żołnierz).

Koło, kółko. Koło (krąg) zakreślić, zatoczyć; koło obiegać. Błędne koło, wyjść z błędnego koła. W ciasnem kole (kółku) zamknąć się. W ciasnem kółku (potrzeb, pojęć i t. p.) zasklepić się (jak ślimak w skorupie). Obracać się, kręcić się, coś opowiadać wkółko. W kołach (towarzyskich) obracać się. Koło (osób otaczających) zacieśnia się, rozszerza się, rozrywa się. Kółko (grono) rodzinne, towarzyskie (*ob.* Towarzystwo). *Iron.* potrzebny, jak piąte koło u woza (*porówn.* jak dziura w moście). Skrzypiące koło (najdłużej wytrzyma, *żartobl.* o człowieku chorowitym). Jedno z kółek w machinie (= część całości).

Komin sterczy, wznosi się, dymi się. Zapisz to (węglem) w kominie (*porówn.* pisz na Berdyczów). Patrzy, gdzie się z komina kurzy (= o pieczeniarzu). Chodzić po kominkach (= po przyjęciach, po wizytach, żeby się najeść i napić).

Komitywa — znajomość, stosunek, zażyłość. W komitywę z kimś wchodzić, zabrać z kimś komitywę. Być, żyć z kimś w dobrej komitywie.

Kompanja — towarzystwo. Do kompanji kogoś zaprosić. Dotrzymać komuś kompanji. Dla kompanji dał się cygan powiesić.

Kompetencja (zakres czyjejś władzy, wiedzy). Kompetencja czyjaś nie wystarcza. Przechodzi, przekracza czyjąś kompetencję. Należeć do czyjejś kompetencji.

Komplement, gładki przesadny, niezgrabny — wypalić, wyciąć komuś; komplementy komuś prawić; komplementami sypać. *Synon.* grzeczność, koperczaki.

Kompletny — zupełny, całkowity; *rusyc.* * pełny. Kompletne wydanie dzieł.

Komunikacja, lądowa, wodna, morska, bezpośrednia, ułatwiona. Komunikację urządzić, zaprowadzić, otworzyć, ułatwić, przeciąć, przerwać, utrudnić.

Konać, *synon.* dogorywać, umierać, leżeć w agonji.

Koncept — pomysł (dowcipny). Wpaść na koncept. Konceptem ruszyć (*iron.* jak martwe cielę ogonem). Sadzić się na koncepty; konceptu zabrakło komuś. Płaski koncept (= dowcip).

Koncert. Dać koncert w czemś (= zrobić coś wzorowo, na podziw).

Koncesja — 1) ustępstwo; koncesje daleko sięgające poczynić; 2)—zezwolenie, przy-

wilej; dać komuś na coś koncesję, koncesję uzyskać.

Konfederacja — związek. Zawiązać konfederację, związać się w konfederację.

Konfiskata. Konfiskatę orzec, wyrzec na kogoś, na coś; skazać kogoś na konfiskatę majątku; konfiskatę zdjąć, znieść. Podlegać, ulec konfiskacie.

Koniec się zbliża, następuje. Koniec (kres) czemuś położyć. Niema końca czemuś (np. kłopotom, kłótniom, skargom). Niema końca ni miary. Końca (życia) dobiegać. Do końca coś doprowadzić. Na tem koniec. Koniec końcem, albo koniec końców (= wreszcie). Do końca (do ładu) z kimś, z czemś trafić, przyjść. Koniec z końcem powiązać (= pogodzić wydatki z dochodami). Od końca do końca, z końca do końca (= cały obszar). Szary koniec (= ostatnie, poślednie miejsce u stołu i wogóle wszędzie). Z końca świata (= z dalekich stron). Koniec świata! (= rzecz niebywała). Na końcu języka (= trzeba pytać). Mieć coś na końcu języka (= nie móc sobie narazie przypomnieć). Koniec życia (= zgon). Bez końca (= mnóstwo). Tak ma być i koniec! (= ostateczne postanowienie). *Synon.* kres (drogi, podróży), schyłek (dnia, roku, stulecia, życia).

Konieczność, smutna, nieubłagana. Pogodzić się z koniecznością, poddać się, ulec konieczności. Przyciśnięty, zmuszony koniecznością. Z konieczności coś zrobić. *Synon.* potrzeba, niezbędność, nieodzowność.

Konieczny, *synon, ob.* Potrzebny.

Konkurencja, uczciwa, nieuczciwa zagraża komuś; walczyć z konkurencją, wytrzymać konkurencję; pobić konkurencję. Coś jest bez konkurencji (= niezrównane).

Konkurs na coś ogłosić. Stanąć do konkursu.

Konkury. Chodzić, uderzyć do kogoś w konkury (= starać się o czyjąś rękę). Konkury rozpocząć.

Konopie. Wyrwał się, jak Filip z konopi; *ob.* Filip.

Konszachty. Wchodzić z kimś w konszachty. *Synon.* zmowa, porozumienie.

Kontenans stracić, odzyskać (= pewność siebie); zbić kogoś z kontenansu.

Konto. Na czyjeś konto (= na czyjś rachunek, na czyjś karb). Na to konto albo na konto tego — co do tego, à propos tego.

Kontrafałda. Zawracać kontrafałdę, albo kontramarkę komuś (= zanudzać, okłamywać, znudzić, zawracać głowę).

Kontrakt — umowa, ugoda. Kontrakt zawrzeć, podpisać, wypowiedzieć komuś, rozwiązać. Dotrzymać kontraktu; z kontraktu zrzucić się. Objąć coś kontraktem.

Kontrola, baczna, ścisła, skrupulatna. Kontrolę nad czemś rozciągnąć; kontrolę czegoś prowadzić; poddać kogoś, coś kontroli, pod kontrolę czyjąś. Z pod kontroli wymykać się, wyłamać się, kontroli ujść. Kontroli podlegać. *Synon.* dozór, nadzór, baczenie.

Kontur, zarys. Kontury czegoś zarysowują się, zacierają się, zlewają się. Kontury zaznaczyć, zarysować. Ostre, wyraźne kontury. Ukazać się w ostrych konturach.

Koń, konik, rączy chyży, ognisty, kary, gniady, skarogniady, bułany, siwy. Koń rży, parska, prycha, kopie, wierzga, bryka, ponosi, staje dęba, rwie z kopyta; ochwacił się. Konia osiodłać, okulbaczyć, zaprząc, założyć (do powozu), dosiąść, dopaść, zaciąć (biczem), ścisnąć (kolanami), spiąć ostrogami, wspiąć; puścić w cwał, galopem, kłusem, stępa; osadzić (na miejscu). Na koń siadać. Konia podkuć, rozkuć. Konia ujeżdżać. Konia z rzędem stawić, dawać komuś (o zakład). Rad, jakby go kto na sto koni wsadził. Zdrów, jak koń. Wielki, jak koń. Pracuje, jak koń. *Żartobl.* koń Pana Jezusa (= osioł). *Synon.* rumak, szkapa, biegun, wierzchowiec. *Omów.* towarzysz i przyjaciel człowieka *żartobl.* Rosynant (z Don-Kichota Cervantesa). Konik — ulubiona zabawka, fantazja, myśl, przedmiot rozmowy. Siąść na swego konika, jeździć na swoim koniku. Gra w konika.

Koński. Końskie zdrowie (= silne). Końskie lekarstwo (= zbyt silne, gwałtowne).

Kopa. Kopę lat nie widzieliśmy się (= bardzo dawno).

Kopać. Kopać sobie grób (= przyśpieszać sobie zgon), kopać pod kimś dołki.

Kopciuszek. Chłopczyk albo dziewczyna w rodzinie, zahukana i używana do ciężkich robót w domu.

Koperczaki (komplementy) palić, stroić do kogoś, uderzyć w koperczaki.

Kopja, *synon.* oszczep, pika, lanca, dziryt. Kopje kruszyć za kogoś, za coś (ze zwyczaju

turniejów średniowiecznych) (= wystąpić w obronie czyjejś); odpis z oryginału; przepisany dokument; wierne naśladowanie obrazu lub rysunku. Syn jest istną kopją ojca.

Kopyto. Koń rwie z kopyta. Ruszyć z kopyta. Kopytami kogoś stratować, roznieść na (końskich) kopytach. Szewcze, pilnuj kopyta! (słowa Apellesa) (= sądź o własnym fachu, pilnuj swych spraw). Robić wszystko na jedno kopyto (= podług jednego szablonu, jednakowo). Wszyscy na jedno kopyto (= jednakowo licha warci). Z kopyta (= nagle, wnet, szybko). *Żartobl.* Kopyta wyciągnąć, kopytami trzasnąć (= umrzeć).

Korona. Koronę zdobyć, włożyć na głowę, strącić, złożyć. Sięgać po koronę. Korona spada komuś z głowy. Koronę strącić komuś z głowy. Odpaść od korony. *Ob.* Berło, Tron. Korona ci z głowy nie spadnie (= nie będzie to z ujmą dla honoru twego). Korona męczeńska; korona w niebie.

Koronacja. Przez imaginację pojechał na koronację (= przywidziało mu się).

Koronny. Osieł koronny (= wielki osieł).

Korzec. W korcu maku się szukać, znaleźć (o dobranej parze). Nie chować światła pod korcem; *ob.* Światło. Pieniądze korcem mierzyć (z baśni).

Korzeń. Korzenie puścić gdzieś, zapuszczać, z korzeniem wyrwać. Korzenie czegoś poderwać. *Przen. zam.* przyczyna, początek. Korzeń nauk gorzki, lecz owoc słodki.

Korzystać z czegoś; *synon.* ciągnąć z czegoś korzyść, zyski; wyzyskiwać coś; użytkować z czegoś, zużytkować coś, posługiwać się, posiłkować się czemś, używać czegoś na coś, do czegoś (ku czemuś).

Korzyść, znaczna, nieopłacona. Korzyść płynie z czegoś dla kogoś, przypada, dostaje się komuś. Korzyści ciągnąć skąd, odnosić, osiągać. Korzyść przynosić komuś; korzyści komuś przysporzyć. Na czyjąś korzyść przemawiać, wyjść. Na swą korzyść coś obrócić. *Synon.* pożytek, zysk, *przen.* plon, owoc.

Kosa. Trafiła kosa na kamień; *ob.* Kamień. Kosa śmierci; *ob.* Śmierć.

Kosmato witać kogoś, albo kosmatą ręką (= winszować mu zaręczyn lub zawarcia małżeństwa).

Kosz. Na koszu osiąść; osadzić pannę na koszu, dać, dostać kosza, kosze rozdawać. Osiadać na koszu (= doznawać zawodu). Pójść do kosza (redakcyjnego).

Koszałki opałki pleść; *ob.* Androny.

Koszt, znaczny, wielki, mały, drobny. Koszty ponosić, podejmować, wziąć na siebie, łożyć na coś; koszty czegoś opędzać, pokrywać; koszty odbić na czemś; nie szczędzić kosztów na coś. Wziąć kogoś na swój koszt, żyć czyimś kosztem. Koszty potrącić; likwidować sobie, policzyć sobie. Koszty (sądowe) opłacić. Na koszty kogoś narazić, narobić komuś kosztów. Koszty za sobą pociągać. Kosztem zdrowia, życia. *Synon.* wydatek, ekspens.

Kosztowny, *synon.* cenny, drogi. Kosztowny skarb.

Koszula. Ostatnią koszulę sprzedać, przepić, oddać komuś. Obedrzeć kogoś do koszuli. Wówczas jeszcześ koszulkę w zębach nosił (= byłeś małem dzieckiem). Bliższa koszula ciała, niż kapota. (= Trzeba pomagać najpierw najbliższym, sobie samemu). Zgrać się do koszuli (= wszystko przegrać). Został w jednej koszuli (= w nędzy).

Kościół. Co po psie w kościele (= znaleźć się w nieodpowiedniem miejscu). Nauczę cię gwizdać po kościele (= nauczę cię rozumu, oduczę od zuchwalstwa). Słyszał, że dzwonią, ale nie wie, w którym kościele (= wie coś, ale niedokładnie). Pokazać komuś dudka na kościele (= oszukać, podejść).

Kość. Kości czyjeś bieleją gdzieś, spoczywają na ziemi ojczystej. Kości komuś połamać, pogruchotać, policzyć. Będziesz zbierał swe kości po drodze (tak cię zbiją). Kości swe złożyć (na ziemi ojczystej). Kością w gardle stanąć komuś (= uprzykrzyć się). Skóra i kości (= bardzo chudy). Do szpiku kości (zepsuty). Poczciwy z kościami. Kość z kości mojej (= moja krew). Z kości czyichś powstanie mściciel (Wirg. Eneida IV, 625). Rzucić kość niezgody między kogoś (jak między psy, *porówn.* jabłko niezgody). Grać w kości (kostki); rzucać kości o coś. Wygrać coś w kości. Kości rzucone! (słowa Cezara nad Rubikonem) (= rzecz rozstrzygnięta).

Kot miauczy, mruczy, parska. Fałszywy, jak kot. Kota w worku kupić (= nie oglądając coś kupić). Koty z kimś drzeć (= wciąż się kłócić). Pierwsze koty za płoty (= pierwsza próba nie udaje się). Sprawić komuś ko-

cią muzykę. Igrać z kimś, jak kot z myszką. Patrzy, jak kot na szperkę (= pożądliwie). Biega, jak kot z pęcherzem (= nieustannie). Kota ogonem odwracać (= używać wykrętu, wybiegu w mowie).

Kotłować komuś głowę (= dręczyć go rozmową, domaganiem się natrętnem czegoś.

Kotwica. Kotwicę podnieść, zarzucić; stać, stanąć na kotwicy. *Przen.* kotwica zbawienia; *porówn.* deska zbawienia.

Kowadło. Być między młotem a kowadłem (= w trudnem położeniu, między dwiema trudnościami).

Koza beczy, bodzie. Uparty, uparta, jak koza. Raz kozie śmierć (= trzeba raz umrzeć, zginąć). Przyszła koza do woza (= prosi o łaskę, którą dawniej odrzucał). Wilk syty i koza cała. Znać się na czemś, jak koza na pieprzu *(Iron.)*. Zamknąć kogoś do kozy (= do aresztu). Kozę doić, *żartobl.* (= być w areszcie). Na pochyłe drzewo i kozy skaczą (= człowiekiem słabym każdy rządzi, człowiekowi dobrotliwemu każdy dokucza).

Kozera — atut w kartach. Nie bez kozery (= nie bez powodu).

Kozi. Zapędzić kogoś w kozi róg (= zawstydzić go, przewyższyć w czemś, zakasować). Sprzeczać się o kozią wełnę (= o głupstwo, o nic).

Kozieł. Być czyimś kozłem ofiarnym. Patrzy, jak kozieł na wodę. Uparty, jak kozieł. Robić z czegoś kozła i barana (= robić z kimś, co się podoba). Kozła doić (= daremna praca). Kozieł na czole (= zmarszczka, mars). Kozły albo koziołki wywracać, fikać, wywijać.

Kradzież. Kradzież popełnić, kradzieży się dopuścić. Pochwycić, złapać kogoś na kradzieży. *Synon.* złodziejstwo.

Kraj. Z kraju wygnać, wywołać, wyświecić kogoś. Pójść na kraj świata (= kraniec, koniec). Kraj, kraina czegoś (np. marzeń).

Krakowski. Kiełbasa, kasza krakowska; krakowskim targiem coś kupić (= płacąc cenę średnioproporcjonalną między ceną żądaną a zaofiarowaną).

Kram. Narobić kramu (= kłopotu). Będzie wielki kram. Jaki pan, taki kram.

Kraniec, *synon. ob.* Brzeg. Na krańcu miasta.

Krata. Siedzieć za kratą (= w więzieniu). Kraty albo kratki sądowe. Stawać za kratkami (= być adwokatem).

Krawiec. Tak krawiec kraje, jak mu materji staje (= wszystko należy czynić wedle możności).

Krąg (koło) zatoczyć, zakreślić (o ptakach i t. p.); kręgi roztaczać. Kręgi (kark, krzyż) złamać.

Kreda. Biały, blady, jak kreda. Pisać (rachunek) podwójną kredą. Wziąć coś pod kredkę (= obrachować ściśle). Żyć z kredką (= oszczędnie). Brać coś na kredę (kredkę), *żartobl. zam.* na kredyt.

Kredyt swój wyczerpać, mieć u kogoś, stracić; kredyt czyjś podkopać, komuś poderwać, podciąć. Kredyt u kogoś komuś otworzyć. Dawać, brać, kupować na kredyt. Zamknąć kredyt. *Ob.* Kreda. Mieć kredyt (= zaufanie).

Kres położyć czemuś. Dobiegać kresu (podróży i t. p.); stanąć u kresu (podróży, swych życzeń, marzeń). Do kresu doprowadzić kogoś, coś, dobić. *Synon.* koniec, cel, meta, granica.

Kreska. Kreskę dać na kogoś, za kimś (podczas wyborów); liczyć kreski. *Synon.* głos, wotum. — Przyszła kreska na kogoś (= kolej nieszczęścia).

Krew, gorąca, niewinna, zimna. Krew błękitna (arystokratyczna). Krew krąży w żyłach, rzuca się z nosa, bucha, wre, kipi (namiętności); krew napływa do serca, uderza (bije) do głowy, stygnie, zastyga, krzepnie, ścina się w żyłach (ze zgrozy), odzywa się w kimś (instynkt wrodzony), krew czyjaś (niepomszczona) woła o pomstę do Boga *(ob.* Pomsta). Krew płynie, leje się (strumieniem), toczy się, broczy coś. Krew puszczać komuś, zatrzymać, zatamować. Krew zakazić; zakażenie krwi. Krew (swoją) przelać za coś, (wszystką) wytoczyć, wysączyć, krwi sobie utoczyć (z pod serca), krwią (własną) przypieczętować coś (np. swą wierność), krwią zmyć hańbę. Krew (czyjąś) niewinną przelewać, krwi komuś utoczyć, upuścić; krwią się obryzgać, zmazać, splamić; we krwi zbroczyć ręce, brodzić (po kolana), pławić się, kąpać się, tonąć. Ociekać krwią. Krwią (swoją lub czyjąś) szafować. Bronić się, walczyć do ostatniej kropli krwi. Krew czyjąś wysysać (= niszczyć, wyzyskiwać kogoś). Krew sobie psuć (= irytować się); du-

żo krwi komuś napsuć. Trunki rozpalają krew. Krew (= namiętność) w kimś wzburzyć. Związki krwi (= pokrewieństwo); krew nie woda, głos krwi. Krew i mienie, płacić podatek z krwi i mienia. Krew z mlekiem (= cera biała ze zdrowym rumieńcem). Psiakrew! (przekleństwo). *Synon.* posoka, jucha (u zwierząt); farba *(myśliw.)*.

Kręcić. Kręcić głową (= wyrażać niedowierzanie, niezgodę na coś). Kręcić nosem (= okazywać niezadowolenie). W nosie dym kręci. Kark kręcić (= łamać). Głowa, w głowie mi się kręci (= mam zawrót głowy). Kręcić się koło czegoś (= zabiegać o coś). Kręcić się koło kogoś (= nadskakiwać mu, starać się o jego względy). Łzy mi się w oczach kręcą (= chce mi się płakać).

Krępować kogoś, swobodę ruchów. Krępować się (= żenować się).

Kręto koło niego (= źle, kiepsko).

Krnąbrny, *synon. ob.* Uparty.

Kroić na coś (= mieć na coś chętkę). Kroić na kogoś (= udawać kogoś). Kroi się na coś (= zanosi się).

Krok, pewny, chwiejny, lekki, ciężki, posuwisty, miarowy, powolny, żółwi, szybki, drobny. Krok uczynić. Kroku przyśpieszyć, zwolnić, komuś dotrzymać. Iść, postępować pewnym, chwiejnym, żółwim krokiem, przechadzać się miarowym krokiem. Kroki swoje skierować, zwrócić dokąd. Stawiać pierwsze kroki. Śledzić kroki czyjeś. Odpowiednie kroki (środki) zarządzić, poczynić, podjąć, przedsięwziąć, porobić, rozpocząć. Krok śmiały, stanowczy, fałszywy, pojednawczy. Kroki nieprzyjacielskie (wojenne) rozpocząć, zawiesić; kroków nieprzyjacielskich zaniechać. Uczynić wielki krok naprzód. Co krok. Nie odstępować kogoś na krok. Stanąć szeroko w kroku (= rozstawiwszy szeroko nogi). *Przen. zam.* środek, sposób.

Kropla. To kropla w morzu, kropla na rozpalony kamień (= rzecz bardzo drobna). Ginie, jak kropla w morzu. Podobny, jak dwie krople wody. Sączyć coś po kropelce. Nie mieć kropli litości (= nic a nic).

Krój. Jednego kroju (= podobni do siebie).

Król. Król malowany (= monarcha bez władzy). Król poetów, artystów i t. p. (= najlepszy w swoim zawodzie). Król zwierząt (= lew).

Kruchy, jak szkło. Kruche ciasto, kruche podstawy. Krucha sprawa. Krucho z kimś (= źle).

Kruk. Rzucić się na coś, jak kruk na żer. Złowieszczy kruk (= ptak złowieszczy). Biały kruk (= coś bardzo rzadkiego, zwłaszcza rzadka książka). *Przen.* człowiek, wróżący zło.

Kruszyć. Kruszyć kopję o coś, o kogoś, *ob.* Kopja. Kruszyć więzy, pęta (= wybijać się na wolność).

Kryjówka, *synon. ob.* Schronienie. Kryjówka złodziejska.

Krynica, *synon.* zdrój, źródło, studnia. Zaczerpnąć z krynicy wesela.

Kryterjum — sprawdzian, probierz. Jakieś kryterjum do czegoś przyłożyć, stosować.

Krytyka — ocena. Ostra, surowa, bezwzględna, sprawiedliwa, pobłażliwa krytyka. Z krytyką czegoś wystąpić, poddać coś krytyce, wziąć coś pod surową krytykę. Ściągnąć na siebie czyjąś krytykę. Krytyce podpadać. Krytykę wytrzymać, nie wytrzymywać krytyki. Niżej wszelkiej krytyki.

Krzepić zdrowie, nadzieję, ducha. *Synon.* wzmacniać, podnosić.

Krzesło. Mieć krzesło i głos (w senacie); krzesło drążkowe. *Ob.* Stołek.

Krzewić dobro, oświatę, życie. *Synon.* plenić, szerzyć, rozszerzać, siać, szczepić; *ob.* Szerzyć.

Krzta. Ani krzty (= ani trochę). Do krzty (= do ostatka).

Krzyczeć, wniebogłosy, na całe gardło. *Synon.* wrzeszczeć, drzeć się, drzeć gardło.

Krzyk wydziera się komuś z piersi, więźnie w gardle, zamiera na ustach, urywa się. Krzyk ostry, przeciągły, przytłumiony. Krzyk podnieść, uciszyć. *Synon. ob.* Hałas.

Krzyna. Ani krzyny. Krzynę, krzyneczkę (= trochę).

Krzywda, ciężka, dotkliwa, niepomszczona; dzieje się, staje się komuś, spotyka kogoś. Krzywdę wyrządzić komuś. Krzywdę znosić od kogoś, ponieść; krzywdy doznać od kogoś. Krzywdę wynagrodzić komuś, naprawić; krzywdę pomścić; krzywdę przebaczyć komuś; swą krzywdę ofiarować Bogu. O krzywdę (swą lub czyjąś) upomnieć się, krzywdy swej na kimś poszukiwać, dochodzić.

Krzyż, krzyżyk. Krzyż komuś przetrącić. Przybić, rozpiąć kogoś na krzyżu; przybić do krzyża. Ręce złożyć nakrzyż. Krzyżem paść na ziemię, leżeć. Każdy ma (dźwiga) swój krzyż (swe utrapienie); mieć z kimś krzyż Pański. Wygląda, jak z krzyża zdjęty. Dać komuś krzyżyk na drogę (= pozbyć się niemiłego gościa, natręta). Liczyć sobie sześć krzyżyków (= 60 lat); siódmy krzyżyk rozpocząć (= siódmy dziesiątek lat). Krzyż Pański (= utrapienie, zmartwienie). Odprawić z krzyżykiem (= z niczem, bez datku). Położyć krzyżyk na czemś (= pożegnać się z czemś, wyrzec się czegoś, uważać coś za rzecz straconą). Droga krzyżowa, męka krzyżowa.

Ksiądz. Niemiła księdzu ofiara, chodź cielę do domu (mówi się, cofając ofiarę, której ktoś wzbrania się przyjąć). Księże oczy, popie gardło (= chciwiec). Dogadzać komuś, jak ksiądz Magdzie (w zimie jej kazał chodzić boso, a na lato kupił trzewiki). Patrzeć na księżą oborę, t. j. cmentarz (= wyglądać bardzo źle, być bardzo chorym, bliskim śmierci). Księża obora, księża gródź (= cmentarz).

Księga, książka. Książkę rozciąć, przerzucać, wertować, przeczytać od deski do deski *(ob.* Deska); książki pożerać, pochłaniać. W książkach szperać, nad książkami ślęczeć. Czytać w czemś (w sercu człowieka, w przyrodzie), jak w otwartej księdze. Księga życia, żywota (= bieg życia). Księga przeszłości, przyszłości. Mówi, jakby z książki czytał. Książkę ułożyć, napisać, wydać; książka wyszła (z druku), opuściła prasę, ukazała się (na widok publiczny, na półkach księgarskich). Księgi (rachunkowe) prowadzić. Mól książkowy (= człowiek, czytający ciągle książki).

Księżyc, wschodzi, wypływa na niebo, zachodzi, kryje się w obłokach. Księżyca przybywa (przyrasta), ubywa. Odmiany (fazy) księżyca. Przy księżycu, przy świetle księżyca. Tarcza, twarz księżyca; sierp księżyca. Wygląda jak księżyc w pełni. Dobra na księżycu (= nigdzie).

Kształt nadać czemuś, (inny) kształt przybrać. Mieć piękne kształty (o człowieku = być dobrze zbudowanym). *Synon.* postać).

Kubek, *synon. ob.* Puhar. Kubek w kubek taki sam, to samo (= kropla w kroplę, jota w jotę).

Kucki. Siedzieć w kucki.

Kuć. Kuć pieniądze (= zbierać, ciułać). Kuć wiersze, wyrazy nowe. Kuć lekcje (= odrabiać z trudem a bezmyślnie). Kuć kajdany, miecz. Kuć zdradę (= knować potajemnie).

Kukułka kuka, wykukała komuś coś.

Kula, karabinowa, armatnia, zbłąkana; świszczy koło ucha, przeszywa kogoś; kule padają, jak grad. Stać pod gradem kul. Dostać kulą w łeb. Ugodzony kulą. Trafić, jak kulą w płot *(ironicznie).* Chodzić o kuli. *Przen.* kula u nogi (= przeszkoda, zapora).

Kulisy. Zajrzeć za kulisy, *przen.* — poszukać czynów i pobudek ukrytych. Coś się dzieje za kulisami (= skrycie, nie na widoku publicznym).

Kupa. Zebrać coś w kupę. Wziąć się w kupę. Wziąć kogoś w kupę (= ukrócić, powściągnąć). W kupie (= razem, jedno obok drugiego). Do kupy (= razem, w jedno miejsce). *Synon.* gromada.

Kupić drogo, tanio, za bezcen, bez targu. Kupić kota w worku (*ob.* Kot). Kupić nie kupić, potargować można. Za to sprzedaję, za com kupił (= tak opowiadam, jakem słyszał). Kupić sobie kogoś (= zjednać go sobie, zyskać jego przychylność). Tego u niego nie kupić (= o to łatwo u niego). Biedę sobie kupić (= napytać się biedy). Można go dziesięć razy kupić (= łatwo go sobie zjednać, albo go podejść, oszukać).

Kura gdacze, grzebie. Będziesz w niebie, gdzie kura grzebie *(iron.).* Wygląda, jak zmokła albo zdechła kura (= ma minę nieszczęśliwą). Bazgrze, jak kura patykiem (= pisze brzydko i niewyraźnie). Udało się (dostało się), jak ślepej kurze ziarno (= i głupi może mieć niekiedy niezły pomysł). Dać kurze grzędę, a ona: wyżej siędę. Pójść spać razem z kurami.

Kurant. Trafił frant na franta, wyciął mu kuranta (= trafił na równie chytrego, który go podszedł).

Kuratela — opieka. W kuratelę wziąć, pod kuratelę oddać kogoś; z pod kurateli wyrwać się, wyłamać się.

Kurek (u strzelby) odwieść, spuścić. Niech cię kurek dziobnie! *(żartobl.). Porówn.* kaczka, gęś. Kur, kurek, *synon.* kogut.

Kurs — obieg. Puścić coś w kurs. Kurs (papierów, akcyj) notować na giełdzie. Kurs nauk rozpocząć, skończyć.

Kurta. Kurtę skroić komuś (= zbić, obić kogoś). *Ob.* Skóra, Grzbiet, Boki.

Kurz osiada na czemś, pokrywa coś. Otrzepać coś z kurzu. *Synon.* kurzawa, pył, proch.

Kurzy. Kurze serce (= tchórzliwe). Kurza pamięć (= krótka).

Kurzyć. Kurzyć tytuń, fajkę. Kurzyć gorzałkę (= pędzić). Kurzy się z konia (= paruje pot). Kurzy mu się z czupryny (= jest pijany). Kłamie, aż się za nim kurzy (= bezczelnie kłamie).

Kwadratowy osieł (= wielki osieł).

Kwadratura koła — zadanie nie do rozwiązania.

Kwaśny. Kwaśna mina. Zbić kogoś na kwaśne jabłko (= na miazgę). Mleko kwaśne. Kapusta, ogórki kwaśne.

Kwestja, jasna, ciemna, prosta, zawiła, zasadnicza, formalna, sporna, paląca. Kwestja gabinetowa, kwestja merytoryczna. Kwestja zachodzi, wywiązuje się, powstaje, narzuca się, nasuwa się, domaga się rozwiązania. Kwestję (jasno) postawić, sformułować, poruszyć, podnieść, podjąć; roztrząsać, zbadać, wyjaśnić, zgłębić, rozwiązać, rozstrzygnąć, załatwić, przeciąć, postawić na ostrzu miecza, zaostrzyć. To kwestja! *Synon.* sprawa, pytanie, zagadnienie.

Kwiat rozkwita, kwitnie, przekwita, wystrzela (w górę). Zerwać, uszczknąć kwiat. *Przen.* życie komuś upływa na kwiatach (= wśród rozkoszy). Kwiat młodzieży, rycerstwa (= czoło, wybór); w kwiecie wieku (= w młodości). Kwiat młodości, kwiat życia. *Omów.* dzieci Flory. To mi kwiat!

Kwiecie opada; drzewa pokrywają się kwieciem.

Kwit na coś wystawić, wydać. Odprawić kogoś z kwitkiem *(iron.* = z niczem). Pójść z kwitkiem (= nic nie uzyskać).

L.

Labirynt. Popaść w labirynt. Wyjść, wydostać się z labiryntu. Labirynt uczuć (= powikłanie).

Lać. (Deszcz) leje, jak z cebra. Lać łzy. Lać armaty, dzwony. Lać w siebie (= pić dużo czegoś). Lać, jak w dziurawą beczkę (= pić nadmiernie). Mówić, pisać, jakby wodę lał (= płynnie, szybko i dużo).

Lament podnieść, wszcząć, zawodzić, rozwodzić.

Lanie komuś sprawić; *ob.* Zbić.

Lapa. Wziąć kogoś na lapę (= oszukać, zwieść go, zadrwić z niego). Zagiąć lapę na kogoś (= zamierzyć coś na czyjąś szkodę).

Lary i penaty — ognisko domowe, rodzina, dom.

Las, gęsty, nieprzebyty, pierwotny, dziewiczy; cichy, głuchy. Las szumi, błękitnieje wdali, ciągnie się daleko. Las trzebić, karczować, wyciąć, wyrąbać. Las zielska, las słoneczników, las włosów, masztów i t. p. Las myśli, zdarzeń (= chaos). Być, jak w lesie (= nie móc zmiarkować się). Koniec tej roboty jeszcze w lesie (= bardzo daleki). Przepędzić przez suchy las (= przez rózgi). Im dalej w las, tem więcej drzew (= trudności rosnące z postępem pracy). Drwa nosić do lasu (= robota bezsensowna). Nauka nie poszła w las (= nie była bezskuteczna). Wywoływać wilka z lasu (= przyzywać niebezpieczeństwo). Cudze widzi pod lasem, a swego nie widzi pod nosem. *Synon.* bór, knieja, puszcza, ostęp; dąbrowa, gaj, zarośle, gąszcz, gęstwina.

Laska; *ob.* Kij. Laską wywijać. Jakby za dotknięciem laski (różdżki) czarodziejskiej. Laska biskupia (= pastorał). Laska hetmańska (= buława). Laska marszałkowska, sejm pod laską czyjąś (= przewodnictwem). Podawać projekt do laski (= przewodniczącemu do poddania pod obrady).

Latko. Czekaj latka latka (= obietnica, której spełnienie się odwleka).

Lato. Ja na to, jak na lato (= to mi się podoba). Lata (= czas, czasy). Długie lata (= znaczny przeciąg czasu). Przed laty (= dawnemi czasy). Z laty (= z biegiem czasu). Młode lata (= młodość). Zajść w lata (= zestarzeć się). Mieć lata (= być pełnoletnim). Jezusowe latka albo lata (= 33 lat wieku). Matuzalowe lata (= podeszła starość). Babie lato. *Ob.* Rok.

Latorośl, *żartobl.*, dziecko, potomek. Najmłodsza latorośl rodu.

Laur — wawrzyn. Laur wieńczy, oplata skroń czyjąś. Laury zbierać. Laurami okryty. Zasypiać na laurach.

Ląd. Na ląd kogoś wysadzić; do lądu (brzegu) przybić, od lądu odbić. *Antyt.* lądem i morzem. *Synon.* ziemia.

Lecieć, *synon.* szybować, mknąć. Lecieć z nóg (= upadać). Lecieć na coś (= pożądać czegoś). Wszystko mi z rąk leci (= wypada z pośpiechu). Ubranie ze mnie leci (= spada).

Lekarstwo przepisać, zapisać, stosować; przyrządzić, zażyć. Niema czegoś ani na lekarstwo (= ani trochy; *porówn.* ani na owinięcie palca, ani za grosz). Jak na lekarstwo (= mało).

Lekarz, *omów.* uczeń Eskulapa, Eskulap. Lekarz odstępuje chorego (= stan beznadziejny).

Lekcja. Lekcji udzielać; lekcje dawać, odbyć; lekcję zadać (uczniowi). Lekcje brać, pobierać; lekcję opuścić. Przygotować się do lekcji; lekcję wykuć, wydawać, recytować, przepowiadać komuś. Do lekcji wyrwać (ucznia). Dać lekcję (= nauczkę moralną). Dostać lekcję (= być wyłajanym).

Lekki, jak piórko, jak motyl. Lekki charakter; lekka kobieta, lekkie wino. Lekka śmierć. Lekka zima. Lekka praca, lekkie obyczaje. Lekka myśl. Lekka kawalerja.

Leniwy, *synon.* gnuśny, ociężały, opieszały, ospały, próżniaczy, niedbały.

Lep. Na lep złowić, złapać kogoś. Idą, jak muchy na lep.

Lepić. Nie święci garnki lepią (= to nie tak trudno).

Lepszy. Iść, gonić o lepszą (= współubiegać się z kimś). Lepszy niż. *Błędn.* *lepszy jak. Pierwszy lepszy. Kto pierwszy, ten lepszy. Lepszy świat (= pozagrobowy). Lepszy rydz, niż nic (= dobry i mały zysk). Lepszy wróbel w garści, niż gołąb na dachu. Wszystko idzie ku lepszemu.

Letarg, śmierć pozorna; *przen.* odrętwienie. Zapaść w letarg, ocknąć się, przebudzić się z letargu. W letargu pogrążony.

Letni. Letnia woda, rzecz albo człowiek obojętny, nie interesujący się czemś albo nie wzbudzający zainteresowania; człowiek rozlazły.

Lew ryczący. Lew ryczy. Wspaniałomyślny, jak lew. Lew salonowy (= salonowiec, lowelas, uwodziciel kobiet). Odważny, jak lew, silny, jak lew. Lwia część (*ob.* Część). Spółka z lwem (= gdzie tylko jedna strona ma zyski).

Lewy. Dziecko z lewej ręki albo z lewego łoża (= nieprawe). Ani w prawo, ani w lewo (= położenie bez wyjścia).

Leżeć nawznak, krzyżem, pokotem; leżeć kamieniem, leżeć odłogiem. Ubranie leży na kimś (jak ulane). Miasto leży nad rzeką, pieniądze leżą w banku. Leżeć w gruzach. Tu leży przyczyna złego. Na mnie leży ten obowiązek. Leżeć do góry brzuchem albo pyskiem (= nic nie robić). Leżeć w łóżku (= być chorym). Leżeć w grobie (= być pochowanym). Leżeć u czyichś nóg (= klękać). Na oczach ci to leży (= masz tuż przed sobą). Leżeć na pieniądzach (= mieć ich dużo). Leży mi to na sercu (= trapi mnie).

Lęk, *synon. ob.* Bojaźń. Lęk pada na kogoś, przejmuje kogoś.

Lękliwy, *synon. ob.* Bojaźliwy.

Licho. Jakie licho? Niech licho weźmie. Pal licho! Licho nadało! Nie budź licha, kiedy śpi *(porówn.* nie wywołuj wilka z lasu). *Ob.* Djabeł. Idź do licha! Tam do licha! Jest tego do licha (= dużo).

Liczba, *synon.* poczet, rachunek, numer, cyfra. Liczba parzysta i nieparzysta; całkowita; mianowana i niemianowana (= oderwana), wieloraka. Zdać komuś liczbę (= rachunek) z czegoś. Zdać coś pod liczbą.

Liczyć. Liczyć sobie lat 50. Liczyć kogoś między swych przyjaciół. Liczyć na kogoś, na coś. Liczyć na kogoś, jak na Zawiszę (= z wszelką pewnością). Liczyć się z kimś, z czemś.

Linja, prosta, krzywa, wytyczna, graniczna. *W pierwszej linji, *germ. zam.* w pierwszym rzędzie, przedewszystkiem.

Lis, chytry, szczwany; szczwany, jak lis. Lis drogę mierzył ogonem (mówimy, jeśli sądzimy, że odległość dwóch miejscowości jest większa, niż nam powiadają). Znam się na farbowanych lisach (= mnie nie oszukasz).

List zapieczętować, rozpieczętować, wysłać, oddać na pocztę, nadać; komuś wręczyć, oddać na czyjeś ręce, odebrać, otrzymać; na list odpowiedzieć, odpisać. List prze-

jąć. Listami zarzucać kogoś. List polecający komuś oddać, od kogoś otrzymać. List pochwalny komuś przyznać, dać, otrzymać. Listy gończe za kimś rozesłać; listami gończemi kogoś ścigać. Dać komuś listy zapowiedne. List otwarty ogłosić, do kogoś wystosować. List żelazny (= glejt bezpieczeństwa).

Lista. Listę czegoś sporządzić, przygotować, ułożyć. Z listy kogoś wykreślić *(rusyc.* * wypisać). *Synon. ob.* Spis. Czarna lista (= spis osób źle notowanych). Cywilna lista (= sumy przeznaczone na użytek prywatny panującego).

Liszka. Każda liszka swój ogon chwali (= każdy popisuje się z tem, co uważa w sobie za najlepsze).

Liść. Liście puszczają, opadają z drzewa. Drzewo opada z liści; ogołocone z liści. Drżeć, jak liść.

Litera. Litery poznawać, stawiać. Co do litery coś wykonać. Trzymać się litery prawa; odstąpić od litery prawa. Prawo, przepis pozostaje martwą literą.

Litość, szczera, głęboka; litość bierze, zdejmuje kogoś. Litość w kimś budzić, komuś okazać, mieć dla kogoś; litością zdjęty. Żebrać litości. *Synon.* miłosierdzie, zmiłowanie, politowanie.

Liznąć (trochę) nauki, wiedzy, ogłady. Palce lizać (= coś smakowitego). Łapę lizac (= być w biedzie, w niedostatku). Lizać się z ran (= leczyć się).

Los (na loterji) ciągnąć, wyciągnąć; wygrać wielki los (także *przen.* na loterji życia). Rzucać losy (kości) o coś (= losować). Los pada na kogoś; wybrać kogoś losem. Los *synon.* dola, przeznaczenie, przypadek, traf. Los ślepy, nieubłagany, zawistny, srogi, okrutny, smutny, świetny, wspólny. Los przypadł komuś, zrządził, zdarzył coś; losy czyjeś się ważą; los czeka kogoś, ściga, prześladuje kogoś; sprzyja komuś, odwraca się od kogoś. Los (smutny) komuś gotować; los komuś zapewnić, zagrodzić, zawiązać; swój los ustalić, poprawić, przeklinać; czyjś los dzielić. Mieć swój los w ręku. Los zrobić. Losu (zmiennych kolei losu, niełaski losu) doznać, doświadczyć; nie uniknąć swego losu. Losem czyimś rozporządzać, pokierować, zająć się. Los czyjś rozstrzygnąć, o losie czyimś stanowić. Z losem walczyć, borykać się, pogodzić się; losowi poddać się, ulec. Losy swe komuś powierzyć (z zaufaniem), w ręce czyjeś złożyć. Pozostawić kogoś, coś na łasce losu; na los szczęścia puścić, oddać coś (lub się); kogoś lub coś własnemu losowi pozostawić. Do swych losów przywiązać kogoś. Zmienne koleje losu. Przeciwności losu; dziwne zrządzenie losu; igraszka losu; rozbitek losu. *Przenośnie* gwiazda. Rodzić się pod nieszczęśliwą gwiazdą. Gwiazda czyjaś przygasła, zaświeciła nowym blaskiem. (Wyrażenia te powstały wskutek dawnych przesądów astrologicznych).

Lot chyży, szybki, ociężały, śmiały, niewstrzymany. Lot wzbijać (pod niebo, ku obłokom), zniżyć, wstrzymać, zwolnić, przyśpieszyć lotu. Zerwać się do lotu. Lotem ptaka pomknąć. Chwytać coś wlot. Lotem (= szybko). *Synon. ob.* Bieg.

Loterja. Loterję urządzić; na loterję coś stawić (pieniądze); puścić coś na loterję; na loterji wygrać. Życie to loterja.

Lód. Budować zamki na lodzie (= płonne nadzieje). Osiąść na lodzie. *Ob.* na koszu. Mieć pieniędzy jak lodu (= bardzo dużo). Idzie, jak po lodzie (= bardzo łatwo). Jak na lodzie (= w niebezpieczeństwie), w niepewności). Pierwsze lody przełamać (= zrobić pierwszy wyłom w trudnościach, w przesądach). Lody pękają, ruszają. Rzeka zrywa okowy lodowe. Zimny jak lód.

Lubić. Kto się lubi, ten się czubi. Co kto lubi (= zależnie od gustu).

Luby, *synon. ob.* Miły. To jego luba.

Ludzie, ludziska; *omów.* śmiertelnicy. Na ludzi kogoś pokierować; wyjść na ludzi. Do ludzi niepodobny. *Ob.* Człowiek.

Luki (wykształcenia i t. p.) zapełnić. *Synon. ob.* Brak.

Lutnia. Objąć po Bekwarku lutnię. *Przen.* (= być następcą wielkiego mistrza). Lutnię nastroić.

Lwi. Lwia siła, lwie serce. Lwia część (= największa część).

Lżyć, *synon.* znieważać, łajać, szkalować. Lżyć wszystkie świętości.

Ł.

Łabędzi. Puch łabędzi. Szyja łabędzia (= biała i kształtna). Pieśń łabędzia (= ostatni przedśmiertny utwór poety albo kompozytora).

Łacina. Dać komuś łacinę (= złajać go, dać mu nauczkę). Po łacinie tańczyć, jeździć konno (= niezdarnie).

Ład zaprowadzić, utrzymywać. Do ładu z kimś nie trafić, nie móc dojść (= do końca). Bez ładu i składu. Mieć ład w głowie (= dobrze w głowie).

Ładny, *synon. ob.* Piękny. Ładny grosz (= dużo pieniędzy).

Łagodzić, *synon.* miarkować; *ob.* Koić, Uspokoić. Łagodzić nieporozumienie. Łagodzić gniew, ból, wyrok.

Łakomy, *synon. ob.* Chciwy. Łakomy kąsek (= pożądany).

Łamać słowo, prawo; łamać sobie głowę; *ob.* Złamać. Łamać się z trudnościami, z przeszkodami; *synon.* borykać się, walczyć. Łamać język, mówić łamanym językiem (= z trudem wyrażać się w obcym języku). Łamać ręce z rozpaczy. Łamać sobie kark. Łamać słowo, obietnicę. Łamać się z kimś chlebem, opłatkiem. Głos mu się łamie. Serce mi się łamie (= jestem w rozpaczy).

Łańcuch. Z łańcucha spuścić (psa); trzymać na łańcuchu. Łańcuchy (= niewola, więzienie). Łańcuch zdarzeń. Łańcuch przyczyn i skutków.

Łapa, pogardliwie *zam.* ręka. Dać komuś, dostać po łapach (np. niegrzecznemu dziecku). Łapę na czemś położyć (= wziąć coś w swą moc). Łapę lizać, ssać (z głodu, jak niedźwiedź). Dać komuś, dostać w łapę (łapówkę). Posmarować komuś łapę (= dać łapówkę). Łapę komuś lizać (= przypodchlebiać mu się). Łapę wyciągać, nadstawiać (po datek).

Łapać, *ob.* Złapać.

Łaska spada, spływa na kogoś; łaski sypią się na kogoś. Łaska Boska, łaska monarsza. Zrób to z łaski swojej, jeśli łaska. Chodzić po łasce (= żebrać). Z łaski (= z własnej woli). Jak z łaski (= niechętnie). Z łaski na uciechę (= bez powodu, tak sobie). Poeta z Bożej łaski (= z urodzenia). Łaskę komuś okazać, uczynić, wyświadczyć, na kogoś zlać; łaską kogoś darzyć, obdarzyć; łaskami obsypać kogoś. Łaski rozdawać. Łaskę czyjąś sobie zaskarbić, zyskać; łaski czyjejś doświadczyć. Łaskę czyjąś stracić, wypaść z łaski, wpaść w niełaskę. W łaskę czyjąś wkraść się, wkręcić się, wśrubować się, wszywać się, wkupić się. Łaski czyjejś żebrać. Na łaskę czyjąś coś zdać; poddać się, zdać się komuś na łaskę i niełaskę. *Przen.* promień łaski czyjejś spada na kogoś; grzać się w słońcu czyjejś łaski. Dać, co łaska.

Łaskawy. Siedzieć gdzieś na łaskawym chlebie (= być rezydentem).

Łata. Łata na łacie (= zniszczona suknia). Same dziury i łaty (= nic nie warte). Brat łata (= szlachcic prostak, dobry towarzysz).

Łatać. Łatać biedę. Łatać komuś skórę. Łatana zgoda (= jaka taka).

Łatka. Łatkę albo łatę przypiąć komuś (= oczernić kogoś).

Łatwy, *synon.* łacny, snadny, dostępny. *Antyt.* trudny. Łatwy do czegoś (np. do płaczu).

Ława. Umrzeć gdzieś pod ławą (*porówn.* pod płotem). Kolega z jednej ławki szkolnej; na jednej ławce zasiadać. Ławą ruszyć na kogoś. Ława oskarżonych (= w sądzie). Ława obrończa (= adwokaci). Być na ławie (mieć powodzenie) i pod ławą (nie mieć powodzenia). Iść pod ławę (= w zapomnienie). Odszczekać z pod ławy (= ze wstydem odwołać oszczerstwo).

Łaźnia. Łaźnię komuś sprawić (= zbić, obić kogoś). Być, jak w łaźni (= mieć wiele kłopotów). Wyjść, jak z łaźni (= czerwonym z wrażenia).

Łącznia, *synon. ob.* Węzeł.

Łączność z kim nawiązać, utrzymywać, zerwać. *Synon.* związek, stosunek, spójność.

Łączyć, *ob.* Połączyć.

Łeb, *synon.* głowa. Mocny, tęgi łeb. Mieć we łbie (= być pijanym). Kurzy mu się ze łba (= jest pijany). Patrzeć z pode łba (= złowrogo, ponuro, nieufnie). Łeb za łeb (= sztuka za sztukę). Łbem kręcić (= kłopotać się). Zakuty łeb (= człowiek tępego umysłu). W łeb się skrobać (= kłopotać się). Skręcić, ukręcić czemuś łeb (= udaremnić,

unicestwić). Zbić wrogów na łeb, na szyję (= doszczętnie). Spaść z pnia na łeb (= z trudnego położenia dostać się w jeszcze trudniejsze, z deszczu pod rynnę). Jak łebek od szpilki (= maleńki). Po łebkach coś umieć (= powierzchownie, pobieżnie). Na łbie stawać (ze zbytków). Łba nadstawiać za kogoś, za coś (= narażać się). Łeb komuś zetrzeć. Za łby wziąć się, wodzić się z kimś. Wziąć kogoś za łeb (= ostro się wziąć do kogoś). Po łbie dać komuś, dostać. W łeb sobie wypalić (= zastrzelić się). Robić coś na łeb, na szyję (= bez zastanowienia). Poprawić się z pieca na łeb (*iron.* = jeszcze gorzej broić). Wziąć w łeb (= przepaść, zginąć). Mieć kiełbie we łbie (*porówn.* w głowie pstro).

Łgać. Łże, jak najęty, jak z nut. *Synon.* kłamać.

Łokieć. Trącić kogoś łokciem; opierać się na łokciu. Łokciami torować sobie drogę, rozpychać, roztrącać tłumy. Gołemi łokciami świecić, łyskać. Mierzyć, sprzedawać coś na łokcie. Zajmować się łokciem i kwaterką (= handlować). Inny łokieć (inną miarę) do czegoś przyłożyć. Zobaczysz po czemu łokieć (= zapłacisz za to).

Łono. Do łona tulić, przytulać, przyciskać kogoś. Na łonie rodziny, przyrody żyć, przebywać. Powrócić na łono kościoła. Z łona ziemi coś wydobywać. Przenieść się na łono Abrahamowe (= umrzeć).

Łopata. Wyłożyć coś komuś, jak na łopacie (= jasno, zrozumiale). Łopatą kłaść komuś coś do głowy (= tłumaczyć, wykładać jasno).

Łotr z pod ciemnej gwiazdy.

Łowić ryby w mętnej wodzie (= korzystać z zamieszania), przed niewodem (= obliczać niepewne zyski). Łowić uchem (= chwytać wlot). Łowić, *synon. ob.* Złapać.

Łowy, *synon. ob.* Polowanie. Wybrać się na łowy.

Łoże, łóżko. Łóżko posłać (pościelę). Przykuty do łóżka (chory). Na łożu boleści, na łożu śmiertelnem. Położyć się do łóżka; z łóżka się zerwać, wstać. Łoże czyjeś dzielić. Łoże małżeńskie. Dziecko z prawego albo z nieprawego łoża.

Łożyć na coś pracę, czas, wydatki, koszty.

Łożysko. Rzeka z łożyska występuje, do łożyska wraca. Z łożyska coś wyprzeć, w łożysko weprzeć, w łożysku zamknąć (np. ruch jakiś). *Synon.* koryto.

Łudzić; *synon.* mamić, nęcić, durzyć, zwodzić, uwodzić. Pozory łudzą.

Ług. Myć kogoś bez ługu (= dać mu się we znaki, wymyślać mu).

Łuk zakreślić. Łuk (do strzelania) napiąć; z łuku strzelać. Łuk gotycki. Łuk triumfalny.

Łuna bije od kogoś, od czegoś, oblewa coś. Niebo czerwieni się łuną. Krwawa łuna.

Łup zdobyć, wydrzeć, odbić komuś, zedrzeć (z nieprzyjaciela), unieść z sobą. Łup upatrzyć sobie; rzucić się na łup. Łup rzucić. Rzucić coś na łup (pastwę) czegoś; na łup wydać coś (np. miasto). Stać się łupem (pastwą) kogoś, czegoś. *Synon.* zdobycz, pastwa, gratka, połów, plon, zabór. Łupy myśliwskie, *przen.* trofea myśliwskie.

Łupić, *synon.* rabować, plondrować, grabić, obdzierać, kogoś, coś. Łupić oczy (= wyłupiać).

Łupiestwo, *synon. ob.* Grabież.

Łuska. Łuski spadły mu z oczu (= przejrzał, oczy mu się na coś otworzyły).

Łydki drżą komuś (ze strachu).

Łyk (haust) czegoś pociągnąć.

Łyko drzeć z kogoś, z czegoś (= łupić kogoś, ciągnąć z kogoś zyski). Drzyj łyko, póki się da (= korzystaj, póki można). Wziąć kogoś w łyka (= związać). Pójść w łyka (= do niewoli).

Łysek. Niejednemu psu Łysek (= wielu jest podobnych z nazwiska albo z powierzchowności).

Łysy. Znają się, jak łyse konie (= rozumieją się, nie mówiąc do siebie).

Łyżka. Gotów kogoś w łyżce wody utopić (= bardzo zawzięty na kogoś). Za łyżkę strawy sprzedać się (= zaprzedać swą samodzielność za nędzną zapłatę). Nosić łyżkę za cholewą (= być pieczeniarzem).

Łza. Łzy gorzkie, gorące, krwawe, rzewne, rzęsiste. Łzy wzbierają, tryskają, puszczają się z oczu; kręcą się (zakręciły się), zabłysły, świecą komuś w oczach, rzucają się, cisną się (do oczu), płyną, cieką, leją się, stanęły w oczach; padają (jak grad); ćmią wzrok, dławią kogoś; stoczyły się po twarzy. Łzy jak groch. Zbiera się komuś na łzy.

Łzy wylewać, ronić, połykać, tłumić; komuś wyciskać, ocierać. Łzami się zalać, płakać rzewnemi, gorzkiemi łzami; zrosić, skropić coś łzami. Oczy zachodzą łzami (mgłą); głos nabrzmiał łzami. W łzach tonąć. Śmiać się przez łzy. Czysty, jak łza. Łzy krokodyle. We łzach cały (= spłakany). Wzruszyć kogoś do łez. Błagać ze łzami w oczach. Ocierać czyjąś łzę albo łzy. Łzy na kwiatach (= rosa).

M.

Machina ciężka (= człowiek ociężały, leniwy).

Machnąć. Machnąć na coś ręką (= zrezygnować z czegoś). Machnąć koziołka (= fiknąć). Machnąć kieliszek (= golnąć, palnąć). Machnąć milę (= prędko przejechać). Machnąć głupstwo (= palnąć, powiedzieć).

Maciek. Maciek zarobił, Maciek zjadł (= dochód równa się rozchodowi). Maciuś. *żartobl.*, brzuch, żołądek.

Maczać. Maczać w czemś palce (= brać udział w jakiejś nieczystej sprawie). Maczać palce w cudzej własności (= korzystać z niej nieuczciwie).

Maglować, *żartobl.*, zanudzać. Wymaglować kogoś.

Majątek rośnie, topnieje (w rękach czyichś). Majątek objąć; majątek zaszargać; majątku nadszargać. Majątek uszczuplić, zrujnować, długami obciążyć, przepuścić, przez gardło puścić, utopić w czemś. Majątek poprawić, z długów oczyścić. Majątek zrobić (= fortunę). Majątkiem zarządzać. Majątkiem rozporządzić (na rzecz czyjąś). Z majątku wyzuć, rugować kogoś. *Synon.* mienie, chudoba, dobytek, fortuna, dobro, dostatek, dobrobyt; *przen.* chleb.

Majestat bije od kogoś, z oblicza czyjegoś. Obraza majestatu.

Majster klepka, majster psuj (= nieumiejętny rzemieślnik, człowiek niezręczny w robocie).

Mak. Cicho jak makiem zasiał. W korcu maku się znaleźć; *ob.* Korzec. Sadzić makiem. Jak maku (= dużo). Na mak siekać, rąbać (= drobno pisać).

Malina. Świeży jak malina. Być na malinach (= stracić wszystko w grze).

Malowany. Stać, jak malowany. Król malowany.

Mały, *synon.* drobny, nieznaczny, błahy, szczupły, niski, niepozorny, niepoczesny, słaby. O mały włos (= o mało co). Od małego do wielkiego (= wszyscy).

Małżeństwo (związki małżeńskie) zawrzeć z kimś, zerwać. Wstąpić w stan małżeński. W jarzmo małżeńskie wprzęgać się.

Mamić, *synon. ob.* Łudzić.

Manna. Manna ci z nieba spada (= niespodziany zysk). Manną niebieską żyć (= nie mieć stałych dochodów).

Manowiec, *synon.* bezdroże. Puszczać się na manowce; po manowcach błądzić.

Mańka — lewa ręka. Zażyć kogo z mańki (= zażyć fortelem, chytrze podejść).

Mara, zwodnicza, nieuchwytna. Mara szczęścia. Mara mami kogoś, straszy kogoś, pierzcha. Gonić marę szczęścia. Widzieć mary. *Synon.* widmo, urojenie, ułuda.

Marchewka. Skrobać komuś marchewkę (= zawstydzić kogoś, wyśmiewać się z czyjegoś niepowodzenia lub błędu). (Wyrażenie, wzięte z mowy mimicznej: Palcem wskazującym prawej ręki skrobie się tenże palec lewej ręki, naśladując skrobanie marchwi i mówiąc: zyg! zyg! marchewka!).

Marcepan. Obędzie się bez marcepanów na cygańskiem weselu (= niepotrzebna subjekcja, niepotrzebne ceregiele).

Marcowy. Marcowy kawaler, marcowa panna (= podstarzali).

Marek. Tłuc się, jak Marek po piekle (= wałęsać się tu i owdzie). Nocny Marek (= człowiek, który chodzi albo pracuje po nocy i nie daje spać innym).

Marka. Mieć złą, dobrą markę (= opinję). Marka wina. Marka fabryczna.

Marnotrawstwo, Marnotrawienie, *synon.* rozrzutność. Marnotrawienie grosza publicznego.

Marnować zdolności, siły, zdrowie, pieniądze. *Synon.* tracić, rozrzucać, trwonić, trawić; *przen.* rzucać w błoto.

Marny, *synon.* błahy, nikły, płonny, *ob.*

Daremny. Pójść, wyjść na marne. Marny grosz.

Mars (groźna mina). Marsa postawić, nastroić; marsem patrzeć (= groźnie). Mars na czole.

Martwić się, *synon. ob.* Smucić się. Martwić się kimś, czemś, z powodu czegoś.

Martwy. Martwa cisza, martwy język, martwa natura. Martwa litera. Sezon martwy w handlu. Inwentarz martwy.

Marudzić, *synon.* mitrężyć, guzdrać się. Nie marudź, tylko chodź.

Mary. Ujrzeć kogoś na marach. Leżeć na marach (= umrzeć).

Marymoncki. Paniczyk z marymonckiej mąki (= paniczyk, pieszczoszek, delikacik).

Marzenie, senne, piękne, niedoścignione, górnolotne. Marzenie pierzcha; rozwiewa się. Marzenia snuć, roić; w marzenia zatopić się, pogrążyć się; zatopiony w marzeniach. Stanąć u celu swych marzeń. Marzeniu oddawać się, żyć, bujać w świecie marzeń, w krainie marzeń. Snuć przędzę marzeń. Z marzeń przebudzić się, ocknąć się. Marzenia czyjeś rozproszyć, rozwiać. Ani marzenia! (= rzecz nieosiągalna). *Synon.* rojenie, sen.

Marzyć, *synon.* roić, śnić; *przen.* bujać po obłokach, w krainie marzeń; myśleć o niebieskich migdałach.

Masa, zbita, ścisła, jednolita. Składać się z jednej masy. Masy (ludu) poruszyć; przemawiać do mas; opierać się na masach; mieć za sobą masy. *Prowinc.* *Było tam masę ludzi, *zam.* mnóstwo, wiele. Masa upadłości. Masa perłowa.

Maska. Maskę (przyjaźni i t. p.) przywdziać, przybrać, nosić, zdjąć, odrzucić, zrzucić, zedrzeć komuś, zerwać z kogoś. Pod maską czegoś, *synon.* pod płaszczykiem, pod pokrywką, pod obsłonką (= pod pozorem, pod pretekstem czegoś).

Masło. Coś idzie jak po maśle (= gładko, *porówn.* jak z płatka). Być, jak masło (= być miękkim, łagodnym). Opływać, jak pączek w maśle (= mieć wielkie wygody, dostatek). To nie chleb z masłem (= to niełatwa sprawa). Ująć komuś masła z grzanki (= ująć dochodów). Nie jesteś z masła, albo z cukru (= nie jesteś taki delikatny).

Maślany. Człowiek maślany (= niedołęga). Ręce maślane (= ręce człowieka niezręcznego, który ciągle coś upuszcza). Oczy maślane (= załzawione, smętne). Masło maślane (= określenie jakiegoś pojęcia przez to samo pojęcie).

Materjał czerpać skąd, nagromadzić, uporządkować, opracować, wyzyskać (należycie). Materjał na porządnego człowieka.

Matka. Zostać matką. Poczuć się matką. Jak dzieci jednej matki (= podobne do siebie). Jaka matka, taka córka. Za panią matką pacierz (= powtarzać). Jak go matka rodziła (= nagi). W matkę kogoś łajać (= nazywać go bękartem).

Matnia. Wpaść w matnię; z matni wydobyć się, wyplątać się, wywikłać się, wyrwać się. Matnią zagarnąć kogoś; wpędzić, złowić kogoś w matnię; *przen. zam.* zasadzka, podstęp. *Porówn.* sieć, sidło, pułapka, wędka, lep.

Mądry. Mądry Polak po szkodzie. Bądź tu mądry! Toż mi mądry! Mądry, jak salomonowe spodnie.

Mąka. Delikacik z marymonckiej mąki. Z tej mąki chleba nie będzie (= nadaremne starania. Wygląda, jak szczur z mąki. Być z jednej mąki.

Mdły, *synon.* ckliwy, słaby.

Medal. Odwrotna strona medalu (= strona ujemna, niedostatki, braki).

Meta. Biegać do mety; stanąć u mety; dobiec do mety; strzelać do mety (= celu); trafić do mety. Do mety dobić. *Synon.* cel.

Meteor. Zabłysnąć jak meteor.

Metoda, łatwa, poglądowa. Metodę jakąś stosować do czegoś.

Męczarnia. Męczarnię zadawać komuś, przechodzić. *Ob.* Męka.

Męczeństwo (śmierć męczeńską, palmę męczeńską, koronę męczeńską) ponieść.

Męczyć, *synon.* dręczyć, nękać; mordować, nużyć. Męczy go kaszel.

Męka, ciężka, sroga, piekielna. Męka Tantala (= dręczące, niezaspokojone pragnienie czegoś). Mękę zadawać komuś; na męki kogoś wydać, brać. Mękę znosić, przechodzić. Być, jak na mękach. Boża Męka. Pleść jak (Piekarski) na mękach. (Piekarski dopuścił się zamachu na Zygmunta III i za to był zamęczony). *Synon.* męczarnia, katusza, tortura, udręczenie.

Męstwo wstępuje w serce czyjeś. Męstwo czyjeś zagrzewać; zagrzany męstwem. W męstwo uzbroić się. Męstwo w sobie krzepić. *Synon. ob.* Odwaga.

Mętny. W mętnej wodzie ryby łapać (= wdać się w nieczysty interes, korzystać z zamętu w celach egoistycznych).

Męty, *synon.* gręzy; osad, fusy. Męty społeczne.

Mężny, *synon. ob.* Odważny. Duch mężny.

Mgła gęsta. Mgła zalega, zaścieła, zasłania coś, kłębi się, spuszcza się, wznosi się, opada, pierzcha; mgła przysłania oczy; oczy zachodzą mgłą (= łzami). Mgłę mam w oczach. Widzieć, jak przez mgłę. Puścić komuś mgłę w oczy (= otumanić go, obałamucić go). Mgła wieków. Mgła oddalenia, tęsknoty. Mgłę, rozwiać, rozproszyć. *Synon.* tuman, opar; *przen. zam.* ciemność, ćma.

Miałki (= drobny) piasek, mąka, śnieg.

Mianownik. Do jednego mianownika coś sprowadzić.

Miara, miarka. Miarę brać komuś na ubranie, na obuwie; brać miarę z czegoś, dawać miarę czegoś. Pod miarą (= według pewnej miary). Nad miarę (= więcej, niż należy). W mierze (= równowadze). Żadną miarą (= nigdy w życiu, w żaden sposób). Bez miary, coniemiara. Miarka za miarkę (= wet za wet). Dopełnić miary albo miarki czegoś (np. nieprawości). Nie mieć w niczem miary. Miarę zachować; miary przestrzegać; miarę (miarkę) przebrać; wszelką miarę przechodzić. Przerastać zwyczajną miarę. Stracić w czemś wszelką miarę (w karaniu i t. p.). Inną miarą mierzyć; inną miarę (inny łokieć) stosować, przyłożyć do czegoś. Nie przystawać do miary czegoś. Mąż podług miary krawca, nie Fidjasza. Czynić coś w miarę (np. pić). Zajmować się łokciem i miarką (= handlem).

Miasto założyć, zbudować, zdobyć, zburzyć.

Miech. Dudy w miech (= stracić na minie, spokornieć). Sapie, jak miech kowalski (= głośno).

Miecz, ostry, dwusieczny, obosieczny. Miecz przeszywa coś. Miecza dobyć, mieczem wojować. Miecz przypasać. Miecz utopić w czemś; mieczem przeszyć coś. Ogniem i mieczem niszczyć, pustoszyć. Kto mieczem wojuje, ten od miecza zginie. Prawo miecza. Potomek po mieczu (= w męskiej linji). Miecz Damoklesa (= bliskie, wciąż grożące niebezpieczeństwo). Postawić kwestję na ostrzu miecza (noża). *Synon.* szpada, kord, szabla.

Mieć coś na sercu, na sumieniu; z kimś do czynienia. Mieć z kimś na pieńku (= żal, niechęć do niego). Mieć się jak groch przy drodze; *ob.* Groch. Jak się masz? Mieć się dobrze. Mieć czegoś dość. Mieć kogoś na oku (= opiekować się, śledzić). Mieć coś do kogoś (= upatrzyć sobie). Mieć coś w pamięci. Mieć za swoje (= kara). Mieć się na baczności. Mieć się ku czemuś (np. ma się ku zachodowi).

Miedza. Graniczyć z kimś o miedzę. *Synon.* rubież.

Miedziany. Czoło miedziane (= człowiek bezczelny).

Miejsce zająć, zagrzać, zmienić, opuścić, przenosić się z miejsca na miejsce. Powstać z miejsca; wyznaczyć komuś, czyjeś miejsce zastępować; na miejsce czyjeś nastać. Miejsca komuś ustąpić. Z miejsca rugować kogoś. Ruszyć z miejsca. Osadzić (konia) na miejscu. Z miejsca (odrazu) ostro się wziąć do rzeczy. Miejsce poczesne zajmować. Nie zagrzać nigdzie miejsca. Na miejscu kamień obrasta. To nie na miejscu (= nie wypada). Cobyś zrobił na mojem miejscu? Zachowanie na miejscu (= właściwe). Miejsce (posadę) komuś wypowiedzieć; na wyższe miejsce posunąć kogoś (promować), szukać miejsca. *Galic.* *mieć miejsce, *zam.* zachodzić, odbywać się, dziać się, zdarzać się; np. Zdarzenie to zaszło (nie: miało miejsce); targ się odbywał (nie: miał miejsce).

Mielizna. Na mieliźnie osiąść, utknąć.

Mierność, *synon. ob.* Umiarkowanie. Nie wznosić się nad mierność. Mierny (= niewybitny, małych zdolności).

Mierzyć. Mierzyć ubranie, obuwie. Mierzyć kogoś od stóp do głów (wzrokiem). Mierzyć siły na zamiary. *Germ.* *pokój mierzy pięć kroków, góra mierzy sto metrów, *zam.* ma pięć kroków, metrów.

Miesiąc. Miodowe miesiące. Czekać ruski miesiąc (= bardzo długo).

Mieszać. Mieszać kogoś do czegoś. Mieszać groch z kapustą (= wprowadzać nieład, zamęt). Mieszać komuś szyki (= przeszkadzać mu w dojściu do zamiarów).

Mieszek. Chudy, pusty mieszek. Pustki w mieszku (= brak pieniędzy).

Mieszkanie, ciepłe, zimne, suche, wilgotne, widne, wspólne. Mieszkanie nająć u kogo, komuś wynająć, zajmować, opuścić, wy-

powiedzieć (= wymówić), zmienić, urządzić, przewietrzać. Nachodzić komuś mieszkanie, szturmować komuś do mieszkania. Do mieszkania wprowadzić się *(germ.* *wciągnąć); z mieszkania wyprowadzić się *(germ.* *wyciągnąć), przeprowadzać się *(germ.* *przeciągać). Z mieszkania wynieść się, wyrzucić kogoś. Mieszkanie swe gdzieś założyć, obrać sobie. *Synon.* lokal, kwatera, stancja; siedziba, siedlisko, pobyt.

Mieścić w sobie, *synon.* zawierać, obejmować, zamykać w sobie coś, składać się z czegoś. To mi się nie mieści w głowie (= nie mogę tego zrozumieć).

Mięso. Za tanie pieniądze psi mięso jedzą (= tanio można kupić tylko rzecz lichą). Ni z pierza, ni z mięsa (= człowiek do niczego, ni to, ni owo).

Migdał. Marzyć, myśleć o niebieskich migdałach; *ob.* Marzyć.

Milczeć, jak ryba, jak grób, jak kamień, jak zaklęty.

Milczenie, głębokie, uroczyste, wymowne, grobowe, głuche; milczenie nastaje, panuje, zaległa coś (np. las). Milczenie zachować, przerwać. Milczenie komuś zalecić, nakazać (= zasznurować usta); do milczenia kogoś zmusić. Na wieczne milczenie skazać kogoś. Milczeniem coś pominąć, zbyć, pokryć. *Synon.* cisza. Znosić coś w milczeniu.

Miłosierdzie, *synon.* litość. Łgać bez miłosierdzia (= bezczelnie). Człowiek bez miłosierdzia (= okrutny).

Miłość, gorąca, szczera, czysta, wzajemna, obopólna, nieszczęśliwa. Miłość wywiązuje się z czegoś, odzywa się w sercu, budzi się. Miłość czyjąś pozyskać sobie, zaskarbić; (przymioty, postępowanie) jednają komuś miłość. Miłość w kimś wzniecić, wzbudzić; miłością kogoś natchnąć. Miłość do kogoś powziąć, komuś wynurzyć, wyznać, oświadczyć. Miłością kogoś darzyć, ku komuś (do kogoś) rozgorzeć, pałać, płonąć (zapałać, zapłonąć). Miłość ku komuś (do kogoś) żywić. Z miłości ku komuś rozpływać się. — Miłość własna wygórowana, podrażniona, obrażona, zadowolona. Czyjąś miłość własną pogłaskać, połechtać, zadrasnąć, ubóść, obrazić. Na miłość Boską! *Synon.* skłonność, przywiązanie, namiętność.

Miły, *synon.* luby, drogi, przyjemny, kochany. Każdemu życie miłe. Dla miłego spokoju.

Mina, 1) wesoła, smutna, zafrasowana, kwaśna, zadąsana, zuchowata, gęsta, buńczuczna, rzadka, poważna, uroczysta, marsowa, groźna. Minę (wesołą, poważną) przybrać; minę nasrożyć, miną nadrabiać; miny stroić, słodką minkę stroić do kogoś. 2) Minę (= podkop, torpedę) założyć, podłożyć pod coś.

Minąć, Minąć się z prawdą, minąć się z powołaniem.

Minimum. Do minimum sprowadzić coś (wymagania i t. p.).

Miotać obelgi, przekleństwa; *synon.* rzucać.

Miotła. Siedzieć jak mysz pod miotłą (= cichutko).

Miód podbierać (pszczołom), sycić (= wysycać). Ziemia płynąca mlekiem i miodem, *ob.* Mleko. Słodki, jak miód. Miodowe miesiące; miodowe słówka. Lgnąć, jak mucha do miodu. Ruszać się, jak mucha w miodzie (= niezdarnie).

Mir, u ludzi mieć (= zachowanie). Nie mieć, nie znaleźć nigdzie miru (= spokoju).

Misja — posłannictwo. Misja polityczna, poufna, tajemna, zaszczytna. Misje wśród pogan. Misję wysłać, wziąć na siebie, odbyć. Wywiązać się z misji. Podjąć się misji.

Mitrężyć (czas). *Synon.* marudzić, guzdrać się.

Mizdrzyć się, jak pies do bata (= być pokornym, uniżać się).

Mleć językiem (= mówić dużo).

Mleko. Ziemia płynąca mlekiem i miodem (= bardzo żyzna). Wyssać coś z mlekiem matki. Tylko ptasiego mleka mu braknie (= opływa w dostatki). Mieć mleko pod nosem (= być młokosem, gołowąsem). Płeć, jak mleko, jak krew z mlekiem.

Młodość przepędzić, zmarnować. *Synon.* wiek młodociany. *Przen.* wiosna życia; w kwiecie młodości, w kwiecie wieku (umrzeć). Błędy młodości. *Antyt.* starość.

Młodzież, *synon.* młódź, młodzi ludzie.

Młot. Być między młotem a kowadłem; *ob.* Kowadło. Serce wali, jak młotem.

Młócić. Młócić obiad, kolację (= jeść szybko i dużo). Młócić słomę albo próżną słomę (= gadać nadaremno). We dwoje młóci (= jest dwulicowy).

Młyn, młynek, młyniec. Młynka zakręcić w powietrzu (= koziołka wywrócić). Młyńca

kręcić palcami. Póty młyn miele, póki wody staje (= do czasu wszystko). Jak w młynie (= pełno hałasu, zamętu). Na swój młyn wodę obracać (= szukać własnej korzyści). Woda na jego młyn (= on na tem skorzysta). Mieć młynka w głowie (= mieć bzika).

Młyński. Kamień młyński na głowie (= wielki kłopot). Kamień młyński na sercu (= wyrzut sumienia). Ciężyć młyńskim kamieniem (= powodować wielkie troski). Kamień młyński uwiązać u szyi (= za gorszenie maluczkich).

Mniejszość. Znaleźć się w mniejszości. Mniejszość narodowa. *Antyt.* większość.

Mniemać, *synon.* sądzić, przypuszczać, myśleć. Mniema, że mu się powiedzie.

Mniemanie powziąć; podzielać czyjeś mniemanie; utwierdzić się (lub kogoś) w mniemaniu. *Synon.* zdanie, przypuszczenie, widzenie rzeczy.

Moc (siłę, potęgę) swą pokazać; mocy swej popróbować na czemś. Mocy (krzepkości, tęgości, jędrności, hartu) nabrać, komuś, czemuś nadać. W mocy czyjejś (= pod władzą czyjąś) pozostawać, znajdować się; w moc czyjąś wpaść, dostać się; pod moc (= władzę) czyjąś oddać kogoś, coś. Większa moc (= potęga) Boska, niż złośliwość ludzka. Mieć moc nad sobą (= panować nad sobą). Moce piekielne (= djabli), niebieskie (= Bóg, święci, aniołowie). Na mocy czegoś (np. swego urzędu, prawa) coś uczynić. Coś (np. prawo) pozostaje w swej mocy. *Synon.* siła, krzepkość, tęgość, jędrność, hart, władza, potęga, gwałt, przemoc. Moc obowiązującą mieć, otrzymać, stracić, czemuś nadać.

Mocny, *synon.* silny, krzepki, tęgi, jędrny, potężny, możny, przemożny, gwałtowny. Mocne wino, mocna kawa. Mocne postanowienie.

Moda. Modę wprowadzić, modzie hołdować, ubierać się podług ostatniej (najświeższej) mody. W modę wchodzić; być w modzie; z mody wychodzić.

Modlitwa, gorąca, żarliwa, szczera, błagalna, pokorna. Modlitwę odmawiać, zmówić, do Boga zanosić, zasyłać. Modlitwie oddawać się, w modlitwie zatopić się, zatopiony w modlitwie. *Synon.* modły.

Modły, *ob.* Modlitwa. Zasyłać gorące modły.

Mogiła, świeża, nieporosła jeszcze trawą, pokryta zielskiem zapomnienia. Na mogile trawa porasta. *Ob.* Grób.

Moment, *synon.* chwila, okamgnienie, mig. Moment psychologiczny (= chwila, w której jakiś popęd staje się przemożnym).

Moneta, brzęcząca, w kraju kurs mająca, dawna. Monetę bić, fałszować, wypuszczać, puszczać w obieg, wycofać z obiegu. Moneta dawna, stara (= numizmat). Przyjąć coś za dobrą monetę (= wierzyć kłamstwu, żart wziąć na serjo).

Monopol. W monopol coś wziąć, komuś oddać; monopol na coś wprowadzić, znieść.

Mordować, *synon. ob.* Męczyć; *ob.* Zabić. Mordować z zimną krwią. Mordować się (= męczyć się).

Mores znać; moresu kogo nauczyć. *Synon.* rygor.

Morfeusz. W objęciach Morfeusza. *Ob.* Sen.

Morski. Elegant z morskiej piany (= delikacik, papinek, strojniś).

Morze huczy, pochłania swe ofiary. Przypływ i odpływ morza. Za morzem (= daleko). Szukać rozumu za morzem (= poza granicami kraju). Morzu wody przylewać (= bogatemu dodawać, *synon.* tłusty połeć smarować). Chcieć morze wypić, wysuszyć (= pragnąć rzeczy niemożliwej).

Most rzucić (przez rzekę), złoty most (zgody) rzucić między kimś (= zbliżyć kogoś do siebie, pogodzić). Most zbudować, rozebrać. Most (zwodzony) podnieść, zwieść. Mosty za sobą spalić (= przeciąć sobie odwrót). Potrzebny, jak dziura w moście (= całkiem niepotrzebny). Mostem kłaść, leżeć (= pokotem, plackiem, gęsto jeden obok drugiego). Padać, słać się mostem (= kłaniać się uniżenie). Prosto z mostu (coś powiedzieć, oświadczyć) (= bez ogródek). *Porówn.* nie obwijać w bawełnę.

Motłoch, *synon.* pospólstwo, czerń, gawiedź, hałastra. *Ob.* Tłum. Rozbestwiony motłoch.

Motyka. Porwać się z motyką na słońce. *Ob.* Słońce.

Mowa. Mowę stracić (= zaniemówić), odzyskać. Mowę (przemowę) mieć, wygłosić, wypowiedzieć, odczytać, do kogoś zwrócić, mówkę palnąć; z mową wystąpić: mowy wysłuchać. Niema mowy o tem (= to nie moż-

liwe). Mowa kwiecista, napuszona, błyskotliwa. *Synon.* przemowa, przemówienie, dyskurs, perora. Mowa (polska, francuska) rozbrzmiewa gdzieś; *synon.* język.

Mozolić się nad czemś; *synon.* trudzić się, męczyć się, ślęczeć, pracować nad czemś, łamać się, borykać się z czemś, mieć z czemś kłopot.

Mozół, *synon. ob.* Trud. Zrobić coś z mozołem.

Możność (uczynienia czegoś, w znaczeniu czynnem — sposobność do czegoś) znaleźć, zyskać, mieć, utracić, komu dać. W możności kogo postawić, możności kogo pozbawić. Wedle możności. Niema możności. *Synon.* możliwość (w znacz. biernem o tem, co może być zrobione), podobieństwo.

Możny, *synon.* potężny, *ob.* Mocny. Możny władca.

Mól książkowy. *Ob.* Księga.

Mówić, *synon.* powiedzieć, rzec (rzeknąć), gadać, gwarzyć, gawędzić, rozmawiać, prawić. *Porówn.* powiedzieć. Mówić z kimś. Mówić o kimś, o czemś. Mówić za panią matką pacierz (= powtarzać). Mówić jak z książki (= płynnie, rozumnie). Mówić na wiatr. Co tu mówić!

Mózg sobie suszyć nad czemś (= łamać sobie głowę). Nie mieć mózgu (= być głupim). Mózg mi się przewraca (= mąci mi się w głowie, tracę przytomność).

Mrok, gęsty, nieprzenikniony; mrok zapada, coś zalega. Mrok rozproszyć, rozjaśnić. *Synon. ob.* Ciemność. *Porówn.* zmrok. Mrok śmiertelny (= śmierć).

Mrowie — mrówki. Mrowie roi się. Coś roi się, jak mrowie. Ludzkie mrowie (= ciżba ludzi). Mrowie przeszło kogoś, po kimś (= dreszcz). *Porówn.* ciarki.

Mrówczy. Mrówcza praca, cierpliwość.

Mrówka. Pracowity, jak mrówka.

Mróz, tęgi, trzaskający. Mróz bierze, chwyta, przeszywa, trzyma, zelżał, sfolgował, zwolniał; mróz ścina wodę, zwarzył kwiaty. *Synon.* przymrozek, zimno.

Msza, święta, śpiewana, cicha, żałobna. Mszę zakupić, odprawić, celebrować, odśpiewać. Mszy słuchać. Już po mszy i po kazaniu (= po wszystkiem).

Mucha bzyka. Iść, jak mucha na lep. Kręcić się, jak mucha w ukropie. Muchom się oganiać; muchy z kogoś oganiać. Mieć muszki w nosie. Dobra psu i mucha (= nie gardzić małą korzyścią). Z muchy słonia robić (= przesadzać). To mucha dla mnie (= głupstwo, bagatela). Ginąć, jak mucha (= marnie, nędznie). Ludzie padali, jak muchy (= ginęli w wielkiej liczbie).

Munsztuk. Wziąć kogoś na munsztuk (= ująć w ryzy).

Mur wznosić, burzyć, rozbijać (taranem). Murem coś (np. miasto) otoczyć, opasać; *(rusyc.* okrążyć). Murem stanąć (niewzruszenie). Stoi, jak mur (= mocno). Mur chiński; murem chińskim odgrodzić się od świata. Mur przesądów (uprzedzeń) zburzyć. Przyprzeć (przycisnąć) kogoś do muru (= zmusić do poddania się, do przyznania się). Milczy, jak mur. Głuchy, jak mur. Głową muru nie przebijesz (= daremna walka z mocniejszym). Siedzieć pod murem (= żebrać). Skonać pod murem (= jak żebrak). Murem, jak mur stanąć (= wszyscy razem, zgodnie). Murem stanąć komuś (= opierać się silnie). Siedzieć, jak za murem (= bezpiecznie).

Murzyn biały (= człowiek, pracujący ciężko, jak niewolnik).

Muzyka brzmi, zabrzmiała, kogoś porywa. Muzykę uprawiać. Muzykę pod pieśń podłożyć; do pieśni dorobić muzykę (melodję). Muzyki słuchać. Kocia muzyka.

Myć komuś głowę (= upominać go, łajać, besztać).

Mydlić komuś albo zamydlać oczy (= oszukiwać, zwodzić go).

Mydło. Wyjść na czemś, jak Zabłocki na mydle (= stracić na jakimś interesie). Golić bez mydła (= bez trudu okpiwać). W oczy puścić mydło (= obałamucić). Idzie, jak po mydle, jak po maśle (= bardzo łatwo). Zjeść mydło (= pójść z kwitkiem, ze wstydem odejść). Niegodny za nim mydła wozić (= nie może się z nim równać). Sprawić komuś mydło (= sfukać go).

Mylić się, omylić się, *synon. ob.* Oszukać się. Omylić się w rachunku.

Mysz piszczy, chroboce. Siedzieć cicho, jak mysz pod miotłą. Zrobić z myszy jelenia (= grubo przesadzić). Mysz się skąd wymknąć nie może (= tak dobrze pilnują wyjścia). Myszką trącić (*porówn.* pleśnią trącić). Zginąć, jak ruda mysz w popiele (= bez ratunku).

Myśl bystra, ociężała, trafna, górnolotna. Myśl przewodnia czegoś. Myśl komuś błysła,

przychodzi, ciśnie się, nasuwa się, napływa, strzeliła do głowy; myśl w kimś kiełkuje, dojrzewa, opanowała kogoś, owładnęła kimś; trapi, dręczy kogoś (jak mucha natrętna). Myśl plącze się, nie klei się. Wątek myśli urywa się. Myśl komuś poddać, nasunąć, podsunąć, naprowadzić kogoś na myśl; myślą kogoś natchnąć. Myśl czyjąś zwrócić ku czemuś, odwrócić od czegoś. Myśl czyjąś opanować, zaprzątnąć. Na myśl wpaść; myśl poruszyć, rzucić, podnieść, podjąć, powziąć, wznowić, snuć, rozwinąć, przeprowadzić, wykonać, porzucić; myśli zaniechać. Myśli uchwycić się. Myśli kojarzyć, na jednym przedmiocie skupić, zebrać (rozpierzchłe) myśli. Pogrążyć się, zatopić się w myślach. Myślom (nieprzyjemnym) opędzać się (jak muchom). Myśli odpędzać. Ani mi przez myśl nie przeszło. Nosić się, bić się, oswoić się, pogodzić się, pożegnać się z myślą. Myślą przebiegać, ogarniać coś. Wybiegać dokądś myślami. Tok myśli zmienić. Coś komuś przychodzi na myśl. Polot myśli. Być po czyjejś myśli. Być dobrej myśli, nabrać dobrej myśli (= otuchy). Na (samą) myśl o czemś (truchleć i t. p.). Według myśli, po myśli czyjejś (= według życzenia). Nie po myśli (= wbrew życzeniu). *Synon.* pomysł, zamiar.

Myśleć. Myśli o niebieskich migdałach (= roić o głupstwach). Jest o czem myśleć. Mam o czem myśleć. *Synon. ob.* Mniemać.

Myślistwo, *synon. ob.* Polowanie.

N.

Nabawić kogoś czegoś (np. strachu, przykrości, choroby); *synon.* przyczynić komuś coś (np. ból, zmartwienie).

Nabożeństwo odprawić, odbyć. Nabożeństwa słuchać. Nie mam do niego nabożeństwa (= nie lubię go).

Nabyć coś (np. majątek), *synon.* kupić. Nabyć czegoś (np. wprawy, doświadczenia, rozgłosu); *synon.* nabrać czegoś.

Nacisk wywierać na kogoś; naciskowi ulec, zrobić coś pod czyimś naciskiem, *synon.* przymus. Nacisk (szczególny, główny) położyć, kłaść na czemś (= zaakcentować, uwydatnić coś, wysunąć coś na pierwszy plan). *Synon.* przycisk.

Nadać komuś nazwę, prawa, przywileje, czemuś kierunek, cechę, znaczenie, wartość, moc. Nadać się do czegoś, *synon.* przydać się, być zdatnym do czegoś (na coś). Nadać list (= oddać na pocztę).

Nadaremnie, *synon.* darmo, na marne, niepotrzebnie, bezskutecznie. *Przen.* mówić na wiatr; rzucać groch o ścianę.

Nadrabiać miną (= okazywać dobrą minę dla ukrycia istotnego nastroju).

Nadużycie zakorzeniło się. Nadużycie popełnić; nadużycia dopuścić się. Nadużycie ukrócić, wykorzenić.

Nadymać się, jak indyk, jak paw. *Synon.* puszyć się.

Nadzieja, piękna, uzasadniona, niepłonna, płonna, zawodna, zwodnicza, ułudna, wygórowana, daleko sięgająca. Nadzieja błysnęła komuś (promyk nadziei błysnął), świta, zaświtała (jutrzenka nadziei), wstępuje w serce, ożywia, krzepi, podtrzymuje, upaja kogoś, przyświeca komuś (jak gwiazda przewodnia); ukołysała kogoś, ziściła się, spełniła się, spełzła (na niczem), rozbiła się o coś (o nagą rzeczywistość); pryska (jak bańka mydlana); rozwiała się (jak mgła); omyliła, zawiodła kogoś. Nadzieja w Bogu. Słaba na to nadzieja. Zostawić kogoś w nadziei. Chory bez nadziei. Piękne nadzieje rokować. Nadzieję powziąć, żywić, krzepić w sobie, snuć, w kimś pokładać, mieć, na czemś zakładać, budować; nadzieją cieszyć się, łudzić się, zwodzić się; nadziei oddawać się, uchwycić się nadziei (jak deski zbawienia). Nadzieję stracić, porzucić; (ostatnią) nadzieję pogrzebać; pożegnać się z nadzieją; w nadziejach omylić się, zawieść się; zawiedziony w nadziejach. Najśmielsze nadzieje przechodzić. Nadzieję komuś robić, czynić, w kimś podsycać, utrzymywać; nadzieją kogoś karmić, ukołysać, łudzić. Czyjąś nadzieję ziścić, spełnić; rozwiać, zniweczyć, zawieść, omylić. Nadzieję komuś odjąć, odebrać, wydrzeć. *Przen.* promyk nadziei, jutrzenka nadziei, kwiaty nadziei sypać. Nadzieja jest matką głupich — mówi się w stosunku do osób, wierzących obietnicom, dobrym przeczuciom. Być przy nadziei (= w odmiennym stanie). *Synon.* otucha.

Nagana, ostra, łagodna; nagana spotyka kogoś. Naganę otrzymać, dostać. Na naganę zasłużyć. *Synon.* przygana, bura. *Antyt.* pochwała.

Naganka, *synon. ob.* Polowanie. Nagankę na kogoś urządzić (= wywołać ogólne prześladowanie kogoś).

Nagi, *synon.* goły. Cieszy się, jak nagi w pokrzywach. Naga rzeczywistość, naga prawda (= bez obsłonek). Naga skała. Nagie drzewo. Nagi rozboju się nie boi. *Ob.* Goły.

Nagle. Co nagle, to po djable (= pośpieszna robota albo decyzja nie wychodzą na dobre).

Nagrobek położyć, wystawić komuś.

Nagroda, zasłużona, sowita, hojna, suta; nagroda dostaje się komuś, omija kogoś. Nagrodę komuś wyznaczyć, przyznać, dać; przedstawić kogoś do nagrody; nagrody rozdawać. Ubiegać się o nagrodę. Spodziewać się nagrody. Nagrodę wziąć, otrzymać, zdobyć; odnieść (pierwszą, drugą) nagrodę; nagrodę znaleźć w sobie samym, we własnem sumieniu. *Synon.* premja, premjum. *Antyt.* kara.

Najazd. Najazdu dokonać. Najazdami trapić. *Synon.* napad, najście, zagon (tatarski).

Najeść. Najeść się wstydu (= być zawstydzonym).

Najęty. Wrzeszczy, jak najęty (= wniebogłosy).

Nakłonić kogoś albo siebie do czegoś. Nakłaniać ucho albo ucha ku czemuś.

Należność komuś zwrócić; należności ściągać. Poszukiwać, dochodzić na kimś swej należności. Z należności pokwitować kogoś.

Nałożyć drogi — pójść dalszą drogą. Nałożyć się do czegoś (= wdrożyć się, przyzwyczaić się do czegoś).

Nałóg, dawny, zakorzeniony, smutny; nałóg ciągnie kogoś, zakorzenił się. Wpaść w dawne nałogi; nałogowi hołdować, ulegać. Nałóg wyplenić, wykorzenić; z nałogu wyleczyć się, otrząsnąć się; z nałogiem zerwać, wyrzec się nałogu. Pijak nałogowy. *Synon.* (zły) nawyk, (złe) przyzwyczajenie, nawyknienie; pijaństwo.

Namiętność, rozpasana, nieposkromiona, rozhukana, dzika, gorąca; namiętność trawi kogoś, pożera czyjeś wnętrzności, miota, rzuca kimś, wybucha, kipi, wre. Namiętność podniecać, podsycać, rozpętać; tłumić, poskramiać, hamować. Unieść się namiętnością, dać się porwać namiętności; namiętnościom hołdować, oddawać się, wodze puścić. *Przen.* burza, wulkan namiętności; ogień namiętności.

Namiot rozpiąć (nad czemś), rozbić; zwinąć.

Namówić kogoś do czegoś; *synon.* podburzyć, podbechtać, poduszczyć, podżegać, skusić kogoś do czegoś. Namawiać do złego.

Napad przygotować, napadu dokonać, napad odeprzeć, wytrzymać. Miewać napady, podlegać napadom (epilepsji, wściekłości i t. p.). *Synon.* atak, natarcie, najazd.

Napadać na kogoś (lub kogoś); *synon.* nacierać, nastawać, godzić, rzucać się na kogoś, napastować kogoś.

Napawać kogoś czemś (jakiemś uczuciem); *synon. ob.* Napełnić. Napawać przerażeniem.

Napełnić kogoś czemś (jakiemś uczuciem, np. otuchą, nadzieją); *synon.* napawać, przejmować, natchnąć kogoś czemś; jakieś uczucie w kogoś tchnąć, wpoić, w kimś wzbudzić, rozbudzić, wzniecić, rozdmuchać.

Napędzić komuś strachu.

Napis na czemś położyć, wyryć; zmazać, zatrzeć, zetrzeć, odcyfrować.

Napisać, *synon.* skreślić, ułożyć. Napisać odezwę.

Napomknąć o czemś; *synon. ob.* Wspomnieć.

Napomnienie, surowe, łagodne; napomnienie komuś dać; napomnienia udzielić; napomnień nie szczędzić.

Naprawić błąd (moralny), zło, opinję; *synon. ob.* Poprawić.

Naprężenie. Naprężenie nerwów (= rozdrażnienie). Naprężenie stosunków (= ochłodzenie). Być w naprężeniu (= w niepokoju). *Synon.* napięcie, natężenie.

Napytać komuś albo sobie czegoś (np. kłopotów).

Narada. Naradę odbyć, zwołać, *synon.* obrada.

Narazić kogoś na coś (na niebezpieczeństwo, zawód, śmiech); *synon.* wystawić. Narazić się komuś albo kogoś sobie (= ściągnąć na siebie czyjeś niezadowolenie).

Narodzić się (urodzić się); *omów.* przyjść na świat, ujrzeć światło dzienne.

Naruszyć, *synon. ob.* Zakłócić. Naruszyć pokój. Naruszyć przysięgę. Naruszyć czyjeś prawa.

Narzędzie. Służyć komuś albo w czyichś rękach za narzędzie czegoś. Używać kogoś za narzędzie do czegoś.

Narzucać coś na siebie. *Synon.* wkładać. Narzucać się komuś (= być natrętnym). *Synon.* napraszać się.

Następca. Następcę po sobie wyznaczyć, zamianować. Następcą czyimś się stać.

Następstwo. 1) — skutek. Pociągać za sobą następstwa. 2) — następowanie po kimś, po czemś. Następstwo tronu.

Nastręczyć komuś sposobność i t. p.; *ob.* Dostarczyć. Nastręcza się sposobność (= nasuwa się).

Nastrój, uroczysty, poważny, nastrój ogarnia kogoś. Nastrój w kimś wzbudzić, wywołać. *Synon.* usposobienie.

Natchnąć kogoś wiarą, zaufaniem, myślą, uczuciem; *synon. ob.* Napełnić.

Natchnienie do czegoś czerpać, odebrać skąd, od kogoś; natchnienia w czemś (u kogoś) szukać. Natchnieniem wiedziony. W natchnieniu coś czynić.

Natężać wzrok, słuch, uwagę, umysł, siły. *Ob.* Wytężać.

Natłok, *synon.* tłok, ścisk, napływ, ciżba. Natłok spraw czeka na kogoś.

Natrętny, *synon.* natarczywy, naprzykrzony, uprzykrzony, dokuczliwy. Natrętna mucha, myśl.

Natura. (Matka) natura hojnie kogoś uposażyła, była komuś macochą. Iść za głosem natury. Naturę swą zmienić. Coś staje się drugą naturą czyjąś. Obrazek zdjęty z natury. Naturę gwałcić, zadawać gwałt naturze. Coś wypływa z natury rzeczy. Wybryk natury. W stanie natury (= bez upiększeń). Martwa natura. Dziecię natury. Prawo natury. Natura wilka ciągnie do lasu. Przyzwyczajenie jest drugą naturą. *Synon.* przyroda.

Nauczka. Nauczkę komuś dać, od kogoś odebrać. Zasłużona nauczka.

Nauka. 1) *Synon.* wiedza, umiejętność. Nauki kwitną. Nauki krzewić, posuwać naprzód, do nauk przykładać się, nauce oddawać się, poświęcać się, naukę pożerać, pochłaniać, trochę nauki liznąć. 2) — Nauka szkolna, nauczanie, uczenie się. Nauki wykładać, nauk udzielać; nauki pobierać; rozpoczynać, kończyć, odbyć. Kurs nauk. 3) — Przestroga, przepis. Nauka skąd wypływa, płynie. Nauki komuś udzielić — czyjejś słuchać. Naukę głosić, wypełniać, w życiu stosować; skąd ciągnąć, czerpać. Nauka nie poszła w las (= nie przepadła, nie była daremna).

Nawias. Objąć coś nawiasem, zamknąć w nawias. *Przen.* wyrzucić, usunąć coś poza nawias (= pominąć, nie uwzględnić). Mówiąc nawiasem (= mimochodem).

Nazwa. Podciągnąć coś pod jedną nazwę. *Ob.* Nazwisko.

Nazwisko nadać komuś, przyjąć, przybrać, zmienić. Nazwisko swe splamić, wsławić. Pod nazwisko czyjeś podszywać się. *Synon.* nazwa, imię, miano.

Nerwy szarpać, targać, drażnić, wstrząsać, rozstroić; uspokoić. Na nerwy komu działać, na nerwach czyichś grać. Nerwy silne, słabe, rozstrojone.

Nęcić, *synon.* wabić, pociągać; *ob.* Łudzić. Nie nęci go praca.

Nędza. *Synon.* bieda, ubóstwo. Nędza wyjątkowa. Błyszcząca nędza. Nędza moralna. *Synon.* miernota. Jakaż nędza! (np. koncert, książka i t. p.).

Nic z tego nie będzie. Wszystko na nic. To nic *(domyślne:* nie znaczy). Skończyło się na niczem. Spełznąć na niczem. Powrócić z niczem. Na niczem nie zbywa. Nie mieć kogoś za nic; *przen.* mieć kogoś za hetkę pętelkę. Nic z tego. Nicdobrego (= niepoczciwy człowiek). Nic tu po mnie. Nic mi nie jest. Nic z niego nie będzie. Na nic. Za nic. Za nic tego nie uczynię. Nic a nic.

Nice. Coś wywrócić na nice (= naodwrót, nawywrót zrobić).

Nić przewodnia, nić Arjadny. Kręcić z nici powrozy (= przesadzać, z małych rzeczy robić wielkie). Po nici kłębka dochodzić; *ob.* Kłębek. Wisieć na cienkiej nici (= ledwo się trzymać). Życie jego wisiało na nici (= był w wielkiem niebezpieczeństwie). Skakać, jak wróbel na nici (= niezgrabnie). Nić tradycji snuć. *Ob.* Nitka.

Niebezpieczeństwo, straszne, wielkie, bliskie. Niebezpieczeństwo grozi, zagraża komuś; wisi, zawisło nad kimś (jak miecz Damoklesa); niebezpieczeństwa piętrzą się. Na niebezpieczeństwo narazić, wystawić się (lub kogoś); niebezpieczeństwo ściągnąć na ko-

goś (lub na siebie). Grozić komuś niebezpieczeństwem. Niebezpieczeństwo przebyć, przejść, zwalczyć, zażegnać, odwrócić. Niebezpieczeństwa uniknąć, ujść. Z niebezpieczeństwa wyjść, wyrwać się (lub kogoś), wyratować się (lub kogoś). Najeżony niebezpieczeństwami (np. podróż). Niebezpieczeństwo życia. *Synon.* hazard, ryzyko, przygoda. *Przen.* miecz Damoklesa, groźna chmura (zawisła nad kimś).

Niebo, jasne, pogodne, zachmurzone; wypogadza się, chmurzy się, przeciera się (z chmur). Pod gołem niebem. Spaść komuś jak z nieba (= szczęśliwie się nadarzyć). Niebo i ziemię poruszyć (= użyć wszelkich możliwych środków, dołożyć wszelkich starań). Pod niebiosa wynosić kogoś (= bez miary chwalić). Wołać o pomstę do Nieba (do Boga, 1. Mojż. IV, 10). Tak mi dobrze, jak w niebie. Różnić się o całe niebo. To pewne, jak Bóg na niebie (= zupełnie pewne). Psie głosy nie idą pod niebiosy (= modlitwa bezbożnika, życzącego źle bliźnim, nie bywa wysłuchiwana). Chciałbym komuś nieba przychylić. Być w siódmem niebie (Mahometa) (= bardzo uszczęśliwionym). Pokora niebiosa przebija (= wszystko osiągnie). Dziury w niebie nie będzie (= nic się złego nie stanie). Na św. Jury, kiedy będą w niebie dziury (= nigdy). Spaść, jak z nieba (= nie wiedzieć, co się dzieje naokoło). Daleko, jak niebo od ziemi (= bardzo daleko). *Iron.* Będziesz w niebie, gdzie kura grzebie. Różnić się, jak niebo i ziemia.

Niechęć żywić do kogoś, komuś okazać, niechęć swą wylać na kogoś, wywrzeć na kimś. Niechęcią pałać, niechęci pozbyć się, wyrzec się; z niechęci ku komuś otrząsnąć się. Niechęć czyjąś na siebie ściągnąć; niechęć czyjąś podżegać. Niechęć przeciw komuś szerzyć. *Synon.* uprzedzenie, wstręt, odraza.

Niecierpliwość trawi kogoś, miota, rzuca kimś, niecierpliwością trawiony. Do niecierpliwości doprowadzić kogoś (= z cierpliwości wyprowadzić). Niecierpliwość okazywać.

Niecny czyn, postępek. *Synon.* niegodziwy, haniebny, bezecny, nikczemny.

Niedobór (deficyt) w czemś wykryć; niedobór pokryć.

Niedola, *synon.* nieszczęście. Niedoli czyjejś ulżyć, na niedolę czyjąś wejrzeć. Niedolę czyjąś słodzić. Przechodzić wspólną dolę i niedolę.

Niedorzeczność popełnić, zrobić; niedorzeczności pleść, wygadywać; *ob.* Androny.

Niedostatek, dotkliwy, cierpieć. *Synon. ob.* Brak.

Niedzielny. Sobotnim ściegiem na niedzielny targ (= pośpiesznie, niedbale).

Niedźwiedź. Miś, wychowaniec akademji smorgońskiej. Chodzić, jak niedźwiedź. Ssać łapę, jak niedźwiedź (= cierpieć niedostatek). Niezgrabny, jak niedźwiedź. Niedźwiedzia przysługa, *ob.* Przysługa.

Niełaska. Wpaść w niełaskę (= wypaść z łaski). Niełaskę czyjąś na siebie ściągnąć; niełaski czyjejś doświadczyć.

Niemal, *synon.* o mało, bezmała, prawie, ledwie nie. Niemal każdy człowiek się skarży.

Niemoc, obala kogoś, zwala kogoś z nóg. Leżeć w ciężkiej niemocy. Dźwignąć się z niemocy. Niemocą złożony. *Synon.* choroba, słabość.

Nienawiść siać, szerzyć, podżegać. Nienawiścią płonąć, pałać (zapłonąć, zapałać); nienawiść żywić do kogoś. Nienawiść czyjąś ku sobie wzbudzić, na siebie ściągnąć. W nienawiści się zapamiętać.

Nieobecność swą wytłumaczyć, nieobecnością świecić. Pod nieobecność czyjąś, w nieobecności czyjejś.

Nieostrożność popełnić. Za nieostrożność zapłacić.

Niepamięć, *synon.* zapomnienie. W niepamięć pójść, coś puścić, w niepamięci zagrzebać, pogrzebać coś. Od niepamięci (= od bardzo dawna).

Nieparlamentarny (wyrażenie, zachowanie się), *synon.* nieprzyzwoity, niewłaściwy.

Niepewność dręczy kogoś. W niepewności pozostawić kogoś. Niepewny dnia ani godziny.

Niepodległość stracić, utracić; odzyskać, zachować, sobie wywalczyć. *Synon.* niezależność, wolność.

Niepokój, gorączkowy; niepokój ogarnia, trawi, dręczy kogoś, miota kimś. Niepokój budzić, niepokoju kogoś nabawić. W niepokoju życie trawić, dni pędzić. *Synon.* zaniepokojenie; *ob.* Bojaźń.

Nieporozumienie wywiązało się z czegoś, zachodzi. Nieporozumienie wywołać, usunąć, zażegnać, wyjaśnić, naprawić, załagodzić.

Nieposkromiony, język, namiętności, żądze. *Synon.* niepowściągniony, niepowstrzymany, niepohamowany, nieukrócony.

Niepoznaka, w wyrażeniu: dla niepoznaki.

Niepożądany, gość, skutek, wynik. *Synon.* niepotrzebny.

Niesmak budzić, pozostawić po sobie.

Niesnaska, *synon.* niezgoda; *ob.* Kłótnia. Niesnaski siać, wzniecać, podżegać, łagodzić.

Niespodzianka, przyjemna, miła, przykra; niespodzianka czeka kogoś, spotkała kogoś. Niespodziankę komuś przygotować, sprawić. Doznać niespodzianki.

Niesporo idzie mi robota (= marudnie).

Niesprawiedliwość popełnić; niesprawiedliwości dopuścić się. Krzycząca niesprawiedliwość (1. Mojż. IV, 10). *Synon.* niesłuszność, krzywda.

Nieszczęście, wielkie, straszne; nieszczęście spada, wali się na kogoś, spotyka, dotyka kogoś. Nieszczęście odwrócić, zażegnać. Na nieszczęście, nieszczęściem. Wygląda, jak półtora nieszczęścia. Szczęście w nieszczęściu (= jakaś dobra strona). Nieszczęście nigdy samo nie przychodzi (= towarzyszy mu inne).

Nieśmiertelność. Nieśmiertelności coś przekazać. Nieśmiertelność zdobyć. Na nieśmiertelność zasłużyć.

Nieświadomość grzechu nie czyni. Grzeszyć nieświadomością. Utrzymać kogoś w nieświadomości co do czegoś.

Nieurodzajny, *synon.* jałowy, niepłodny. Nieurodzajne pole. Nieurodzajny rok.

Niewart złamanego szeląga, niucha tabaki, funta kłaków; niewart komuś buty czyścić, rozwiązać rzemyk u trzewika (Jan I, 27. Mar. I, 7). Niewart kopnięcia nogą, niewart, że go święta ziemia nosi. *Synon.* niegodzien.

Niewczas, w wyrażeniu: poniewczasie.

Niewdzięczność czarna. Niewdzięcznością komuś zapłacić, kogoś napoić, nakarmić. Niewdzięczności ludzkiej doznać, doświadczyć.

Niewierny sługa; niewierna żona; *synon.* zdradziecki. Niewierny Tomasz (Jan XX, 25) (= niewierzący człowiek, niedowiarek).

Niewola, ciężka, spada na kogoś. Niewolę znosić, dostać się do niewoli. Niewolę komuś gotować, wziąć kogoś do niewoli. Z niewoli wydźwignąć się, wybić się, wykupić kogoś z niewoli. *Przenośnie ob.* Jarzmo, Kajdany, Okowy, Więzy, Pęta.

Niewód. Łowić ryby przed niewodem (= cieszyć się przedwcześnie ze spodziewanych korzyści).

Niezależność stracić, odzyskać, wywalczyć sobie, zachować. Niezależność od kogoś, czegoś. Niezależność materjalna, moralna. *Synon.* Niepodległość.

Niezatarty. Niezatarte wrażenie, piętno, krzywda. *Synon.* niezgładzony, pamiętny.

Niezgoda. Niezgodę siać, szerzyć, wywoływać, zażegać (zażec), podsycać, wszcząć. *Przen.* Hydra (jędza) niezgody powstaje; kość niezgody rzucić między kogoś (jak między psy); być jabłkiem niezgody między kimś (*ob.* Jabłko); ziarno niezgody zasiać; zarzewie niezgody rozdmuchać. *Synon.* niesnaska, rozterka, rozdwojenie, rozbrat, waśń; *ob.* Kłótnia.

Nigdy. Jakby nigdy nic (*domyślnie:* nie zaszło); nigdy przenigdy, nigdy w życiu; *żartobl. omów.* na święty Nigdy, na święty Fryc, jak będą kozy strzyc; jak rak świśnie, ryba piśnie.

Nikczemny, *synon.* niegodziwy, podły. Nikczemny wybieg, zdrajca.

Nimb. Otoczyć kogoś nimbem zasługi, sławy i t. p. *Porówn.* Aureola.

Niszczyć, *ob.* Zniszczyć.

Nitka. Zgrać się do nitki. Przemoknąć do suchej nitki. Dojść po nitce do kłębka (*ob.* Kłębek). Wystroić się w trzy nitki nakrzyż (= wcale niewytwornie). Nie zostawić na kimś suchej nitki (= obmówić go, oszkalować). Wisieć na nitce. *Porówn.* Nić.

Niwecz, w wyrażeniu: obrócić wniwecz, pójść wniwecz.

Noc, ciemna, czarna, piękna, gwiaździsta; noc zapada, roztacza swe skrzydła, zaskoczyła kogoś. Pod osłoną nocy coś uczynić. Przyjąć kogoś na noc. Życzyć komuś dobrej, spokojnej nocy. Z nocy dzień robić.

Noga poślizнęła się, powinęła się komuś, (także *przen.* = zbłądzić), noga moja tu nie postanie. Nogę zwichnąć, nogi rozkraczyć, nogi wyciągnąć; wziąć nogi za pas (= iść prędko). Nogę na nogę założyć. Nogi zadrzeć (padając); przykryć się nogami. Nogą kopnąć kogoś (na znak pogardy). Na nogach trzymać się, zachwiać się. Z nóg zwalić kogoś (= powalić, obalić). Podstawić komuś

nogę (= gotować upadek, zgubę). Na nogi postawić kogoś (= dopomóc do podźwignięcia się z biedy). Zerwać się na równe nogi. Stanąć na własnych nogach (= stać się samodzielnym). Trzymać się dobrze na nogach (= stać dobrze w interesach). Ledwo się trzymać na nogach (= być w złych interesach). Przejść suchą nogą (= nie zamoczywszy nóg). Paść komuś do nóg (= błagać go na kolanach). Równemi nogami rów przeskoczyć. Ciągnąć się noga za nogą (= iść bardzo wolno). Iść, dokąd nogi zaprowadzą, zaniosą (= bez celu). Stanąć nogą na czemś (= przybyć dokąd). Powstać na nogi (= podnieść się z upadku). Nie móc ręką, ani nogą ruszyć. Powłóczyć nogami (= ledwo iść). W nogi (= uciec). Cała nadzieja w nogach (= w ucieczce). Biegnij na jednej nodze (= pośpiesznie). Wziąć nogi za pas (= pośpieszyć się). Stać jedną nogą w grobie (= być bliskim śmierci). Pod nogi coś rzucić, nogami coś deptać (= z pogardą odrzucać). Mieć coś pod nogami (= za nic nie mieć). Być, leżeć u nóg czyichś (= błagać na klęczkach). Ręka rękę myje, noga nogę wspiera (= wzajemna pomoc). Wyciągnąć, zadrzeć nogi (= uciec, *przen.* umrzeć). Zjeść kogoś z nogami (= zrujnować go, albo zmóc go). Trzymać się czegoś rękami i nogami (= uporczywie). Mieć charakter w nogach (= dobrze uciekać). Mieć cały rozum w nogach (= dobrze tańczyć). Idź, dokąd cię nogi zaniosą (= wynoś się). Lewą nogą wstać z łóżka (= być w kwaśnym humorze). Nogi mu wrosły w ziemię (= osłupiał z przerażenia, z podziwu). Nogi mu chodzą po kolendzie (= zatacza się z pijaństwa). Tyle mnie obchodzi, co psa piąta noga (= nic nie obchodzi). Być na ostatnich nogach (= być bliskim śmierci). Traktować kogoś przez nogę (= pogardliwie). Być pod nogami, pod nogą czyjąś (= pod jego władzą). Jak wisieć, to za obie nogi (= jak narażać się, to już na większe niebezpieczeństwo). Mądry, jak stołowe nogi (= bardzo głupi). Wyciągać nogi pod czyjś stół (= żyć czyimś kosztem). Przestępować z nogi na nogę (z niecierpliwości, znużenia). Jestem od godziny czwartej na nogach. Jechać, wlec się noga za nogą. Mieć kulę u nogi (= przeszkodę). Kuty na wszystkie cztery nogi (= bardzo zręczny, sprytny). Wyciąć coś do nogi. Żywa noga nie uszła (*porówn.* żywa dusza). Przewrócić coś do góry nogami.

Nora. Wykurzyć kogoś z nory (np. lisa). *Synon.* jama, dziura.

Nos, orli, rzymski, grecki, zadarty, ciekawy, haczykowaty, płaski, osiodłany (= w okularach). Nos wścibić, wsadzić gdzieś (= zajrzeć przez ciekawość, wtrącić się do nieswoich rzeczy). Nosem o coś uderzać, natknąć się na coś. Dać komuś prztyka w nos. Spuścić, zwiesić nos (na kwintę). Mieć dobry, psi nos (= węch, przewidywać coś). Dać komuś nosa, dać komuś, dostać po nosie, na nos (= ostrę napomnienie). Za nos wodzić kogoś (= zwodzić). Nosa zadzierać, wyżej nosa gębę nosić (z pychy). Z przed nosa komuś coś zabrać, sprzątnąć, zdmuchnąć, porwać. Pod nosem coś mruczeć, mamrotać. Gadać przez nos. Pilnuj, patrz swego nosa, patrz tego, co masz przed nosem (= pilnuj swoich spraw). Zwąchać pismo nosem (= poznać, co się święci). Orać nosem, padać na nos (= ciężko pracować w polu i t. p.). Przystaje, stosowny, podobny jak pięść do nosa *(iron.);* mieć muszki w nosie (*ob.* Mucha). Nie widzieć dalej jak koniec własnego nosa. Nos dla tabakiery, czy tabakiera dla nosa. Mieć mleko pod nosem (= być niedorosłym). Nosem kręcić, nos marszczyć, nosem czmychać na coś (= okazywać niezadowolenie, grymasić). Wziąć po nosie albo nosa (= otrzymać wymówkę). Pokazywać komuś nosa (= lekceważyć go, drwić z niego). Wypędzać komuś muchy z nosa (= oduczać kaprysów). Grać komuś na nosie (= rządzić nim). Nie dać komuś grać sobie na nosie (= nie dać sobą powodować). Nie wytknąć nosa na dwór (= nie wychodzić z domu). Wścibiać nos w coś (= wtrącać się). Spotkać się nos w nos (= zejść się niespodzianie). Zamknąć komuś drzwi przed nosem (= nie wpuścić go do swego mieszkania). Miał nos (= przewidział, przeczuł). Daje, co mu z nosa spadło (czego sam nie potrzebuje). Natarł mu pieprzu w nos (= dokuczył mu). Mucha mu na nos siadła (= jest nadąsany). W nos komuś dmuchać (= traktować go lekceważąco). Dostał nosa na trzy łokcie (= burę). Odejść, pójść z nosem (= zostać złajanym, doznać rozczarowania). Nabok z nosem! (= usuń się!). Dalej nosa nie patrzy (= jest głupi).

Nota. Mieć u kogoś złą notę. Notę dyplomatyczną wystosować do kogoś.

Nowina, pomyślna, niepomyślna. Otrzymać, odebrać, komuś zwiastować nowinę. *Synon.* wiadomość, wieść.

Nowy. Ubranie nowe z pod igły; nowe ze staremi dziurami (*iron.*). Nic nowego pod słońcem, *ob.* Słońce. Co słychać nowego? A to znowu co nowego? Nowe sitko na kołek.

Nożyce. Uderz w stół, a nożyce się odezwą, albo a nożyce brzęk (= winowajca sam się mimowoli wyda).

Nóż w kimś, w sercu czyjemś zatopić. Słowa czyjeś, jak ostrze noża, przeszywają serce. Mieć nóż na gardle (= być przyciśniętym ostatecznością). Postawić kwestję na ostrzu noża (= doprowadzić do ostateczności). Walka na noże. Żyć z kimś na noże. Jak nożem po gardle.

Nudny, jak lukrecja, emetyk, flaki z olejem.

Nurek, nur. Dać nura, nurka (= zanurzyć się; *przen.* drapnąć, czmychnąć). Nurkiem się puścić (przez zarośla i t. p.).

Nurt. Nurty swe toczyć (o rzece). Zginąć w nurtach rzeki. *Synon.* prąd. Porwał go nurt życia.

Nurtować zdrowie czyjeś; *synon.* podkopywać, podrywać, szarpać. Nurtuje go choroba, troska.

Nuta, tęskna, rzewna; nuta przebrzmiewa. Zaśpiewać na inną (smutną, wesołą) nutę. Kłamać, jak z nut. Fałszywa nuta w czemś odzywa się, brzmi.

O.

Obalić, *synon.* powalić, wywrócić, z nóg zwalić. Obalić przeszkodę; *synon.* przełamać, przezwyciężyć; obalić testament, prawo; *synon.* unieważnić, znieść.

Obawa, płonna, niepłonna, poważna, uzasadniona, przesadzona; obawa zachodzi, sprawdza się, ustaje, pierzcha. Obawy budzić, rozproszyć, ukołysać, uśpić. Obawę powziąć, oddawać się obawie. *Synon. ob.* Bojaźń. *Przen.* zmora (dusi kogoś), widmo (nędzy, głodu) ukazuje się.

Obchodzić uroczystość, święto, pamiątkę, rocznicę, imieniny, wesele; *synon.* odbywać, święcić. Obchodzić (obejść) prawo, przepis; *synon.* omijać. Obchodzić się (obejść się) bez czegoś. Obejdzie się (= nie trzeba). Obchodzi mnie to (= interesuje).

Obcy, *ob.* Cudzy. Ciało obce w organizmie (= przypadkowo się w nim znajdujące).

Obdarzyć kogoś czemś; *synon. ob.* Darzyć, Opatrzyć.

Obedrzeć kogoś z czegoś; *synon. ob.* Zabrać.

Obelga, ciężka, krwawa, śmiertelna. Obelgę (czynną) wyrządzić komuś; obelgę (słowną) miotać, rzucić na kogoś (= komuś w twarz); obelgami kogoś obrzucić; obelgę odwołać. Obelgę znosić, schować do kieszeni; obelgę krwią zmazać. *Synon. ob.* Obraza.

Oberwać. Oberwać po łapie, po skórze (= dostać cięgi). Oberwie mi się coś (= zyskam).

Obeznać się z czemś; *synon.* obznajmić się, zaznajomić się, otrzaskać się, oswoić się z czemś, poznać się na czemś, poznać coś.

Obfity (plon, źródło, obiad); *synon.* ob. Bogaty.

Obiad wydać dla kogoś, na obiad zaprosić kogoś, do obiadu prosić, do obiadu zasiąść, do obiadu usługiwać. Z obiadem wystąpić. Obiad wystawny, skromny, gospodarski. Musztarda po obiedzie (= coś poniewczasie). U skąpego zawsze po obiedzie.

Obiecanka. Zbyć kogoś obiecankami. Obiecanka cacanka, a głupiemu radość. *Ob.* Obietnica.

Obieg (kurs). W obieg puścić coś, z obiegu wycofać (monetę), znajdować się w obiegu.

Obierać, *ob.* Obrać.

Obietnica, stanowcza, solenna, połowiczna. Obietnicę dać komuś, ponowić; obietnicy dotrzymać, dopełnić, dochować. Czyjejś obietnicy zawierzyć, obietnicą łudzić, zwodzić się (lub kogoś). Obietnicę cofnąć, z obietnicy wycofać się. Obiecywać komuś gruszki na wierzbie, złote góry. *Synon.* przyrzeczenie, ślub; *ob.* Obiecanka.

Obijać cudze progi (= chodzić od domu do domu). Obiło mu się o uszy (= gdzieś słyszał).

Objaśniać, *synon.* wyjaśniać, wyświetlać, wykładać (naukę, sny), wyłuszczać (rzecz, powody). Objaśnić świecę.

Objaw, niespodziany, niepożądany, słaby, wyraźny. Objaw występuje, znika. Objaw wywołać. Objawom podlegać.

Objawić (przyszłość, prawdy wiary i t. p.). *Objawić = *rusyc. zam.* oświadczyć (gotowość), ogłosić (rozporządzenie), wypowiedzieć (wojnę).

Objąć (obejmować) urząd, władzę, rządy, dowództwo; *synon.* wziąć na siebie. Objąć coś myślą, okiem; *synon.* ogarnąć. Obejmować coś (w sobie), *synon. ob.* Mieścić.

Objęcie. W (swe) objęcia porwać, pochwycić kogoś, nie wypuszczać kogoś z objęć, w objęciach kogoś trzymać. W czyjeś objęcia wpaść, rzucić się, z czyichś objęć wyrwać się. *Germ.* *trzymać w ramionach, *w ramiona czyjeś rzucić się, *wyrwać się z czyichś ramion i t. p.

Oblekać. Oblekać się w owczą skórę (= udawać niewiniątko). Oblec się w inną skórę (= zmienić się). Oblekać się w pozory cnoty. Myśl obleka się w czyn.

Oblewać. Oblewać kogoś, coś łzami (radości, rozpaczy). Oblewać kogoś zimną wodą (= ostudzać zapał, zniechęcać). Oblewać coś, np. imieniny i t. p. (= pić np. wino na intencję czyjąś).

Oblężenie czegoś rozpocząć, trzymać kogoś, coś w oblężeniu, od oblężenia odstąpić. Oblężenie wytrzymać. Stan oblężenia zarządzić, znieść.

Oblicze. Stanąć przed czyjemś obliczem. W obliczu czegoś się znaleźć (np. niebezpieczeństwa). Z oblicza czyjegoś coś wyczytać (= z twarzy).

Oblizywać. Obliż się smakiem (= nic nie otrzymasz).

Obława, *synon.* polowanie. Urządzić obławę na kogoś, na coś.

Obłok, *synon.* chmura. Wynosić, sławić kogoś pod obłoki (= pod niebiosa). Bujać w obłokach (= marzyć). Spaść z obłoków (= ocknąć się z zamyślenia).

Obmowa, *synon.* plotka, potwarz, obgadywanie. Obmową kogoś krzywdzić.

Obojętny. Jestem obojętny na coś; *omów.* mnie to ani grzeje, ani ziębi. Jego los jest mi obojętny.

Obora. Ostatnie cielę z obory (= ostatnie pieniądze). Księża obora (= cmentarz). Patrzy na księżą oborę (= niewiele mu się należy, niezadługo umrze). Wpuścić wilka do obory (= do owczarni).

Obowiązek, święty, ciężki, surowy, miły, przykry, trudny, psi obowiązek. Obowiązek spada na kogoś, cięży na kimś, wzywa, woła, ciągnie kogoś, wymaga czegoś; obowiązek przypadł komuś. Obowiązek pełnić, wypełniać, obowiązku dopełnić, z obowiązku wywiązać się. Obowiązek przyjąć na siebie, objąć, sprawować, zaniedbywać; lekceważyć, rzucić. Do obowiązku poczuwać się, mieć szerokie pojęcie obowiązku. Obowiązkom podołać, wydołać, godnie odpowiedzieć, zadośćuczynić; obowiązkom uchybić, sprzeniewierzyć się; obowiązek złamać. Od obowiązków (od pełnienia obowiązków) uchylać się, wymykać się. Obowiązek włożyć na kogoś; od obowiązku kogoś zwolnić, uwolnić. Obowiązek (zobowiązanie, dług wdzięczności) zaciągnąć u kogoś; z obowiązku wypłacić się. Mieć dla kogoś, względem kogoś obowiązki. *Synon.* powinność, zobowiązanie, urząd, dług; *przen.* ciężar (ciężar obowiązków).

Obóz wytknąć, zatoczyć, założyć; obozem stanąć, rozłożyć się, stać. Obóz zwinąć, ruszyć. *Przen.* obóz = stronnictwo. Rozbić się, dzielić się na obozy. Przejść do przeciwnego obozu.

Obrabiać kamień, drzewo; obrabiać kwestję. *Rusyc.* lub *germ.* *obrabiać rolę, *zam.* uprawiać.

Obrać (obierać) kogoś (= ogołocić, obedrzeć); *synon. ob.* Zabrać. Obierać kartofle, jabłka. Obrać kogoś czemś lub na coś (królem, na króla), *synon.* wybrać, obwołać, okrzyknąć kogoś czemś, powołać kogoś na coś.

Obrada odbywa się, toczy się. Obrady zagaić, prowadzić, przewlec, zamknąć, zawiesić. Wziąć coś pod obrady. *Synon.* narada.

Obraz, barwny, jaskrawy, blady. Obraz czegoś przedstawić, nakreślić, skreślić. Na obraz i podobieństwo swoje, czyjeś. (1. Mojż.). Obraz nędzy i rozpaczy (= widok, wzbudzający litość). Patrzeć w kogoś, jak w obraz (= nie spuszczając zeń oka). Przemówił dziad do obrazu, a obraz doń ani razu. *Synon.* malowidło, wizerunek, opis.

Obraza. Obrazę darować komuś, schować do kieszeni. Obraza Boska, narobić obrazy Boskiej. Kamień obrazy (= powód do obra-

zy). Obraza Pana Boga (= grzech). Obraza majestatu (= zniewaga). Bez obrazy (= bez uchybienia komukolwiek). Śmiertelna obraza (= zniewaga). *Synon.* obelga, zniewaga, zelżenie; *przen.* policzek.

Obrazić kogoś, *synon.* znieważyć (czynnie), zelżyć, poniżyć, zhańbić, z błotem zmieszać kogoś, rzucić plamę na kogoś, ubliżyć, uchybić, uwłaczać komuś.

Obrazowy, *synon.* malowniczy, oddziaływający na wyobraźnię. Styl, język, wyrażenie obrazowe.

Obręb, *synon.* zakres, obszar, dziedzina, niwa. W obrębie, poza obrębem kraju, miasta i t. p. Złej tanecznicy przeszkadza i obręb u spódnicy (= nieumiejętnemu pracownikowi wszystko przeszkadza, we wszystkiem znajduje wymówkę).

Obrona. Obronę czegoś podjąć, stanąć w obronie czegoś, kogoś, pod czyjąś obronę uciekać się. *Synon.* osłona, ochrona, opieka; *przen.* tarcza, puklerz, ostoja, skrzydło.

Obrońca, *synon.* rzecznik, poplecznik, orędownik, opiekun, patron. Obrońca sądowy (= adwokat).

Obrócić się na jednej nodze, na pięcie, wstecz; *synon.* zakręcić się, obejrzeć się. *Obrócić się do kogoś (z zapytaniem, z prośbą), *rusyc. zam.* zwrócić się, udać się.

Obrót, niespodziewany, niepożądany, pomyślny, inny — wziąć, nadać czemuś (sprawom, rozmowie i t. p.); *synon.* kierunek. Wziąć kogoś w obroty, być w obrotach; *synon.* kłopoty, opały.

Obrzęd. Obrzędu dopełnić, dokonać, obrzędy sprawować; *ob.* Ceremonja.

Obserwować — 1) spostrzegać kogoś, coś; 2) — przestrzegać czegoś, zachowywać coś (np. posty).

Obsłonka. Z pod obsłonek (sens, treść) wydobyć. Mówić bez obsłonek (= nie owijać w bawełnę); *ob.* Bawełna.

Obstalunek (zamówienie) zrobić, wykonać, cofnąć, odwołać.

Obszerny, *synon.* rozległy, szeroki, przestronny; pakowny (kufer).

Obuch. Być pod obuchem (= pod groźną władzą). Trzymać kogoś pod obuchem (= w grozie, pod przemocą). Dostać, jak obuchem, jak pałką w łeb (= być czemś zaskoczonym, przerażonym albo boleśnie dotkniętym).

Obudzić, *ob.* Budzić. Obudzić się, *synon.* ocknąć się. Obudzić się z letargu, do życia.

Oburzyć się na kogoś, na coś; *synon.* obruszyć się, żachnąć się, zżymać się; *ob.* Gniewać się.

Obwiniać kogoś o coś. *Rusyc.* *w czemś. *Synon.* oskarżać.

Obyczaj, dawny, stary, dobry, czysty, nieskażony. Obyczaje (dawne) pielęgnować, zarzucić, odnowić: (nowe) wprowadzić; (dobre) zaszczepić w kimś, skazić; obyczaje czyjeś przejąć, naśladować, wykorzenić. Człowiek czystych obyczajów. *Synon.* zwyczaj. Zwyczaje i obyczaje.

Obywatel miejski, wiejski (= właściciel nieruchomości). Obywatel świeżego powietrza (= lekkoduch, pędziwiatr).

Ocet. Kwaśny, jak ocet siedmiu złodziei.

Ochota bierze, odchodzi kogoś. Ochotę do czegoś poczuć, powziąć, stracić; ochoty do czegoś nabrać. Ochotę do czegoś w kimś (lub w sobie) wzbudzić, komuś odebrać, ochoty komuś dodać. *Synon. ob.* Chęć.

Ochrona, *synon. ob.* Obrona. Ochrona zwierzyny, ochrona lasów.

Oczarować kogoś czemś. Oczarował mnie swą uprzejmością.

Oczekiwać czegoś; *synon.* spodziewać się, wyglądać, upatrywać czegoś, czekać na coś.

Oczernić, *synon.* spotwarzyć, obmówić; *przen.* oplwać, obryzgać błotem, zmieszać z błotem.

Oczko, *ob.* Oko. Być u kogoś albo czyjemś oczkiem w głowie (= ulubieńcem). Robić oczko, oczkami strzelać do kogoś (= wabić kogoś spojrzeniem, kokietować kogoś). Wpadła mi w oczko (= spodobała mi się). Oczko w oczko, jak papa (= zupełnie podobna do niego).

Odbiór. Po odbiór czegoś się zgłosić. Z odbioru pokwitować kogoś.

Odbyt znaleźć, mieć. *Synon.* pokup. *Porówn.* zbyt, popyt.

Oddać (oddawać) komuś przysługę, pierwszeństwo, sprawiedliwość, wet za wet; głos, list (= wręczyć). Oddawać honory. Oddawać wizytę, oddawać komuś słuszność, oddawać kogoś do więzienia, do szkoły, do terminu. Oddać ducha Bogu (= umrzeć). Oddawać komuś córkę za żonę. Oddawać pieniądze na procent. Oddawać komuś serce, oddać duszę komuś. Oddawać się pracy, nau-

ce, rozmyślaniu, modlitwie (= poświęcać się), marzeniom, nadziei, rozpaczy, *porówn.* poddawać się.

Oddech, szybki, przyśpieszony, ciężki, zaparty, regularny. Oddech wstrzymać, powstrzymać, tamować, tłumić, utrudniać. *Synon.* tchnienie, dech.

Oddychać czarem, rozkoszą, radością. Ledwie, z trudem oddychać.

Oddziaływać na coś, *synon.* wpływać, działać, wywierać wpływ na coś. Nerwy oddziaływają na zdrowie.

Oddźwięk (odgłos, echo) znaleźć w sercu czyjemś, w kimś.

Odebrać coś (np. dobre wychowanie, list), *synon. ob.* Dostać. Odebrać komuś coś, *synon. ob.* Zabrać. Odebrałem mu swoje zaufanie.

Odejść z tego świata (= umrzeć). Odejść z niczem.

Odeprzeć napad, zarzut; *synon.* odwrócić. Odeprzeć na coś, *synon.* odpowiedzieć.

Oderwany (cecha, pojęcie, temat), *synon.* abstrakcyjny. Oderwany od rodziny, od kraju, *synon.* oddzielony.

Odgłos (echo) czegoś odzywa się, dochodzi zdaleka. Odgłos budzić, znaleźć w sercach czyichś. *Porówn.* oddźwięk.

Odgrzewać jakieś opowiadanie, dowcipy (= opowiadać rzecz dawną, jako nową, przypominać).

Odkosza dostać; *ob.* Kosz.

Odkrycie uczynić, zrobić; odkrycia dokonać. Doprowadzić kogoś do odkrycia czegoś.

Odkryć nowe kraje, swe zamiary, spisek i t. p. (odsłonić). Odkrywać przyłbicę, kurtynę. *Odkryć *rusyc. zam.* otworzyć (szkołę, zakład). *Rusyc.* *pod odkrytem niebem, *zam.* pod gołem niebem.

Odległość (oddalenie) przebyć, skrócić. Działać na odległość. Trzymać się w przyzwoitej odległości od czegoś, kogoś.

Odlew. Na odlew uderzyć kogoś (= machnąwszy ręką od siebie, od lewej ręki).

Odłóg. Odłogiem leżeć (= być w zaniedbaniu, w zapomnieniu). Odłogiem położyć, rzucić (= puścić w niepamięć, zaniedbać).

Odmęt, *synon.* toń, wir. Rzucić się, wtrącić kogoś w odmęt walki, życia. Wydobyć, wyrwać kogoś z odmętu. Przebyć morskie odmęty.

Odmiana, *ob.* Zmiana. Odmiana księżyca (faza).

Odmówić modlitwę, odmówić komuś pomocy (*rusyc.* odmówić komuś *w pomocy). *Odmówić się od czegoś; *rusyc. zam.* zrzec się czegoś, wymówić się od czegoś.

Odnieść zwycięstwo nad kimś, triumf, palmę pierwszeństwa, (pierwszą, drugą) nagrodę, korzyść; odnieść rany, hańbę. *Porówn.* ponieść.

Odnośny przepis, paragraf; *synon.* właściwy, odpowiedni. *Odnośnie do czego, *rusyc. zam.* pod względem czego, co do czego (np. Pod względem zajęcia mieszkańcy tej osady dzielą się na rolników i rzemieślników — a nie: odnośnie do zajęcia).

Odpalać — odpowiadać szybko i trafnie. Odpalać petenta (= odsyłać go z kwitkiem, nie czynić zadość jego prośbie). Odpalać konkurenta (= dawać mu odkosza).

Odpocząć, *synon.* spocząć. Odpocząć po trudach.

Odpoczynek, *synon.* spoczynek, wytchnienie, wczas. Odpoczynku (zasłużonego) zażywać. Wieczny odpoczynek zmówić za kogoś.

Odpowiedni do czegoś (ku czemuś), na coś (*rusyc.* *dla czegoś); odpowiedni komuś lub dla kogoś. *Synon.* stosowny.

Odpowiedzialność, wielka, ciężka. Odpowiedzialność za coś spada na kogoś, cięży na kimś. Odpowiedzialność wziąć, przyjąć na siebie, przejąć się odpowiedzialnością czegoś. Odpowiedzialność włożyć, zepchnąć, zwalić na kogoś; odpowiedzialność z siebie zrzucić; *przen.* umywać ręce od czegoś (*ob.* Ręka). Usuwać się od odpowiedzialności. Poczuwać się do odpowiedzialności. Pociągnąć kogoś do odpowiedzialności. Uwolnić kogoś od odpowiedzialności. *Przen.* być czyimś kozłem ofiarnym (= być odpowiedzialnym za czyjeś przewinienia). *Ob.* Kozieł.

Odpowiedź, stanowcza, wymijająca, przychylna, odmowna, trafna. Odpowiedź dać, otrzymać, na odpowiedź zdobyć się, dawać niejasne odpowiedzi. W odpowiedziach mieszać się, plątać się, wikłać się. Odpowiedź (listowną) odkładać, z odpowiedzią zwlekać.

Odpór komuś dać; *przen.* stawić czoło. *Porówn.* opór.

Odprawa, stanowcza, ostra, harda, grzeczna, zasłużona; odprawa spotyka kogoś. Odprawę komuś dać, od kogoś otrzymać, dostać.

Odprawić kogoś — dać komuś odprawę.

nie przyjąć kogoś, nie zatrzymywać kogoś, nie przyjąć czyjejś propozycji. Odprawić kogoś z kwitkiem; odprawić sługę. Odprawić drogę, pielgrzymkę i t. p. *Odprawić *rusyc. zam.* wyprawić (posła, kogoś w drogę), posłać, wysłać. *Odprawić się, *rusyc. zam.* wyruszyć, udać się.

Odpust. Udzielić, dostąpić odpustu.

Odpuścić komuś (winę), *synon. ob.* Przebaczyć. Boże, odpuść! (= zlituj się!). *Odpuścić kogoś, *rusyc. zam.* zwolnić (np. z lekcji, ze służby).

Odraza, głęboka, instynktowa, nieprzezwyciężona. Odrazę budzić, wzbudzać, odrazę czuć, mieć do kogoś; z odrazą odwrócić się od kogoś. *Synon.* wstręt, obrzydzenie, niechęć.

Odrętwienie. Wpaść w odrętwienie, otrząsnąć się, ocknąć się z odrętwienia. Wprawić kogoś w odrętwienie, wyrwać kogoś z odrętwienia. *Porówn.* apatja.

Odrobek. Wziąć, dać, pożyczyć czegoś (np. zboża) na odrobek.

Odsadzać, jak kota od mleka (= odpędzać od gotowego).

Odsądzić kogoś od czci i wiary, od rozumu (= uznać go za bezecnego, za szalonego).

Odsiecz komuś nieść, dać; na odsiecz pociągnąć, pośpieszyć; przybyć, nadciągnąć z odsieczą.

Odsłonić pomnik, swe zamiary, odsłonić maskę, kurtynę. *Synon.* odkryć.

Odstęp, *synon.* przerwa. W krótkich odstępach (nie: *abcugach!).

Odświeżyć (odświeżać). Odświeżyć coś w pamięci (= przypomnieć sobie). Odświeżyć znajomość, suknię, obraz (= odnowić).

Odwaga nieustraszona, szalona. Odwaga wstępuje komuś w serce, unosi kogoś (za daleko), opuszcza kogoś. Odwagę zebrać, mieć, okazać, stracić; uzbroić się w odwagę; zdobyć się na odwagę, wziąć na odwagę, odwagi nabrać. Odwagą natchnąć kogoś; odwagę tchnąć w kogoś, wlać w serce czyjeś, w kimś krzepić; odwagi komuś dodawać. Odwagę komuś odebrać, czyjąś osłabić. Nie mieć odwagi powiedzieć komuś czegoś. *Synon.* męstwo, waleczność, śmiałość, animusz, zuchwalstwo, bitność, otucha, duch, fantazja.

Odważny, *synon.* mężny, waleczny, śmiały, zuchwały, bitny. Odważny żołnierz.

Odważyć (odważać) się na coś. Odważyć się na krok stanowczy, na ostrą odpowiedź.

Odwet wywołać, ściągnąć na siebie. Odwet wymierzyć komuś, wywrzeć, wziąć na kimś; odwetu dokonać. *Porówn.* oddać wet za wet. *Synon.* zemsta.

Odwiedziny (wizyta). Wybrać się w odwiedziny do kogoś. Odwiedziny swe zapowiedzieć komuś, odbyć.

Odwieść (odwodzić) kogoś od czegoś, *synon.* odciągnąć, oderwać. Odwieść kogoś na stronę. Odwiódł go od zamiaru.

Odwłoka, *synon.* zwłoka. Puścić coś w odwłokę (= odwlec, odłożyć).

Odwołać (odwoływać) się do kogoś, do czegoś (np. do ministra, do opinji publicznej). *Synon.* zwrócić się. Odwołać to, co się powiedziało, *synon.* cofnąć. Odwołać rozkaz, *synon.* wstrzymać.

Odwrócić złe skutki, niebezpieczeństwo, burzę; *synon.* zażegnać, odeprzeć, uchylić.

Odwrót sobie zabezpieczyć, rozpocząć; odwrót czyjś zasłaniać, do odwrotu trąbić, dokonać odwrotu. Zamknąć sobie odwrót, *przen.* spalić za sobą mosty. Odwrót komuś przeciąć, odciąć. Do odwrotu zmusić kogoś.

Ofiara. Ofiarę (bóstwu) składać *(rusyc.* *przynosić), złożyć coś w ofierze, nieść coś w ofierze (np. życie). Ponieść ofiarę (= stratę). Ofiarę spełnić (= poświęcić się), ofiarę z siebie uczynić. Ofiary pochłaniać (np. morze pochłania ofiary). Paść ofiarą (= pastwą) czegoś. Upatrzyć sobie w kimś ofiarę, rzucić się na swą ofiarę. Przyjąć czyjąś ofiarę (= propozycję). Niemiła księdzu ofiara, chodź cielę do domu, *ob.* Ksiądz.

Ogarniać (ogarnąć). Tęsknota, żałość, smutek, rozpacz ogarnia kogoś. Ogarniać coś myślą, okiem; *synon.* obejmować, objąć. — Ogarnąć się (= ubrać się schludnie).

Ogień zajął się, bucha, wybucha, pryska, szerzy się, obejmuje, trawi, pożera coś, płonie. Ogień skrzesać (ognia zakrzesać), ogień wzniecić, rozniecić, rozdmuchać, rozpalić, rozłożyć gdzieś, podsycać (dokładając paliwa), ogień podłożyć (pod coś), ugasić, stłumić, ogień gdzieś zaprószyć. Ogniem ziać (zionąć), buchać, płonąć. Ogniem i mieczem niszczyć, pustoszyć kraj. W ogień za kimś pójść, skoczyć. Bać się czegoś, jak ognia. Ogień mu z oczu tryska. Ognie na niego wystąpiły (= rumieńce). Ognie mnie przeszły

(= zrobiło mi się gorąco). Skoczyć, wpaść, jak po ogień (= na chwilkę). Ogień (z armat) zakomenderować, wszcząć, rozpocząć, utrzymywać (bezustannie); ogniem prażyć kogoś, dać ognia (= wystrzelić). Armaty ogniem zioną. Iść, posłać kogoś na pierwszy ogień (= przed innymi); stać w ogniu. Wziąć kogoś w dwa ognie. *Przen.* Ogień słomiany (= zapał krótkotrwały). Ogień namiętności trawi kogoś, pożera, nurtuje w kimś, pożera komuś wnętrzności. Dolać oliwy do ognia (= podżegać walkę). Przy jednym ogniu upiec dwie pieczenie (= ciągnąć z czegoś podwójny zysk). *Synon.* płomień, pożar.

Ogłada (towarzyska). Ogłady nabrać, ogładę czemuś, komuś nadać. *Synon.* polor.

Ogłosić coś; *synon.* obwieścić, obwołać, zwiastować, opowiedzieć, zawiadomić, donieść o czemś. Ogłosić kogoś czemś, *synon. ob.* Obrać.

Ognisko rozłożyć, ognisko (domowe) założyć (= ożenić się, rozpocząć własne gospodarstwo). Zasiąść koło ogniska. W jedno ognisko skupić coś (np. rozproszone żywioły). Ognisko oświaty, życia towarzyskiego i t. p. Ognisko choroby.

Ognisty. Broń ognista (= palna). Modlitwa ognista. Spojrzenie ogniste, temperament ognisty, styl ognisty.

Ogniwo (przyjaźni i t. p.) rwie się, pryska, rdzewieje. Ogniwa nawiązać, zerwać. Nierozerwalnem ogniwem połączyć, skuć kogoś. *Przen. zam.* związek. Ogniwa przyjaźni, miłości, braterstwa, ogniwa małżeńskie. *Ob.* Węzeł.

Ogołocić kogoś z czegoś, *synon.* zabrać mu wszystko.

Ogon stulić (o psie), ogon zadzierać, zwiesić, spuścić, ogonem wywijać, merdać. Ogon roztaczać (o pawiu). Nie wypadłem sroce z pod ogona (= nie jestem byle jakiego pochodzenia). Dwie sroki za ogon trzymać (= brać się jednocześnie do dwóch rzeczy). Pięć wiorst z ogonem (= z okładem). Każda liszka swój ogon chwali, *ob.* Liszka. Im kot starszy, tem ogon twardszy (= na starość trudno oduczyć się od jakiegoś nałogu). Ogon pod siebie wtulić (= spokornieć). Przyciąć komuś ogon (= wystrychnąć na dudka). Nie umieć psom ogonów wiązać (= być niezdolnym do niczego).

Ograniczyć się do czegoś, na czemś, *synon.* poprzestać na czemś. *Rusyc.* *ograniczyć się czemś.

Okazać komuś wdzięczność, przyjaźń, uległość, łaskę, względy, gotowość, zadowolenie, radość, troskliwość, współczucie. *Rusyc.* *okazać *zam.* oddać (usługę, przysługę), wyświadczyć (dobrodziejstwo, przysługę). Okazać się, *synon.* ujawnić się. *Ob.* Pokazać.

Okazja. Okazji do czegoś szukać (np. do zwady) — zaczepki. Okazję znaleźć, pominąć, opuścić. Okazji do złego unikać. *Synon.* sposobność.

Oklask zyskać; *ob.* Poklask (aplauz). Oklaski bić, dać komuś (= brawo). Darzyć kogoś oklaskami. Burza oklasków zrywa się, grzmi. Oklaski gromkie, ogłuszające, entuzjastyczne, frenetyczne.

Okno wychodzi na ogród, na ulicę. Wychylić się, wypaść z okna. Wejść, wyskoczyć oknem, przez okno. Wchodzić oknem, nie drzwiami (Jan X, 1).

Oko, oczy, *zdrobn.* oczko. Oczy czarne, niebieskie, siwe, piwne. Oczy obrzękłe, podsiniałe, głęboko osadzone. Oczy zachodzą komuś łzami (mgłą), zapadły komuś (głęboko), otworzyły się komuś na coś, rzucają błyski, płomienie (gniewu, zapału i t. p.); oczy (powieki) kleją się komuś. Zamknąć oczy na wieki (= umrzeć). Stracić oczy (= zaniewidzieć). Przejrzeć na oczy (= odzyskać wzrok, *przen.* zrozumieć, przeniknąć coś). Wypłakać oczy. Przewrócić oczy (= spoglądać do góry, tak że całe białka widać). Jak okiem sięgnąć. Rzut oka. Z oczu mu to patrzy. Być komuś solą w oku (= dokuczać). Z pod oka na kogoś patrzeć (= podejrzliwie, niechętnie). Źle mu z oczu patrzy (= ma wzrok posępny). Zamknąć oczy na coś (= udać, że się nie widzi). Stać komuś w oczach, na oczach, przed oczyma. W oczach, w oczy (= wobec kogoś). Za oczami, za oczy (= w nieobecności czyjejś). Na oczy pokazać. Nie śmieć komuś spojrzeć w oczy, pokazać się na oczy (= wstydzić się). Śmierć mu w oczy zajrzała (= był w niebezpieczeństwie utraty życia). Oko (wzrok) pada na coś, spoczywa na czemś. Prawda w oczy kole (= jest przykra). Widziałem to na własne oczy. Na oko, dla oka ludzkiego (= pozornie, powierzchownie). Wpaść komuś w oko (= spodobać mu się). Na oko jest tego ze 3 garnce (= z wyglądu sądząc, nie mierząc). Oko za oko,

ząb za ząb (= krzywda idzie za krzywdę, kara za winę). Gdzie miałeś oczy? (= jak mogłeś nie widzieć?). Własnym oczom nie wierzyć. Biednemu zawsze wiatr w oczy (= biedak zawsze napotyka na swej drodze przeciwności). Czego oczy nie widzą, tego sercu nie żal (= czego się nie widzi, tego się nie żałuje). Co z oczu, to i z myśli albo i serca (= na co się nie patrzy, o tem się zapomina). Psu oczy sprzedać (= być bezczelnym). Nie masz wstydu w oczach (= jesteś bezczelny). Pańskie oko konia tuczy (= trzeba pilnować swego dobytku). Mieć na kogoś, na coś oko (= pilnować). Nim słońce wejdzie, rosa oczy wyje (= wiele trzeba będzie przecierpieć, nim nastąpią lepsze czasy). Mgnienie oka. Ciemno, choć oko wykol (= nic nie widać). W oczach komuś ćmi się, miga, świeczki stają. Blask oczy razi. Oczy komuś wyłupić, wybić, podbić. Oczy wytrzeszczyć, wybałuszyć, spuszczać; oczy przetrzeć, otworzyć, zmrużyć, przymrużyć; oczy na coś zamykać. Oka nie zmrużyć (= nie zasnąć). Oczy (wzrok) utkwić, utopić w czemś, wlepić w coś, mieć utkwione, wlepione, zwrócić, mieć zwrócone na coś, skierować ku czemuś, podnieść na kogoś, do kogoś. Oczy sobie wypatrzyć (= wciąż kogoś wyglądać). Oka od czegoś oderwać nie można. Oczy napawać, nasycać czemś. Oczy mydlić, zamydlić komuś (= omamić kogoś). Oczy komuś czemś wykłuć (= naocznie przekonać o fałszu i zawstydzić). W oczy komuś plunąć (w najwyższej pogardzie). Oczyma za kogoś świecić (= zawstydzić się z czyjegoś powodu). Okiem błysnąć, strzelić, rzucić na coś, wodzić, potoczyć po czemś, przebiegać coś, kogoś, zmierzyć, zerkać, mrugać na kogoś; krzywem okiem (= zukosa) patrzyć na kogoś. Oczyma strzelać, strzyc (= rzucać spojrzenia na wszystkie strony), pożerać kogoś oczyma, wodzić błędnemi oczyma, oczyma łypać, rzucać, przewracać oczami. Gołem (nieuzbrojonem) okiem coś widzieć. Przed oczyma przesuwać się, roztaczać się (np. widok). Kruk krukowi oka nie wykole (= swój swojemu nie zrobi krzywdy). Robić oko, robić perskie oko do kogoś (= spoglądać zalotnie). A oko! (= akurat!). Robić na coś duże oczy (= dziwić się). Postawić oczy w słup (= wpatrzyć się w coś nieruchomo). Oczy kołem stanęły (= z przerażenia, ze zdziwienia). Podobny, jak pięść do oka (= wcale niepodobny). Zejść komuś z oczu. Nie pokazuj mi się, nie nawijaj mi się na oczy (= niech ciebie nie widzę). Nie właź mu w oczy (= unikaj spotkania z nim). Strach ma wielkie oczy (= tchórzowi niebezpieczeństwo wydaje się groźniejszem, niż jest istotnie). Mierzyć kogoś oczyma. Ściągnąć na siebie czyjeś oczy. Patrzeć na coś łaskawem, niechętnem okiem. Spojrzyj na to innemi oczyma (= z innego punktu widzenia). Mieć coś na oku, przed oczami (= na widoku). Na wszystko trzeba mieć oko (= zwracać uwagę, mieć baczenie). Zasłona spada, łuski spadają komuś z oczu, *ob.* Łuska. W oczy zajrzeć (nieprzyjacielowi, niebezpieczeństwu, śmierci), w oczy komuś coś powiedzieć, rozśmiać się, stanąć z kimś oko w oko, w cztery oczy rozmawiać z kimś, leźć komuś w oczy. W oczy komuś bryzgać czemś (np. obelgą). Coś bije w oczy (= bardzo widoczne). Wpaść komuś w oko (= zwrócić na siebie uwagę, podobać się), rzucać się w oczy (= zwracać uwagę). Nie spuszczać kogoś z oka, albo z kogoś oczu. Zniknąć, stracić kogoś z oczu. Pójść, gdzie oczy poniosą. Na pierwszy rzut oka (zdaje się, znać i t. p.). Otworzyć komuś na coś oczy. Dla czyichś pięknych oczu coś zrobić. W żywe oczy kłamać. W oczach rosnąć, gasnąć, usychać (= widocznie). Być u kogoś oczkiem w głowie (= ulubieńcem). Pilnować kogoś, czegoś, jak oka w głowie. Oko, oczy, *przen. zam.* wzrok, wejrzenie, dozór, baczenie, uwaga. Oczy wyobraźni, duszy. Oczy Boskie, *przen.*—Opatrzność.

Okoliczność, sprzyjająca, nieprzyjazna, wyjątkowa. Okoliczności zachodzą, składają się na coś, układają się tak. (Dziwny) zbieg okoliczności. Stosować się do okoliczności; okoliczności uwzględnić. Przyznać komuś okoliczności łagodzące (w wyroku sądowym). Przy pierwszej okoliczności (= przy pierwszej sposobności).

Okowy nałożyć komuś; rozkuć, skruszyć, dźwigać. *Ob.* Kajdany, Pęta, Więzy.

Okrążyć — obejść, objechać naokoło. *Rusyc.* w wyrażeniach: *murem, rowem okrążyć i t. p., *zam.* otoczyć, opasać.

Okres. W pierwszym okresie choroby, sporu. Rozpoczyna się okres wojen. *Synon.* perjod, epoka, czas, pora, faza, stan.

Okręt, skołatany, *miotany burzą, wypły-

wa na morze, zawija do portu, przybija do brzegu. *Synon.* nawa. *Przen.* okręt (nawa) rzeczypospolitej.

Okruch, *synon.* okruszyna, odrobina, ułamek, szczątek. Okruchy z pańskiego stołu. Okruchy łaski. Okruchy marzeń.

Okrucieństwo popełnić; okrucieństwa dopuścić się, do okrucieństwa posunąć się, okrucieństwo swe wylać na kogoś. *Synon.* srogość, nielitościwość.

Okrutny, *synon.* srogi, nielitościwy, bezlitosny. Okrutny los.

Okrzyk, gromki, grzmiący, entuzjastyczny; okrzyk radości, zwycięstwa, odzywa się, rozbrzmiewa, wyrywa się z piersi. Okrzyk wydać, (na cześć czyjąś) wznieść.

Okulary. Patrzeć na coś przez różowe okulary (szkiełka) (= widzieć coś w dobrem świetle, — lepszem, piękniejszem, aniżeli jest).

Okup, bogaty, nałożyć na kogoś, ściągnąć z kogoś; oddać, wydać kogoś, coś za okupem. Okup złożyć komuś za coś.

Olej. Mieć olej w głowie (= rozum). Nudny, jak flaki z olejem (= bardzo nudny). Dolać oleju, albo oliwy do ognia (= podniecać namiętności, zaogniać). Olej do góry się pnie, oliwa wypłynie zawsze nawierzch (= prawda zawsze się ujawnia).

Oliwa. Dodać oliwy do ognia (= podżegać walkę). Prawda, jak oliwa, wypłynie nawierzch.

Oliwna gałązka — symbol pokoju; z gałązką oliwną przyjść do kogoś.

Ołtarz postawić, wznieść komuś (bóstwu), zburzyć. Sługa ołtarza, *omów. zam.* kapłan. Złożyć coś na ołtarzu pospolitego dobra (= poświęcić). Zedrzeć choćby z ołtarza. Poprowadzić kogoś do ołtarza (= ożenić się z kimś). Pójść do ołtarza (= ożenić się).

Omyłka, *synon.* pomyłka, zmyłka, błąd. Omyłkę popełnić; poprawić, sprostować.

Opadać z sił, z ciała. Ręce mi opadają (= zniechęciłem się).

Opałka. *Ob.* Koszałki.

Opamiętanie. Przyjść do opamiętania. *Ob.* Upamiętanie.

Opanować kogoś (= zdobyć nad nim władzę). Opanował go lęk, opanowali go źli doradcy. Opanować się (= powrócić do równowagi).

Oparcie. Szukać w kimś, w czemś, u kogoś oparcia; znaleźć, stracić punkt oparcia. *Synon. ob.* Pomoc.

Oparzony. Zerwał się, uciekł, biega, jak oparzony.

Opatrzność czuwa na kimś *(przen.* oko Pańskie, Boże), rządzi światem *(przen.* ręka Boska, palec Boży). Opatrzność zrządziła. Zrządzenie Opatrzności. Zdać się na wolę Opatrzności, szemrać przeciwko Opatrzności. *Przen. zam.* Bóg.

Opatrzyć kogoś czemś; *synon.* obdarzyć, uposażyć, obsypać, udarować, obdarować kogoś czemś. Niech Pan Bóg opatrzy!

Opędzać koszty, wydatki. Opędzać się komuś; *synon.* oganiać się komuś, odcinać się komuś.

Opieka, troskliwa, ojcowska, macierzyńska, baczna, czujna; niedbała. Opieka czyjaś (oko czyjeś) czuwa na kimś. Opiekę rozciągać, rozpościerać nad kimś, sprawować, mieć nad kimś; w opiekę kogoś, coś wziąć; otaczać, osłaniać kogoś opieką. Mieć kogoś w opiece. Być pod opieką czyjąś. Wszystko na opiece Boskiej (= bez dozoru). Niech go Pan Bóg ma w swojej opiece! Opiekę nad kimś zdać na kogoś, komuś poruczyć, powierzyć. Powierzyć kogoś (się) czyjejś opiece, być na czyjejś opiece, pod czyjąś opiekę uciekać się. Z opieki, z pod opieki wyjść, kogoś wypuścić. *Synon.* piecza, baczenie, pieczołowitość, staranie, obrona, osłona, straż. *Przen.* tarcza, skrzydła. Tarczą swą kogoś osłaniać. Pod skrzydła czyjeś uciekać się.

Opierać się komuś, czemuś, *synon.* przeciwstawiać się. Opierać się na czemś *(* błędnie* — na coś). *Synon.* gruntować się, polegać. Opierać się o coś (np. o ścianę). *Synon.* przylgnąć, przytulić się.

Opinja. Opinję o kimś wydać, czyjejś opinji zasięgnąć, nie dbać o opinję czyjąś, polegać na czyjejś opinji, opinję zmienić; głosić, wypowiadać (dziwne, śmiałe) opinje. *Synon.* zdanie, mniemanie. — Mieć dobrą, złą opinję, opinję sobie zepsuć, naprawić. Zgubić się, zabić się w opinji publicznej. *Synon.* (dobre) imię, dobra sława, reputacja.

Opisać, *synon.* opowiedzieć, skreślić. To nie da się opisać. Opisali go, jak węża (= postawili mu ciężkie warunki); *opisać, *rusyc.* lub *germ. zam.* omówić (pojęcie, wyraz) (= innemi słowami wyrazić).

Opłata. Opłatę nałożyć na kogoś, rozło-

żyć komuś na raty, ściągnąć; opłatę wnieść, złożyć.

Opłatek. Blady, jak opłatek. Cienki, jak opłatek. Opłatkiem się przełamać, podzielić (na Boże Narodzenie).

Opowiedzieć komuś coś, opowiedzieć się z czemś, opowiedzieć się za kimś, po czyjejś stronie.

Opozycja. Wystąpić z opozycją przeciwko komuś, czemuś; stanąć w opozycji, przerzucić się do opozycji. Opozycję wywołać; opozycję przełamać.

Opór, zacięty, słaby, bezsilny, daremny, skuteczny, nieprzeparty, rozpaczliwy, niespodziany, czynny, bierny. Opór słabnie. Opór komuś stawiać; *przen.* wziąć na kieł, stanąć okoniem. Opór napotkać, znaleźć w kimś, natrafić na opór, oporu doznać z czyjejś strony. Czyjś opór zwalczać, przezwyciężyć, złamać, przełamać, przeprzeć. Sprawa idzie oporem.

Opuścić wykład i t. p. *Synon.* ominąć, zaniedbać, zaniechać. Opuścić przyjaciela, *synon.* odstąpić. Opuścić z ceny. Opuścić miasto (= porzucić, pożegnać). Opuścić świat (= umrzeć). Opuścić głowę. Opuścić uszy, skrzydła, ręce (= tracić na rezonie, na energji, rezygnować ze wszystkiego, poddawać się losowi).

Orać w kogoś (= kazać mu ciężko pracować). Orać nosem (= przewrócić się, będąc pijanym). Orać gęsią (= pisać, być autorem). Nie sieją, nie orzą, a zbierają (= są darmozjadami).

Orędzie wystosować do kogoś.

Oręż podnieść na kogoś, obrócić przeciwko komuś, oręża dopaść. *Synon.* broń.

Orzech (twardy) do zgryzienia; *przen.* trudne zadanie; orzech zgryźć. Zrobić, jak orzech zgryzł (= rzecz łatwa do zrobienia). Nie gryź z djabłem orzechów (= nie igraj z niebezpieczeństwem). Niewarte pustego orzecha (= nic niewarte).

Orzeł, *omów.* król ptaków, ptak Jowisza. On nie orzeł (= nie wybitna osobistość). W dartego orła, *ob.* Darty.

Osiadać na mieliźnie, *ob.* Mielizna. Osiadać na koszu (= doznawać zawodu). Osiadać na bruku (= stracić zajęcie, sposób zarobkowania).

Osiągnąć, cel, skutek; *synon. ob.* Spowodować, otrzymać; *rusyc.* *doścignąć.

Osiedlić kogoś, *synon.* osadzić. Osiedlić się, *synon.* osiąść, usadowić się, rozgościć się, zagnieździć się.

Osieł. Krnąbrny, uparty, jak osieł. Osieł wielki, osieł (= głupiec); *żartobl.* koń Pana Jezusa. Nie widać ni osła, ni posła. Osieł dardanelski.

Oskarżenie, uzasadnione, bezpodstawne; wnieść na kogoś, przeciw komuś. *Synon.* skarga. Wystąpić z oskarżeniem.

Osłabić, *synon.* nadwerężyć (wzrok, zdrowie), nadwątlić (siły), obniżyć (znaczenie), zmniejszyć (wrażenie i t. p.).

Osłona, *synon. ob.* Obrona. Pod osłoną czegoś (nocy, dział i t. p.) coś uczynić.

Osoba. We własnej osobie, własną osobą (= osobiście). Główna osoba. Młoda osoba. Osoba prawna.

Ostateczność. W ostateczność wpaść, z jednej ostateczności przerzucać się w drugą, dojść, posunąć się do ostateczności, chwytać się ostateczności. Doprowadzić, przywieść, zmusić kogoś do ostateczności. Smutna ostateczność (= konieczność). Przyciśnięty, zmuszony ostatecznością.

Ostatek, *synon. ob.* Reszta. Ostatkami gonić (= wyczerpać prawie wszystkie środki, siły). Wytrwać, bronić się do ostatka. Na ostatek. Do ostatka. Ostatki — zapusty. Ostatki odbywać, obchodzić.

Ostatni. Ostatnia posługa (= uczestnictwo w pogrzebie). Chodzić na ostatnich nogach (= być bliskim śmierci). Walczyć do ostatniego, do ostatniej kropli krwi. Nie pierwsze mi to i nie ostatnie. Ostatnia pasja mnie porywa. Być w ostatniej nędzy, w ostatniej potrzebie. Ostatni osieł, ostatni dureń. Zwymyślać kogoś od ostatnich słów. Ostatnia rzecz (= ostateczność).

Ostrogi wpić koniowi (aż do krwi), spiąć konia ostrogami. Ostrogi (złote) zdobyć (= być pasowanym na rycerza); *przen.* — zyskać uznanie, sławę. Dać ostrogą w bok (= zachęcić, pobudzać kogoś do czegoś).

Ostrożność. Mieć się na ostrożności. Wszelkie środki ostrożności zachować. *Synon.* baczność, baczenie, czujność, przezorność, roztropność, oględność.

Ostrożny, *synon.* przezorny, baczny, czujny, oględny, uważny.

Ostry, jak brzytwa, jak miecz. Gonić na ostre (ze zwyczajów turniejowych). Wziąć

się na ostro do kogoś. Trzymać kogoś ostro. Przemówić do kogoś ostro. Ostra zima, ostry wiatr, ostry wzrok.

Ostrzec przed czemś. *Rusyc.* *ostrzec o czemś.

Ostrzyć miecz przeciw komuś, na kogoś (= szykować się do walki z nim). Ostrzyć miecz przeciw sobie (= samemu sobie szykować zgubę). Ostrzyć sobie zęby, ząbki, albo apetyt na coś (= mieć chrapkę na coś, łykać ślinkę, mieć oskomę na coś). Ostrzyć na kimś zęby, albo język (= drwić z nieo).

Oszczerstwo, *synon. ob.* Potwarz. Rzucić oszczerstwo.

Oszczędność, drobna, wielka. Oszczędności zaprowadzić, wziąć się na oszczędność. Swe oszczędności (oszczędzone pieniądze) gdzieś umieścić, złożyć, oszczędności stracić.

Oszukać kogoś, *synon.* podejść, zwieść, odrwić, okpić, oszwabić, ocyganić, wywieść w pole. Oszukiwać głód (= jeść byle co). Oszukać się; *synon.* zawieść się, omylić się, pomylić się.

Oszust, *synon.* oszukaniec, szalbierz, frant, szachraj.

Oszustwo. Oszustwa się dopuścić, puszczać się na oszustwa. Paść ofiarą oszustwa. *Synon.* oszukaństwo, szalbierstwo.

Oś. Być osią czegoś (= ośrodkiem).

Ość. Ością w gardle mi to stanęło (= dokuczyło srodze).

Oświadczyć gotowość do czegoś. Oświadczyć się za kimś, za czemś (= opowiedzieć się po czyjejś stronie przeciw komuś, czemuś). Oświadczyć się komuś z czemś (np. z miłością, z przyjaźnią). *Ob.* Objawić.

Oświata. Oświatę szerzyć, krzewić, tłumić. *Przen.* światło.

Otaczać (otoczyć) miasto murem, rowem, nieprzyjaciela wojskiem. *Synon.* opasać, okolić, osaczyć; *ob.* Okrążyć. Otaczać kogoś opieką, staraniem, troskliwością.

Otchłań, morska, piekielna. *Synon.* toń, odmęt, przepaść, czeluść. Otchłań pochłania kogoś, rzucić się w otchłań; z otchłani wydobyć.

Otoczenie, *synon.* środowisko. Przyrodzone, właściwe komuś otoczenie (= żywioł).

Otrząsnąć się z wad, nałogów, przesądów, lenistwa, odrętwienia, obcych wpływów. *Synon.* wyrwać się, wyzwolić się z czegoś, pozbyć się czegoś.

Otrzeć (ocierać) się o kogoś, o coś (= być bliskim). Otarł się o śmierć.

Otrzymać przebaczenie, pozwolenie, karę, pochwałę, nagrodę, rozgrzeszenie, odpowiedź, odprawę. *Synon. ob.* Dostać (dostanę).

Otucha wstępuje w kogoś (w serce czyjeś), napełnia serce. Pełen otuchy. Otuchę wlać w serce czyjeś, tchnąć w kogoś, natchnąć, napełnić kogoś otuchą. Otuchy dodać komuś, otuchę odebrać komuś. Otuchy nabrać, otuchę znaleźć w czemś, czerpać z czegoś. Otuchę żywić, krzepić w swem sercu. Pierś wzbiera otuchą. *Synon.* odwaga, nadzieja, duch, serce.

Otwarty. Prowadzić dom otwarty (= przyjmować wielu gości). Przyjąć kogoś z otwartemi rękami (= gościnnie). Ma głowę otwartą (= jest zdolny). Kraj otwarty (= nie broniony niczem). Morze otwarte. Miejsce otwarte (= nie osłonione). Kredyt, rachunek otwarty. Kwestja otwarta (= nie załatwiona). Spadek otwarty (= wakujący). Otwarty nieprzyjaciel (= jawny).

Otwór w czemś zrobić, wybić, wyłamać, wyciąć, wywiercić, wypiłować; otwór zamknąć, zatkać, zapchać, założyć, zasłonić, zagrodzić, pozostawić. Stać otworem, zostawić coś otworem.

Owacja. Owację urządzić komuś. Owacją kogoś spotkać.

Owca, owieczka, owczy. Owca beczy, owce strzyc. Owieczki (proboszcza) (= parafjanie); zbłąkana owieczka (= grzesznik). Wilk w owczej skórze (Mat. VII, 15) (= obłudnik). Owczy pęd.

Owoc, piękny, obfity, dojrzały. Owoc się zawiązuje, dojrzewa, opada, spada. Owoce wydawać, rodzić, zbierać, zrywać, spożywać. Owoc zakazany (1. Mojż. III, 2—6). Po owocach ich poznacie ich (Mat. VII, 16). *Synon.* płód. *Przen.* Doczekać się owoców swej pracy. *Porówn.* plon, skutek, korzyść, pożytek.

Ozdoba, *synon.* strój, okrasa. *Przen. zam.* zaszczyt, chluba. Być ozdobą szkoły, kraju.

Oznaczać (oznaczyć), *synon.* znamionować, wskazać; *ob.* Pokazać.

Oznaka, *synon. ob.* Znak. Grzeczność jest oznaką dobrego wychowania.

Ozór. Mleć ozorem (= mówić prędko i dużo).

Ożenić się. *Omów.* zapalić pochodnię Hymenu, założyć (własne) ognisko (= gniazdko), zaprząc się w jarzmo małżeńskie, stanąć na ślubnym kobiercu, poprowadzić kogoś do ołtarza. Kto się ożeni, ten się odmieni.

P.

Pachnąć. To pachnie kozą, szubienicą, śmiercią. Wiesz, czem to pachnie? To mi nie pachnie, ni śmierdzi (= jest mi obojętne).

Pacierz zmówić, pacierze odmawiać, szeptać, trzepać, klepać, odklepać; do pacierza uklęknąć. Powtarzać za panią matką pacierz (= opierać się bez krytyki na powagach). Nie minął jeden pacierz, trwało to ze dwa pacierze (= niedługo). To pewne, jak amen w pacierzu. Mówić coś, jak pacierz. Powiedzieć komuś pacierz, usłyszeć pacierz (= reprymendę, naganę).

Pacześny. Osnowa jedwabna, a wątek pacześny — zespolenie dwu rzeczy różnowartościowych, albo potomek niedobranego małżeństwa.

Padać. Padam do nóg, do nóżek. Padać na cztery nogi (= wszystko tracić odrazu). Padać na cztery łapy, jak kot (= uniknąć groźnego niebezpieczeństwa). Mrok pada. Podejrzenie, strach pada na kogoś. Padać trupem, padać nawznak, na twarz. Padać w czyjeś objęcia (= ściskać go).

Padół. Na tym padole płaczu.

Pal. Wbić kogoś na pal, umrzeć na palu.

Palec, wielki, wskazujący, średni, serdeczny, mały; palce u nogi. Palcem ruszyć nie może. Palcem kogoś wytykać (zniesławionego). Palcami przebierać (na instrumencie). Zakrzywić na kogoś palec, pogrozić, nakiwać komuś palcem w bucie. Palce oblizywać po czemś. W palce chuchać (z zimna). Kłaść palce między drzwi. Ma w małym palcu więcej rozumu, niż inni w głowie. Mały palec mi to powiedział. Kiwnąć palcem. Palcem czegoś dotknąć (= mieć w czemś udział). Umieć coś na palcach (= doskonale). Nie kładź palca między drzwi, bo ci go przytną (= nie mieszaj się do cudzych spraw). Patrzeć na coś przez palce (= pobłażliwie). Położyć palec na ustach (= na znak milczenia). Gryźć palce ze złości. Dmuchać w palce, palce lizać (= być w wielkiej potrzebie. Sam, jak palec. Goły, jak palec (= zupełnie biedny). Umaczać w czemś palec (= mieć udział). Palce lizać! (= smakowita potrawa). Mieć długie palce (= kraść). Dziesięcioma palcami wyżywić rodzinę. Nie mieć czegoś na owinięcie palca (= ani trochy). Na palec, koło palca kogoś można owinąć (= bardzo łagodny). Można coś policzyć na palcach (= bardzo mało). Wyssać coś z palca (= zmyślić). Na palcach stąpać, wspinać się. *Przen.* Palec Boży (2. Mojż. VIII, 19) (= zrządzenie Boże, kara Boża). Palec Boży kogoś dotknął.

Palić, spalić (dom, most), zapalić (w piecu, świecę), wypalić (papierosa); *synon.* kurzyć, ćmić. Palić się, *synon.* gorzeć, pałać, płonąć. Palić się do czegoś (= mieć na coś wielką chęć). Pal go sześć! Pal go! Palić z bata. Palić koperczaki, komplementy. Robota pali mu się w rękach (=idzie bardzo szybko). Wszystko się na mnie pali (= drze szybko). Nie pali się! (= niepilno!). Ziemia pali mu się pod nogami (= jest niespokojny). Palić mosty za sobą, *ob.* Most.

Palma. Palmę pierwszeństwa zdobyć, komuś przyznać, wydrzeć. *Ob.* Pierwszeństwo. Palma męczeństwa, palmy akademickie.

Pałać (zapałać) miłością, nienawiścią, zemstą; *synon.* płonąć; *ob.* Palić się.

Pałka (pała). Nie kijem go, jeno pałką, *ob.* Kij. Zalać pałkę (głowę, czub = upić się). Mieć w pale. Pałą w łeb. Szalona pała (= awanturnik).

Pamiątka, droga. Zostawić komuś pamiątkę, dać komuś coś na pamiątkę. Pamiątkę (pamięć) czegoś święcić, obchodzić. Na wieczną czegoś pamiątkę coś ustanowić.

Pamięć, niezatarta, niewygasła, wieczysta, wiekopomna, świeża, wdzięczna. Pamięć o czemś (czegoś) żyje, zaginęła. (1 *Spamiętać*). Pamięć o czemś (czegoś) zachować, przechować; mieć, zachować coś w żywej pamięci, w pamięci coś zatrzymać, zanotować, zakarbować, zapisać, utrwalić, w pamięć coś sobie wbić, wrazić. Pamięcią sięgać (daleko w

przeszłość). W pamięć wryć się, wrazić, w pamięci utkwić, niezatarte ślady pozostawić. Coś staje komuś w pamięci. Pamięć dobrą, złą po sobie pozostawić. Świętej pamięci (= nieboszczyk). Od świętej pamięci (= oddawna). Pamięć (pamiątkę) czegoś obchodzić, święcić. Przez pamięć ojca zaklinam cię. Umieć coś napamięć. Jeśli mię pamięć nie myli. Zrób to za pamięci, za świeżej pamięci. Mieć coś w świeżej pamięci. Za ludzkiej pamięci, za mojej pamięci. Godzien pamięci. (2. *Przypomnieć* sobie lub komuś). Pamięć czegoś wznowić, odświeżyć, w pamięci coś odświeżyć, ożywić pamięć czegoś, pamięcią coś przebiegać, szukać w pamięci. Na pamięć komuś przychodzić, stanąć komuś żywo w pamięci. (3. *Zapomnieć*). Pamięć czegoś zatracić, z pamięci coś uronić, wymazać, wykreślić, wygładzić, wyrugować, sobie wybić, w pamięci coś zatrzeć. Z pamięci komuś wyjść, wypaść, wylecieć, ulecieć. (4. *Pamięć* dobra, słaba). Kurza pamięć (= słaba). Pamięć wzmocnić, ćwiczyć, tracić. Pamięć nie dopisuje komuś, zawodzi kogoś. Pamięci czyjejś polecać się. (5. *Przytomność*). Od pamięci odchodzić, leżeć bez pamięci, pamięć odzyskać.

Pan, *omów. zam.* Bóg. Pan i władca. Pan stworzenia (1. Mojż. III, 16) — człowiek, *żartobl.* — mąż. Pan domu. Być panem swej woli. Pan całą gębą, pan z panów. Każdy pan za swoje trzy grosze. Kazał pan, zrobił sam. Jaki pan, taki kram. Dwom panom służyć (Mat. VI, 24). Żyć z kimś za pan brat.

Panewka. Podsypać prochu na panewkę. Spalić na panewce (o strzelbie; przen. = nie udało się).

Panowanie objąć, dzierżeć, rozciągać (rozpościerać) nad czemś, rozszerzać, krzewić, ustalić, utrwalić, komuś wydrzeć. Pod swe panowanie zagarnąć, podbić kogoś; pod panowanie czyjeś się dostać; z pod czyjegoś panowania się wyłamać, wybić, wydobyć; panowaniu czyjemuś podlegać. *Synon.* władza, rządy. *Przen. ob.* Berło, Korona, Tron.

Pantałyk, w wyrażeniu: zbić z pantałyku, zbić z tonu, z humoru, stanąć na przeszkodzie zamiarom, projektom.

Pantofel. Trzymać kogoś, być, siedzieć pod pantoflem. (Prawdopodobnie ze zwyczaju, że zwycięzca zwyciężonemu stawiał stopę na karku). Język komuś w pantoflach chodzi. Poczta pantoflowa (= wiadomość, otrzymana drogą plotkarską).

Pański. Pańskie oko konia tuczy, *ob.* Oko. Łaska pańska na pstrym koniu jeździ (= jest zmienna).

Papier jest cierpliwy. Na papier coś przelać (swe myśli, uczucia). Papierowa zgoda (= zewnętrzna). Moje papiery idą w górę (= moje szanse poprawiają się).

Papieros ukręcić, palić (wypalić), kurzyć, ćmić, zaciągać się papierosem, papierosa pociągnąć.

Para. 1) Szukać pary, dobrać sobie pary, iść parami. Coś idzie z czemś w parze (= ustawicznie towarzyszy czemuś). Jesteśmy, jak z jednej pary (= dobrani). Para dorodna, dobrana. 2) Para się skrapla, bucha. Pary z ust nie wypuścić (= nie przemówić ani słowa). Puścił ostatnią parę (= umarł). Robić coś całą parą (= szybko, energicznie).

Parada. Wleźć komuś w paradę (= przeszkodzić w zamiarach). Całej parady (= wszystkiego razem). Wielka parada! (= cóż to wielkiego).

Parawan. Służyć komuś za parawan; *porówn.* płaszczyk, pokrywka. Figura z parawana (= zabawna).

Pardon. Prosić pardonu, bez pardonu (zabijać, karać). Nie dawać pardonu. Żądać pardonu.

Parol zagiąć na kogoś (= upatrzyć sobie kogoś, coś, mieć na kogoś, na coś zamiary).

Partja. Partję (szachów i t. p.) rozegrać, wygrać, przegrać. Zrobić dobrą partję (= dobrze się ożenić). Należeć do jakiejś partji politycznej.

Pas, pasek. Pas ściągnąć, pasa popuścić, rękę za pas założyć. Brać się z kimś za pasy (stąd: wchodzić w zapasy); *porówn.* za bary. Brodzić po pas w wodzie. Cienki w pasie. Wziąć nogi za pas (= pośpiesznie uciekać). Zima za pasem (= bardzo blisko). Pokrajać coś na pasy. Prowadzić kogoś na pasku. Pasy z kogoś drzeć (= zdzierać skórę wąskiemi pasami, pastwić się nad kimś). Na pasku chodzić (= słuchać kogoś). Broda po pas (= długa).

Pasmo, *synon.* szereg, rząd, łańcuch. Przeciąć pasmo dni żywota. Długie pasmo cierpień. Pasmo myśli, marzeń.

Pasować kogoś na rycerza, na bohatera (= nadawać mu godność). Pasować się ze

śmiercią, ze sobą (= walczyć). Pasować do czegoś, do kogoś (= nadawać się). Pasować w kartach (= nie deklarować gry).

Pastwa, *synon.* łup, ofiara. Oddać, zostawić, rzucić kogoś, coś komuś na pastwę. Stać się pastwą czyjąś.

Pastwić się nad kimś; *synon.* znęcać się.

Paszcza, otwarta, rozwarta. Paszczę otworzyć, wpaść w czyjąś paszczę; wydobyć, wyrwać, wydrzeć kogoś, coś (się) z czyjejś paszczy. *Synon.* czeluść, otchłań.

Paść (padać) jak długi, plackiem u nóg czyichś, komuś do nóg. Paść na stanowisku, posterunku (= śmierć ponieść). Deszcz, śnieg, grad pada.

Patelnia. Wyłożyć coś komuś, jak na patelni (= jasno, zrozumiale, dobitnie).

Patrzeć w coś (jak w tęczę), na coś. Patrzeć zukosa, zpodełba, wilkiem. Patrzeć na coś przez szpary (pobłażliwie, oczy na coś przymrużyć). Patrzy na coś, jak wół na malowane wrota (= z podziwem), patrzy, jak kozieł, jak osieł na wodę (= nic nie rozumie); jak kot na szperkę (= pożądliwie). Patrzeć przez szpary, przez palce na coś (= pobłażliwie). Patrzeć wysoko (= być ambitnym). Jest na co patrzeć (= rzecz godna widzenia). Darowanemu koniowi nie patrz w zęby. Patrzeć na coś przez powiększające szkło, przez różowe, przez czarne szkiełka. Tylko go patrzeć (= zaraz nadejdzie). Patrzeć na kogoś, krzywem okiem (= niechętnie). Źle mu z oczu patrzy, strach mu z oczu patrzy. To na niego patrzy (= jest zdolny do tego). Patrzy na księżą oborę (= jest bliski śmierci). Patrz swego nosa. Jak się patrzy (= jak należy); *porówn.* co się zowie. *Synon.* poglądać (spojrzeć), zerkać; *porówn.* widzieć.

Patyna. Gdzie kuchcie do patyny! (= nie bierz się nie do swoich rzeczy). Pokryte patyną wieków, starości.

Paw, pawi. Nadymać się, puszyć się, jak paw. *Omów.* ptak Junony. Stroić się w pawie piórka.

Pazury komuś pokazać *(przen.* — gotować się do oporu, do walki); pazury zatopić w czemś. Lecieć zgóry na pazury. Być w czyichś pazurach. Wydrzeć komuś coś z pazurów. Dostać się w czyjeś pazury. *Synon.* szpony.

Pączek pęka, rozwija się, rozchyla się, rozkwita. Drzewa puszczają pączki. Żyje, opływa w dostatki, jak pączek w maśle. Piękna, jak pączek róży.

Pchać w siebie, w kogoś jedzenie. Pchać biedę, taczkę życia. Pchać, jak w dziurawy worek.

Pełnia. Znajdować się w pełni rozwoju sił. Pełnia księżyca. Okazać się w całej pełni.

Pełnić służbę, obowiązki, powinność. *Synon.* wypełniać, spełniać, wykonywać coś, wywiązać się z czegoś, zadość czemuś uczynić. *Porówn.* spełnić, popełnić.

Pełny, *antyt.* próżny. Oddychać pełną piersią. Pełne morze. Płynąć na pełnych żaglach. W pełnym biegu. Koń pełnej krwi; *rusyc. zam.* *zupełny, całkowity (np. kurs nauk).

Pełzać, *synon.* czołgać się, leźć. Pełzać w prochu u czyichś nóg.

Pensja. 1) *Synon.* płaca, zasługi, gaża. Pensję pobierać, odebrać, wybrać, wziąć zgóry. Pensję komuś wyznaczyć, podwyższyć, obciąć, okroić; z pensji coś wytrącić; 2) — zakład naukowy. Pensję otworzyć (*rusyc.* *odkryć), zamknąć (*rusyc.* *zakryć), zwinąć, utrzymywać, prowadzić. Na pensję chodzić, uczęszczać; pensję skończyć, opuścić.

Perła, *przen.* — rzecz cenna, wyborowa, doskonałość w swym rodzaju. Perła poezji, perła między uczniami, sługami i t. p. Rzucać perły przed świnie. (Mat. VII, 6). To istna perła! (= doskonały człowiek).

Perora. Perorę komuś prawić, wyciąć, wyrznąć, wypalić. *Synon.* kapituła, kazanie.

Perski. Oko perskie robić (= patrzeć zalotnie). Perskie oko! Perskie oko z makagigą! Perskie oko w majonezie! (= akurat, a właśnie!).

Perzyna. Pójść w perzynę (= spalić się). Puścić, obrócić w perzynę (= spalić, zniszczyć).

Pewny, jak amen w pacierzu, jak Bóg na niebie, jak śmierć. Pewny kogoś, jak samego siebie. Robić coś na pewne (na pewniaka).

Pęcherz. Latać jak kot z pęcherzem (= niespokojnie). Nadymać się jak pęcherz (= pyszałek).

Pęd, gwałtowny, niepowstrzymany. *Synon. ob.* Bieg.

Pędzić jak wiatr, jak strzała, naoślep. *Synon.* gonić, gnać, mknąć, lecieć.

Pękać. Pękać ze śmiechu, z zazdrości, z gniewu, z pychy. Mało mi głowa albo łeb nie pęknie z bólu, ze zmartwień, z kłopotów. Tyle go, że mało nie pęknie. Bodajeś pękł.

Pęta kruszeją, spadają z kogoś. Pęta komuś narzucić, nałożyć, kuć, wkładać na kogoś. Pęta zerwać, stargać, zdjąć z kogoś, z pęt kogoś wyzwolić, wydobyć. *Synon.* więzy, okowy, kajdany. *Przen. zam.* niewola.

Piasek, miałki, sypki, grząski, po kostki, po kolana. Piaskiem posypać (pismo). Bicz, powróz kręcić z piasku. Po piasku pływać (= kłamać). Budować dom na piasku (= robić rzecz nietrwałą). Tyle tego, co piasku w morzu. Piasku komuś w oczy nasypać (= zwieść go, otumanić). Nasypać komuś piasku na oczy (= pogrzebać go, pochować). Osiąść na piasku (= mieć niepowodzenie).

Piastować godność, urząd, władzę; *synon.* sprawować.

Piąć się na drzewo, na drabinę. *Przen.* piąć się na stanowisko.

Piątek. Czy piątek, czy świątek (zawsze ta sama praca).

Piąty. Piąte przez dziesiąte (= niedokładnie). Potrzebny, jak piąte koło u wozu (= niepotrzebny).

Pić, wypić, napić się. Pić na potęgę, na umór, do upadłego, jak bąk, ile się zmieści. Pić, wypić do poduszki, strzemiennego, za czyjeś zdrowie. *Omów. eufem.* zaglądać do kufelka, do kieliszka, do butelki, wysuszać butelki, zalewać robaka, nie lać za kołnierz, birbantować. *Synon.* żłopać, chlać, pociągać, lać w siebie coś, zalewać się czemś, zapijać się czemś. *Ob.* Upić się. Pić do kogoś, *przen.* czynić przytyk do kogoś, do kogoś coś stosować. Buty chcą pić (= dziurawe).

Piec. W piecu palić, wygrzewać się przy piecu, siedzieć za piecem, chować się za piecem (stąd: piecuch). Jak u Pana Boga za piecem (= mieszkać, żyć dobrze, wygodnie). Poprawić się z pieca na łeb (*iron.* = jeszcze gorzej broić). Nie z jednego pieca chleb jadał (= bywalec). Pójść za piec (= być zlekceważonym). Cztery mile za piec (= nigdzie). Cztery kąty, a piec piąty (= pustki w pokoju). W starym piecu djabeł pali (= staremu, albo starej zachciało się miłości). Zachciało mu się szybki z okna, kafelka z pieca (= dziwne zachcianki).

Piec raki albo raczki (= dostawać rumieńców).

Piechota. Iść piechotą, na piechotę (= pieszo). To piechotą nie chodzi (= to nie byle co).

Piecza, *synon. ob.* Opieka. Mieć coś na pieczy. Pieczy czyjejś coś poruczyć.

Pieczeń. Przy jednym ogniu upiec dwie pieczenie. Pieczeń u kogoś jadać.

Pieczęć na czemś położyć (= potwierdzić), wycisnąć, do czegoś przyłożyć, przycisnąć.

Piedestał. Na piedestał wynieść, na piedestale postawić kogoś, z piedestału runąć, kogoś strącić. *Porówn.* postawić na świeczniku, stawiać komuś posągi.

Piekło. Z piekła rodem (= złośnik, złośnica). Jak w piekło rzucił (= zginęło bez śladu). Strącić kogoś do piekła. Żebyś z piekła nie wyjrzał! (*eufem.* piekła nie widział!). Mieć, robić piekło w domu. Narobić komuś piekła. Włóczyć się jak Marek (mara) po piekle.

Pielęgnować chorego, tradycje, dawne obyczaje.

Pielucha. Od pieluch (= od niemowlęctwa). Cywilizacja w pieluchach.

Pieniądze bić, kuć. Pieniądze zbijać, składać, dusić, odkładać (na czarną godzinę); wyrzucać, rozrzucać, marnować, tracić, trwonić, wydawać, z kogoś wydusić. Pieniądze topnieją w rękach czyichś. Pieniądzmi sypać, szastać. Pieniądze łożyć na coś. Zmienić pieniądze. Leżeć, siedzieć na pieniądzach. Mieć pieniędzy, jak lodu, jak piasku. Kupić coś za psie pieniądze (= za bezcen). Być przy pieniądzach. Mieć grube pieniądze. Za tanie pieniądze psi mięso jedzą. Za żadne pieniądze.

Pień, pieniek. Na starym pieńku coś zaszczepić. Gałęzie odcięte od pnia rodzinnego, macierzystego (*przen.* tułacze). Głuchy, jak pień (pieniek), mówić, jak do pnia. Sprzedać zboże na pniu. Głowę na pniu położyć (= pod miecz katowski). Wyciąć, wyrznąć, wybić w pień (ludność, mieszkańców), *porówn.* co do nogi. W pień nie wiedzieć (= nic a nic). Mieć z kimś coś na pieńku (= mieć z kimś niezałatwione porachunki). Nie chcę kłaść zdrowej głowy na pieńku. Nie położę głowy na pieńku, że to prawda.

Pieprz. Dodać do czegoś pieprzu *(przen.* ostrości, gryzącego lub drażniącego dowcipu). Pójść, przepędzić kogoś tam, gdzie pieprz rośnie (= na koniec świata). Znać się na czemś, jak koza (kura) na pieprzu (*iron.*). Dowcip pieprzny (= nieprzyzwoity). Suchy, jak pieprz. Natrzeć komuś pieprzu w nos (= dać mu się we znaki).

Pierś faluje, wzbiera uczuciem. Pierś nadstawić (= do boju mężnie stanąć), piersią kogoś zasłonić (= bronić). Piersi sobie zrywać (ciągłem mówieniem). *Przen.* — serce. Uczucie, radość rozsadza pierś czyjąś. Pierś (kobiety karmiącej) przybiera. Dziecko przy piersi. Wyssać coś z piersi matki. Karmić dziecko piersią. Robić piersiami (= ciężko oddychać).

Pierścień, pierścionek. Opasać coś żelaznym pierścieniem (żelazną obręczą) (= ująć w silne karby). Zamienić pierścionki (= zaręczyć się).

Pierwszeństwo oddać, przyznać komuś, otrzymać. *Przen.* Oddać komuś, zdobyć, odnieść palmę pierwszeństwa.

Pierze drzeć. Znać ptaka po pierzu. Ani z pierza, ani z mięsa (= na nic nie przydatny). Porastać w pierze (= dochodzić do majątku, znaczenia). W cudze pierze się stroić.

Pies. Pies szczeka, ujada, skomle, wyje, skowyczy, służy, waruje, aportuje. Szczuć kogoś psami. Psa ułożyć (do polowania). Wierny, jak pies. Gryzą się, jak dwa psy, żyją, jak pies z kotem (niezgodnie). Zły, jak pies. Czy to pies? (= to nie byle co). Strzeż się psa, co milczkiem kąsa (o obłudniku). Nie ciągnij psa za ogon, bo ukąsi (= nie narażaj się na niebezpieczeństwo). Kto chce psa uderzyć, kij znajdzie (= nietrudno o pozór). Głodny, jak pies. Kłamie, jak pies. Psy wyją, a miesiąc świeci (= trzeba być wyższym nad obmowy ludzkie). Pies szczeka, wiatr niesie (= nie należy zwracać uwagi na plotki). Psu oczy sprzedać (= być bezwstydnym). Coś nie zda się psu na budę, na psa się nie zdało (= na nic). Nie mieć kogoś za psa (= gardzić nim). Psa niewarte (= nic niewarte). Jest, jak pies na uwięzi (= nie ma swobody). Zbić, jak psa (= mocno). Zjadł pies sadło (= sumienie go gryzie za zły uczynek). Wolno psu i na Pana Boga, albo na Bożą Mękę szczekać (= nikt nie uniknie obmowy). Pies kości nie ugryzie i drugiemu nie da, pies siana nie zje i krowie nie da (= nieużyty samolub). Przyjdzie na psa mróz (= na każdego bieda). Kocha go, jak psy dziada w ciasnej ulicy (= nienawidzi). Co po psie w kościele (= chce dostąpić niezasłużonego zaszczytu). Wypędzić kogoś z domu, jak psa, palnąć komuś w łeb, jak psu (= bez litości). Francuski piesek (= delikatniś, pieszczoszek). Otrzymać coś psim swędem (= nie wiedzieć, jak i kiedy). Psi figiel, psia pogoda, psie szczęście, psi los. Psie głosy nie idą pod niebiosy. Psie pieniądze, psia zapłata, psi zarobek. Wypuścić na kogoś sforę psów *(przen.*—złośliwych prześladowców). Małe pieski (gorsze od dużych). Psy wieszać na kimś (= obmawiać, oczerniać kogoś). Żal psa wygnać (na taką niepogodę). Dobra psu i mucha. Tego (tej obelgi i t. p.) pies nie zliże. Dbać o coś, jak pies o piątą nogę. Żeby tak pies płakał, jak to prawda. Nie dla psa kiełbasa (nie dla kota sadło). Ni pies ni wydra, coś nakształt świdra (= ni to, ni owo). Jakby na psa łyko wdział (= na nic wszelkie przestrogi; *porówn.* groch o ścianę). Nie jednemu psu Łysek (= nie o tobie, nie o nim mowa). Na psa urok! (= zła wróżba niech się nie na mnie sprawdzi). Zejść na psy (= podupaść). Zdechł pies! (= wszystko przepadło). Pod psem (= niżej wszelkiej krytyki). Psi węch, psia służba, psi obowiązek, psie prawo.

Pieszczota. Pieszczotami kogoś obsypywać, otaczać.

Pieśń zaintonować, śpiewać, nucić, zanucić.

Pięć, piąty. Mówić, pleść ni w pięć, ni w dziewięć; *porówn.* ni przypiąć, ni przyłatać. Umieć, wiedzieć cośniecoś — piąte przez dziesiąte.

Piękność, piękno, *synon.* uroda, krasa, wdzięk, urok, czar.

Piękny, *synon.* ładny, śliczny, nadobny, kształtny, urodziwy, dorodny, cudny, powabny, uroczy, czarowny, wdzięczny. Pewnego pięknego poranku, dnia. Oddać komuś pięknem za nadobne (= wet za wet). Pięknieś się spisał (*iron*).

Pięść zacisnąć (w kułak), pięścią grozić, uderzyć. Prawo pięści (= prawo mocniejszego). Przystawać, stosowny, podobny do czegoś, jak pięść do nosa *(iron.).*

Pięta. Na pięcie się zakręcić, wykręcić,

deptać komuś po piętach. Pięta Achillesowa (czyjaś słaba strona, z Iljady Homera). Aż mu w pięty poszło (= tak mu dogryźli). Piętą wiercić (= być w strachu albo kłopocie). Ma więcej rozumu w pięcie, niż inny w głowie. Za piętami (= tuż, tuż). W piętę mierzył, w nos uderzył. Podnieść piętę na kogoś (= uzuchwalić się przeciw niemu). Mam go w pięcie (= nic sobie z niego nie robię).

Piętno, niezatarte, hańbiące. Piętno swe odbić, wycisnąć na czemś. Nosić na sobie, zdjąć, zetrzeć z kogoś piętno (hańby, niewoli). *Synon.* ob. Znak.

Pigułka. Pigułkę (gorzką) przełknąć, komuś osłodzić, ocukrzyć; *przen. zam.* przykrość, odmowa.

Pijany, *synon.* podchmielony, podochocony, cięty, pod dobrą datą. Trzymać się, jak pijany płotu.

Pijawka. Pijawki postawić komuś. *Przen.* — wyzyskiwacz, lichwiarz; czepił się, jak pijawka (= natrętny).

Pilnować czegoś (np. porządku), pilnować kogoś, jak oka w głowie. *Synon. ob.* Strzec.

Pilny, *synon.* skrzętny, pracowity, staranny, czynny.

Piłat. Dostać się, jak Piłat w credo (= niepotrzebnie, nie na swoje miejsce). Jak Piłat umywa ręce (= wypiera się); *ob.* Ręka.

Piorun spada (z jasnego nieba), bije, uderza, trzaska, runął. Padł, jakby piorunem rażony. Pioruny na kogoś miotać (także *przen.* — przekleństwa); *przen. zam.* cios, klęska. Piorunem (= szybko). Żeby cię jasne pioruny! *Synon.* grom.

Piotrowin. Wygląda, jak Piotrowin (= jakby z grobu wstał).

Pióro, piórko. Pióra nastroszyć. Stroić się w pawie pióra (= przywłaszczać sobie cudze zasługi). Lekki, jak piórko. Porósł w piórka (= zbogacił się, zhardział). Pióro (do pisania) zatemperować, wziąć do ręki, umaczać. Zarabiać piórem, żyć z pióra (= jako literat). Trzymać pióro (= być sekretarzem). *Przen.* pióro wytrawne, cięte, sprzedajne, ciężkie, lekkie, rozwlekłe, ścisłe. Pióro swe komuś zaprzedać, umaczać w żółci, w jadzie, jadem zaprawić. Pióro złożyć, złamać (= przestać pisać); pióro komuś z ręki wytrącić (= odebrać chęć lub możność pisania). Jednem pociągnięciem pióra (coś wprowadzić, znieść).

Pisać list, książkę, do gazet. *Synon.* kreślić; *omów.* przelać na papier. Pisz na Berdyczów, *porówn.* zapisz sobie w kominie, szukaj wiatru w polu. To nie przy mnie pisane (= za trudne do zrozumienia dla mnie). Szeroko o tem Dawid pisał (= to jeszcze niepewne). Jak cię widzą, tak cię piszą (= sądzą po powierzchowności). Pisać się na coś (= godzić się).

Piskorz. Wyślizgnął się, jak piskorz (= zręcznie).

Pismo. Zwąchać pismo nosem (= domyślić się, co się święci). Dać komuś, mieć coś na piśmie (= czarno na białem). To jego pismo.

Piszczeć. U niego bieda aż piszczy. Ani piszczy! Ona do tego aż piszczy.

Piwo warzyć. Piwa sobie, komuś nawarzyć (= narobić bigosu, przyczynić trudności). Wypij piwa, któregoś nawarzył. Dać komuś na piwo (= napiwek). Młode piwo musi wyszumieć.

Plac (boju). Na plac wystąpić, stanąć na placu, placu komuś dotrzymać, dostać, z placu ustąpić, z placu boju ujść, uciec. Na placu zostać (polec), na placu kogoś rozciągnąć (= położyć trupem). Ostrzelać plac (= nie zastawszy przeciwnika). Wyzwać kogoś na plac. Otrzymać plac. Wyjeżdżać z czemś na plac. *Synon.*, pole, arena.

Placek. Plackiem paść u nóg czyichś. Masz babo placek!

Plaga. Dać komuś plagi. Plagi egipskie (2. Mojż. X). *Ob.* Klęska. A to istna plaga! To plaga na mnie!

Plama, niezatarta, niezmazana, wieczna. Plama pada na kogoś, cięży na kimś. Plamę (z materji) wywabiać, (moralną) zmazać (krwią). Na słońcu znaleźć plamy (= wszędzie mieć coś do zarzucenia). Plamę rzucić na kogoś (= zniesławić kogoś). *Synon. w znacz. właśc.* cętka, kropka; *w znacz. przen.* zmaza, skaza, hańba, niesława.

Plan zdjąć z czegoś (z miasta i t. p.). Plan (= zamiar) dojrzewa, udaje się, rozbija się o coś, rozwiał się, spełzł na niczem, wziął w łeb. Plan (działania) umiejętnie obmyślony. Plan obmyślić, wprowadzić w życie, wypracować, ułożyć, nakreślić, przeprowadzić, wykonać; na czemś osnuć, ugrunto-

wać, budować. Snuć plany na przyszłość. Plany (zamiary) czyjeś pokrzyżować, zniweczyć. Na pierwszy plan (miejsce) coś wysunąć, na drugi (dalszy) plan coś usunąć, zepchnąć.

Plaster, plasterek. To istny plaster na rany! (= balsam). Plasterek przyłożyć (= chcieć zaspokoić byle czem).

Plątać, *synon.* wikłać, gmatwać. Plącze się, jak piąte koło u wozu. Plącze mi się w głowie. Język mi się plącze, nogi mi się plączą.

Plecy, zgarbione. Leżeć na plecach, bić po plecach, oprzeć się o coś plecami. Spaść komuś na plecy (= być ciężarem). Na plecach coś dźwigać (= troski, kłopoty). Mieć wielkie, mocne plecy (= protekcję). Poza plecami czyjemiś coś zrobić (= bez czyjejś wiedzy).

Pleść wianek, kosz i t. p. Pleść koszałki opałki, brednie, androny, banialuki, duby smalone, głupstwa, trzy po trzy; pleść ni w pięć, ni w dziewięć, jak (Piekarski) na męce; plecie, że to ni przyszyć, ni przyłatać (= od rzeczy).

Pleśń. Pokryć się pleśnią. Pleśń starości. Coś trąci pleśnią (= jest przestarzałe).

Plewa. Brać kogoś na plewy; na plewy starego wróbla nie złapiesz. Oddzielić ziarno od plew (= rzeczy wartościowe od błahych, prawdę od fałszu).

Plon, obfity, dojrzewa, kogoś czeka. Plon wydać, zbierać; plonu doczekać się. *Synon.* owoc, żniwo, korzyść, pożytek, skutek, łup.

Plotka. Plotkę puścić, rozpuścić, szerzyć, powtarzać, rozsiewać; plotki roznosić. *Synon.* wieść, pogłoska, bajka.

Pluć na kogoś, na coś (= gardzić). Pluć w sufit, pluć wyżej nosa (= pysznić się). Pluć i łapać (= spędzać czas bezczynnie).

Płaca, *synon. ob.* Pensja. Płacę pobierać, komuś podwyższyć, obciąć. Jaka płaca, taka praca.

Płacić. Czas płaci, czas traci, *ob.* Czas. Chciwy dwa razy płaci. Płacić czemś za coś (= odpłacać).

Płacz, rzewny, nieutulony. Na płacz zbiera się komuś; od płaczu wstrzymywać się. Płacz dławi kogoś. Płaczem wybuchnąć, ryknąć; uderzyć w płacz; a ona w płacz (w bek); zanosić się od płaczu. Na płacz mi się zbiera. Ten padół płaczu (= ziemia). Płacz krokodyli, jaszczurczy (= nieszczery). Płacz czyjś wywołać, utulić, ukoić. Płacz i zgrzytanie zębów (Mat. VIII, 12). *Ob.* Łza.

Płakać rzewnie, gorzko, gorzkiemi, krwawemi łzami, jak dziecko, jak baba, jak bóbr. Płakać po kimś, za kimś, za czemś (= po stracie), z powodu czegoś. *Synon.* beczeć, łkać, ryczeć, zawodzić, szlochać, mazać się. *Ob.* Płacz, Łza.

Płaszcz nosić na obu ramionach, *porówn.* siedzieć na dwu stołkach, dwom panom służyć. Uciec się pod czyjś płaszcz (= pod opiekę). Przykryć coś płaszczykiem miłości chrześcijańskiej (I. Piotr, IV, 8). Służyć za płaszczyk komuś (= osłaniać jego występki swą powagą). Pod płaszczykiem czegoś (Malach. II, 16) — pod pozorem, pretekstem; *porówn.* pod pokrywką, pod maską czegoś.

Płatać figle, psoty; *synon.* Broić, stroić.

Płatek kwiatu, śniegu. Coś idzie jak z płatka (= gładko, łatwo); *porówn.* jak po maśle.

Pławić się we krwi, we łzach, w zbytkach, w rozkoszy, w słońcu.

Płazem puścić coś, ujść komuś. *Porówn.* na sucho. Uderzyć, bić kogoś płazem (= płazować), szablą napłask.

Płeć (cerę) sobie opalić. Płeć słaba, piękna (= kobiety). Płeć silna, brzydka (= mężczyźni).

Płodny, *synon. ob.* Urodzajny. Płodny w coś (np. w następstwa), *synon.* obfity, bogaty, brzemienny.

Płomień żarzy się, syczy, bucha, gaśnie. Wybuchnąć, świecić płomieniem; płomień rozdmuchać, przytłumić, zgasić. Stanąć w płomieniach, twarz w płomieniach (= zaczerwienić się). *Synon.* ogień.

Płonny (nadzieje, wysiłki, obawy). *Synon. ob.* Daremny.

Płot grodzić, przesadzić, przeskoczyć. Umrzeć gdzieś pod płotem. Za płot wyrzucić (= odrzucić, jako rzecz niezdatną). Śmiały, jak baba za płotem (= udaje zucha, kiedy mu nic nie grozi). Siedzieć, leżeć pod płotem (= w pogardzie). Chodzić koło płotu (= nieszczerze mówić). Być tegoż płotu kołem (= być tego samego gatunku). Siedzi na koniu, jak pies na płocie (= niezgrabnie). Trafić, jak kulą w płot (*iron.*). Sam, jak kołek w płocie. Pierwsze koty za płoty.

Strzelać z za płotu (= podstępnie na kogoś godzić). Słowo się rzekło, kobyła u płotu (= uiszczam się z danego przyrzeczenia). Czepiać się, trzymać się czegoś, jak pijany płotu.

Płótno. Zbladł, jak płótno.

Pług pruje (porze) ziemię. Wrócić do pługa (po skończonej wojnie). Pługiem zdobywać ziemię (= rolnictwem, pracą cywilizacyjną). *Synon.* Socha, lemiesz.

Płynąć. Krew płynie, łzy płyną. W nim moja krew płynie (= jest do mnie podobny). Kraina mlekiem i miodem płynąca. Słowa mu płyną. Pieniądze płyną, jak woda. Czas płynie, godziny, dni płyną. Z bajki płynie nauka. Tłumy ludu płyną. Trudno przeciw wodzie płynąć (= zwalczać zbyt potężne przeciwności).

Płytki (talerz, woda, umysł). *Synon.* Miałki; *antyt.* głęboki.

Pobudka, czysta, ukryta; pobudka kieruje, powoduje kimś, skłoniła kogoś, działa, wpływa na kogoś, na coś. Pobudek czyichś domyślać się, w pobudki czyjeś nie wchodzić. *Synon.* bodziec, podnieta, popęd, zachęta, pochop; *przen.* sprężyna (działania, postępowania czyjegoś). *Ob.* Przyczyna.

Pochlebca, *synon.* lizus, dworak, pieczeniarz, zausznik.

Pochlebiać komuś, *synon.* basować, potakiwać, nadskakiwać, świecić baki, przymilać się, czapkować komuś.

Pochodnia oświaty, wojny, wiary. Pochodnia życia zgasła (= umarł). Żywa pochodnia (= płonący człowiek).

Pochodzenie swoje, czyjeś skądś wywodzić. Człowiek niskiego pochodzenia (= rodu). *Przen.* kolebka.

Pochop do czegoś dać komuś, wziąć, skądś czerpać. *Porówn.* Pobudka.

Pochód, *synon.* marsz, procesja. Pochód triumfalny, zwycięski, żałobny, uroczysty; pochód zatrzymuje się gdzieś. Pochód rozpoczynać, zamykać, powstrzymać. Pochód swój (swą drogę) znaczyć czemś (np. krwią, pożogą, rabunkiem, grobami). Wyruszyć w dalszy pochód. *Rusyc. zam.* wyprawa, ekspedycja (wojenna, myśliwska, naukowa).

Pochwała, zasłużona, niezasłużona, wielka, przesadna, spotyka kogoś. Pochwały oddawać komuś, pochwałę odnieść, otrzymać. Rozwodzić się w pochwałach nad kimś. Chciwy, żądny pochwał. *Synon.* uznanie; *przen.* poklask. *Antyt.* nagana.

Pochyły. Na pochyłe drzewo i kozy skaczą (= kto się nie umie bronić, ma niepowodzenia).

Pociąg, nieprzezwyciężony, mieć do czegoś, iść za pociągiem serca. *Synon.* skłonność; *ob.* Chęć. Pociąg (kolei żelaznej) towarowy, osobowy, mieszany, pocztowy, pośpieszny, kurjerski, błyskawiczny; pociąg wyrusza, zatrzymuje się, wykoleił się, rozbił się.

Pociągać kogoś do siebie (ku sobie), *synon.* nęcić. Pociągać coś za sobą (np. skutki), *synon. ob.* Spowodować. Pociągać kogoś do odpowiedzialności. Pociągać kogoś za sobą, *synon.* porwać. Chory niedługo pociągnie (= wkrótce umrze). To się niedługo pociągnie (= potrwa).

Pociecha wstępuje w serce. Pociechę komuś nieść, przynosić, sprawiać; pociechą napoić (napawać) serce czyjeś; pociechę (balsam pociechy) lać w serce czyjeś. Pociechy potrzebować, szukać, doświadczyć, doznać, nie zaznać. Pociechę czerpać z czegoś, znaleźć w czemś, mieć z kogoś; pociechy z czegoś doczekać się, z dzieci dochować się. Pociechy religijne odrzucić. *Synon.* ulga, ukojenie, osłoda, ochłoda; *przen.* balsam, lek. Mieć z kimś, z czemś sto, tysiąc pociech (= dużo zabawy). Pociechy — dzieci.

Pocieszny, *synon.* zabawny, śmieszny. Pocieszne zachowanie.

Pocisk pada skądś, ugodził kogoś, w kogoś, w coś. Pocisk wymierzyć na kogoś, ku czemuś. Pociski miotać, rzucać na kogoś. Ostrze pocisku przytępić. *Synon.* strzała.

Początek czegoś zrobić, uczynić, czemuś dać, z czegoś wziąć. Na początku, z początkiem, od początku, z początku. Niezły początek! Od początku do końca. W piątek dobry początek. Uczyć dziecko początków. Początek roku, życia, pracy. *Synon.* pochodzenie, zaczątek, wstęp, pierwociny, zaranie. *Przen.* korzeń, źródło, ziarno, zarodek (złego, dobrego), zawiązek (zniszczyć coś w początku), kolebka, próg.

Poczciwy, *synon. ob.* Uczciwy. Poczciwy z kośćmi; poczciwości człowiek.

Poczet. W poczet Świętych kogoś zaliczyć, w poczet członków (towarzystwa) przyjąć. Wpisać się w poczet, być zaliczonym w poczet. *Synon.* liczba.

Poczta, przyszła (= listy, gazety). Odwrotną pocztą odpowiedzieć. Puścić coś w pocztę. Poczta pantoflowa.

Poczucie honoru, własnej godności, własnej niemocy, obowiązków; poczucie narodowe; poczucie językowe; poczucie delikatności. Poczucie czegoś odzywa się w kimś. Poczucie czegoś zatracić, nie mieć żadnego poczucia. Poczucie czegoś budzić w kimś. *Porówn.* uczucie, czucie, świadomość.

Poczuwać się do czegoś (do winy, do obowiązku).

Poczytać komuś coś za coś (np. za zasługę), *synon.* policzyć, mieć. Poczytywać kogoś za coś, *synon.* uważać, mieć. Poczytywać się za coś, *synon.* uchodzić za coś.

Podać. Podawać wodę, obiad, do stołu. Podać komuś rękę, podać sobie ręce. Podać karetę. Podać skargę, petycję, rachunek, cenę. Podać dziecko do chrztu. Podać coś w wątpliwość. Podać myśl, sposób, projekt. Podać rękę do pocałowania. Podać coś do gazet. Podać kogoś na listę kandydatów, gości zaproszonych i t. p.

Podanie. 1) *Synon.* tradycja. Podanie niesie, krąży, obiega. 2) *Synon.* prośba. Podanie wystosować do kogoś, wręczyć komuś, złożyć gdzieś (u kogoś).

Podatek nałożyć na kogoś, podatki pobierać, ściągać, wybierać skądś. Obłożyć coś podatkiem. Podatki płacić, z podatkami zalegać. Podatki zalegają. *Synon.* opłata, myto, cło, ciężar.

Podatny na coś (na wpływy). *Synon.* zdatny, sposobny, odpowiedni. Podatny grunt (= żyzny, *przen.* łatwy do wpływania).

Podbić (kraj, miasto), *synon.* zdobyć, zawojować, ujarzmić, zhołdować, zająć, opanować; podbić kogoś (dobrocią, rozumem, cierpliwością).

Podbijać komuś bębenka (= schlebiać mu). Podbijać cenę przy licytacji. Podbijać komuś nogę (= że się przewróci). Podbijać komuś oczy (= posiniaczyć).

Podbój. Dokonać podboju. Iść na podbój. *Synon.* zdobycie, zabór.

Poddać (poddawać) komuś coś (miasto); poddać komu myśl, *synon.* nasunąć. Poddawać się, *synon.* ulegać, hołdować, dać przystęp do siebie. Poddawać się rozpaczy, wpływowi, komuś.

Podejrzenie, uzasadnione, bezpodstawne, krzywdzące. Podejrzenie pada na kogoś; ciąży na kimś, wkrada się do duszy czyjejś. Podejrzenie budzić (wzbudzić) w kimś, ściągnąć na siebie (na kogoś), czyjeś odwrócić, ukołysać, uśpić, rzucić na kogoś, zrzucić z siebie, odepchnąć od siebie (z oburzeniem), zwalić na kogoś. Podać kogoś w podejrzenie u kogoś. Wpaść, popaść w podejrzenie. Podejrzenie powziąć na kogoś (lub o kimś), żywić w duszy swej, mieć kogoś w podejrzeniu. *Synon.* posądzenie, pomyślenie. *Przen.* cień (rzucić na kogoś), cień podejrzenia.

Podeszwa. Od głowy do podeszwy. Pokazać podeszwy (= uciec). Skórka na buty, język na podeszwę (= człowiek wygadany, wykrętny).

Podjąć (podejmować). 1) *Synon.* przedsięwziąć (pracę, trudy, staranie, wyprawę). 2) *Synon.* podnieść (czyjąś myśl, projekt). 3) Podejmować kogoś u siebie, *synon.* ugaszczać.

Podkopać (podkopywać czyjeś zaufanie, majątek, kredyt, władzę, znaczenie, zdrowie. *Synon.* nurtować, nadszarpać, poderwać, podmywać.

Podlegać (z natury swej) i ulegać (po daremnym oporze); tak się różnią, jak podległy i uległy. Podlegać, *synon.* podpadać, być podległym (chorobom, dolegliwościom, losowi, przypadkom, zmianie, badaniu, roztrząsaniu, wątpliwości). *Ob.* Ulegać.

Podległy, *synon.* poddany, podwładny komuś; *antyt.* niezależny od kogoś. *Porówn.* uległy.

Podłość popełnić, podłości się dopuścić. Podłość komuś zarzucić. *Synon.* nikczemność.

Podłoże, *synon.* grunt, fundament, tło. Wiersz o podłożu lirycznem. Choroba na podłożu nerwowem. Podłoże charakteru, uczucia.

Podły, *synon.* nikczemny, niski, haniebny. Podły charakter, człowiek, sprawa. *Synon.* marny, lichy. Podły materjał.

Podniebienie łechtać, podniebieniu dogadzać.

Podnieść zasłonę; podnieść powagę czyjąś (= powiększyć). Podnieść głos. Podnieść (podjąć) kwestję, sprawę, myśl czyjąś. Podnieść (wszcząć) hałas, wrzask, powstanie, bunt, rokosz. Podnieść (uwydatnić) znaczenie, zalety czyjeś, wątpliwości. Podnieść

(odebrać) sumę, procent (z banku, z kasy). Podnieść żagle, kotwicę. Podnieść na kogoś rękę, podnieść oczy. Podnieść głos. Podnieść się (= powstać z biedy, upadku). Podnieść do potęgi (= pomnożyć, powiększyć).

Podnieta, *synon.* podżoga; *ob.* Pobudka. Podnietę do czegoś czerpać w czemś. Podnieta działa na kogoś.

Podobać się komuś, *synon.* przypaść do smaku (gustu), pójść w smak komuś; wpaść komuś w oko, być na rękę, dogadzać komuś, pachnąć komuś, nęcić kogoś. Tak mi się podoba (= tak chcę).

Podobny do kogoś; podobny, jak dwie krople wody, jak pięść do nosa. *Omów.* kubek w kubek taki sam. Wykapany ojciec — zupełnie podobny do ojca. Być do kogoś podobnym (= wdać się w kogoś). Podobny do prawdy (= prawdopodobny). To do niczego nie podobne. Do czego to podobne! Nic podobnego nie widziałem.

Podpadać pod zmysły, pod dyskusję. Podpadać karze, wątpliwości.

Podpis (swój) położyć, (czyjś) poświadczyć, sfałszować, podrobić.

Podpora starości, słabości. Szukać podpory, mieć w czemś podporę. *Przen. zam.* pomoc.

Podróż przedsięwziąć, podjąć, odbyć. Do podróży gotować się; w podróż wyruszyć, wybrać się, udać się, puścić się (w dalszą podróż). W podróż wyprawić kogoś *(rusyc.* *odprawić kogoś, odprawić się). Podróż na tamten świat (= śmierć). *Synon.* droga, wędrówka (piesza), pielgrzymka (do miejsc świętych), wojaż (zagranicę, dla przyjemności).

Podróżny (= każdy podróżujący). *Synon.* podróżnik (z zawodu, w celach naukowych); wędrowiec, wojażer, turysta; *ob.* Wędrowiec.

Podryg. Ostatnie podrygi (= konwulsje konającego); *przen.* ostatnie rozpaczliwe wysiłki.

Podskubywać gęś, kaczkę (= wyrywać jej pierze). Podskubywać kogoś (= skrycie wyzyskiwać). Podskubywać kogoś albo komuś skrzydeł (= ujmować mu władzy, znaczenia, samowoli).

Podstawa, mocna, trwała, niewzruszona, krucha, chwiejna. Podstawę czegoś założyć, rzucić. Oprzeć coś na szerokiej, pewnej, słabej podstawie. Pozbawiony wszelkiej podstawy (logicznej, moralnej). Z podstaw coś ruszyć, wyważyć. Pracować u podstaw. Mówię to nie bez podstawy (= nie bezzasadnie). *Synon.* podwalina (fundament); *przen.* opoka (= mocna podstawa). Budować na opoce. (Mat. VII, 26, 27).

Podstawiać komuś stołka (= szkodzić mu w jego zamiarach).

Podstęp, chytry, haniebny; podstęp nie udaje się. Podstępu użyć; podstępem kogoś zażyć; *porówn.* zażyć z mańki. *Synon.* fortel, zdrada, zasadzka. *Przen. ob.* Sieć, sidło, pułapka, wędka; dołki (kopać pod kimś).

Podsycać ogień, żądze, namiętności, gniew, niezgodę, walkę. *Synon.* rozdmuchiwać, podniecać, podżegać.

Podszyty. Płaszcz wiatrem podszyty (= lekki). Tchórzem podszyty (= bojaźliwy). Fałszem podszyty (= obłudny).

Podupadać na mieniu, na zdrowiu, na umyśle. Podupadać na nogi, na oczy, na uszy.

Poduszka. Wypić kieliszek do poduszki (= przed zaśnięciem). Zabrać komuś ostatnią poduszkę (= wyzuć zupełnie z mienia). Sprzedać ostatnią poduszkę (= stracić całe mienie).

Podwalina, *synon.* podstawa. Podwaliny czegoś rzucić, założyć, położyć.

Podziękа (podziękowanie), serdeczna, gorąca, szczera. Podziękę złożyć komuś, odebrać od kogoś. *Synon.* dzięki.

Podziw (podziwienie), głęboki, szczery, niemy. Podziw budzić; w podziw wprawiać kogoś; podziwem przejąć kogoś. Nie móc wyjść z podziwu. Nad podziw.

Pogarda, głęboka. Pogardę komuś albo dla czegoś okazać, żywić do kogoś (ku komuś); mieć kogoś w pogardzie. Budzić, wywołać, ściągnąć na siebie pogardę (ogólną); pójść w pogardę; pogardę czyjąś znosić. *Synon.* wzgarda.

Pogardzać kimś, czemś; *synon.* gardzić, pomiatać kimś, czemś, lekceważyć kogoś, coś; zgóry patrzeć na kogoś, coś.

Pogląd swój wypowiedzieć, zmienić, komuś narzucić; poglądy szerzyć. *Synon.* zapatrywanie.

Pogłoska, niesprawdzona, głucha, alarmująca, niepokojąca; pogłoska obiega, krąży. Pogłoskę puścić, szerzyć, rozsiewać, roz-

nosić, roztrąbić. Pogłosce zaprzeczyć. *Synon.* wieść, plotka, fama, słuch.

Pogoda, piękna, stała, sprzyja komuś, dopisuje, ustala się, zmienia się. Pogoda umysłu.

Pogodzić kogoś (lub się) z kimś. Pogodzić się z myślą o czemś. Pogodzić kogoś (się) z losem. *Synon.* pojednać.

Pogoń zarządzić, wysłać, rozesłać za kimś. Puścić się, wyruszyć w pogoń za kimś. Pogoń zmylić, stropić, zbić z tropu; pogoni ujść; pogoni zaniechać. *Synon.* pościg, gonitwa.

Pogotowie. Na pogotowiu, wpogotowiu.

Pogrążyć kogoś w czemś (w rozpaczy, w biedzie, w nieszczęściu); *synon.* wtrącić kogoś w coś. Pogrążyć się na dno = utonąć).

Pogrom, straszny, zupełny. Z pogromu ocaleć, ujść. *Synon.* klęska, porażka, rozbicie.

Pogróżka, pusta, płonna, czcza. Pogróżki miotać; odezwać się z pogróżką; pogróżkę wykonać. *Synon.* groźba.

Pogrzeb wyprawić komuś; iść za pogrzebem. *Omów.* oddać ostatnią posługę.

Pogrzebać kogoś; *synon.* pochować, oddać ziemi, złożyć w grobie, na cmentarzu; oddać komuś ostatnią posługę. Pogrzebać żywcem. Pogrzebać w niepamięci.

Pohybel, w wyrażeniu: na pohybel! (= niech zginie! niech przepadnie!).

Poić kogoś rozkoszą, goryczą, bólem, radością, żalem i t. p.

Pojedynek, krwawy, bezkrwawy. Na pojedynek wyzwać kogoś; do pojedynku stanąć; zginąć w pojedynku. *Omów.* rozprawa honorowa. W pojedynkę (= po jednemu).

Pojedyńczy, *synon.* oddzielny, osobny, *germ. zam.* prosty (odzież, jadło, stół).

Pojeść. Mądry, jakby rozumy całego świata pojadł (= przemądrzały).

Pojęcie, ustalone, zdrowe. Pojęcie wyrobić sobie o czemś, w kimś zaszczepić. To przechodzi ludzkie pojęcie. Pomieszanie pojęć. To nie do pojęcia. Nie mam o tem żadnego pojęcia.

Pokarm przyrządzać, pożywać, trawić. *Synon.* potrawa, strawa, pożywienie, żywność, jadło, jedzenie; obrok (dla koni i bydła). Pokarm duchowy, umysłowy.

Pokazywać (pokazać) *synon.* ukazywać, wskazywać, wykazywać, okazywać, wytykać, oznaczać, wyznaczać, naznaczać, zakreślać, przedstawiać, wystawiać, ujawniać, zdradzać komuś coś. Pokazywać język, zęby. Pokazywać czoło (= występować śmiało). Pokazywać pazury (= ujawnić drapieżność). Pokazywać kaprysy, grymasy, fochy, fantazje. Pokazywać coś po sobie. Ja ci pokażę! (= grożąc mu). Pokazywać kogoś palcami (= z pogardą). Pokazywać komuś złą drogę, drzwi i t. p. To się po mnie nie pokaże! To się pokaże. I cóż się pokazało?

Pokątny, *synon.* potajemny, skryty, kryjomy, nieprawy. Pokątne intrygi, miłostki. Pokątny doradca (= niedyplomowany adwokat). Pokątny rzemieślnik (= niefachowy, nie należący do cechu).

Poklask dać komuś, wywołać, zyskać, znaleźć. *Ob.* Oklask, aplauz, pochwała.

Pokładać w kimś, w czemś nadzieję.

Pokłon oddać komuś; pokłony wybijać, bić przed kimś.

Pokolenie *synon.* ród, szczep, potomstwo, linja. Dawne pokolenia (= praojcowie). Młode pokolenie (= młodzież). Z pokolenia w pokolenie (= od ojców do synów). Przekląć do dziesiątego pokolenia.

Pokonać (trudności, wrogów); *synon.* przezwyciężyć, przełamać, zwalczyć.

Pokora, udana, szczera. Udać się, uderzyć w pokorę. Pokora niebiosa przebija (= łamie wszelki opór).

Pokorny, *synon.* potulny, uległy. Pokorne cielę dwie matki ssie.

Pokotem leżeć (= powałem, pomostem).

Pokój. 1) Pokój nieprzerwany, gnuśny, panuje; pokój stanął gdzieś (np. w Oliwie), doszedł do skutku. Pokój zawrzeć, zaprzysiąc, zerwać. O pokój prosić, rokować; pokój komuś ofiarować. Pokój naruszyć, zakłócić, zaburzyć, zawichrzyć, zamącić. Daj mi (święty) pokój (= spokój)! *Omów.* gałązka oliwna. Spotkać kogoś z gałązką oliwną. Pokój wieczny. Pokój jego duszy! Niech odpoczywa w pokoju. Dać czemuś pokój (= zaniechać czegoś). 2) Pokój *synon.* izba, komnata, świetlica. Nie wychodzić z pokoju; siedzieć w pokoju (w czterech ścianach).

Pokpić sprawę (= źle ją załatwić).

Pokrywać coś milczeniem.

Pokrywka. Służyć za pokrywkę czegoś; pod pokrywką czegoś (przyjaźni i t. p.) coś u zynić. *Porówn.* płaszczyk, maska, para-

wan. Pod pokrywką coś powiedzieć (= oględnie). Bez pokrywki (= bez ogródek, otwarcie, wprost). *Przen. zam.* pozór, pretekst.

Pokrzywa. Cieszy się, jak nagi w pokrzywach *(iron.)*.

Pokrzyżować czyjeś albo komuś plany, zamiary; *synon.* pomieszać, zniweczyć.

Pokusa kogoś bierze, napada, uwodzi, odbiega. Pokusę odpędzać, zwalczać; pokusie opierać się, ulec. Na pokusę wystawić kogoś. Pokusę czuję, cierpię. Jak na pokusę.

Pokuszenie. Na pokuszenie wodzić kogoś.

Pokuta, ciężka, lekka. Pokutę czynić, odbyć; na pokutę udać się, zasłużyć. Pokutę komuś zadać. Za pokutę (za karę) coś uczynić. Postawić dziecko na pokucie (w kącie). Śpiewać, grać, jak na pokutę (= smutno). Trawić życie na pokucie. Siedzi, jak Żyd na pokucie (= nie rusza się z domu).

Polak. Mądry Polak po szkodzie (= poniewczasie).

Pole, otwarte, szczere, czyste. Szukaj wiatru w polu (= daremne poszukiwania; *porówn.* pisz na Berdyczów). — Pole walki, (sławy, chwały); *synon.* plac boju. Ruszyć w pole. Pole dać, stawić nieprzyjacielowi (= wydać bitwę). Otrzymać pole, stracić pole, dotrzymać komuś pola; wygrać bitwę, bić się w polu; z pola walki ustąpić, zejść, umknąć. Dobry w polu. Pole działania, pracy; *synon.* arena, niwa, dziedzina, zakres. Pracować na tem samem, na innem polu. Otworzyć komuś pole do czegoś, mieć, znaleźć pole do czegoś (np. do popisu). Otwiera się szerokie pole wyobraźni, plotkom, do domysłów i t. p. Zależeć pole. Pozostawić szerokie pole czemuś, do czegoś. Zejść z pola (= zniknąć z widnokręgu, stać się niezdatnym do niczego). Wywieść, wyprowadzić kogoś w pole (= oszukać). Pies, sokół ułożony do pola (= polowania).

Polecenie, zaszczytne. Polecenie dać komuś, otrzymać, spełnić. Z polecenia wywiązać się. *Synon. ob.* Rozkaz.

Polegać na kimś, *synon.* spuścić się, liczyć na kogoś, zaufać komuś. Polegać na kimś, jak na Zawiszy *(porówn.* liczyć na kogoś, jak na cztery tuzy). Polegać na czemś, *synon.* opierać się na czemś, zasadzać się, gruntować się na czemś. *Germ.* *polegać w czemś.

Polemika, ożywiona. Polemika wywiązała się między kimś. Polemikę wywołać, rozpocząć, prowadzić, toczyć, zakończyć, zamknąć.

Polewka. Dać, podać komuś czarną polewkę. *Porówn.* arbuz, kosz. Dworska polewka (= żywot dworaka — pasibrzucha). Czerwona polewka (= przelew krwi ludzkiej, bitwa, rąbanina). Z tłustego mięsa tłusta polewka (= jaka praca, taka płaca, jaka zasługa, taka nagroda)

Policzek, *synon.* lica, jagody. Policzki zapadły komuś; wydymać policzki. Policzek komuś wymierzyć, wyciąć. Policzek otrzymać, schować do kieszeni. *Przen.* hańba, wstyd, upokorzenie.

Polityka zaborcza, wyczekująca, ostrożna, wolnej ręki, otwartych drzwi. Polityką kierować.

Polowanie urządzić na kogoś, na coś. *Synon.* łowy, obława, naganka, myślistwo, pogoń, pościg, gonitwa.

Poła. Trzymać się za czyjąś połę, czyjejś poły (= nie odstępować od niego).

Połączyć coś z czemś, *synon.* złączyć, zespolić, zjednoczyć, spoić, skojarzyć, powiązać, spleść, zlać coś z czemś.

Połeć (słoniny). Tłusty połeć smarować (= temu, co ma dużo, dać jeszcze więcej). Leżeć połciem, na połciu (= plackiem, rozciągnąwszy się).

Połknąć. Połknąć pigułkę (= wysłuchać przykre słowa, nie reagując). Chodzi, jakby kij połknął (= sztywny, wyprostowany).

Połowa. Ustać w połowie drogi (= nie dokończyć czegoś). *Błędn.* *większa połowa, dwie nierówne połowy.

Położenie, pionowe, poziome, ukośne; *synon.* pozycja. Położenie zajmować, zmienić, czemuś nadać. Położenie trudne, przykre; położenie bez wyjścia. Znaleźć się w przykrem położeniu; zorjentować się w położeniu, postawić kogoś w położeniu (bez wyjścia). Stać na wysokości położenia. Położenie jakieś wytworzyć, wyzyskać. W położenie czyjeś wejść (wchodzić), wejrzeć. Wyjść, wycofać się, wywikłać się z trudnego położenia. Postawić się w czyjemś położeniu. *Synon.* sytuacja.

Położyć coś na czemś (np. książkę na stole); *rusyc.* lub *germ.* na coś (np. *na stół). Położyć zasługę (około czegoś, dla kogoś);

położyć życie, głowę i kości (w ofierze) za coś; położyć (kłaść) na czemś nacisk, swe piętno. Położyć w kimś ufność, zaufanie, wiarę, nadzieję. Położyć napis, kropkę, przecinek. Położyć koniec. Tamę, kres czemuś położyć. Położyć człowieka, sztukę, książkę (= wytworzyć takie warunki, przy których upadnie w oczach ludzkich). Położyć do worka. *Rusyc. zam.* *przypuścić.

Połykać łzy (= taić w sobie boleść). Połykać ślinkę (= mieć apetyt, ochotę na coś). Połykać kogoś, coś, oczami (= patrzeć z pożądaniem). Połykać żal (= ukrywać go). Połykać litery, słowa (= opuszczać, czytając).

Połysk nadać czemuś; *synon.* blask.

Pomagać. Pomagaj Bóg! I święty Boże nie pomoże. Pomoże, jak umarłemu kadzidło (= wcale).

Pomiatać kimś albo czemś, *synon.* gardzić, lekceważyć.

Pomieszać komuś szyki, *synon.* pokrzyżować. Pomieszać wszystko, jak groch z kapustą. Pomieszać komuś w głowie. Pomieszany na rozumie. Mieć rozum pomieszany.

Pomieścić. Nie chce mi się to w głowie pomieścić.

Pomijać coś milczeniem. Pominąwszy już coś.

Pomnik wznieść, wystawić komuś; pomnik odsłonić, poświęcić. Trwały pomnik po sobie zostawić (w dziełach swoich, Hor. Od. III, 30).

Pomoc, wielka, dzielna, skuteczna, czynna, bratnia. Pomoc przybywa (w porę), nadchodzi, nadciąga (w bitwie). Pomoc komuś dać, podać, nieść; *rusyc.* *okazać pomoc. W pomoc, z pomocą komuś przyjść; na pomoc, z pomocą pośpieszyć, nadciągnąć. Pomocy komuś odmówić. Pomocy żądać od kogoś, wyglądać, prosić, błagać, szukać, wzywać; na pomoc wezwać kogoś; o pomoc udać się do kogoś. Przyjąć, przybrać kogoś do pomocy. Pomoc gdzieś znaleźć, od kogoś otrzymać, uzyskać, przyjąć; pomoc czyjąś odrzucić; pomocy czyjejś doświadczyć, doznać; pomocą czyjąś, przy pomocy, zapomocą czegoś. Mieć z kogoś pomoc, oglądać się na czyjąś pomoc. *Synon.* poparcie (moralne), oparcie (punkt oparcia), wsparcie (dane ubogiemu, jałmużna), zapomoga (pieniężna na jakieś przedsięwzięcie); zasiłek (pieniężny, materjalny), posiłki (wojenne), usługa, wyręka (w pracy), podpora (starości, słabości), ratunek (w niebezpieczeństwie). *Przen.* dźwignia, filar (= podpora); ręka. Rękę (bratnią dłoń) podać komuś; być czyjąś prawą ręką (wielką pomocą); ręka rękę myje (= o wzajemnych usługach). *Antyt.* przeszkoda.

Pomost. Leżeć pomostem.

Pomóc komuś w czemś lub do czegoś; *synon.* przysłużyć się, wygodzić, ulżyć, usłużyć komuś, wspomóc, wesprzeć, poprzeć, zasilić, poratować kogoś. Coś komuś pomoże, jak umarłemu kadzidło *(iron.).*

Pomroka, *synon.* mrok; *ob.* Ciemność. Pogrążyć kogoś, coś w wiecznej pomroce. Ginąć w pomroce dziejów; wychylić się, wynurzyć się z pomroki dziejów.

Pomsta, *synon.* zemsta. Wziąć pomstę na kimś. Wołać o pomstę do Boga, do nieba. (1. Mojż. IV, 10). Wzywać na kogoś pomsty z nieba.

Pomścić kogoś a. coś. Pomścić się na kimś, na czemś, za kogoś, za coś.

Pomyłka zachodzi (zaszła), zakradła się. Pomyłkę popełnić, naprawić, poprawić, sprostować. *Synon. ob.* Błąd. Komedja pomyłek (z tytułu komedji Szekspira).

Pomysł, szczęśliwy, niefortunny, nowy, dowcipny, jałowy, dziki. Pomysł przychodzi komuś do głowy. Pomysł powziąć, spłodzić, wpaść na pomysł; pomysł do czegoś zaczerpnąć, zapożyczyć skąd, od kogoś, pomysł urzeczywistnić, wykonać, wcielić w życie; pomysł komuś poddać, nasunąć. Niewyczerpany w pomysłach. Pomysłami sypać (jak z rękawa). Pomysły się sypią. *Synon.* koncept (= dowcipny pomysł); myśl.

Pomyślność, *synon.* szczęście. Pomyślności doświadczyć, doznać; życzyć komuś pomyślności.

Ponawiać (ponowić) starania, zabiegi, próby, prośby, obietnice. *Synon.* powtarzać.

Ponęta, *synon.* powab, czar, urok; przynęta, wabik; *ob.* Wędka, Sidło, Pułapka, Sieć.

Ponieść, *ob.* Ponosić.

Poniewierać kogoś albo kimś.

Poniewierka. Pójść, iść w poniewierkę; zostawać w poniewierce. Mieć, trzymać kogoś w poniewierce; rzucić coś na poniewierkę.

Poniżenie. Pogrążyć kogoś w poniżeniu; wydźwignąć, podnieść kogoś (lub się) z poniżenia; pędzić życie w poniżeniu.

Ponosić (ponieść) klęskę, stratę, koszty, szkodę, wydatki, ofiarę, karę. Ponieść dokąd swe kroki. *Porówn.* odnieść, nieść.

Ponowić, *ob.* Ponawiać.

Ponury, *synon.* posępny, pochmurny. Ponure mury więzienne.

Pończocha. Mieć coś w pończosze, mieć nabitą pończochę (=drobne oszczędności).

Poparcie w kimś znaleźć, komuś dać; poparcia komuś udzielić, odmówić. *Synon. ob.* Pomoc.

Popaść (popadać) w dawne błędy, nałogi, w niełaskę, w niedostatek, w biedę, w podejrzenie, w nieszczęście, w grzech. *Synon.* wpaść.

Popełnić coś (np. błąd, pomyłkę, grzech, zbrodnię, nieostrożność). *Synon.* dopuścić się czegoś.

Popęd do czegoś mieć; iść za popędem serca; z własnego popędu coś uczynić. *Synon. ob.* Pobudka.

Popiół. Posypać głowę popiołem (na znak pokuty; Izaj. 58, 5, Hiob 42, 6). Powstać (jak Feniks) z popiołów. (Feniks, ptak bajeczny, który miał żyć 100 lat, potem się palić i odradzać z popiołów). Obrócić w popiół, obracać się w popiół. Kto sam w popiele sypia, drugiego ożogiem maca (=sądzi po sobie innych). W popiele leżeć (=być w pogardzie, w zapomnieniu). Zaklinać się na popioły ojca. Zasypiać gruszki w popiele (=zaniedbać sprawę).

Popłoch rzucić na kogoś, wywołać, szerzyć, rozsiewać, roznosić. *Synon.* panika, trwoga; *ob.* Bojaźń.

Poprawa. Poprawę przyobiecać, od czegoś rozpocząć.

Poprawić los swój, błąd, zdrowie, majątek, swoje interesa, stosunki, tualetę. Poprawić rasę (=uszlachetnić). Poprawić w piecu. *Synon.* naprawić, sprostować, powetować, nagrodzić, ulepszyć. Poprawić się z czegoś (z wady, z grzechu); *iron.* poprawić się z pieca na łeb (=jeszcze gorzej zrobić).

Poprzestać czegoś, *synon.* zaprzestać, zaniechać. Poprzestać na czemś, *synon.* zadowolić się, kontentować się czemś. Poprzestać na swojem (=na tem, co się ma).

Poprzysiąc (poprzysięgać) komuś coś (zemstę, dozgonną przyjaźń). Poprzysięgać na coś (na krzyż, na prochy ojców).

Popsuć, *synon.* zepsuć, uszkodzić, zniszczyć. Coś się popsuło w królestwie duńskiem (Szekspir, Hamlet).

Popuszczać czegoś (cugli, pasa). Popuszczać wodze, popuszczać języka. *Synon.* puścić, rozpuścić coś.

Popyt jest na coś. *Porówn.* odbyt, zbyt.

Pora, wczesna, spóźniona, obiadowa, dżdżysta. Porę odpowiednią, sposobną upatrzyć, ominąć. W porę, w samą porę, o tej porze, nie w porę. Gość nie w porę gorszy od Tatarzyna. *Synon.* czas.

Porabiać. Co tu porabiasz? Co porabiasz?

Porada lekarska, prawna. Porady komuś udzielić.

Poradzić komuś coś; *synon.* zaradzić czemuś. Poradzić czemuś; już ja na to nie poradzę; *synon. ob.* Dorównać.

Porastać w pierze (=zbogacać się). Porastać w dumę. Na jednem miejscu i kamień mchem porasta (=jednostajność życia czyni człowieka niewolnikiem nałogów).

Porażka, dotkliwa, ciężka. Porażkę zadać komuś; porażkę ponieść; porażki doznać. *Synon. ob.* Klęska.

Porozumienie, bliskie, ścisłe, tajemne. W porozumienie z kimś wejść, porozumienie z kimś utrzymywać, działać w porozumieniu z kimś, szukać porozumienia. Porozumienie przychodzi do skutku, następuje. Dojść z kimś do porozumienia. Doszło do porozumienia. *Synon.* konszachty, zmowa.

Porównać (porównywam, *błędn.* *porównuję) coś z czemś, *synon. ob.* Przyrównać (coś do czegoś).

Porównanie czegoś z czemś przeprowadzić. Coś nie wytrzymuje porównania, nie może z czemś iść w porównanie. *Synon.* zestawienie. Bezporównania gorszy albo lepszy. W porównaniu z kimś, z czemś. To nie do porównania.

Port. Do portu zawinąć (szczęśliwie), zapłynąć, wpłynąć, z portu wypłynąć. *Synon.* przystań. *Przen.* port ocalenia, zbawienia.

Poruszyć coś (np. niebo i ziemię poruszyć; *ob.* Niebo); poruszyć kwestję, sprawę; *synon. ob.* Wspomnieć. Poruszyć się (=uczynić jakiś ruch). *Przen.* wzruszyć się, stracić równowagę duchową.

Porwać, *synon.* pochwycić, pociągnąć, ująć, schwycić, złapać. Porwać kogoś za łeb, za kołnierz. Gniew, pasja, szewska pasja, śmiech mnie porywa. Porwać się na kogoś

z kijem. Porywać się z motyką na słońce. Porwać się za łby, za czupryny.

Poryw, szlachetny. Porywy czyjeś hamować, powściągać. Działać w porywie gniewu, uniesienia.

Porządek, wzorowy, skrupulatny, pedantyczny. Porządek rozprzęga się. Porządek wprowadzić, z czemś zrobić; porządek obalić, wywrócić, (cały) przewrócić, naruszyć; porządek przywrócić; porządek (przyrodzony) odwrócić. Do porządku coś przyprowadzić, przywieść, kogoś przywołać. Porządek zachowywać; porządku przestrzegać, pilnować. Być na porządku dziennym. Spaść z porządku dziennego. Przejść nad czemś do porządku dziennego. Wszystko w porządku. Do porządku! *Rusyc.* *po porządku *zam.* pokolei. *Synon.* szyk, kolej, ład, skład.

Posada. 1) *Synon.* podstawa. Z posad coś ruszyć, wyważyć; posadami czegoś zachwiać, wstrząsnąć. Chwiać się w swych posadach. 2) *Synon.* miejsce, urząd. Posada wakuje. Posadę komuś wyrobić, dać; posadę obsadzić. Posadę otrzymać, stracić. Na wyższą posadę posunąć kogoś. Z posady wylecić.

Posadzić drzewo, flancę. Posadzić kurę na jajach.

Posądzenie powziąć, mieć, rzucić na kogoś. Posądzenie odepchnąć od siebie; oczyścić się z posądzenia o coś. *Synon. ob.* Podejrzenie.

Posąg boleści, rozpaczy. Stać jako posąg (= jak wryty, bez ruchu).

Poselstwo sprawować, odbywać; poselstwo wysłać, wyprawić dokąd; jeździć z poselstwem. Wywiązać się z poselstwa; załatwić się z poselstwem.

Poseł, *synon.* posłaniec, wysłaniec (emisarjusz), ambasador, goniec, zwiastun. Przez posły wilk nie tyje (= najlepiej załatwić coś osobiście, nie za pośrednictwem czyjemś).

Posiadać (posiąść). *Synon.* mieć, trzymać, władać czemś. Posiadać wykształcenie, rozum. Posiadać czyjeś zaufanie. Posiadać język francuski (= znać). Nie posiadać się z oburzenia, z gniewu (= nie móc zapanować).

Posiadanie. Wziąć, zająć, objąć coś w posiadanie; znaleźć się, być w posiadaniu czegoś. *Synon.* własność.

Posiedzenie, zwyczajne, nadzwyczajne, walne. Posiedzenie zagaić, zawiesić (czasowo zamknąć); zwołać posiedzenie. *Synon.* sesja, zebranie. — Na jednem posiedzeniu coś zjeść, wypić.

Posiew rzucić; posiew wschodzi, dojrzewa, wydaje owoce (plon). *Synon.* zasiew, ziarno. *Przen. zam.* przyczyna.

Posiłek, *synon.* pożywienie. (Skromny, obfity) posiłek przyjąć. Posiłki, *synon. ob.* Pomoc.

Poskramiać namiętności, swawolę, upór. *Synon.* ukrócić, powstrzymywać, tłumić, przełamać.

Posłannictwo, piękne, wzniosłe, zaszczytne, historyczne. Posłannictwo komuś przypada, dostaje się. Posłannictwo spełnić; z posłannictwa wywiązać się. *Synon.* misja.

Posłuch dać komuś (czyimś podszeptom); znaleźć, mieć u kogoś (chętny) posłuch.

Posłuchanie (audjencję) dać, wyjednać komuś, otrzymać; o posłuchanie prosić.

Posługa, osobista, publiczna; najniższa. Pełnić posługi około czegoś lub przy kimś. Używać kogoś do posług; obywać się bez czyichś posług. Ostatnią posługę komuś oddać (= pogrzebać kogoś). Kobieta, chłopiec do posługi. *Ob.* Usługa, Przysługa.

Posługiwać komuś, *synon.* obsługiwać kogoś. Posługiwać się kimś, czemś, *synon. ob.* Korzystać z czegoś.

Posłuszeństwo, ślepe, wymuszone, całkowite. Posłuszeństwo wymusić na kimś; do posłuszeństwa kogoś zmusić; w posłuszeństwie kogoś utrzymać. Posłuszeństwo komuś zaprzysiąc, złamać, wypowiedzieć; posłuszeństwa komuś odmówić. Nakazać coś w imię posłuszeństwa, pod posłuszeństwem. Z pod posłuszeństwa wyłamać się, wyzwolić się. Wyjść z karbów posłuszeństwa. *Synon.* uległość.

Posłuszny komuś, *synon.* uległy, powolny, komuś. Posłuszny nakazom sumienia.

Posłużyć za pozór, za pretekst, za wzór; *rusyc.* *posłużyć pretekstem, wzorem. Szczęście ci posłużyło, jeśli mi zdrowie posłuży. Posłużyć się kimś (= użyć go do posługi).

Post, ścisły, wielki; post zachowywać (obserwować), łamać, post nakazać, obostrzyć. Jeść z postem. Ja dzisiaj z postem. Obiad z postem.

Postać. Moja noga tu nie postan'e. Zemsta nie postała nigdy w jego sercu.

Postać (rzeczy) zmienia się. Przybrać, przywdziać inną (odmienną, coraz groźniejszą) postać. To zmienia postać rzeczy. Pod postacią czegoś ukrywa się coś. *Synon.* kształt, figura, forma.

Postanowienie, niewzruszone, niezłomne, niezachwiane, nieodwołalne, mocne. Postanowienie dojrzewa, zapada. Postanowienie powziąć, wykonać, przyprowadzić do skutku, zmienić. W postanowieniu wytrwać, zachwiać się, kogoś (lub siebie) utwierdzić, umocnić; postanowieniem czyjemś zachwiać.

Postawa, groźna, dwuznaczna. Postawę jakąś zająć, przyjąć, przybrać. *Synon.* postać.

Postawić most, pomnik, dom. Postawić kogoś na czele czegoś. Postawić kolację, śniadanie (= zafundować). Postawić komuś bańki, pijawki. Postawić coś na kartę, na loterję, postawić kabałę. Postawić marsa, kozła na czole. Postawić na swojem. Postawić kogoś pod pręgierz. Postawić kogoś na nogi (= uleczyć go). Postawić dom na szerokiej stopie. Postawić się ostro, zuchwale. Zastaw się, a postaw się. Postawić się w czyjemś położeniu. Postawić się na słowie (= dotrzymać).

Postąpić dobrze, źle; *synon.* zachować się. Postąpić naprzód (= zrobić postęp). *Postąpić, *rusyc. zam.* wejść, wstąpić (do służby, do wojska, do klasy).

Posterunek, *synon.* placówka, stanowisko. Stracony posterunek. Opróżniony posterunek zająć.

Postęp, znaczny, wielki. Postępy czynić, wykazać, postęp wstrzymywać, tamować. Śledzić postępy czegoś. Kroczyć drogą postępu. Wejść na drogę postępu. Duch postępu.

Postępek, piękny, brzydki; *synon.* uczynek, czyn. Zły, brzydki postępek popełnić, postępku dopuścić się. Dobry, piękny postępek wykonać.

Postępowanie swe zmienić, do czegoś zastosować; na postępowanie czyjeś wpływać. Postępowanie sądowe (= dochodzenie na drodze sądowej). *Synon.* zachowanie się, sprawowanie.

Postrach rzucić na kogoś, roznosić, siać. Być postrachem dla nieprzyjaciół. Strzelać dla postrachu. *Synon.* popłoch (panika), trwoga, zamieszanie; *ob.* Bojaźń.

Posuwać *synon.* popychać, ruszać z miejsca, rozwijać. Posuwać coś za daleko (zuchwalstwo, pobłażliwość). Posuwać się do czegoś (do gwałtu, do błagania).

Poszukiwać kogoś albo czegoś (= starać się znaleźć). Poszukiwać swych praw. Poszukiwać czegoś na kimś (straty, krzywdy). Poszukiwać przygód.

Poszukiwanie, ścisłe, skrupulatne. Poszukiwanie: zarządzić, rozpocząć, prowadzić, przeprowadzić. *Synon.* rewizja, badanie, śledztwo.

Poszycie dachu; *żartobl.* Boże poszycie (= czupryna, włosy). Nie mieć kogoś za Boże poszycie (= mieć za nic).

Pośmiewisko. Być celem pośmiewiska, być pośmiewiskiem. Na pośmiewisko narazić, wystawić, podać kogoś (lub siebie), robić z kogoś (z siebie) pośmiewisko; *synon.* śmiech, śmieszność.

Pośpiech gorączkowy. Pośpiech zdradzać; o pośpiech (do pośpiechu) kogoś naglić. Z pośpiechem, z pośpiechu, w pośpiechu, przez pośpiech.

Pośrednictwo wziąć na siebie; podjąć się pośrednictwa; prosić o pośrednictwo; pośrednictwa czyjegoś nie przyjąć. Za pośrednictwem czyjemś (= przez kogoś); za pośrednictwem czegoś.

Poświęcenie kościoła, szkoły, pomnika. Poświęcenia (aktu poświęcenia) dokonać. Poświęcenie życia, mienia, *synon.* ofiara. Zrobić (uczynić) z czegoś poświęcenie. Zrobić coś przez poświęcenie.

Poświęcić coś czemuś, dla kogoś, *omów.* złożyć w ofierze na ołtarzu (przyjaźni, pospolitego dobra i t. p.).

Pot, obfity, zimny, krwawy. Pot występuje (na czoło), leje się, oblał kogoś; poty biją, uderzają na kogoś. W pocie czoła pracować; spożywać chleb (1. Mojż. III, 19). Pracować w krwawym pocie. Oblać się zimnym potem (= przerazić się). Zimny i gorący pot, śmiertelne poty na mnie biją (= jestem przerażony, śmiertelnie znużony). Był cały w potach. Pot obetrzeć, z czoła ocierać. Potem skropić, użyźnić coś (ziemię). Na poty dawać, brać. *Synon.* znój.

Potęga, *synon. ob.* Moc. Potęgę czyjąś obalić, zniszczyć; potęgę stanowić. Pić na potęgę (= naumor). Do potęgi coś podnieść (= przesadzić).

Potępić kogoś za coś; *omów.* rzucić na kogoś kamieniem, *ob.* Kamień. W czambuł potępić, *ob.* Czambuł.

Potoczyć wzrokiem, okiem po czemś.

Potok, górski skacze (przez skały). Płynąć niepowstrzymanym potokiem. Potok słów, wymowy, obelg.

Potomność. Potomności coś przekazać, sąd pozostawić. Przejść do potomności, odwołać się do potomności.

Potrawa, *synon. ob.* Pokarm. Potrawę przyrządzić. Potrawa mięsna, postna. Obiad z dwu, trzech potraw.

Potrącić kogoś, *synon.* pchnąć, sztur hnąć. Potrącić o coś, *synon. ob.* Wspomnieć. Potrącić coś z czegoś (np. z pensji), *synon.* wytrącić.

Potrzask, *synon. ob.* Pułapka. W potrzask wpaść.

Potrzeba, pilna, nagląca, paląca, piekąca, gwałtowna, nieodzowna, pierwsza. Potrzeba: odzywa się, okazuje się, zachodzi, wynika z czegoś, zmusza do czegoś. Potrzebę czuć (uczuć), odczuwać, zaspokoić, potrzebę czegoś wywołać; potrzebie zadośćuczynić. Potrzeby czyjeś opatrzyć, opędzać, (najpierwszych) potrzeb dostarczyć komuś. W razie potrzeby; w miarę potrzeby. Z potrzeby zrobić cnotę. Robić coś z potrzeby, bez potrzeby. Wedle potrzeby, z potrzeby. Mieć coś na swoją potrzebę. Być w potrzebie (= cierpieć biedę). *Synon.* konieczność. *Antyt.* zbytek.

Potrzebny do czegoś (ku czemuś), na coś; *rusyc.* *dla czegoś; potrzebny komuś, dla kogoś. *Synon.* konieczny, niezbędny, nieodzowny, nieodbity, przydatny, musowy.

Potwarz rzucić na kogoś (= oczernić kogoś); *przen.* szarpać czyjąś sławę (czyjeś dobre imię); rzucić cień (plamę) na kogoś; przypiąć komuś łatkę; *biernie:* dostać się na ludzkie języki. Potwarz odwołać, odszczekać. *Synon.* oszczerstwo, obmowa.

Potwierdzić wiadomość, czyjeś słowa. *Porówn.* zatwierdzić, stwierdzić, utwierdzić

Poufałość. Przypuścić kogoś do poufałości. Więcej poufałości, niż znajomości.

Powaga, wielka, niezachwiana. Powagę zachować, powagi dodać komuś. Powagę czyjąś podnieść, podkopywać, podrywać. Ugiąć się przed powagą czyjąś. Powaga naukowa, lekarska (= doskonały fachowiec). *Synon. ob.* Znaczenie.

Powetować klęskę, stratę. *Synon.* naprawić; *ob.* Poprawić.

Powiedzieć, *synon.* rzec, oświadczyć, orzec, zapewnić, zawiadomić, donieść, wygadać, wyśpiewać. *Ob.* Mówić. Co chciałem powiedzieć, a nie skłamać (mówi się, przypominając sobie coś).

Powieki odemknąć, zamknąć, zawrzeć *(eufem. omów. zam.* umrzeć). Zamknąć, zawrzeć komuś powieki (= być przy jego skonaniu). Powieki kleją się komuś (= chce się spać). Sen spędzać z powiek.

Powietrze, czyste, świeże, otwarte, duszne, ciężkie, parne, mgliste, dżdżyste. Powietrzem (świeżem) oddychać; powietrza zaczerpnąć, złapać. Powietrze odświeżyć, psuć. Powietrze przeszywać, pruć (strzała, ptak, krzyk); po powietrzu szybować, mknąć, bujać; w powietrzu unosić się; powietrze zapełnić czemś (wonią, gwarem). Żyć powietrzem (nie można). W powietrze wysadzić coś (prochem i t. p.), wylecić. Morowe powietrze. Wyjechać na świeże powietrze. Wyjść na powietrze, być cały dzień na powietrzu. Na powietrzu zamki budować (= marzyć, roić).

Powiększać, *synon.* pomnażać, potęgować, wzmagać, podnieść. Powiększać się, *synon.* wzrastać.

Powijak. Skrępować coś (duszę, badania) powijakami (tradycji, rutyny, formułek); oswobodzić, wyzwolić się, wyjść z krępujących powijaków. Znajdować się w powijakach (= w stanie zaczątkowym).

Powinąć. Powinęła mu się noga (= spotkało go niepowodzenie).

Powinność swą znać, spełnić; powinności swej zadośćuczynić, uchybić. *Synon.* obowiązek.

Powinszowanie złożyć komuś, otrzymać; powinszowania czyjeś przyjmować. Z powinszowaniem imienin, nowego roku i t. p. przyjść, pisać. *Synon.* życzenie.

Powłóczyć nogami (= ledwo chodzić).

Powodować coś (= wywoływać coś). Powodować kimś (= kierować, rządzić). Powodować się czemś (= rządzić się, kierować się czemś).

Powodzenie, niespodziewane, szalone, zasłużone. Powodzenie mieć; cieszyć się po-

wodzeniem; być pewnym powodzenia. Powodzenie komuś, czemuś zapewnić. Rokować powodzenie.

Powołanie czuć (w sobie) do czegoś, obrać; pójść za głosem swego powołania. Minąć się z powołaniem; chybić swego powołania. Wypełniać (pełnić) obowiązki swego powołania; powołaniu swemu godnie odpowiedzieć.

Powód, ważny, dostateczny, błahy. Powód dać komuś do czegoś. Powody wyłuszczyć. To nie bez powodu. Ma po temu, do tego powody. Za powodem czyimś. Dać powód do czegoś, być powodem do czegoś. *Synon. ob.* Przyczyna.

Powództwo. Wystąpić z powództwem (do sądu) przeciwko komuś. Czyjeś powództwo oddalić. *Synon.* skarga.

Powrót. Wziąć coś zpowrotem, napowrót, chodzić tam i napowrót. Wyjazd bez powrotu. Jutro spodziewamy się go zpowrotem. Być zpowrotem, prosimy zpowrotem.

Powróz. Pójść w powrozy (= w niewolę). Wart powroza (= szubienicy).

Powstać, *synon.* wszcząć się, wybuchnąć, podnieść się, zerwać się, nastąpić, wywiązać się. Powstać z martwych. Powstać z czegoś, *synon.* pochodzić, wywodzić się, składać się.

Powstanie. 1) *Synon.* początek, geneza, pochodzenie. Powstanie swe czemuś zawdzięczać. Powstanie czegoś skąd wywodzić. 2) *Synon.* bunt. Powstanie podnieść, wszcząć, stłumić.

Powstrzymać, *synon.* hamować, tamować, zatrzymać, miarkować, powściągnąć; *ob.* Ukrócić, Poskramiać. *Przen.* Trzymać na wodzy, w klubach, w ryzie; trzymać język za zębami.

Powściągliwość (w słowach, powściągliwość języka); *synon.* wstrzemięźliwość. Przemawiać z wielką powściągliwością.

Powtarzać lekcję, czyjeś słowa, prośbę. Powtarzać za panią matką pacierz. *Synon.* ponawiać.

Powziąć podejrzenie, myśl, zamiar, postanowienie, uchwałę, mniemanie, przekonanie, wstręt, wiadomość, nadzieję, miłość, nienawiść.

Pozbawić kogoś czegoś, *synon. ob.* Zabrać. Pozbawić swego zaufania, opieki.

Poziom czegoś obniżyć, podnieść; utrzymać się na jednym poziomie. Wznosić się nad poziom morza. Unosić się, ulatywać nad poziomy.

Pozłota. Głowa do pozłoty (= głupiec).

Poznawać, poznać. Poznać głupiego po śmiechu jego; poznać pana po cholewach. Poznać się na kimś, na czemś (= na jego wartości).

Pozostać (pozostawać) przy życiu, przy swojem zdaniu. Pozostawać wtyle. Pozostawać z czegoś, *synon.* okroić się, skapnąć.

Pozór, zewnętrzny, błahy. Pozory mylą. Pozór przybrać, wziąć na siebie. Mieć przeciwko sobie pozory. Wierzyć pozorom; uwieść się pozorem. Pozór zachować; uczynić coś dla zachowania pozoru. Pozory ratować. Pozory odrzucić (= zrzucić maskę). Pod pozorem, *synon.* pod pretekstem; *przen.* pod płaszczykiem, pod pokrywką, pod maską czegoś (np. przyjaźni).

Pozwolenie dać komuś; pozwolenia komuś udzielić. Pozwolenie otrzymać, uzyskać. *Synon.* zezwolenie. *Prowinc.* *pozwoleństwo.

Pozwolić komuś na coś, czegoś; *synon.* zezwolić, przystać, zgodzić się na coś; dopuścić coś (do czegoś), nie bronić czegoś.

Pozyskać zaufanie czyjeś, przyjaźń. *Synon. ob.* Zyskać, dostać.

Pożałowanie, *synon.* litość, politowanie. Pożałowania godny.

Pożar wybucha, zajął się, szerzy się, zajmuje, obejmuje coś. Pożar wzniecić, wszcząć, rozdmuchać, podsycać, gasić, tłumić, umiejscowić. *Synon.* pożoga, ogień.

Pożegnać kogoś, coś (przyjaciół, kraj). Pożegnać się z kimś (= powiedzieć mu żegnaj). Pożegnać się z czemś (= nie móc więcej zobaczyć, stracić, już nie odzyskać). Pożegnać się z życiem, ze światem (= umrzeć).

Pożerać, *synon.* zjadać, trawić, pochłaniać. Ciekawość, troska, żądza kogoś pożera; rdza coś pożera. Pożerać kogoś żywcem, oczyma; pożerać (pochłaniać) naukę, czyjeś słowa, książkę.

Pożyczać coś, komuś, od kogoś. *Rusyc.* *pożyczać u kogoś. Nie pożyczaj — zły obyczaj.

Pożyczka, lichwiarska, bezprocentowa. Pożyczkę uzyskać od kogoś; zaciągnąć u kogoś. Udzielić komuś pożyczki. Od pożyczki wymówić się. Mieć pieniądze na pożyczkach.

Pożyteczny do czegoś (ku czemuś), na coś; *rusyc.* *dla czegoś. Pożyteczny komuś,

dla kogoś. *Synon.* użyteczny, przydatny, pomocny, skuteczny, korzystny, zbawienny.

Pożytek przynosić komuś. Pożytek odnieść, mieć z czegoś. Wyjść komuś na pożytek. *Synon.* użytek, korzyść, zysk; *przen.* plon, owoc. *Antyt.* szkoda.

Pójść. Pójść do więzienia, do klasztoru, do nieba, do piekła, do szkoły, do wojska. Pójść po nosie, nie w smak. Pójść za czyimś przykładem, w czyjeś ślady, za czyjąś radą. Pójść w las. Nauka nie poszła w las (= przydała się na coś). Pójść na marne, w górę, na dół. Pójść zamąż. Pójść w nogi, do głowy (= o trunku). W pięty mu poszło! Poszło, jak po maśle. Pójść z kimś o lepsze, o zakład, do ataku. Pójść z dymem, wniwecz, na wiatr, w perzynę. Pójść na ofiarę, w niepamięć. Pójść na zgubę, na zdrowie. Pójść na księdza, na doktora. Stąd poszło, że... (= wynikło). O co wam poszło? *Synon.* udać się, pośpieszyć, podążyć, zajść, wyruszyć, powędrować dokąd.

Późno. Lepiej późno jak nigdy.

Praca fizyczna, umysłowa, wytrwała, niezmordowana, mrówcza, krwawa (krwawica), dokładna, niedbała, ciężka, lekka, cicha, owocna. Praca idzie (dobrze, źle); idzie na marne, wydaje, osiąga owoce, zalega; idzie od ręki; pali się komuś w ręku. Pracę zadać sobie (z czemś), do pracy zabrać się, zasiąść, zaprząc się (lub kogoś), nawoływać, napędzić kogoś; w pracy zakopać się, zagrzebać się (po uszy); pracy oddać się, poświęcić się. Pracę podjąć, przerwać, wykonać, łożyć na coś, włożyć w coś. Z pracą zalegać. W pracy ustawać. Pracy szukać; pracę znaleźć, otrzymać, komuś dać (= zarobek). Nawał pracy. *Synon.* robota, zajęcie, zatrudnienie, trud.

Pracować nad czemś, około czegoś, na jakiemś polu (na jakiejś niwie, w jakiejś dziedzinie); pracować w winnicy Pańskiej (Mat. XX, 1—16); pracować na coś (na życie, na utrzymanie, na kawałek chleba), dla czegoś (dla chleba, dla zysku, dla przyjemności). Pracować na chleb—w pocie czoła spożywać chleb; *ob.* Pot. Pracować jak wół, za dwóch.

Pracowity, jak wół, jak pszczółka, jak mrówka. *Synon. ob.* Pilny.

Pragnąć czegoś, jak kania dżdżu (= niecierpliwie). Jak pragnę zbawienia! Jak pragnę śmierci! (= zaklęcie).

Pragnienie dręczy, trapi kogoś, dokucza komuś. Pragnienie czuć, znosić, cierpieć; pragnienie ugasić. Pragnienie (pożądanie) czegoś wzniecić, zaspokoić. Z pragnienia omdlewać.

Praktyka, lekarska, długoletnia. Praktykę sobie wyrobić, rozszerzyć. Nabyć w czemś praktyki (= wprawy, rutyny); mieć coś w ciągłej praktyce (= użyciu). Odbyć u kogoś praktykę. Praktyki czynić (religijne, tajemne).

Prawda, szczera, czysta, naga, gorzka. Prawda w oczy kole, wychodzi na wierzch (jak oliwa), wychodzi najaw, wydaje się. Prawdę czegoś stwierdzić, wykryć; prawdy szukać, dojść. Z prawdą się minąć (= skłamać). (Gorzką) prawdę komuś powiedzieć, wyciąć, rżnąć (wyrżnąć) — kapitułę, słowa prawdy. Jądro prawdy (wydobyć z pod obsłonek). Bogiem a prawdą (zaklęcie). Prawdę mówiąc (= coprawda). Nie owijać prawdy w bawełnę. Święta prawda, wielka prawda. Jeśli mam prawdę powiedzieć. Tchnąć prawdą. Rzecz podobna do prawdy. Prawdę powiedziawszy.

Prawdziwy, *synon.* rzeczywisty, istotny, właściwy, istny. Prawdziwe złoto, srebro.

Prawica. Siedzieć na prawicy czyjejś. Niech nie wie lewica, co daje prawica (Mat. VI, 3).

Prawić kazanie, perorę, grzeczności, komplementy. *Synon.* rżnąć, ciąć, mówić.

Prawidło ułożyć; ująć coś w prawidło; podciągnąć coś pod prawidło. Prawidło stosować; prawideł się trzymać. *Synon.* reguła, norma, przepis, prawo.

Prawo 1) — ustawa, przepis prawny (lex, loi, Gesetz). Prawo niezłomne, nieubłagane, odwieczne; prawo opiewa, wymaga. Prawo wydać, stanowić, uchwalić, zatwierdzić, narzucić, dyktować komuś, obostrzyć, znieść. Prawo wykonywać; prawa przestrzegać; prawu zadośćuczynić. Prawu podlegać. Prawo przestąpić, przekroczyć; przeciwko prawu wystąpić, wykroczyć; prawo łamać; z pod prawa wyłamać się; prawo obchodzić (obejść); prawu urągać. Otoczyć kogoś opieką prawa; z pod prawa wyjąć kogoś (wyjęty z pod prawa). W imieniu prawa (aresztować). Trzymać się litery prawa. Prawo (projekt do prawa) wnieść do sejmu. Prawo (naukowe) odkryć, wykryć, sformułować.

Prawo matematyczne, prawo ciążenia, prawo rozszerzalności ciał. Prawu (konieczności, przyczynowości i t. p.) podlegać. 2)—Uprawnienie, wolność postępowania, prawo do czegoś (jus, droit, Recht). Prawo słuszne, przynależne, przyrodzone, nieprzedawnione. Prawo do czegoś służy, przysługuje komuś. Prawo mieć do czegoś, zdobyć, nabyć, otrzymać, uzyskać, stracić, utracić, odzyskać; prawo rościć sobie do czegoś. Korzystać z przysługującego sobie prawa; powołać się na swe prawa; przy prawach swych obstawać. Prawo silniejszego. Praw swych poszukiwać, dochodzić (orężem, sądownie), o prawa swoje upomnieć się. Przypuścić kogoś do swych praw. Prawa zrzec się, ustąpić komuś, prawo swe przelać na kogoś. Prawo nadać komuś; prawo wydrzeć komuś; wyzuć kogoś z praw; prawa do czegoś (np. do bytu) komuś zaprzeczyć; przyznać komuś prawo do czegoś. Prawa czyjeś podeptać (zdeptać), pogwałcić. Wdzierać się w cudze prawa. Jakiem prawem to uczyniłeś? Prawo obywatelstwa zyskać (= wejść w zwyczaj). Prawo życia i śmierci. Prawo mienia, prawo pięści.

Prawy. Być prawą ręką czyjąś. Prawy patrjota, prawy chrześcijanin. Dziecko prawego łoża (= zrodzone w małżeństwie). Prawa władza (= prawowita).

Prąd, bystry, niepowstrzymany. Prąd ogarnia, porywa, unosi kogoś; prądy (różne, przeciwne) ścierają się. Prąd czasu. Płynąć z prądem (rzeki, wieku). Prądowi ulec, dać się porwać, dać się unieść. *Synon. ob.* Bieg.

Pretekst (= pozór) znaleźć. Służyć komuś za pretekst do czegoś. *Rusyc.* *służyć pretekstem. Odebrać komuś pretekst; pozbawić kogoś pretekstu. Pod pretekstem, *synon.* pod pozorem; *przen.* pod płaszczykiem, pod maską, pod pokrywką czegoś (np. przyjaźni).

Pretensja — roszczenie, uroszczenie. Pretensja wygórowana, dzika, bezpodstawna, przedawniona, słuszna, uzasadniona. Pretensję do czegoś rościć (sobie), mieć, wnieść o coś; z pretensjami wystąpić; pretensje swe oprzeć na czemś. Przy pretensjach swych obstawać, upierać się; pretensyj swych dochodzić. Zrzec się swych pretensyj; od pretensji odstąpić; pretensji zaniechać. Pretensje czyjeś przyznać, zaspokoić; pretensje komuś zasądzić; pretensje czyjeś oddalić, odrzucić.

Prędki. 1) *Synon.* szybki (chód, krok), bystry (prąd), chyży (lot), wartki (prąd, nurt), rychły (koniec, zgon), rączy (koń), raźny, żwawy, żywy (temperament, usposobienie), skory, pochopny (do czegoś), dziarski (młodzieniec, dziarska młódź); 2) *Synon.* porywczy, popędliwy, gwałtowny, gorący (= gorączka, raptus).

Pręgierz. Pod pręgierzem stać, kogoś postawić; *przen. zam.* hańba.

Probierczy kamień — okoliczności, w których ujawnia się prawdziwy charakter człowieka.

Proca, Z procy rzucać (kamienie). Wylecieć, jak z procy. Odpowiedzieć, jak z procy.

Procent (= odsetek, dochód). Procent przynosić (= procentować); procenta opłacać, pobierać. Żyć z procentów. Procenta obliczyć. Procenta rosną. Lichwiarski procent.

Proces sądowy, cywilny, kryminalny, (karny). Proces wytoczyć komuś, wygrać, przegrać, przewlekać. W proces zawikłać, zaplątać kogoś (się). *Synon.* sprawa (sądowa). Proces (psychiczny, ewolucyjny) przechodzić, przyśpieszyć, powstrzymać, zbadać.

Proch. 1) *Synon.* kurz, pył, popiół. W proch się rozsypać, obrócić; na proch coś zetrzeć. Proch z obuwia, z nóg otrząsnąć. (Mat. X, 14). Tarzać się, leżeć w prochu przed kimś. Proch zmiatać z przed nóg czyichś. Ścierać kogoś na proch. Z prochu powstał, w proch się obrócisz. Prochy ludzkie. 2) Proch do strzelania. Proch wąchać (= brać udział w bitwie). Prochem coś wysadzić w powietrze. Strzelać bez prochu (= twierdzić coś bezpodstawnie). Prochu nie wymyśli (= głupi). Dosypać prochu do ognia; *porówn.* dolać oliwy do ognia.

Program (polityczny) rozwinąć. Program szkolny. Program widowiska. Wszystko się odbyło według programu.

Projekt powstaje, dojrzewa, upada. Projekt powziąć, dać, przedstawić, uzasadnić, urzeczywistnić, wykonać, przeprowadzić, doprowadzić do skutku, wcielić w czyn; zarzucić, porzucić, zagrzebać, odgrzebać; projekt czyjś podjąć, wznowić, odrzucić. Z projektem wystąpić, wyrwać się. Projektu zaniechać.

Promień (słońca) przedziera się przez chmurę, wciska się gdzieś, pada na coś. Promień rzucić. Promień radości, nadziei, wiary, szczęścia, mądrości. Promień włosów (= pasmo).

Propozycję zrobić, uczynić komuś, przyjąć, odrzucić. Z propozycją wystąpić, wyrwać się. *Synon.* projekt.

Prorok, *synon.* wieszcz. Obym był fałszywym prorokiem. Co rok, to prorok (= przybywa dziecko).

Prosić kogoś o coś; prosić kogoś za kimś; prosić czegoś (np. wody, chleba). Prosić na klęczkach, usilnie, o miłosierdzie, o łaskę, o pomoc, o jałmużnę, o pożyczkę i t. p. Prosić pannę o rękę. Prosić na obiad, na bal, na karty, na wesele. *Synon.* błagać.

Prosię. Nie miała baba kłopotu, kupiła sobie prosię.

Prosty, jak świeca, jak drut; prosto jak z łuku strzelił; prosto z mostu. Proste słowa, prosta odzież i t. p. Człowiek, umysł prosty. Prosty żołnierz, robotnik. Prosty lud, prosty stan, prosta kondycja. Przodkowie, spadkobiercy w linji prostej.

Prośba, uprzejma, usilna, gorąca, niema, pokorna, uniżona, wymowna. Prośbę wypowiedzieć, przedstawić komuś, podać, wystosować, zanieść, zasyłać do kogoś; zwrócić się z prośbą do kogoś; prośbę swą ponowić; prośbami zarzucać kogoś, naprzykrzać się komuś. Zniżyć się do próśb. Prośbę za kimś wnieść; prośbę czyjąś przełożyć komuś, poprzeć. Prośbę czyjąś (łaskawie) przyjąć, wysłuchać, uwzględnić; do prośby czyjejś się przychylić; ulec prośbie czyjejś. Prośbę czyjąś odrzucić; być głuchym na czyjeś prośby. Prośbie odmówić. Chodzić po prośbie, po proszonym chlebie (= żebrać).

Protest założyć przeciwko czemuś, zanieść (wnieść) na coś. Odzywają się protesty. Z protestem wystąpić, odezwać się. *Synon.* protestacja.

Protokół z czegoś spisać. Podać coś do protokółu. Protokół podpisać.

Prowadzić wojnę, rokowanie, interes, zakład, rozmowę; życie spokojne. Prowadzić rzecz dalej. Prowadzić do miasta (o drodze), do celów, do szczęścia, do zguby. Prowadzić drogę, rów, linję. Prowadzić do czegoś, w rozmowie (= zmierzać). Prowadzić kogoś na pasku. Prowadzić się dobrze, źle (= zachowywać się). *Synon.* wieść (wiodę).

Próba, udatna, nieudatna, bezskuteczna, ciężka, ogniowa. Próba udaje się. Próbę podjąć, przedsięwziąć, wykonać, ponowić; próbie poddać kogoś, coś (poddać się); na próbę wystawić kogoś. Przebyć próbę (ogniową); próbę wytrzymać; wyjść z próby zwycięsko. Zrobić, kupić coś na próbę. Złoto takiej a takiej próby. *Synon.* doświadczenie, (eksperyment).

Próg czyjś przestąpić; wejść, wstąpić w czyjeś progi (= dom). Noga moja progu tego nie przestąpi. Próg czyjś oblegać. Za wysokie progi na moje nogi. Stanąć na progu (u progu) czegoś (np. stulecia) — na początku, na wstępie.

Próżnia, przerażająca. Próżnię wypełnić, zapełnić. *Synon.* pustka, czczość.

Próżnica. Po próżnicy gębę sobie psuć.

Próżny. 1) *Synon.* pusty, czczy, daremny, płonny, marny. Przelewać z pustego w próżne *(porówn.* młócić słomę). Z próżnego i Salomon nie naleje. Próżne starania. Odchodzić z próżnemi rękoma. Próżny żal, próżna obawa. 2) *Synon.* zarozumiały.

Pruć. Pług pruje ziemię; łódź, ryba — wodę; ptak, strzała — powietrze; piorun — drzewo. *Synon.* przeszywać.

Prym trzymać (= mieć pierwszeństwo). Prym oddawać komuś, mieć prym, wziąć prym.

Przebaczyć komuś coś; *synon.* wybaczyć, darować, odpuścić komuś coś; zapomnieć komuś coś; nie pamiętać komuś czegoś, puścić coś w niepamięć; puścić coś płazem, bezkarnie.

Przebiegać (przebiec) pamięcią młode lata. Przebiec długą drogę. Przebiegać oczyma (= czytać).

Przebijać. Przebijać tunel, chodnik podziemny. Żal przebija serce, pokora niebiosa przebija. Głową muru nie przebije.

Przebłagać gniew czyjś; *synon.* ugłaskać, udobruchać.

Przebój. Iść przebojem, na przebój.

Przebyć (przebywać) niebezpieczeństwo, niedolę, biedę, próbę, drogę. *Synon.* przejść (przechodzić). Przebywać gdzieś, *synon.* gościć, pozostawać, znajdować się.

Przechodzić (przejść). 1) *Synon.* przebyć. 2) *Synon.* przewyższyć kogoś czemś (np. ro-

zumem). Przechodzić wiarę, nadzieje czyjeś, ludzkie pojęcie. Przechodzić z ust do ust. Przechodzić chorobę.

Przeciąć komuś coś (np. odwrót, drogę); *synon.* odciąć komuś coś lub kogoś od czegoś. Przeciąć pasmo (dni) żywota. Przeciąć węzeł (gordyjski).

Przeciągać kogoś na swoją stronę. Wojsko przeciąga, ptaki przeciągają. Przeciągać strunę (= przebierać miarę). Przeciągać sprawę (= przewlekać). Twarz, mina przeciągnięta.

Przeciwieństwo. 1) *Synon.* przeciwność, trudność, przeszkoda. Przeciwieństwo napotkać, zwalczyć, pokonać. Przeciwieństwo losu. 2) *Synon.* sprzeczność. Przeciwieństwa pogodzić. Przeciwieństwa rasowe, kastowe, narodowe, usposobień. Duch przeciwieństwa odzywa się w kimś.

Przeczucie, złowrogie, smutne, dręczące, tknęło kogoś, opanowało kogoś (serce czyjeś); sprawdza się, ziściło się, kogoś nie zawiodło, nie omyliło. Przeczuciem tknięty. Przeczucie mieć.

Przedsięwzięcie powziąć, wykonać, uskutecznić, przywieść do skutku, rzucić. *Synon.* zamiar, postanowienie.

Przedstawiać (przedstawić) komuś kogoś. Przedstawić swą prośbę, projekt. Przedstawić komuś położenie rzeczy, skutki czegoś. Przedstawić sobie coś. Przedstawić kandydata, przedstawić kogoś do awansu, do nagrody. To przedstawia znaczne trudności, wielkie korzyści i t. p. Przedstawiać trudności, pewną wartość. *Przedstawić sobie, *rusyc. zam.* wystawić sobie, wyobrazić sobie. *Przedstawiać sobą, *rusyc. zam.* przedstawiać, stanowić, tworzyć.

Przedział położyć między kimś, pogłębić, rozszerzyć, usunąć, zapełnić. *Synon.* granica, przepaść.

Przegląd czegoś czynić (wojska, sił).

Przegrywać w karty, w szachy i t. p. Przegrywać sprawę w sądzie, przegrywać bitwę, kampanję.

Przejąć (przejmować) kogoś (lub się) duchem czegoś; jakiemś uczuciem. *Synon. ob.* Napełnić. Przejąć list; przejąć coś od kogoś (= przyswoić sobie, odziedziczyć). Przejąć się (= wzruszyć się).

Przejmujący ból, zimno, wicher. *Synon.* dotkliwy.

Przejście komuś lub sobie utorować, otworzyć; przejście tamować; *ob.* Droga. Mieć różne przejścia (= przykre zmiany losu).

Przejściowy okres, wiek, chwila przejściowa.

Przekleństwo miotać, rzucać na kogoś; przekleństwo dźwigać na sobie; przekleństwem czyjemś się obarczyć; znamię przekleństwa nosić na sobie. *Synon.* klątwa. *Antyt.* błogosławieństwo.

Przekładać kogoś, coś nad kogoś, nad coś (= woleć). Przekładać kogoś nad kimś, nad czemś (= czynić zwierzchnikiem).

Przekonać kogoś o czemś (np. o prawdzie słów swoich); *synon.* dowieść komuś czegoś. Przekonać się o czemś, *synon.* przeświadczyć się, upewnić się o czemś. Przekonać się naocznie, dowodnie.

Przekonanie, wyrobione, niezachwiane. Przekonanie powziąć, skąd (z czegoś) wynieść; do przekonania dojść. Przekonanie mieć, żywić, czyjeś dzielić; zmienić. Przekonanie w kimś wzbudzić, komuś (w kogoś) wpoić; w przekonaniu kogoś (lub siebie) utwierdzić, umocnić; przekonaniem czyjemś zachwiać. (Najdroższe) przekonania czyjeś zadrasnąć. Do przekonania czyjegoś (lub komuś) przemawiać, przypaść, trafić. Przekonania nabrać do czegoś; stracić przekonanie do kogoś, do czegoś; nie mieć przekonania do kogoś, do czegoś. Walczyć za swoje przekonania; przekonania swoje krwią przypieczętować; przekonania swoje wziąć z sobą do grobu. Wyrzec się swoich przekonań; sprzeniewierzyć się swym przekonaniom. Człowiek bez przekonań. Błędne przekonanie (= przesąd, sąd spaczony). *Synon.* przeświadczenie, zasady. *Przen.* sztandar. Stać wiernie przy sztandarze; *ob.* Sztandar.

Przekora. Robić coś na przekorę, naprzekór komuś (= na złość).

Przekroczyć granicę, miarę, prawo, *synon.* przestąpić.

Przekształcenie, *synon. ob.* Przemiana. Przekształcenie dokonywa się. Przekształcenia dokonać. Ulec przekształceniu.

Przelewać krew, łzy, dzwony na armaty. Przelewać na kogoś swoje prawa, należności. Przelewać z pustego w próżne (= gadanina bezprzedmiotowa). Przelewać przez gardło (= łykać). Przelewać trunek (= pić go za wiele). Przelewać się przez ręce, na

rękach (= zwisać bezwładnie, jak zemdlony, chory). U mnie się nie przelewa (= niema zbytku).

Przełaj, w wyrażeniu: iść naprzełaj (= ukosem).

Przełamać opór, trudności, pierwsze lody, przesąd. *Synon.* przezwyciężyć, pokonać, zwalczyć.

Przemawiać (przemówić) do kogoś, do czyjegoś przekonania, przemawiać na czyjąś korzyść, za kimś, za czemś. *Przemówić się, *germ. zam.* omylić się (w mowie). Przemówić się z kimś (= posprzeczać się).

Przemiana dokonywa się. Przemiany dokonać. *Synon.* zmiana, przeobrażenie, przekształcenie, przeistoczenie, przewrót.

Przemienić, *Synon. ob.* Zmienić.

Przemoc. Użyć przemocy; ulec przemocy. *Synon. ob.* Gwałt.

Przemysł rozwija się, kwitnie, upada. Podnieść przemysł. Trudnić się przemysłem; żyć własnym przemysłem. Rycerz przemysłu, *iron.* wielki oszust.

Przenieść (przenosić) coś (lub się) z miejsca na miejsce. Przenosić coś na sobie; *Synon.* wymóc na sobie. Przenosić kogoś (coś) nad kogoś (coś); *synon.* przekładać.

Przeobrażenie, *synon. ob.* Przemiana. Ulec przeobrażeniu.

Przepadać za kimś, za czemś. Co z wozu spadło, to przepadło. Przepadł jak kamień w wodę. Przepadać przy wyborach, wniosek przepadł. Majątek przepadł, owoce, oziminy przepadły. Bodajeś przepadł! Zgiń, przepadnij! Niech przepadnę, jeśli kłamię!

Przepaść, głęboka, bezdenna, czarna, ciemna, nieprzebyta, niezgłębiona. Przepaść otwiera się (rozwarła się) przed kimś, pod nogami czyjemiś, dzieli kogoś. Przepaść wykopać między kimś (= uczynić przedział, postawić przegrodę). Przepaść zapełnić, wyrównać (= usunąć przegrodę). Wtrącić kogoś w przepaść, pogrążyć kogoś w przepaści. W przepaść runąć, rzucić się, stoczyć się (po pochyłości), stać, stanąć, ocknąć się, zatrzymać się nad brzegiem przepaści; znaleźć się na dnie przepaści. Z przepaści wydobyć, wyrwać się (lub kogoś). *Synon.* otchłań, toń. *Przen zam.* zguba.

Przepaść (przepadać) z kretesem, bez wieści, jak kamień w wodzie. *Synon.* zginąć, zniknąć, sczeznąć *(przestarz.).*

Przepędzać czas w czemś (o usposobieniu, np. w niepokoju), wśród czegoś (o otoczeniu, np. wśród zaburzeń), na czemś (o zajęciu, np. na rozrywkach), nad czemś (np. nad rozwiązaniem zadania). *Synon.* spędzać, trawić. *Ob.* Czas.

Przepijać do kogoś (= pić za czyjeś zdrowie), *przen.,* czynić do niego przycinki.

Przepis wydać, stosować, obostrzyć, wykonywać, łamać, przepisów przestrzegać, trzymać się. Przepis obchodzić (obejść), przeciwko przepisom wykroczyć. *Synon.* prawidło, prawo, norma postępowania.

Przepowiadać komuś coś, *synon.* wróżyć, rokować, zapowiadać, zwiastować. Przepowiadać lekcję, *synon.* wydawać, recytować.

Przepowiednia ziściła się, sprawdziła się, spełniła się (co do słowa, co do joty). *Synon.* wieszczba, wróżba, proroctwo, zapowiedź (lepszej przyszłości). *Ob.* Omen, prognostyk.

Przeprawa. Mieć z kimś ciężką przeprawę.

Przepuścić. On nikomu nie przepuści. Przepuścić kogoś (przez ulicę, bramę). *Rusyc.* *przepuścić *zam.* opuścić, pominąć (lekcję, okazję).

Przerażenie wywołać, szerzyć, rozsiewać. Ochłonąć z przerażenia. Przerażeniem tknięty, zdjęty. *Synon. ob.* Bojaźń.

Przerobić kogoś na swoje kopyto, na swoją stronę (= zjednywać go sobie).

Przerwa, długa, chwilowa, nastąpiła. *Synon.* odstęp.

Przerywać milczenie, komuś mowę, obrady, układy. Przerywać konia, wołu, osła (= przeciążać nadmierną pracą). Przerywać się (= szkodzić sobie dźwiganiem zbyt wielkich ciężarów).

Przerzucać czemś, w czemś (= przebierać, brakować). Przerzucać kogoś przez nogę (= oszukiwać). Przerzucać się od jednego do drugiego.

Przesada, gruba. Mówić z przesadą. Przesadą unosić się; wpaść w przesadę, dojść do przesady w czemś.

Przesadzać kogoś przez kij (= karać, zmuszać).

Przesąd, zakorzeniony, zapleśniały, zardzewiały, średniowieczny. Przesąd obalić, złamać wykorzenić, kruszyć (taranem rozsądku, wiedzy), rozpraszać (światłem nauki), rozproszyć, rozwiać mgłę przesądów;

mur (chiński) przesądów zburzyć; do przesądów (do warowni przesądów) szturm przypuścić; z przesądami walczyć. Warownia przesądów runęła. Przesądom hołdować; przesądami przesiąknąć, zarazić się, kogoś napoić. Z przesądami zerwać, z przesądów otrząsnąć się, pozbyć się przesądów. *Synon.* uprzedzenie, zabobon.

Przeskakiwać. Nie mów: hop! aż nie przeskoczysz. Gdzie nie można przeskoczyć, tam trzeba podleźć.

Przespać (zasypiać) gruszki w popiele, przespać coś przez niedbalstwo, omieszkać.

Przestępstwo popełnić; przestępstwa dopuścić się. *Synon. ob.* Występek.

Przestrach zdjął kogoś; zdjęty przestrachem. W najwyższym przestrachu. *Synon. ob.* Bojaźń.

Przestroga, życzliwa. Dać komuś przestrogę, udzielać przestróg. Przestrogi usłuchać. *Synon.* nauka, nauczka, rada, ostrzeżenie. Niech ci to będzie przestrogą (nauczką) na przyszłość.

Przestrzegać czegoś (np. porządku, przepisów), *Synon. ob.* Zachować. Przestrzegać (przestrzec) kogoś o czemś (np. o niebezpieczeństwie); *synon.* ostrzegać.

Przeszkadzać komuś w czemś (lub do czegoś); *synon.* i *omów.* zawadzać, bróździć komuś, stać komuś na przeszkodzie, na zawadzie, zagradzać komuś drogę do czegoś, wstręt czynić komuś. Tu przeszkadza (= straszy, ukazują się upiory).

Przeszkoda, niepokonana, niezwalczona, poważna, nieprzebyta. Przeszkoda zachodzi, nasuwa się, spotyka kogoś, ustępuje; przeszkody piętrzą się. Przeszkodę napotkać; natknąć się, trafić na przeszkodę. Przeszkodę pokonać, zwalczyć, przezwyciężyć, obalić, przebrnąć, przebyć, usunąć, sprzątnąć, ominąć, wyminąć. Przeszkodę wziąć (konno). Przeszkody komuś stawiać; stanąć komuś na przeszkodzie. *Synon.* zawada, zapora, przeciwieństwo, szkopuł, trudność, wstręt; *przen.* tama, hamulec, kula u nogi.

Przeszłość, odległa, zamierzchła, niedawna. Przeszłość badać; w przeszłości (w pyle przeszłości) grzebać; odgrzebywać wspomnienia przeszłości. Sięgać dalekiej przeszłości. (Chwila) zapadła w przeszłość. Mieć przeszłość za sobą. Na czyjejś przeszłości ciąży zarzut, plama.

Przeszpiegi. Wysłać kogoś, udać się na przeszpiegi. *Synon.* zwiady.

Prześladowanie, srogie, straszne; prześladowanie ściągnąć na kogoś lub na siebie, rozpocząć.

Przetak, *synon.* sito (durszlak), rzeszoto. Wodę czerpać przetakiem (= podejmować pracę nadaremną) *(porówn.* beczka Danaid).

Przewaga. Przewagę nad kimś wziąć, zyskać, otrzymać, osiągnąć, mieć po swojej stronie, utracić. Przewadze czyjejś ulec. Przewagę czyjąś złamać. Z pod czyjejś przewagi wyłamać się, wyzwolić się. Nadać czemuś przewagę. *Synon.* wziąć górę — zyskać przewagę.

Przewrócić (przewracać) coś do góry nogami. W głowie się komuś przewróciło. Przewracać oczami. *Synon.* wywrócić, obalić.

Przewrót dokonywa się. Przewrót wywołać; przewrotu dokonać. Przewrotowi ulec. *Synon. ob.* Przemiana.

Przewyższać kogoś w czemś (lub czemś): np. w nauce, dowcipie i t. p.; *synon.* przechodzić.

Przeznaczenie, *synon. ob.* Los; ślepe przeznaczenie, chciało, ściga kogoś. Minąć się z przeznaczeniem swojem.

Przeznaczyć coś do czegoś, na coś; *rusyc.* dla czegoś. Przeznaczyć coś komuś, dla kogoś. Niewiadomo, co nam przeznaczone. Co komu przeznaczone, to go nie minie. Śmierć i żona od Boga przeznaczona.

Przezwyciężyć wstręt, odrazę, lenistwo, trudności. *Synon.* pokonać, zwalczyć, przełamać, przeprzeć.

Prztyk. Dać komuś prztyka w nos (także *przen.* — dokuczyć komuś). Dostać prztyka.

Przybrać (inną) postać, kształt, pozór, minę, cechę, charakter. *Synon.* przyjąć, wziąć na siebie, przywdziać, przyoblec.

Przybyć dokąd; *synon.* przyciągnąć, nadciągnąć (z wojskiem), zawitać (w gości), stawić się (na zawołanie, w terminie), zjawić się (niespodzianie), stanąć (u kresu), przyjechać (z drogi), nadejść (w porę).

Przybytek. Od przybytku głowa nie boli. Pański przybytek (= kościół). Przybytek nauki, sztuki i t. p.

Przychodzić. Przychodzić do majątku, do pieniędzy, do władzy. Przychodzić do sie-

bie, do rozumu, do lat, do ubóstwa. Przyszło do guzów, do bijatyki, do łez. Przyszło do tego, na taki koniec. Co mi z tego przyjdzie? Przyjdzie mi chyba żebrać, umrzeć. Przyszło mi do głowy. Z trudnością mi to przychodzi. Nauki przychodzą mu z łatwością. Na mnie przychodzi kolej. Przychodzi mu na myśl, na pamięć, na język. Przychodzi na czyjeś ręce.

Przychylić się do prośby czyjejś, do życzenia czyjegoś. Pragnąć komuś nieba przychylić. *Synon.* wysłuchać, spełnić coś.

Przychylność czyjąś zyskać, komuś okazać; przychylnością kogoś darzyć. *Synon.* życzliwość.

Przyciskać kogoś do muru (= zmuszać do czegoś).

Przyczyna, ważna, pierwsza. Przyczyna materjalna (przyczyna faktu), tkwi w czemś; *synon.* powód, wina, przyczynienie, czynnik. Z przyczyny (= z powodu, z winy, za sprawą czyjąś). *Przen.* źródło, korzeń, ziarno, zasiew, gniazdo, kolebka, sprawca. Np. korzeń grzechu słodki, lecz owoc (skutek) gorzki. Lenistwo jest źródłem (sprawcą, ojcem) wielu występków. Złe ziarno (zasiew) wydało smutny plon. *Antyt.* przyczyny i skutki. Przyczyny dochodzić, szukać; przyczynę znaleźć, wyjaśnić, wyłuszczyć. Przyczyna moralna (przyczyna postępowania), *ob.* Pobudka Z tej przyczyny, z mojej przyczyny, bez przyczyny, nie bez przyczyny. Mam w tem swoje przyczyny.

Przyczynić komuś czegoś (kłopotów, pracy, bogactw, rozkoszy, przyjemności); *synon.* przysporzyć, przymnożyć, przydać komuś czegoś, nabawić kogoś czegoś, przyprawić kogoś o coś. *Rusyc.* *przyczynić komuś coś, *zam.* wyrządzić (szkodę, krzywdę), sprawić (radość). — Przyczynić się do czegoś; *synon.* i *omów.* przyłożyć się do czegoś, przyłożyć rękę do czegoś, wziąć udział, uczestniczyć w czemś, umaczać w czemś rękę.

Przydatny, *synon. ob.* Pożyteczny. Przydatny do czegoś (ku czemuś), na coś; *rusyc.* *dla czegoś. Przydatny komuś, dla kogoś.

Przygoda, dziwna, nadzwyczajna, niemiła, spotyka kogoś, zdarza się komuś. Przygód szukać. Przygody doznać. *Synon.* wypadek, niebezpieczeństwo.

Przygotować, przygotowywać; *rusyc.* *przygotowić, *przygotawiać. Przygotować (się) do czegoś, na coś; *synon.* przysposobić (przysposabiać).

Przygotowanie do czegoś czynić, rozpocząć.

Przygryzać sobie język, wargi (= wstrzymywać się od powiedzenia czegoś, od śmiechu).

Przyjaźń, ścisła, dozgonna, wierna, szczera, prawdziwa. Przyjaźń wywiązała się z czegoś, łączy, wiąże kogoś z kimś. Przyjaźń (związek przyjaźni) z kimś zawrzeć; węzłem przyjaźni połączyć się z kimś. Przyjaźń komuś okazać, wynurzyć, zaprzysiąc, poprzysiąc; przyjaźnią kogoś darzyć, zaszczycić; przyjaźni komuś dochować. Przyjaźń czyjąś zjednać sobie, pozyskać. W czyjąś przyjaźń wkręcić się, wśrubować się, wszyć się. Przyjaźnią czyjąś szczycić się. Przyjaźń komuś wypowiedzieć, z kimś zerwać; *przen.* węzły (więzy) przyjaźni zerwać, potargać. Związek, węzły, stosunki przyjaźni. *Synon.* zażyłość.

Przyjąć wyzwanie, bitwę, wiarę, poddaństwo, służbę, dymisję czyjąś, jałmużnę; przyjąć kogoś dobrze, źle; przyjąć kogoś za lokaja. *Rusyc.* przyjąć udział, *zam.* wziąć. *Germ.* *przyjąć, *zam.* przypuścić. (Przypuśćmy, że rzecz tak się miała, nie: *przyjmijmy).

Przyjemność, wielka, niespodziana, spotyka kogoś. Przyjemność komuś sprawić; Przyjemności komuś dostarczać. Przyjemności doznać, doświadczyć; przyjemność skądś czerpać. *Synon.* rozkosz, radość, uciecha, wesele. *Antyt.* przykrość.

Przyjęcie, serdeczne, zimne, spotyka kogoś gdzieś; przyjęcie znaleźć u kogoś; przyjęcia doznać od kogoś.

Przyjść, *synon.* przybyć, przyjechać, zawitać dokąd, stanąć gdzieś.

Przykazanie chować, zachowywać, przestąpić, przekroczyć. Przykazanie wydać. *Synon.* rozkaz, prawo.

Przykład z czegoś brać, komuś dawać; za przykład stawiać kogoś komuś. Przykładem (dobrym) świecić, przyświecać, przewodniczyć. Naśladować czyjś przykład; pójść za czyimś przykładem. Za przykład służyć; *rusyc.* *przykładem służyć. Przykład czegoś przytoczyć; brać, czerpać skąd przykłady; okazać, wykazać, dowieść coś na przykładzie. *Synon.* wzór.

Przykładać do czegoś ręki, starania, pra-

cy, uwagi. Przykładać koniowi ostróg. Przykładać komuś klapsa. Przykładać się (przyłożyć się) do czegoś (do nauki, sztuki, do czyjegoś szczęścia). *Ob.* Przyczynić się.

Przykrość spotyka kogoś. Przykrość komuś sprawić. Przykrości doznać, doświadczyć od kogoś; przykrość znosić od kogoś. *Synon.* nieprzyjemność; *przen.* gorycz, kolec, cierń. *Antyt.* przyjemność.

Przykry. *Synon.* 1) nieprzyjemny, uprzykrzony, dokuczliwy; 2) stromy, spadzisty. Przykry spadek góry; przykre wejście na coś.

Przyłbica. Przyłbicę spuścić; przyłbicę podnieść, odsłonić, uchylić przyłbicy *(przen.* — wystąpić imiennie). Walczyć z odkrytą, z zakrytą przyłbicą (jawnie, tajnie).

Przymierać głodem.

Przymierzać. Nie przymierzając (ja, ty, jego brat i t. p.) — naprzykład, jeśli wolno uczynić porównanie.

Przymierze, zaczepne, odporne, wieczyste. Przymierze stanęło; przymierze z kimś zawrzeć, podpisać, komuś zaprzysiąc. Przymierze zerwać, złamać, naruszyć, przymierze komuś wypowiedzieć. Wejść z kimś w przymierze. *Synon.* sojusz. Arka przymierza.

Przymiot, *synon.* własność, właściwość, zaleta.

Przymus sobie zadawać, na kogoś wywierać. *Synon.* nacisk, gwałt. *Przen.* przyprzeć, przycisnąć kogoś do muru.

Przynęta, *synon.* lep, wędka, pułapka, sidło. Wziąć kogoś na przynętę czegoś.

Przynosić komuś pożytek, szkodę, zyski, straty, zaszczyt, chlubę, hańbę, wstyd. Przynosić coś w ofierze, w darze, w dani, w posagu. Przynosić dochód. Mówi, co mu ślina do ust przyniesie. *Porówn.* nieść, wydawać, powodować.

Przypadać komuś do gustu, do smaku, *synon.* podobać się, być stosownym. Na kogoś, na coś przypada kolej (= nadchodzi). Na kogoś przypada część czegoś (= komuś w udziale się dostaje). Wielkanoc przypada na kwiecień.

Przypadek zdarza się, przytrafia się; przypadek zrządził. Ślepy, nieprzewidziany, nieprzyjemny, smutny, okropny przypadek. Przypadki chodzą po ludziach. Przypadki miewać. Narazić się na (nieprzyjemne) przypadki. Przypadkiem, w przypadku, w każdym przypadku. *Synon.* wypadek, traf, zdarzenie, przygoda.

Przypadłość. Miewać przypadłości; podlegać (różnym) przypadłościom.

Przypierać (przyprzeć) kogoś do muru, do ściany (= zmuszać do czegoś).

Przypinać (przypiąć) komuś łatkę. Ni przypiął, ni przyłatał. Przypiął kwiatek do kożucha. Żona przypięła mężowi rogi.

Przypisać komuś coś; *synon.* przysądzić, przyznać komuś coś. Przypisać komuś dzieło literackie.

Przyprawić kogoś o coś (o straty, o chorobę); *synon.* przyczynić komuś czegoś, nabawić kogoś czegoś. Przyprawić komuś coś; przyprawić coś do czegoś, *ob.* Przytwierdzić.

Przyprowadzić kogoś, coś do porządku, do upadku, do ruiny, do rozpaczy, do gniewu. Przyprowadzić kogoś do życia, do zmysłów (= ocucić), do ostateczności; przyprowadzić coś do skutku (= uskutecznić). *Synon.* przywieść, doprowadzić.

Przypuścić szturm, atak do czegoś; przypuścić do siebie, do czegoś (= dać przystęp komuś, czemuś); przypuścić kogoś do poufałości. Przypuścić coś do serca, do głowy.

Przyrównać coś do czegoś; *Błędn.* *przyrównać z czemś; *synon.* porównać, zestawić coś z czemś.

Przyrzeczenie, uroczyste, solenne. Przyrzeczenie komuś dać; przyrzeczenia dotrzymać; z przyrzeczenia wywiązać się; przyrzeczenie złamać. Wymóc na kimś przyrzeczenie. *Synon.* obietnica, ślub, zobowiązanie się.

Przysięga, uroczysta. Przysięgę złożyć komuś, złamać, naruszyć, wykonać; stwierdzić coś przysięgą, zeznać coś pod przysięgą. Przysięgę odebrać od kogoś; przeczytać komuś rotę przysięgi. Do przysięgi kogoś pociągnąć, dopuścić. Przysięgi (wiernie) dochować. Przysięgę czyjąś rozwiązać; zwolnić kogoś od przysięgi, rozwiązać kogoś z przysięgi.

Przysłowie powiada, niesie. Coś weszło, poszło w przysłowie, stało się przysłowiem.

Przysługa, wielka, nieoszacowana, niedźwiedzia. Przysługę komuś wyświadczyć (= przysłużyć się komuś, zobowiązać sobie kogoś, położyć zasługę dla kogoś). Przysługę komuś oddać (= usługę). *(Rusyc.* *okazać

przysługę). Przysługę odwzajemnić, odpłacić. Od przysługi wymówić się. *Porówn.* usługa, posługa, wysługa.

Przysparzać (przysporzyć) komuś czegoś (bólu, zmartwienia). *Synon.* przyczyniać, potęgować, wzmagać. Przysparzać się (= potęgować się w liczbie).

Przystać (przystawać) do czegoś; *synon.* odpowiadać czemuś, stosować się do czegoś. Przystać do kogoś na służbę; przystać do wojska (= wstąpić). Przystać na coś, *synon. ob.* Pozwolić, Zgodzić się.

Przystań cicha, spokojna, kojąca. U przystani odetchnąć. Do przystani przybić, dobić.

Przystąpić do czegoś, *synon. ob.* Zabrać się. Przystąpić do spółki.

Przystęp, wolny, łatwy, trudny, utrudniony. Przystęp do czegoś otworzyć. Przystępu do czegoś komuś bronić. Przystęp wymusić (sforsować). Dać przystęp ku sobie (do siebie) zwątpieniu, rozpaczy (= poddać się). *Synon.* dostęp.

Przyszłość swoją złożyć (z zaufaniem) w czyjeś ręce; mieć przyszłość przed sobą. Rokować komuś (świetną) przyszłość. Przyszłość komuś zapewnić; gotować komuś (smutną) przyszłość. Przyszłość komuś zawiązać, czyjąś zwichnąć. W przyszłość myślą pobiec, zabiegać, sięgać. Przyszłość odgadnąć. W przyszłości. Na przyszłość. Przyszłość to pokaże.

Przyświecać komuś dobrym przykładem. Nadzieja, szczęście komuś przyświeca.

Przytoczyć coś (np. przykład, czyjeś zdanie, miejsce z książki), cytować; *synon. ob.* Wspomnieć; *rusyc.* *przywieść.

Przytomność (umysłu) zachować, stracić, odzyskać; od przytomności odchodzić. Przytomność odstępuje kogoś. Leżeć bez przytomności. Wrócić do przytomności. Odchodzić od przytomności. W przytomności czyjejś, *synon.* w obecności.

Przytułek dać komuś, znaleźć u kogoś, gdzieś. *Synon.* schronienie, schronisko.

Przytwierdzić coś do czegoś; *synon.* przymocować, przyczepić, przyprawić, przywiązać, przybić coś do czegoś, przytroczyć (do siodła, do torby myśliwskiej).

Przytyk. Uczynić przytyk do czegoś. Tylko bez przytyków. *Ob.* Aluzja.

Przywara, *synon.* wada; *ob.* Błąd.

Przywiązywać do czegoś wielką wagę, wielkie znaczenie. Przywiązywać do czegoś swoje szczęście, nadzieje. Przywiązywać się do kogoś, do czegoś.

Przywieść (przywiodę), *ob.* Przyprowadzić. *Przywieść (przywodzić), *rusyc. zam.* przytoczyć (przykład, czyjeś zdanie).

Przywilej wystawić, nadać, zaprzysiąc, odebrać komuś, zgwałcić, pogwałcić.

Przyznać komuś coś (np. słuszność); *ob.* Przypisać. Przyznać się do czegoś (np. do winy), *synon.* wyznać coś.

Przyzwyczaić się (lub kogoś) do czegoś; *synon.* wprawić, wdrożyć. Przyzwyczaić się, *synon.* przywyknąć, nawyknąć do czegoś.

Przyzwyczajenie mieć, przyzwyczajeń nabrać. Robić coś z przyzwyczajenia. *Synon.* nawyknienie, nawyk, nałóg, zwyczaj, narów.

Psi, *ob.* Pies.

Psiarnia. Zimno, jak w psiarni.

Psota, złośliwa, dziecinna. Psotę wypłatać, zrobić komuś. Na psotę komuś coś zrobić (*porówn.* na złość). *Synon.* figiel, psikus.

Pstro w głowie (= niemądry).

Pstry. Łaska pańska na pstrym koniu jeździ (= jest zmienna).

Psuć (zepsuć, popsuć), *synon.* zniszczyć, zniweczyć, zmarnować, udaremnić. Psuć komuś plany, szyki, spokój, szczęście. Psuć sobie (albo komuś) krew, humor, głowę, serce.

Pszczoła, pszczółka. Pszczoła brzęczy; pszczoły się roją. Pracowity jak pszczoła. Jak pszczoła zbierać zewsząd miód. Iść na coś, jak pszczoły do miodu (*porówn.* jak muchy na lep).

Ptak, ptaszek. *Omów.* naród skrzydlaty, śpiewacy leśni. Wolny, lekki, jak ptak. Ptacy niebiescy (Mat. VI, 26), *przen.* ludzie, żyjący bez pracy. Ranny ptaszek (= człowiek, wstający rano). Wiem, co to za ptaszek, znam tego ptaszka (= złoczyńcę). Ptaszek z klatki wyleciał (= ktoś umknął z więzienia). Rzadki ptak. Znać ptaka po pierzu, po głosie. Zły ptak, co własne gniazdo kala. Lotem ptaka, ptakiem lecieć. Czerwone ptaki puścić (= podpalać budynki). Słówko ptakiem wyleci, a powróci wołem.

Ptasi mózg (= głupi). Brak tylko ptasiego mleka (= niczego nie brak).

Puhar, *synon.* kubek, czara, kielich, rostruchan. Puhar pieniący się. Puhar wychylić, spełnić. Między ustami a brzegiem pu-

haru (= między pożądaniem a użyciem wiele zajść może) (z greckiego podania o Anceuszu, któremu przepowiadano, że nie będzie pił wina z własnej winnicy, a który, gdy już przykładał puhar do ust, został zabity przez dzika).

Puls — tętno. Puls bije, uderza (szybko, gorączkowo, słabo). Wziąć, trzymać kogoś za puls; badać czyjś puls (także *przen.*: badać puls społeczeństwa, młodzieży, trzymać rękę na pulsie życia narodowego i t. p. — dążenia, pragnienia).

Pułapka, *synon.* łapka, potrzask, pastka. Pułapkę na kogoś zastawić; w pułapkę kogoś pochwycić, złowić. Wpaść w pułapkę. *Przen. zam.* zasadzka, podstęp. *Porówn.* sidło, sieć, matnia, wędka, dołek.

Punkt wyjścia (jakiegoś rozumowania) znaleźć, mieć; punkt oparcia znaleźć, stracić; punkty dowodzenia, rozumowania zebrać; zbijać punkt po punkcie; punkt wytyczny, zwrotny. Punkt ciężkości oznaczyć, przesunąć. Punkt honoru na czemś zakładać. W punkcie, w kropce się znaleźć (= trafnie sobie postąpić). Punkt sporny. Z punktu coś zrobić (= natychmiast, z miejsca).

Pustka, *synon.* próżnia, czczość. Pustkę (w życiu) zapełnić, wypełnić. Pustkami świecić (Teatr, posiedzenie świeciło pustkami). Stanąć pustką, stać pustkami.

Pusty, *synon. ob.* Próżny. Pusty pokój; pusty śmiech. Przelewać z pustego w próżne; z pustego i Salomon nie naleje; *ob.* Próżny.

Pustynia, smutna, głucha, bezludna. Zamienić kraj w pustynię; pozostawiać za sobą pustynię. Udać się na pustynię. *Synon.* odludzie, pustka, samotnia, puszcza.

Puszczać (puścić) plotki, bajki; *synon.* rozpuszczać. Puszczać korzenie, listki; *synon.* wypuszczać. Plama, farba puszcza. Puścić coś mimo siebie, mimo uszu. Puszczać płazem. Puszczać wiadomość, plotkę. Puszczać kogoś z kwitkiem, z torbami. Puszczać pieniądze. Puszczać się na coś; *synon.* dopuszczać się czegoś. Puścić się na skandal, na wybieg.

Pycha. Pychą nadymać się; wzbić się w pychę; unieść się pychą. Pychę z serca złożyć, zrzucić; spuścić z pychy. Pychę czyjąś przytrzeć, ukrócić, zdeptać. *Synon. ob.* Duma.

Pył, *synon. ob.* Kurz. Z pyłu otrząsnąć coś. Pył dziejowy; pokryty pyłem dziejowym. Wydobyć coś z pyłu zapomnienia.

Pypeć. Mieć pypcia na języku (= mieć ciężką wymowę). Trzeba mu dać co zjeść, bo dostanie pypcia na języku. Zdarto mu pypcia (= upokorzono go).

Pysk stulić. W pysk (po pysku) od kogoś dostać, komuś dać; bić kogoś po pysku. Dać komuś pyska (= ucałować). Strzelić kogoś w pysk. Stul pysk! Mocny w pysku (= wygadany). Wywrzeć na kogoś pysk, wyjechać na kogoś z pyskiem. Jakby mi kto dał w pysk (= tak się zawstydziłem). Ciemno, choć daj w pysk. *Synon.* gęba, buzia, morda.

Pyszny, *synon.* 1) *ob.* Dumny; 2) *ob.* Wspaniały. Mieć się zpyszna.

Pytanie, wielkie, skromne, obcesowe. Pytanie się nasuwa, zachodzi. Zadać komuś pytanie. Pytanie rzucić, wywołać. Pytanie podjąć, podnieść, rozstrzygnąć, rozwiązać. Pytaniami nagabywać, zarzucać, zanudzać kogoś. Pytanie! Wielkie pytanie! *Synon.* kwestja, zagadnienie. *Antyt.* odpowiedź. Pytania i odpowiedzi krzyżowały się.

Pytel. Przez pytel coś przepuścić (= szybko zrobić). Język na pytel puścić (= rozgadać się). Ma język, jak na pytel (= wygadany).

R.

Rabunek, *synon.* rozbój, grabież, łupiestwo. Rabunki zagęściły się w kraju.

Rachować na kogoś, na coś. Rachować się z kimś, z czemś (= robić z nim rachunki, liczyć się).

Rachuba, ścisła, samolubna. Rachuba omyliła, zawiodła kogoś. Rachuby czyjeś pokrzyżować. Zawieść się w rachubach. Brać coś w rachubę (= uzwględnić). To nie wchodzi w rachubę. *Synon.* wyrachowanie, obliczenie.

Rachunek, ścisły, pobieżny, prosty, zawi-

ły. Rachunek zgadza się. Z rachunku wypada. Rachunek przeprowadzić, uprościć. Rachunek (sprawę) komuś lub przed kimś z czegoś zdać, złożyć. Rachunek słony komuś wystawić, podać. Rachunek przejrzeć, sprawdzić, uregulować, wyrównać. Rachunek zamknąć. Czyjś rachunek czemś (sumą) obciążyć; w rachunek coś wnieść; zapisać coś na czyjś rachunek. Na własny rachunek (prowadzić interes, kupić coś). Prowadzić komuś rachunki (= księgi rachunkowe). Rachunek sumienia. Mieć z kimś rachunki (= pretensje do niego, spór).

Racja. 1) *Synon.* słuszność. Mieć rację, przyznać komuś rację, racja zupełna, bez racji. 2) *Synon.* przyczyna, powód. Przytaczać różne racje. Bez żadnej racji kogoś zaczepić. Racja fizyka *(iron.* = to nie żaden powód!) Racja stanu (= względy polityczne).

Rada, zbawienna, zgubna, życzliwa, zdrowa. Czyjejś rady zasięgnąć; po radę do kogoś udać się, radę czyjąś przyjąć, rady czyjejś usłuchać, za czyjąś radą pójść, kierować się radami czyjemiś, radę czyjąś odrzucić, prosić kogoś o radę. Rady komuś udzielić, podać radę. Moja rada jest taka. Uczynić coś z czyjejś rady. Dać radę czemuś. Głowa do rady, nie od parady. Ani do rady, ani do zwady. Dać sobie z czemś radę (= poradzić sobie). Trudna (kusa) rada! Rada w radę, i postanowiono, żeby... *Synon.* przestroga, wskazówka, narada. W radzie (zebraniu obradującem) zasiadać. Rada przyboczna. Radę zwołać, rozpuścić. Złożyć radę (= odbyć naradę).

Radość przejmuje kogoś, rozsadza piersi, świeci w oczach czyichś, opromienia twarz czyjąś, bije z czyjejś twarzy. Radość uczuć, okazać; radości doświadczyć, nie zaznać. Oddawać się radości. Z radości nie posiadać się, rozpływać się, podskoczyć. Upojony radością, twarz jaśnieje radością. Radość komuś sprawić, w kimś wywołać, radość czyjąś hamować, zatruwać, zamącać; radość czyjąś podzielać. Radością kogoś (czyjeś serce) napoić (napawać). Wybuch, szał, uniesienie radości. *Synon.* uciecha, wesele, rozkosz, przyjemność. *Przen.* Puhar radości wychylić, do czary radości domieszać kroplę goryczy. Kwiaty, róże. Życie upływa komuś na kwiatach, wśród róż, droga żywota kwiatami usłana. Niema róży bez kolców (radości bez przykrości). *Antyt.* smutek.

Raj. Jest mi tu, jak w raju. Radaby dusza do raju, ale grzechy nie puszczają.

Rak. Wiedzieć, komuś pokazać, gdzie raki zimują Jak rak świśnie, ryba piśnie; *iron.* (= nigdy). Czerwony, jak rak. Leźć rakiem, albo raczkiem (= czołgać się). Oj, ty raku zatracony! (= ty malcze, smarkaczu!) *Przen.* spiec raka (= zarumienić się). Rak (choroba, zgryzota) toczy kogoś.

Ramię wyciągnąć, ramionami wzruszać, patrzeć na kogoś przez ramię (= z lekceważeniem, pogardliwie). Otworzyć dla kogoś, komuś ramiona; ramieniem kogoś opasać. *Germ.* *paść, rzucić się w czyjeś ramiona, *zam.* objęcia. *Przen.* na obu ramionach płaszcz nosić (= siedzieć na dwu stołkach, dwom panom służyć). Już mu dusza była na ramieniu (= truchlał ze strachu). Z czyjegoś ramienia (= upoważnienia). Ramię czyjeś daleko sięga (= władza). Iść z kimś ramię przy ramieniu.

Ramka, rama. W ramki coś oprawić. W ciasnych ramach zamknąć coś, ująć coś w ramy czegoś, obracać się w ramach czegoś. Przekroczyć ramy (rozprawy, artykułu i t. p.), nie wychodzić z ram czegoś. Ramy czegoś (np. gazety) rozszerzyć, ścieśnić. Wartoby go w ramy oprawić (= malowana piękność). *Synon.* zakres, rozmiar.

Rana, dotkliwa, ciężka, lekka, świeża, niezagojona, jątrząca się. Rana piecze, boli kogoś, dopieka komuś, jątrzy się, zaognia się, zasklepia się, zaskorupia się, zabliźnia się, odnawia się. Ranę komuś zadać, ranę odnieść, otrzymać. Ranę opatrzyć, leczyć, goić, odnowić, urazić; dotknąć czyjejś rany. Z ran się wylizać, wygoić, wyleczyć. *Przen.* ranę serca odnowić, zakrwawić, ranę nosić w duszy. Do rany go przyłożyć (taki dobry, łagodny).

Ranny. 1) — poranny, wstający rano. Ranny ptaszek, 2) — raniony.

Rano. Trzeba rano wstać, żeby go oszukać (= trzeba mieć wielki spryt). Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje.

Raport z czegoś zdać, komuś złożyć, do kogoś wystosować. *Synon.* sprawozdanie.

Raróg. Biegać, jak za rarogiem.

Rata, miesięczna, tygodniowa. Rata zalega, z ratami zalegać. Ratę wnieść, spłacić,

z raty uiścić się. Rozłożyć komuś na raty (opłatę, należność, dług).

Ratować, *synon.* ocalić, wybawić. Ratować resztki mienia.

Ratunek komuś nieść, z ratunkiem przyjść, z ratunkiem (na ratunek) pośpieszyć. Ratunku wzywać. Ostatni ratunek, niema ratunku, ani ratunku, jedyny ratunek. *Synon. ob.* Pomoc.

Raz, *synon. ob.* Cios. Razy (gęste) padają, jak grad. Razy komuś zadawać, sypać. Upaść pod razami. Raz — poszczególny wypadek. Ani razu, od pierwszego razu, raz przy razie. W ostatecznym razie. W razie czego. W każdym razie.

Rąbać. Gdzie drwa rąbią, tam wióry lecą, *ob.* Drwa. Rąbnąć komuś prawdę.

Rąbek zasłony (tajemnicy) uchylić, podnieść, odsłonić. *Synon. ob.* Brzeg.

Rączka. Ani rączką, ani nóżką (= upił się). Z rączki do rączki (= płacąc gotówką, odbierać natychmiast rzecz nabytą).

Rdza coś pokrywa, zjada, trawi. Pokryć się rdzą. *Przen.* Rdza (pleśń) starości, zapomnienia pokrywa coś.

Reduta. Masz, babo, redutę! (= a to się udało!).

Refleksja. Refleksje budzić, wywołać. Poważne refleksje.

Reforma. Reformę przeprowadzić. Ulec reformie, przyjąć reformę.

Reguła — prawidło. *Germ.* *w regule, z reguły, *zam.* zwykle.

Rej wodzić nad kimś, między kimś (= przewodzić).

Rejestr. Brać u kupca na rejestr (= na kredyt). Co było, a nie jest, nie pisze się w rejestr.

Religja. Religję przyjąć, wyznawać, zmienić, komuś narzucić; religję krzewić, gdzieś wprowadzić. *Ob.* Wiara, Wyznanie.

Reputacja—dobre imię, dobra sława. Reputację czyjąś szarpać, swoją szargać. Cieszyć się dobrą reputacją.

Reszta, *synon.* ostatek, szczątek, pozostałość, niedobitki (rozbitego wojska). Dokonać reszty. Do reszty (= do ostatka). Wydać resztę (np. ze złotówki).

Rewers komuś wystawić, pożyczyć komuś na rewers.

Rewizja. Rewizję odbyć, poddać coś rewizji. Stawać do rewizji.

Rezultat — wypadek (rachunku), wynik, skutek. Rezultat osiągnąć, otrzymać. Dawać, wydawać (dobre, złe rezultaty). Do rezultatu doprowadzić.

Ręczyć komuś za coś, za kogoś.

Ręka, pracowita, nadobna, stygnąca, zgrabiała. Ręka świerzbi kogoś (=bierze chętka uderzenia); ręce komuś opadają (ze znużenia lub zwątpienia). Rękę wyciągnąć, komuś podać, uścisnąć (przy powitaniu i pożegnaniu). Rękę po coś wyciągnąć. Ręce złożyć, spleść (do modlitwy), załamywać (z rozpaczy), zacierać (z radości), założyć, za pas włożyć (z lenistwa), opuścić (ze znużenia lub zwątpienia); siedzieć, czekać z założonemi rękoma (= bezczynnie). Ręką machnąć (na znak obojętności lub zniechęcenia). Prowadzić kogoś za rękę, pod rękę. Rękę umaczać w czemś (= wziąć udział w nieczystej sprawie), ręce umywać od czegoś (5 Mojż. XXI, Mat. XXVII, 24) (= zrzucać z siebie odpowiedzialność za coś). Rękę podnieść na kogoś (= targnąć się na kogoś). Rękę komuś podać (= dać pomoc). Wyciągnąć do kogoś rękę, cofnąć, odjąć (=odjąć pomoc). Lepszy wróbel w ręku, niż gołąb na sęku (= lepsza mała korzyść, a pewna, niż wielka, a wątpliwa). Ból odszedł, jakby ręką odjął (= odrazu). Umrzeć na czyichś rękach. Wkładać na kogoś ręce (= błogosławić go). Za ręce się brać (= trzymać się razem). Ręka rękę myje, noga nogę wspiera (o wzajemnych usługach). Robota pali mu się w ręku (= szybko pracuje). Cudze ręce lekkie, ale nieużyteczne (= źle jest wyręczać się kimś). Na ręce komuś patrzeć (= baczyć, żeby nie ukradł). Za rękę złapać (= na kradzieży). Wyciągać rękę (po jałmużnę). Na ręku kogoś nosić (Mat. IV, 6). Rękę do czegoś przyłożyć *błędn.* *dołożyć (=przyłożyć się, przyczynić się do czegoś). Być czyjąś prawą ręką (=wielką pomocą, wyręką). Wyjść z czegoś obronną ręką (= cało). Wziąć się, trzymać się za ręce, iść z kimś ręka w rękę (= postępować zgodnie, być w porozumieniu). W swych rękach coś dzierżyć, trzymać, skupić (np. władzę). Z rąk wypuścić interes. Przyjść z próżnemi rękoma, z gołą ręką, z gołemi rękoma. Mieć coś pod ręką (= na podorędziu). W ręku kogoś być (= w czyjejś mocy); w ręku coś mieć, trzymać, w ręce czyjeś wpaść. Ręce komuś

zawiązać, rozwiązać (= swobodę ruchów, działania odjąć, przywrócić). Ma smołę w ręku, ma długie ręce (= kradnie). Posmarować komuś rękę (= dać mu łapówkę). Szczęście mu idzie, lezie samo w ręce. Mieć hojną rękę; mieć ciężką rękę (= mocno uderzać). Mieć rozwiązane ręce (= móc robić, co się podoba). Od ręki coś napisać (= odrazu, bez przygotowania). Z pierwszej ręki kupować, wiadomość otrzymać. Z wolnej ręki sprzedawać, kupić (nie na licytacji). Na własną, na swoją rękę coś zrobić (interes założyć, prowadzić). Ciepłą ręką coś dać, darować (=za życia). Lecieć, przelewać się przez ręce (= padać z osłabienia, tracąc przytomność). Przyjąć kogoś z otwartemi rękami. To przyjdzie na moje ręce (= będę musiał to zrobić). To jest w twoich rękach (= od ciebie zależy). Nie puszczać czegoś z rąk (=korzystać). Brak rąk do pracy. Przesłać list na czyjeś ręce. Przepisywać na dwie, na trzy ręce (= dwie, trzy kopje). Patrzeć komuś na ręce (= oczekiwać pomocy materjalnej). Stygnącą ręką coś zrobić (pobłogosławić, napisać = krótko przed śmiercią). Mieć szczęśliwą rękę (=o takim, któremu się wszystko udaje). Z pocałowaniem ręki coś przyjąć, zapłacić i t. p. (= bardzo chętnie). Dać komuś coś na rękę (= zadatek). Coś jest komuś na rękę, nie na rękę (= dogadza, nie dogadza). Żyć z pracy rąk. Wyzwać kogoś na rękę (= na pojedynek). Starać się, oświadczyć się o czyjąś rękę; przyrzec, oddać komuś rękę swoją (lub czyjąś). Niech cię ręka Boska broni! (żebyś tego nie zrobił!). Ręka — charakter pisma. Rękę zmienić, naśladować czyjąś rękę.

Rękaw. Rękawy zakasać (i wziąć się do pracy). Z rękawa coś wytrząsnąć (=coś komuś bardzo łatwo przychodzi). Sypać czemś, jak z rękawa (np. dowcipami).

Rękawica. Rękawicę komuś rzucić (wyrażenie wzięte ze zwyczajów rycerskich (= wypowiedzieć walkę). Rękawicę podjąć, podnieść (= przyjąć wyzwanie).

Rękojmia, *synon.* poręka, poręczenie. Rękojmię złożyć, dać komuś; otrzymać od kogoś; rękojmię stanowić.

Robak wije się, pełza, toczy coś. Robak sumienia (= zgryzota). Robaka zalewać (= pić na frasunek).

Robić, *ob.* Zrobić.

Robota, *synon. ob.* Praca. Robota idzie komuś (od ręki), pali się w rękach; rośnie, zalega. Robotę wykonać, do roboty zabrać się, wziąć się, zasiąść, roboty pilnować. Szukać roboty, przyjąć robotę. Nie mieć nic lepszego do roboty. Rózga będzie w robocie.

Rocznica, pierwsza, pięćdziesiąta, setna *(błędn.* *stuletnia). Rocznica przypada, rocznicę obchodzić, święcić.

Rodowity — rodzinny, rodzony, rodzimy. Rodowity Polak; rodzinny (ojczysty) kraj, język; rodzinne miasto; rodzony brat; rodzime złoto, srebro.

Rodowód wyprowadzać skąd.

Rodzaj. W swoim rodzaju. Coś w tym rodzaju. Rodzaj czegoś (np. opończy).

Rodzina, *synon.* familja. Bliższa i dalsza rodzina; ojciec rodziny.

Rogaty. Rogata w nim dusza (= jest twardej natury). A to djabeł rogaty! (= awanturnik, zawadjaka).

Rok, *liczba mn.* lata. Kopę lat nie widziałem kogoś. Co rok, to prorok (= dziecko się rodzi). Na stare lata (doczekać się czegoś i t. p.). Z roku na rok. Raz do roku.

Rokosz podnieść, *synon.* bunt, powstanie.

Rokować z kimś (toczyć rokowania) o pokój, o zawieszenie broni. Rokować komuś coś (nadzieję, powodzenie, świetną przyszłość). *Synon. ob.* Przepowiadać.

Rokowania rozbijają się o coś, dochodzą do skutku. Rokowania rozpocząć, zagaić, prowadzić, zawiesić, zerwać. *Synon.* układy, (pertraktacje).

Rola. 1) Żyzna, urodzajna, jałowa rola; *synon.* pole, niwa, ziemia, gleba, grunt. Rolę uprawiać. Osiąść na roli, wziąć się do roli. Pług pruje rolę. Boża rola (= cmentarz). 2) Rola (w teatrze, w życiu) trudna, łatwa, wdzięczna, piękna, zaszczytna, wybitna, smutna, czynna, bierna. Rola komuś przypada, role rozdać, obsadzić. Rolę odgrywać, grać, po kimś objąć, rolę jakąś przybrać, wziąć na siebie, swą rolę skończyć, wypełnić; w roli występować, w przybranej roli utrzymać się, wytrwać do końca. Przejąć się swą rolą, wypaść z roli. Wywiązać się z roli. Grać rolę pana.

Ronić (uronić) piórko (o ptaku), rogi, skórę, włosy, łzy. *Ob.* Zgubić.

Rosa, niebieska, spada na coś. Z ranną rosą spada błogosławieństwo Boże. Chodzić

po rosie. Zanim słońce wzejdzie, rosa oczy wyje (= nieprędko doczekasz się poprawy losu). Czekać czegoś, jak rosy (manny) niebieskiej (= z upragnieniem).

Rosnąć, w oczach, jak na drożdżach; rosnąć (wyrastać), jak grzyby po deszczu. Serce komuś rośnie (z radości). Potrawa rośnie mi w ustach (= nie mogę jej przełknąć). Długi rosną. *Synon. ob.* Powiększać się.

Rosół. Rusza się, jak mucha w rosole (= zwija się, krząta się szybko). Rozebrać się do rosołu (= do naga).

Roszczenie (pretensję) mieć, z roszczeniem wystąpić, od roszczenia odstąpić, roszczeń zrzec się. *Ob.* Uroszczenie, pretensja.

Rościć sobie nadzieję, pretensję, prawo do czegoś.

Rozbicie (okrętu); *przen.* — klęska, pogrom. Ulec rozbiciu; ocalić coś, ujść z rozbicia.

Rozbić namiot. Rozbić wojsko; *synon.* znieść, rozgromić. Rozbijać po drogach. Rozbijać się po zabawach, po restauracjach.

Rozbierać. Katar mnie rozbiera, wódka go rozbiera. Rozbierać maszynę na części.

Rozbiór. Rozbiorowi (chemicznemu, logicznemu) coś poddać. *Ob.* Analiza.

Rozbój, *synon.* rabunek, grabież, łupiestwo. Rozboje zagęściły się w kraju. Puszczać się na rozboje. Rozboju dokonać, dopuścić się. Rozbój na drodze publicznej. Rozbój na równej drodze (= bezczelny wyzysk).

Rozbójnik, *synon.* zbój, zbójca, opryszek, rabuś.

Rozbrat, wieczny, wziąć, uczynić z kimś, z czemś; rozbrat komuś wypowiedzieć. Rozbrat ciała z duszą. *Synon.* rozdwojenie; *ob.* Kłótnia.

Rozbudzić w kimś jakieś uczucie. *Synon. ob.* Wzbudzić.

***Rozchodzi się,** *prowinc.* krakowski, *zam.* chodzi, idzie o coś.

***Rozdawać się,** *rusyc. zam.* rozlegać się, odzywać się (o głosie).

Rozdmuchać, *synon. ob.* Wzbudzić, Wzniecić.

Rozdroże, *synon.* rozstaje, rozstajna droga. Stanąć na rozdrożu (jak Herkules, w przypowieści Prodyka, zapisanej u Xenofonta).

Rozejm, *synon.* zawieszenie broni. Rozejm zawrzeć, naruszyć, zerwać. Rozejm się kończy, upływa.

Rozerwać, *synon.* rozedrzeć, rozszarpać, stargać. Nie mogę się rozerwać (= robić kilka rzeczy na raz). Rozerwać kogoś, się; *synon.* zabawić kogoś, się.

Rozgłos nadać czemuś, zdobyć sobie, zyskać; rozgłosu nabyć, nabrać. *Synon.* sława.

Rozgorzeć jakiemś uczuciem; *synon.* zapałać, zapłonąć.

Rozhowory, długie, wieść z kimś.

Rozkaz wydać, otrzymać, spełnić, wykonać, złamać, przekroczyć, przestąpić. Słuchać rozkazu, służyć pod czyjemiś rozkazami, mieć pod swojemi rozkazami. Wedle rozkazu! Aż do dalszych rozkazów. Rozkazy czyjeś uprzedzić, być na czyjeś rozkazy, mieć kogoś, coś na swe rozkazy, na czyjś rozkaz stawić się. Pańskie życzenie jest dla mnie rozkazem. *Synon.* nakaz, rozporządzenie, polecenie.

Rozkazać, *synon.* nakazać, kazać, polecić, zalecić.

Rozkosz napawa, rozdyma serce. Czerpać skądś rozkosz. Rozkoszą darzyć kogoś, napawać kogoś (czyjeś serce). *Przen.* puhar (czarę) rozkoszy spełnić, pić z puharu rozkoszy.

Rozlegać się, *synon.* odzywać się (o głosie); *rusyc.* *rozdawać się.

Rozmiar. Rozmiary czegoś rozszerzyć, ścieśnić. Coraz większe (szersze), olbrzymie, zastraszające rozmiary przyjmować, przybierać, czemuś nadawać. Dochodzić do rozmiarów. *Synon.* zakres, rama.

Rozmijać (rozminąć) się z prawdą (= kłamać).

Rozmowa, żywa, żwawa, ożywiona, głośna. Rozmowa toczy się, urywa się, ucina się, nie klei się, ożywia się, schodzi na coś (na inny temat, na inne tory). Rozmowę wszcząć, zawiązać, zagaić, prowadzić, wieść, przerwać, przeciąć, podtrzymywać, (przerwaną) na nowo podjąć, na inny przedmiot skierować. W rozmowę z kimś wdać się, w rozmowę (do rozmowy) kogoś wyciągnąć; na rozmowę wyciągnąć kogoś. Do czyjejś rozmowy wtrącać się. *Synon* gawęda, pogadanka.

Rozmówić się z kimś o coś (np. o warunki). Rozmawiać z kimś o czemś (np. o jakimś wypadku; *błędnie:* *rozmawiać się).

Rozmyślać o czemś lub nad czemś; *sy-*

non. zastanawiać się, (medytować) nad czemś, rozpamiętywać, rozpatrywać; rozważać, roztrząsać coś.

Rozmyślanie. Rozmyślaniom oddawać się, w rozmyślaniach zatopić się, pogrążyć się.

Roznosić (roznieść) plotki, wieści; *synon. ob.* Szerzyć. Roznieść kogoś (nieprzyjaciela) na szablach, na kopytach końskich.

Rozpacz bierze, ogarnia, chwyta kogoś (jakby w żelazne kleszcze), porwała, opanowała kogoś, miota kimś. Rozpaczy oddawać się, poddawać się, dać przystęp do siebie, w rozpacz wpaść. Wyrwać się z rozpaczy. W rozpaczy pogrążyć kogoś, przywieść kogoś do rozpaczy, wtrącić kogoś w rozpacz (w otchłań rozpaczy). Z rozpaczy załamywać ręce, bić głową o ścianę. To mnie doprowadza do rozpaczy. *Synon. ob.* Smutek.

Rozpaczać nad czemś, po kimś.

Rozpęd wziąć, rozpędu nabrać. Rozpęd czyjś powstrzymać. *Synon.* rozmach, zapęd.

Rozpętać namiętności, burzę. *Synon.* rozpasać, rozpuścić coś, puścić czemuś wodze, popuścić czemuś cugle.

Rozpływać się w zachwycie, w rozkoszy, w pochwałach, we łzach.

Rozporządzenie wydać. *Synon.* rozkaz.

Rozpościerać swe panowanie. *Synon. ob.* Szerzyć.

Rozprawa. Rozprawy toczą się. Rozprawy nad czemś otworzyć, zamknąć (= debaty). Zapuścić się z kimś w rozprawy o czemś (nad czemś). Stanąć do rozprawy orężnej. Rozprawę (naukową, doktorską i t. p.) napisać, ogłosić, wydać.

Rozproszyć obawy, gniew, swe siły, wątpliwości, mrok, ciemność, mgłę. *Synon.* rozwiać.

Rozpusta. Rozpuście oddawać się. Na rozpustę puścić się, w rozpuście ugrzęznąć. Z rozpusty wyrwać się, otrząsnąć się. Rozpustę płodzić, szerzyć.

Rozpuścić (rozpuszczać) włosy, język. Rozpuścić wieść, plotkę. Rozpuszczać kogoś, np. dziecko (= demoralizować je, dając mu zbyt wielką swobodę). Rozpuszczać komuś wodze. Rozpuścił się, jak dziadowski bicz (= rozswawolił się). *Synon. ob.* Szerzyć.

Rozruch wybucha. Rozruch wywołać, wzniecić, wszcząć, stłumić. *Synon.* zamieszka, zawierucha, ruchawka.

Rozrywka, marna, błaha, wesoła. Rozrywek szukać, rozrywce oddawać się, za rozrywkami gonić. *Synon.* zabawa.

Rozrzucać (pieniądze); *synon.* marnować, trwonić coś, szastać czemś.

Rozsiewać wieści, plotki, pieniądze. *Synon. ob.* Szerzyć.

Rozstępować się. Rozstąp się, ziemio! (= nie można kogoś albo czegoś znaleźć).

Rozsypka. Pójść w rozsypkę. (Wojsko po przegranej bitwie poszło w rozsypkę). Zmusić kogoś do rozsypki.

Rozszerzać wieści; rozszerzać zakres czegoś. *Synon. ob.* Szerzyć.

Roztaczać blask, czar, urok, opiekę. *Synon. ob.* Szerzyć.

Rozterka, wewnętrzna, głęboka. *Synon. ob.* Niezgoda, Kłótnia. Być z kimś w rozterce, żyć w wiecznej rozterce z kimś, z sobą, z własnem sumieniem. Rozterkę szerzyć. Rozterka domowa.

Roztratować kogoś nogami, kopytami. *Synon.* rozdeptać, roznieść na końskich kopytach.

Roztrząsać komuś sumienie (= wytykać mu grzechy).

Rozum bystry, przenikliwy, prosty, zdrowy, chłopski. Sam rozum dyktuje, wskazuje; rozum komuś się miesza. Rozum zaostrzać, bogacić, rozjaśnić, rozwijać, przytępić, osłabić; rozum zaćmić, zamroczyć (trunkiem); rozum tracić dla czegoś, z czegoś; od rozumu odchodzić. Rozum na coś wysilać. Pójść po rozum do głowy. Wziąć coś na rozum. Rozumem coś objąć. Przemawiać komuś do rozumu. To przechodzi rozum ludzki, albo rozum człowieczy. Nauczę cię rozumu! Kurzy rozum. Na mój rozum, albo na mój głupi rozum. Co głowa, to rozum. Pójść, skoczyć po rozum do głowy. Wszystkie rozumy pojeść, albo posiąść. Głupstwo rozum zjadło. Rozumu kogoś nauczyć, komuś napędzić do głowy. Człowiek niespełna rozumu. *Przen. ob.* Głowa. *Synon.* rozsądek, umysł.

Rozumny, *synon.* rozsądny, roztropny, mądry.

Rozumowanie, logiczne, głębokie, trafne, jasne, zawiłe. W rozumowanie zapuścić się, w rozumowaniu gubić się, plątać się, wikłać się.

Rozwaga. Postępować z rozwagą (= rozważnie). Wziąć coś pod rozwagę (= na uwagę). *Synon.* uwaga, rozmysł, namysł.

Rozważny, *synon.* roztropny, ostrożny.

Rozwiać czyjeś złudzenia, nadzieję, mgłę; *synon.* rozproszyć.

Rozwiązać zadanie, zagadkę, zagadnienie, kwestję. *Synon.* rozstrzygnąć. Rozwiązać komuś ręce. Rozwiązać zebranie, zgromadzenie, związek, towarzystwo; język mu się rozwiązał.

Rozwiązanie czegoś (zadania, zagadki, trudności, wątpliwości) znaleźć, komuś nasunąć, podać. *Przen.* klucz do czegoś.

Rozwijać (rozwinąć) umysł, rozum; rozwinąć (gorączkową) działalność. *Synon. ob.* Szerzyć.

Rozwód. Pójść do rozwodu, podać się o rozwód. Wziąć rozwód z kimś.

Rozwój czegoś przyśpieszyć, powstrzymać, przeciąć, cofnąć. Rozwojowi czegoś sprzyjać, do rozwoju czegoś przyczynić się. Podlegać prawu rozwoju (ewolucji). Znajdować się w pełni rozwoju. *Porówn.* Postęp.

Ród (swój lub czyjś) wieść, wywodzić, wyprowadzać skąd. Skąd rodem. Człowiek wysokiego rodu.

Róg. Rogi nadstawić, pokazać komuś, podnosić (= stawać się hardym). Rogów przytrzeć komuś (= upokorzyć kogoś, czyjąś butę). Wziąć byka za rogi (*ob.* Byk). Rogi komuś przyprawić. Zapędzić kogoś w kozi róg (= napędzić komuś strachu, przyprzeć kogoś do muru). Ciemny, jak tabaka w rogu. Róg obfitości (godło dostatków). Rogi komuś przypinać (= bałamucić mu żonę). Pokazywać rogi (= pysznić się). Chleb ma rogi (= dostatek czyni ludzi zuchwałymi). Rogi zwiesić, spuścić (= spokornieć). Zjadłbym djabła z rogami (= jestem wściekle głodny). Sypać coś (lub czemś), jak z rogu obfitości (*porówn.* jak z rękawa). Zadąć w róg (myśliwski).

Równać się komuś, czemuś (= być równym, posiadać tę samą wartość). Równać się z kimś (= przyrównywać się do kogoś), np. nie mogę się z nim równać. *Rusyc. zam.* dorównać komuś (w zasługach i t. p.).

Równia. Narówni z czemś coś kłaść, stanąć z kimś narówni. Równia (= równina).

Równowaga, stała, niestała, następuje, ustala się. Równowagę zachwiać. Równowagę zachować, stracić, odzyskać. Wypaść z równowagi. Z równowagi wyprowadzić, wytrącić kogoś, równowagi kogoś pozbawić.

Róża; *omów.* królowa kwiatów. Kwitnąć, wyglądać jak róża. Spoczywać, nie spoczywać na różach (= mieć życie szczęśliwe, smutne. Wyrażenie to wzięte ze zwyczaju bogatych Rzymian sypiania na różach). Droga, życie różami usłane.

Różdżka. Jakby za dotknięciem różdżki (laski) czarodziejskiej (mówiąc o nagłych przemianach).

Różnica zachodzi między czemś, występuje, uwydatnia się, zaciera się. Różnicę stanowić. Różnicę uwydatnić, pochwycić. Różnicę wyrównać, zatrzeć.

Różny, *synon.* rozmaity, odmienny.

Ruch, ożywiony, miarowy, gorączkowy; ruch zamaszysty, niezgrabny, wdzięczny; ruch powstaje, wre, kipi, wzmaga się. Wprawić, puścić w ruch (maszynę i t. p.). Ruch czemuś nadać, ruch czegoś przyśpieszyć, zwolnić, powstrzymać, zatrzymać, zatamować. Ruch jakiś wykonać. Być w ciągłym ruchu. Używać ruchu (na świeżem powietrzu). Budzić ruch (umysłowy, naukowy).

Ruchliwy, *synon.* żwawy, rączy, sprężysty. Ruchliwe stowarzyszenie.

Rugować (wyrugować) kogoś z miejsca, z majątku, z pamięci. *Synon.* usunąć, wypędzić.

Ruina, *synon.* zwaliska, rozwaliny, gruzy, rumowiska, rudera; *w znacz. przen.* upadek, zguba. Przywieść, doprowadzić kogoś do ruiny. (Zamek) popadł w ruinę.

Rumienić się, *ob.* Zarumienić się.

Rumieniec pokrywa, oblewa, rozjaśnia twarz, zakwita, rozkwita na twarzy. Lica świeżym zakwitły rumieńcem. Dostać rumieńców, nabrać rumieńców. Oblać się rumieńcem (wstydu). *Przen.* spiec raka. Twarz oblała się purpurą. *Ob.* Kolory.

Runąć, *synon.* zwalić się, obalić się, upaść, wpaść. Gmach runął.

Runo złote — bogate łupy. Wyprawa po złote runo, szukać złotego runa (z greckiego podania o wyprawie Argonautów).

Rura. Rura do barszczu (= gamoń, niezdara, głupiec). Zmiękła mu rura (= spokorniał).

Ruszyć. Ruszaj! (= idź!). Ani rusz! (= ani zacząć nie można). Ruszyć konceptem, mózgiem, głową. Ruszyć konceptem, jak martwe cielę ogonem. Ruszyć ramionami, ruszyć koniem, ruszyć w drogę. Rzeka, lód rusza.

Ruta, rutka. Rutkę siać (= osiąść na koszu, być starą panną); zielony, jak ruta.

Rwać. Cicha woda brzegi rwie (= człowiek pozornie spokojny, w gruncie burzliwy). Boki rwać (= śmiać się do rozpuku). Gdzie krótko, tam się rwie (= biednemu nigdy się nie wiedzie). Wszystko rwie mi się w ręku (= nic mi się nie udaje).

Ryba. Niemy, milczący, jak ryba; zdrów, jak ryba. Jak rak świśnie, ryba piśnie (= nigdy). Łowić ryby przed niewodem (= zgóry obliczać przyszłe niepewne zyski). Łowić ryby w mętnej wodzie (= korzystać samolubnie z zamieszania). Grube ryby (= osoby znaczne, bogate). Ja do zgody, jak ryba do wody (= bardzo chętny). Ja tu żyję, jak ryba bez wody (= żyć nie mogę). To mądra ryba! (= chytry człowiek). Na powietrzu ryby łowić (= wszystko robić naopak). Wiele wody, a ryb mało (= wiele gadaniny, a mało treści). Ryby i dzieci głosu nie mają (= dzieci nie powinny wtrącać się do starszych). Żywe ryby zjadać (= kłamać bezczelnie).

Rycerz, błędny, bez zmazy, bez skazy. Na rycerza pasować kogoś. *Iron.* rycerz przemysłu, rycerz hazardu. *Ob.* Ostrogi.

Rychły, *synon.* 1) wczesny, 2) prędki.

Rydz. Czerstwy, jak rydz. Lepszy rydz, niż nic. Czerwony, jak rydz. Zdrów, jak rydz.

Rygor, wojskowy, szkolny. Rygor zaprowadzić. Poddać się (lub kogoś) rygorowi (prawa). *Synon.* karność (dyscyplina).

Rym dobrać, rymy składać, dobrać słowo do rymu, składać się do rymu.

Rynek zalać czemś (towarem), na rynek rzucić coś (towar). Znaleźć, otworzyć komuś (nowy) rynek zbytu dla jakiegoś towaru. Rynek pieniężny, wszechświatowy.

Rynna. Trafić z deszczu pod rynnę (= unikając małej przykrości, narazić się na wielką).

Rys, charakterystyczny, znamienny. Rysy twarzy, rysy charakteru. Rysy występują wyraźnie, zacierają się. Rysy uwydatnić. *Synon.* cecha, zarys (kontur).

Rywalizować—współzawodniczyć, współubiegać się z kimś, walczyć o lepsze. Dwaj poeci rywalizują ze sobą.

Ryza. Trzymać w ryzie (= w rygorze). Z ryzy wystąpić. *Synon.* kluba, karby.

Rzadki, rzadko. Rzadki las, płyn, rzadkie włosy, rzadki wypadek, rzadka mina. *Antyt.* gęsty, częsty. Rzadko kiedy, rzadko gdzie, rzadko kto i t. p.

Rząd, rządu; *synon.* władza, zwierzchność, rządy; *synon.* panowanie. Silny rząd zaprowadzić, rząd obalić, zmienić rząd (formę rządu). Rządy objąć, zagarnąć, uchwycić, komuś wydrzeć, sprawować, złożyć, komuś oddać, na kogoś przelać. Do rządów dojść, dorwać się, rządów komuś ustąpić, utrzymać się przy rządach. Wdawać się w rządy. Mieć nad kimś swe rządy. *Przen.* Ster rządów uchwycić, ująć (silną dłonią), wypuścić z rąk. Być u steru, ster dzierżeć.

Rząd, rzędu. Rząd topoli, dorożek. Dwa dni z rzędu. Postawić kogoś w rzędzie czegoś (np. pierwszorzędnych potęg, uczonych). *Błędnie* *pod rząd *zam.* zkolei, pokolei, rzędem. *Synon.* szereg, łańcuch, pasmo, kolej. Hotel pierwszego rzędu. *Synon.* stopień, klasa.

Rządny dom, rządne państwo, rządny gospodarz. *Synon.* gospodarny, porządny, dobrze rządzony.

Rządzić czemś, *synon.* władać, kierować czemś.

Rzecz wyłuszczyć. Do rzeczy przystąpić, wrócić, od rzeczy odstąpić, odchodzić. Brać rzecz bezstronnie. Niestworzone rzeczy (*ob.* Androny) wygadywać, rozpowiadać, pleść. To nie moja rzecz. Rzecz dzieje się w Warszawie. Mieszać się do cudzych rzeczy. Śliczne rzeczy! Piękna, straszna, wesoła, wielka, djabelna rzecz. Cała rzecz w tem! W rzeczy, w samej rzeczy. Mówić do rzeczy, nie do rzeczy. Człowiek do rzeczy (= rozsądny). Tak dalej rzecz swą prowadził. Stosownie do rzeczy. Znać się na rzeczy. *Synon.* sprawa, przedmiot. Przejść na rzecz czyjąś (= na własność). Na rzecz czyjąś coś zbierać i t. p. (= na korzyść).

Rzeczywistość, nieubłagana, twarda, naga. Żelazna ręka rzeczywistości dotyka kogoś, rozwiewa marzenia, zdziera z czegoś zasłonę. Marzenia, nadzieje rozbijają się o twardą rzeczywistość. Rzeczywistość zadaje kłam czemuś (obietnicom, słowom, marzeniom).

Rzeczywisty, *synon.* istotny, prawdziwy, (realny).

Rzeczywiście, *synon.* istotnie, prawdziwie, w samej rzeczy.

Rzeka, bystra, wartka, wezbrana, toczy

swe nurty, wzburzone (rozhukane) fale, wzbiera, przybiera, występuje z łożyska (z koryta, z brzegów), wylewa, zalewa okolicę, opada, wraca do swego koryta, wypływa skąd, wpada dokąd, wlewa swe wody dokąd, wije się (wężykowato). Miasto leży nad rzeką. *Błędn.* na rzece. Rzekę przebyć wpław, wbród, przepłynąć. *Przen.* Rzeka łez, krwi, rzeka ludzi.

Rzemienny. Jechać rzemiennym dyszlem (= wstępując po drodze do różnych miejsc).

Rzemień. Nie gryź rzemienia (=nie rób rzeczy niemożliwej do zrobienia). Ma gębę z dobrego rzemienia (= jest wygadany). Nie idzie o rzemień, ale o całą skórę (= nie o drobiazg, ale o rzecz ważną).

Rzemyk. Nie wart rozwiązać rzemyka u trzewików jego (Mat. I, 7. Jan I, 27). Od rzemyka do konika (=od drobnej kradzieży do dużej).

Rzep. Trzymać się, jak rzep psiego ogona (= nieodstępnie, natrętnie).

Rzeski, rzeźwy, *synon. ob.* Żywy, ruchliwy. Rzeska starość.

Rzeź, *synon.* mord, zabójstwo, wycięcie, zabicie. Wydać kogoś, prowadzić na rzeź; iść na rzeź. Rzeź urządzić. Uniknąć ogólnej rzezi, ocaleć z rzezi. Bydło na rzeź. Rzeź niewiniątek.

Rzęsisty, deszcz, łzy, oświetlenie. *Syn.* obfity, gęsty.

Rzucać (rzucić), *synon.* miotać, ciskać, walić, grzmotać, szastać. Rzucić postrach, podejrzenie, klątwę, obelgę, plamę; rzucić myśl, projekt. Choroba rzuciła się na płuca, na mózg. Rzucić się na kogoś, do czegoś, np. do jakiegoś przedsiębiorstwa. Rzucać się, jak mucha w ukropie. Rzucić się, jak długi; rzucać się, jak opętany. Rzucić się komuś do nóg, na szyję, w objęcia. Rzucić się w przepaść (= skoczyć). Rzucać kule, pociski, kotwicę. Rzucać pieniądze albo pieniędzmi. Rzucać komuś coś pod nogi (z pogardą lub poddając się). Rzucać okiem, wzrokiem; rzucać okiem wstecz. Rzucać światło, rzucać cień, rzucać na kogoś cień podejrzenia, hańby. Rzucać komuś coś w oczy (= wyłuszczać). Rzucać komuś rękawicę (= wyzywać do walki). Rzucać kość niezgody (= dawać powód do kłótni). Rzucać most, rów, okop, szaniec. Rzucać myśl, projekt, uwagę, szkic, rzucać coś na papier. Rzucać losy, kości. Rzucać broń (= poddawać się). Rzucać pioruny, piorunami (= kląć). Rzucać kogoś, coś albo kimś, czemś (= przerzucać z miejsca na miejsce. Rzucać się do ucieczki, w pogoń, naprzód, wtył, na ratunek, do oręża, do broni, do pracy, w ogień, do wody. Krosty rzuciły się na ciele, rdza na zboże. Krew rzuciła się z nosa, łzy z oczu.

Rzut. Na pierwszy rzut oka coś poznać, wydaje się i t. p.

Rzym, *omów.* wieczne miasto (już u Tybulla), gród Romulusa. Być w Rzymie i nie widzieć papieża. Rzym — Stolica Apostolska. Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu. Gdzie Rzym, gdzie Krym, gdzie karczmy bahińskie? (=co to wszystko ma wspólnego z sobą?).

S.

Sadło. Sadła komuś zalać (za skórę) (= dokuczyć komuś). Sadła komuś utoczyć. Udusić się we własnem sadle. Obrastać w sadło. Głupi, jak sadło. Kto ma sadło, temu snadno. Chodzi, jak pies, kiedy zje sadło (= wstydzi się popełnionej winy). Czuje pies sadło (= przewiduje zysk, korzyść).

Sadzić. Sadzić coś (drzewa, kwiat), *synon.* zasadzać. Sadzić konceptami, przekleństwami (= powtarzać bezustanku). Sadzić się na coś (= wysilać się, kusić się).

Salon polityczny, artystyczny prowadzić (= przyjmować często polityków, artystów).

Samobójstwo popełnić, samobójstwa dopuścić się, skończyć samobójstwem. Zamach samobójczy. *Omów.* Targnąć się (wykonać zamach) na własne życie, odebrać sobie życie, śmierć sobie zadać, zginąć z własnej ręki.

Samodzielność okazać, na samodzielność zdobyć się, samodzielność utracić. *Przen.* stanąć na własnych nogach.

Samotność komuś cięży, przykrzy się. Samotności szukać, pędzić dni w samotności. Samotność—mędrców mistrzyni (Mick.). Samotność czyjąś dzielić.

Samowola. Wyjąć kogoś z pod samowoli czyjejś. Samowolę czyjąś ukrócić.

Satyra uszczypliwa, zjadliwa. Biczem satyry chłostać kogoś.

Satysfakcja — 1) zadośćuczynienie. Dać komuś, wziąć sobie satysfakcję, żądać od kogoś, poszukać sobie satysfakcji. 2) — zadowolenie. Sprawia mi to satysfakcję.

Sąd. 1) *Synon.* zdanie, mniemanie. Sąd sobie o czemś wyrobić, sąd o czemś wydać. Zdać się na czyjś sąd. Sąd wytrawny, trafny. 2) — sądzenie sprawy. Sąd polubowny, honorowy, cywilny, karny, wojskowy, doraźny. Pozwać kogoś do sądu, oddać kogoś pod sąd. Wytoczyć sprawę przed sąd (przed kratki sądowe), przed sąd opinji publicznej (przed forum publiczne). Sąd nad kimś złożyć, uczynić. Przed swój sąd pociągnąć kogoś. Bez sądu potępić kogoś. Stanąć (stawać) przed sądem. Po sądach wodzić się, włóczyć się z kimś. Sądy sprawować, zasiadać w sądzie. On już na Boskim sądzie (= nie żyje). *Synon.* trybunał. 3) — wyrok. Sprawiedliwe sądy Boże. Sąd Salomonowy (= mądry).

Sądny. Czekać do sądnego dnia (= bardzo długo). Sądny dzień (= zamieszanie, zamęt, straszna chwila).

Sądownictwo wykonywać, sprawować nad kimś. Sądownictwu czyjemuś podlegać. Przejść pod sądownictwo czyjeś.

Sąsiedni *synon.* przyległy, ościenny, bliski.

Scena. 1) — widownia. Wystąpić na scenę, występować na scenie, zejść, ustąpić ze sceny. 2) — awantura, zajście. Gwałtowna scena wywiązała się, rozegrała się między kimś. Scenę komuś zrobić, sceny wyrabiać, wyprawiać.

Schadzka, umówiona, tajna. Dać, wyznaczyć komuś schadzkę. Udać się na schadzkę, miewać z kimś schadzki. Umówić się o schadzkę.

Schwycić, *synon.* pochwycić, ująć, złapać, porwać.

Schyłek dnia, życia, stulecia (= zbliżający się koniec).

Sedno. Trafić w (samo) sedno (rzeczy).

Sejm zbiera się, zasiada. Sejm zwołać, zebrać, złożyć, otworzyć, zagaić, odbywać, limitować, zawiesić, odroczyć, zerwać. Limita sejmu. *Synon.* parlament, izba (poselska, deputowanych).

Sekret — tajemnica. Sekret komuś zalecić, powierzyć; pod sekretem komuś coś powiedzieć. Sekret zachować, sekretu dochować, w sekrecie coś zachować, trzymać. Sekret zdradzić, wydać, z sekretu wydać kogoś. Sekret się utrzyma.

Sekundować komuś (= pomagać, sprzyjać), być sekundantem. Niech ci Bóg sekunduje!

Sen, mocny, twardy, kamienny, głęboki, lekki, czujny, spokojny; sen wieczny, nieprzespany. Sen (senność) morzy, ujmuje, obejmuje kogoś, mroczy komuś oczy, klei powieki; pierzcha z powiek, odbiega kogoś; na sen się zbiera komuś. Dać komuś, wziąć na sen. Zapaść w sen (głęboki). Sen przezwyciężyć, odpędzać, spędzać z powiek. Snem (głębokim, wiecznym) ujęty, złożony, pogrążony we śnie. Snem morzyć, we śnie pogrążyć kogoś. Do snu kogoś ułożyć, ukołysać. Sen komuś odbierać, płoszyć z powiek; sen czyjś przerwać, ze snu zbudzić kogoś. Ze snu zerwać się, ze snu wybić się (lub kogoś). Przez sen gadać, płakać, jęczeć. *Synon.* uśpienie, drzemka, śpik. *Przenośnie:* spoczywać w objęciach Morfeusza. Sen — marzenia senne. Mieć przyjemne, przykre, straszne sny. Widzieć coś we śnie. Sny wykładać, tłumaczyć, wierzyć w sny. Sen pryska. Pamiętać, jak przez sen. Szczęście, młodość przeminęły, jak sen. Sen mara, Bóg wiara. Zdawało mi się, że to sen.

Senność bierze, morzy, opada kogoś; *ob.* Sen.

Sens czegoś uchwycić, ująć, wyjaśnić, wytłumaczyć. *Synon.* znaczenie.

Serce, czułe, wylane, gorące, oschłe, twarde, kamienne, zatwardziałe, nieczułe, zimne, mężne, szlachetne, wspaniałe, otwarte, przejęte wdzięcznością, radością i t. p. Słuchać czegoś z biciem serca. Jakby mu nóż wraził w serce (= dotknął go boleśnie). Z pod sercabym sobie wyjął, a jemu dał. Nosić coś na sercu. Kochać kogoś z całego serca. Przypaść komuś do serca. Serce nie sługa, nie zna, co to pany. Nakłonić do kogoś swe serce. Czuć coś w głębi serca. Człowiek bez serca. Dobre serce, dobroć serca. Stracić serce do kogoś. Mieć kogoś, coś w sercu. Z serca, od serca, przyjaciel od serca. Rządzić się sercem. Proszę całem sercem. Psuć komuś serce. Zacne, prawe serce. Mężne, lwie serce. Zajęcze serce (= tchórzostwo). Pani jego

serca (= ukochana). Serce bije, uderza (spokojnie, gwałtownie); serce wzbiera uczuciem, rośnie, skacze (z radości), pęka, ściska się, krwawi się (z żałości), kraje się (z litości); serce (skorupa lodowa serca) taje, mięknie (jak wosk), rwie się do czegoś, ciągnie do kogoś. Serce komuś rozdzierać, zakrwawić, zranić, przeszyć (boleścią); napawać czyjeś serce czemś (żalem, zazdrością, goryczą). Zadrżeć w głębi serca, przyznać w skrytości serca. Ból przeszywa, ściska, przygniata serce. Do serca coś wziąć (= zmartwić się z powodu czegoś); mieć coś na sercu. Kamień spada komuś z serca. Uczucie jakieś z serca wyrugować. Ulżyć swojemu sercu (przez wyznanie, łzy, wybuch gniewu i t. p.). Serce (przychylność) do kogoś mieć, stracić. Czyjeś serce pozyskać, zjednać sobie, zdobyć (szturmem), podbić, ku sobie pociągać; czyjeś serce utracić. Za serce chwytać, ująć kogoś; do serca komuś przemawiać. W sercu swem wyryć czyjeś słowa. Do serca przycisnąć, przytulić, przygarnąć kogoś. Serce komuś otworzyć. Serca (otuchy) dodać komuś. Co w sercu, to na języku. Z obfitości serca usta mówią (Mat. XII, 34; Łuk. VI, 45). Pociąg serca, głos serca.

Sęk. W tem sęk (= trudność). Zadać komuś sęk (= klin wbić w głowę). Jechał go sęk (= niech go licho porwie).

Sfera — środowisko. Wyjść ze swej sfery; pozostać w swej sferze; człowiek z innej sfery; zakres (działania, wiadomości i t. p.). Rozszerzyć sferę swych wiadomości.

Siać niezgodę (ziarno niezgody), plotki, nieprzyjaźń, nienawiść, zazdrość, waśni, trwogę, wieści. Siać rutkę (= być w staropanieństwie). *Synon. ob.* Szerzyć.

Siano. Sianem się wykręcać, wywijać (= uchylać się od czegoś pod błahemi pozorami). Leży pies na sianie, sam go nie zje i krowie nie da (= nieużyty, samolub). Zajechało mu to, jak fura siana w głowę (= wbił sobie w głowę). Mieć siano w głowie (= być głupim).

Sidła zastawić, nastawić na kogoś; w sidła uwikłać, zaplątać kogoś. Wpaść w sidła, ułowić się, złapać się, uwikłać się we własnych sidłach. *Przen. zam.* zasadzka, podstęp. *Porówn.* sieć, matnia, wniki, pułapka, wędka, dołki.

Sieć wiązać. Sieci na kogoś zarzucić, zapuścić. Złowić się we własnej sieci; dostać się, wpaść w sieci czyjeś. W sieci uwikłać, zaplątać, omotać kogoś; siecią kogoś zagarnąć, z sieci nie wypuszczać kogoś. W sieci szamotać się. Z sieci wywikłać się, wyrwać się. *Synon.* matnia, obieża. *Porówn.* sidła, wniki, pułapka, wędka.

Siedziba. Siedzibę swą założyć gdzieś, obrać sobie. *Synon.* siedlisko (rezydencja); *przen.* gniazdo (sobie gdzieś usłać).

Siedzieć w domu, kamieniem, w kucki, z założonemi rękami, na lodzie. Siedzieć, jak na szpilkach, jak na rozżarzonych węglach, jak mysz pod miotłą. Siedzieć nad książką, nad robotą; siedzieć na pieniądzach, na gruncie, na majątku; siedzieć komuś na karku, u kogoś w kieszeni. Wiedzą sąsiedzi, jak kto siedzi.

Siekiera. Spadła mu siekiera z toporzyska w rzekę (= doznał niepowodzenia). Powietrze ciężkie, choć siekierę powiesić. Zła siekiera nigdy nie zginie (= złego nikt nie chce brać). Najgorsza siekiera u kowala (= wytwórca nigdy nie ma swego wyrobu na osobisty użytek). Jak siekierą wyrąbał (= wyłożył dobitnie). Od siekiery (= niezręczny, niezgrabny). Bieda, choć siekierą rąbać (= wielka bieda). Siekiera utonęła (= wieść przepadła o czemś). Wydrzeć komuś siekierę z ręki (= rozbroić go).

Sierść wyłazi, lenieje. Sierść najeżyć. Znać po sierści.

Silny, *synon. ob.* Mocny. Silny jak dąb.

Siła, fizyczna, moralna, odporna, zbrojna; siła charakteru. Siła przed prawem. Praca nad siły. Siła wzmaga się, siły nie dopisują. Siły natężać, wytężyć, zebrać. Siły (zbrojne) ściągać, gromadzić, koncentrować. Z siłami obliczyć się, obrachować się. Czuć się na siłach. Sił swoich doświadczyć. Wszelkich sił dołożyć, ostatnich sił dobyć. Siły swe rozproszyć, siły (rozproszone) skupić, zebrać. Użyć siły. Rozporządzać siłą (zbrojną, znaczną). O własnej sile coś uczynić. Własnym siłom kogoś pozostawić. Znajdować się w pełni sił, w sile wieku. Siły (swe fizyczne) wyczerpać, sterać, stargać, nadwątlić, wycieńczyć, nadwerężyć, poderwać, marnować. Podupaść na siłach, opadać z sił. Do sił przychodzić, powracać; wzmagać się na siłach, sił nabrać, siły odzyskać, (nadwątlone) pokrzepić. Sił komuś dodać; siłę w ko-

gość tchnąć; w siłę uzbroić kogoś (lub się). Z całej siły, z całych sił, ze wszystkich sił. Umrzeć w sile wieku. Siła, jak u komara. Nad siłę, siłą. To przechodzi moje siły. Siła wyższa. *Synon. ob.* Moc.

Siodło. Z siodła kogoś wysadzić (ze zwyczajów turniejowych) (= wyprzeć ze stanowiska). Trzymać się dobrze w siodle (także *przen.* = mocno się trzymać na stanowisku).

Siwizna—siwe włosy. Głowa, włosy przyprószone siwizną.

Skala—podziałka (w termometrze i t. p.), poziom, miara, zakres. Skalę czegoś (wymagań, wykształcenia) podnieść, obniżyć. Na większą skalę (= w wyższej mierze, w szerszym zakresie).

Skarb, nieprzebrany, niezmierny, nieoszacowany. Skarby zbierać, gromadzić. Za żadne skarby świata czegoś nie uczynić. Skarb publiczny (fiskus). Zabrać coś na skarb (= skonfiskować). Skarb zasilić, wycieńczyć.

Skarga, głośna, cicha, żałosna, słuszna. Skargę zanieść, podać na kogoś, do kogoś (do sądu); skargę czyjąś oddalić. *Porówn.* powództwo. Skargi (żale) rozwodzić, szerzyć.

Skarżyć (oskarżyć, zaskarżyć) kogoś o coś do sądu, przed kimś (przed ojcem i t. p.). Skarżyć się komuś (do kogoś, przed kimś) na kogoś, na coś. *Synon.* narzekać, żalić się, utyskiwać, biadać na coś, ubolewać nad czemś.

Skąpić, *synon.* kutwić, dulfić, liczyć grosze. Skąpić czegoś, *synon.* żałować czegoś (komuś lub sobie); *przen.* od ust odejmować coś, żałować sobie czegoś.

Skąpiec, brudny, nieużyty. *Synon.* kutwa, sknera, żminda, skrobek, dusigrosz, liczykrupa; Harpagon (z komedji Moljera „Skąpiec").

Skład, *synon.* budowa. Wchodzić w skład czegoś. Bez ładu i składu. Skład węgli i t. p. Skład urządzić, otworzyć. Mieć, trzymać coś na składzie.

Składać, *ob.* Złożyć.

Składka, dobroczynna, dobrowolna, groszowa. Składkę wnieść, zapłacić, uiścić. Składki zbierać. Ze składek powstać.

Skłonność do czegoś odzywa się w kimś, ciągnie kogoś. Czuć skłonność do czegoś. Wyjawiać złe skłonności.

Skonstatować — stwierdzić, sprawdzić (fakt i t. p.).

Skorupa. Zasklepić się, jak ślimak w skorupie.

Skory do czegoś (np. do usług), *synon. ob.* Prędki.

Skowronek dzwoni. *Omów.* śpiewak wiosny, śpiewak Matki Boskiej.

Skóra, skórka. Skóra podziurawiona, gruba. Skóra cierpnie na kimś (z przerażenia). Skóra kogoś świerzbi (= naraża się na obicie). Skórę zedrzeć z kogoś, ze skóry kogoś obedrzeć, obłupić. Ze skóry ledwie nie wyskoczy (z niecierpliwości). Chodzi o czyjąś skórę. Skórę swą narażać, skóry nadstawić. Skóry swej bronić. Za skórę komuś (sadła) zalać, nalać (= bardzo dokuczyć), zaleźć komuś za skórę. Dać komuś, dostać w skórę. Skórę komuś wygarbować, wyłoić, wywałkować, wytrzepać, wyłatać, wykropić, wytartarować *(ob.* Zbić kogoś). Skóra i kości (= bardzo chudy). Nie spisać czegoś na wołowej skórze (= bardzo dużo). Wilk w owczej skórze (= obłudnik). Skóra niewarta wyprawy (= rzecz niewarta zachodu); wleźć w swoją, czyjąś skórę, wyleźć ze swojej skóry. Zmieniać skórę (= zmienić charakter). Do skóry (= do żywego). Oberwać po skórze, do trzeciej skóry, do żywej skóry (= wyzyskiwać, krzywdzić). Znać kogoś po skórze (= z powierzchowności). Czuć przez skórę (= domyślać się). Siedzi pod figurą, a ma djabła za skórą (= obłudnik). Nie chciałbym być w twojej skórze. Chodzić, jak nie w swojej skórze (= czuć się nie swój). Nie ośla na mnie skóra (= nie jestem nieczuły na plagi). Przepijać skórę niedźwiedzia, który jest jeszcze w lesie, albo: jeszcze skóra na baranie, a już kuśnierz pije na nią (= zawczasu liczyć na spodziewane, a niepewne zyski). Skóra, skórka na buty (= nicpoń).

Skręcić kark — rozbić się śmiertelnie. *Przen.* doznać zupełnego niepowodzenia. Skręcić łeb jakiejś sprawie (= udaremnić ją, pogrzebać). Skręcać się z bólu, w kłopotach (= wić się).

Skrucha, *synon.* żal (za grzechy). Skruchę wzbudzić w sobie, uczuć, udawać.

Skrupić. Na jednym się zmiele, na innym się skrupi (= odpowie niewinny).

Skruszyć czyjąś potęgę, pęta. *Synon.* zła-

mać, przełamać, zdruzgotać, zerwać, stargać.

Skrzydło. Skrzydła rozwinąć do lotu, wzbić ku niebiosom. Skrzydłami trzepotać. Unosić się na skrzydłach wyobraźni. Skrzydła Ikara (z greckiego podania o Dedalu i Ikarze). Skrzydła sobie opalić. Skrzydła opuścić. Białe skrzydła niewinności zbrukać. Skrzydła komuś przypiąć, złamać, podciąć; skrzydeł komuś przyciąć. *Ob.* Lot. Pod czyjeś skrzydła (opiekę) uciekać się, tulić się. Skrzydła swe nad kimś rozpostrzeć; wziąć kogoś pod swe skrzydła opiekuńcze. Mknąć na skrzydłach fantazji, pieśni. Strach dodał mu skrzydeł (= popędził do biegu). Opadły mu skrzydła (= stracił fantazję). Skrzydło (wojska), lewe, prawe; rozwinąć, czyjeś otoczyć.

Skuteczny, środek, sposób, staranie. *Synon.* pomocny.

Skutek, pożądany, pomyślny, niepożądany, opłakany, nieoczekiwany, niezawodny, niewątpliwy, pewny, natychmiastowy, wręcz przeciwny. Skutki nieobliczone, nieobrachowane. Skutek wypływa, wynika z czegoś, następuje, odzywa się, nie daje na siebie czekać, nie omieszkał nastąpić, uwieńczył coś (starania i t. p.). Skutek pociągać za sobą, sprawić, wywrzeć, wywołać, wydać, osiągnąć, odnieść. Skutki przewidywać, złe skutki zażegnać, odwrócić; skutkom zaradzić, zapobiec. Skutków czegoś doznać, doświadczyć na sobie. Dojść do skutku, przywieść, doprowadzić coś do skutku (= uskutecznić). Aż do skutku coś czynić, stosować (jakiś środek). Brzemienny w skutki (fakt, krok, postępek i t. p.). *Synon.* następstwo, wynik, wypływ, wpływ, rezultat, efekt. *Przen.* owoc, plon, żniwo, np. doczekać się owoców (plonu) swej pracy; gorzkie owoce (= smutne skutki). *Antyt.* przyczyny i skutki.

Słabość okazać względem kogoś. *Synon.* niemoc, bezsilność, bezwładność, wątłość, choroba.

Słaby, *synon.* wątły, mdły, bezsilny, nikły, chory. Słabe zdrowie, słaba wymówka.

Słać pościel, gniazdo, dywan. Słać prośbę pod czyjeś nogi. Słać most, drogę. Słać się komuś do nóg. Sanna się ściele.

Sława. *Synon.* 1)—chwała, rozgłos, wziętość. Sława wiekopomna, pośmiertna, rozgłośna, wielka. Sława Herostrata (który dla wsławienia się spalił świątynię Diany Efeskiej). Sława zabrzmiała, rozbrzmiewa, rozchodzi się (po świecie), jaśnieje, idzie wślad za kimś, za czemś, dostaje się komuś, wieńczy kogoś, towarzyszy komuś, niebios tyka. Sławę zdobyć; sławy dobić się, zażywać, okryć się (wiekopomną) sławą; sławę czyjąś zaćmić (większą sławą). Sławę czyjąś głosić, rozgłaszać, szerzyć. Sławy komuś przysporzyć. *Przen.* blask, aureola sławy (otacza czyjąś skroń); wieniec sławy (zdobyć, włożyć na skroń czyjąś), wawrzyn, laur (włożyć na skroń, otoczyć skroń wawrzynem). 2)—dobre imię, cześć, reputacja. Sława nieskazitelna, dobra. Sławę czyjąś szarpać, swoją zaszargać, czyjejś (dobrej) sławie uwłaczać.

Sławny, *synon.* słynny, znakomity, głośny, rozgłośny, znany. Sławny malarz, poeta.

Słoma. Słomę młócić (= o czczej gadaninie).

Słomiany. Słomiany ogień (= chwilowy zapał). Lepszy żywot słomiany, niż jedwabna śmierć (= byle jaki, choć najgorszy). Lepsza słomiana zgoda, niż złoty proces (= byle jaka). Słomiany wdowiec, słomiana wdowa.

Słoń. Ciężki, gruby, jak słoń. Słoń w składzie porcelany (= człowiek, który ciągle coś tłucze i wywraca).

Słońce świeci, grzeje, dopieka, przypieka, praży, operuje, wschodzi, zachodzi, zbliża się ku zachodowi, przeziera przez chmury, wstępuje w znak Raka (z początkiem lata). Na słońcu wygrzewać się, słońce komuś zasłaniać. *Przen.* grzać się w słońcu czyjegoś szczęścia, czyjejś łaski). Porwać się z motyką na słońce (= podjąć wielkie zadanie, przechodzące o wiele nasze siły). Szukać plam na słońcu (= wszystko ganić). Nim słońce wejdzie, rosa oczy wyje (= szczęście przyjdzie za późno). Nic nowego pod słońcem. (Ecclesiastes I, 9. Gutzkow, Uriel Acosta, słowa Ben Akiby). To pewne, jak słońce na niebie.

Słowik wybija, wywodzi swe trele. *Przen.* śpiewak miłości.

Słowo (słówko), *synon.* wyraz. Słowo wymowne, gorące, ciepłe, zimne, chłodne, obojętne, puste, czcze. Słowo czyjeś rozbrzmiewa; słowo (słówko) wymknęło się, wyrwało się komuś. Słowa uwięzły komuś w gardle, zamarły na czyichś ustach. Sło-

wo rzec, wyrzec, powiedzieć; słowo (słówko) dorzucić. Powiedzieć ostatnie słowo; mieć ostatnie słowo. Słówko pisnąć. Kilka słów z kimś zamienić. Marnego, złego, dobrego słowa komuś nie powiedzieć, od kogoś nie usłyszeć. Pięknemi słowami łudzić, uwodzić kogoś. Łapać kogoś za słówka, wyciągać kogoś na słówka, czepiać się słów. Mądrej głowie dość dwie słowie. Nie da sobie słowa powiedzieć. Od słowa do słowa. Powiedzieć coś w dwu słowach. Co do słowa. Zwymyślać kogoś od ostatnich słów. Słowem, jednem słowem. Do słowa przyjść, dojść; nie dopuścić kogoś do słowa (*germ.* *słowo komuś oddać, odebrać, *zam.* głos). Słowa cedzić przez zęby. Każde słówko ważyć; liczyć się ze słowami. Przyoblec coś (np. swoją myśl) w słowa. Głosić słowo Boże. Wierzyć komuś na słowo; słowu czyjemuś (obietnicy czyjejś) zawierzyć. Słowo komuś dać, złamać, cofnąć; słowa dotrzymać; w słowie uiścić się; wywiązać się ze słowa; stawić się na słowie. Wziąć kogoś za słowo; uwolnić kogoś od słowa; zwrócić komuś słowo. Ufać komuś na słowo. Związać się słowem. Być z kimś po słowie (o narzeczonych). Spełnić się co do słowa (co do joty). Słowo w słowo coś powtórzyć. Słowo się rzekło, kobyła u płotu (= com przyrzekł, tego dotrzymuję). A Słowo stało się ciałem! (Jan I, 14) (wyraz wielkiego zdumienia lub przerażenia).

Słuch, bystry, przytępiony. Słuch natężać. Słuch drapać (o przykrych dźwiękach). Idą o czemś słuchy (= pogłoska). Cały w słuch się zamienił (= słucha z wielką uwagą).

Słup. Koń staje słupem. Słupem stanąć, w słup się obrócić. Oczy postawić w słup. Mówić, jak do słupa. Milczeć, jak słup. W słup soli się zamienić.

Słuszność wymaga czegoś. Słuszność komuś przyznać, oddać; słuszność czegoś stwierdzić. *Synon.* sprawiedliwość, racja.

Słuszny, *synon.* sprawiedliwy. Słuszna uwaga; słuszne zdanie, słusznego wzrostu (= dużego).

Służba, wierna, ciężka, uciążliwa. Służbę u kogoś znaleźć, przyjąć, pełnić, sprawować, rzucić; służbę komuś wypowiedzieć, wymówić. Na służbę do kogoś zgodzić się, przystać; w czyjąś służbę zaciągnąć się. Ze służby kogoś uwolnić, odprawić, wydalić, usunąć; ze służby wylecieć. Poświęcić się czyjejś służbie. Służby (= usługi) swoje komuś ofiarować. Służbę (= służących, czeladź) utrzymywać, oddalić. Służba wolność traci. Psia służba (= ciężka).

Służyć do czegoś (ku czemuś), na coś; (*rusyc.* *dla czegoś); służyć za coś, jako coś, np. za lokaja; (*rusyc.* *służyć czemś; *rusyc.* *służyć w pokarm, *zam.* na pokarm). Służyć komuś, u kogoś. Służę panu ogniem i t. p. Służyć do krów, do drobiu, za kucharkę, za młodszą, w piechocie, w artylerji, przy ułanach, do stołu, ojczyźnie, Bogu do mszy. Zdrowie, nogi, serce mi służy. Służy mi czas, szczęście, lata. *Synon.* zdać się, przydać się na coś (= służyć na coś, do czegoś). Służyć Bogu, djabłu.

Smak, wykwintny, wytworny, delikatny, zepsuty, gruby. Do smaku komuś przypaść, trafić. Nie w smak coś komuś poszło. Nabrać smaku do czegoś. Smak sobie wyrobić. Obyć się smakiem (= nie dostać tego, na co się ostrzyło apetyt). *Synon.* gust.

Smok. Pije, jak smok.

Smolić. Kocioł garnkowi przymawia, a sam smoli.

Smoła. Czarny, jak smoła. Przylepił się, jak smoła. Smołę ma w ręku (= skłonność do kradzieży). Smoła mu z oczu kapie (= ma czarne oczy).

Smorgoński akademik, gagatek (= niezgrabjasz, niezdara, nieuk).

Smucić się, *synon.* martwić się, gryźć się, frasować się, brać coś do serca. Niech się siwa smuci (—a my bądźmy weseli).

Smutek, głęboki, rozlany na twarzy; smutek ogarnia, nęka, pożera kogoś. Smutek okazywać, odpędzać, rozpraszać; smutek czyjś podzielać. W smutku kogoś pogrążyć; smutkiem kogoś napawać. *Synon.* zmartwienie, zgryzota, frasunek, strapienie, boleść, rozpacz. *Przen.* kielich goryczy (spełnić, oddalić od kogoś).

Smutny, *synon.* zasmucony, stroskany, zmartwiony, przygnębiony, przybity, znękany, zrozpaczony, strapiony, markotny, posępny, ponury. *Antyt.* wesoły.

Smycz. Prowadzić kogoś na smyczy (= powodować nim).

Snuć myśli, marzenia; wysnuwać wnioski.

Sobotnim ściegiem na niedzielny targ — aby prędzej, byle jak.

Sok krąży w czemś. Soki z czegoś wyciągać, czerpać, wysysać.

Sokoli lot (= bystry). Sokole oko, sokoli wzrok.

Sos. Podlać coś jakimś sosem, *przen.* — przyprawić, zmienić na jakiś sposób. Być w złym sosie (= humorze).

Sowa. Nosić sowy do Aten (= czynić coś niepotrzebnego). Z pustej stodoły rade lecą sowy (= pustka w głowie).

Sowity — suty; *synon. ob.* Bogaty. Sowita nagroda, zapłata.

Sójka. Wybierać się, jak sójka za morze (= guzdrać się długo).

Sól. Soli dosypać, solą posypać. Być komuś solą w oku (*porówn.* 4 Mojż. XXXIII, 55 = bardzo niemiłym). Zjeść z kimś beczkę soli (= być bardzo zażyłym). Przyjąć kogoś chlebem i solą. Wychodzić naprzeciw kogoś z chlebem i solą. Sól attycka.

Spać, smacznie, twardo, jak zabity, jak kamień, jak suseł, snem sprawiedliwego, na oba uszy, jak najęty. *Synon.* drzemać, spoczywać. *Omów.* być w objęciach Morfeusza. Spać snem wiecznym.

Spadać (spaść), *synon.* runąć, zwalić się, stoczyć się (po pochyłości). Coś z nieba spadło (= nieoczekiwana radość). Spaść z ambony (= mieć ogłoszone zapowiedzi). Cena spada (= zniża się). Spadać z ciała (= chudnąć). Zasłona spadła mu z oczu (= przejrzał).

Spadek (sukcesję) wziąć, objąć po kimś, dostać, objąć coś w spadku. Spadek pozostawić komuś; coś komuś w spadku pozostawić, przekazać. *Synon.* spuścizna.

Spadzisty, *synon.* pochyły, stromy, przykry. Spadzisty tor, grunt.

Spalić, *omów.* obrócić w perzynę, puścić z dymem. Spalić się; *synon.* zgorzeć, spłonąć, pójść z dymem. Spalić na panewce (= nie wystrzelić). *Przen.* nie udać się. Spalić za sobą mosty (= uniemożliwić cofnięcie się).

Spełnić życzenie, rozkaz, polecenie, wolę czyjąś, wyrok, ślub. *Synon.* wykonać, wypełnić, urzeczywistnić, ziścić coś, dopełnić czegoś. — Spełnić kielich, puhar (goryczy aż do dna); *synon.* wychylić. Spełnić się, *synon.* ziścić się, urzeczywistnić się. Marzenia, nadzieje się spełniają.

Spełzać (spełznąć) na niczem (= nie dawać żadnego rezultatu).

Spędzać czas na czemś (o zajęciu, np. na zabawie, na czytaniu); w czemś (o usposobieniu, np. w niepokoju, w bezczynności). *Synon.* przepędzać, trawić.

Spierać się, *synon.* sprzeczać się, kłócić się o coś.

Spis czegoś sporządzić, ułożyć; umieścić coś w spisie. *Synon.* wykaz, lista, rejestr, katalog.

Spisek knować (knuć), uknuć; do spisku wciągnąć, wmieszać, wplątać kogoś. Spisek dojrzewa, wybucha.

Splamić, *synon.* skalać, zmazać, skazić, zbrudzić, zabrudzić, zabrukać, powalać, splugawić.

Spocząć (spoczywać) na chwilę, na wieki. Spoczywać na różach (= żyć w spokoju i rozkoszach), na wawrzynach, na laurach (= mieć uznanie zasług). Spocząć snem wiecznym (= umrzeć). *Synon.* wytchnąć, wywczasować się.

Spoczynek, zasłużony, niezbędny. Krótki. *Synon.* wypoczynek, spokój, wytchnienie, wczas. Ułożyć się do spoczynku, udać się na spoczynek, spoczynku zażywać. Wejść w stan spoczynku, znajdować się w stanie spoczynku (= w dymisji).

Spodziewać się (czegoś); *synon.* oczekiwać czego, tuszyć sobie. Spodziewać się czegoś po kimś (= przypuszczać, że tak uczyni).

Spoglądać, *synon. ob.* Patrzeć.

Spojrzenie, bystre, czułe, słodkie, wymowne, znaczące, przelotne, omdlewające, badawcze. Dwa spojrzenia spotkały się. Spojrzenie rzucić na coś, utopić w czemś, wznieść ku komuś (błagalne) spojrzenie. Obrzucić kogoś spojrzeniem. Jednem spojrzeniem coś ogarnąć. Unikać czyjegoś spojrzenia. *Synon.* wejrzenie. *Porówn.* oko.

Spokój, głęboki, nieprzerwany. Spokój panuje, zapanował, zagościł (w sercu czyjemś). Spokój rozlewać (w naturze, np. noc rozlewa spokój); spokój wnieść do duszy czyjejś. Spokój zamącić, zakłócić, zaburzyć, zawichrzyć. Dać komuś spokój (pokój); zostawić kogoś w spokoju. Spokoju nie zaznać. Uczynić coś dla miłego pokoju. *Synon.* pokój, spokojność, cisza.

Społeczeństwo (społeczność). Społeczeństwo ludzkie. Żyć w społeczeństwie; praco-

wać dla społeczeństwa. Wyłączyć kogoś ze społeczeństwa (wiernych, kościoła). *Synon. ob.* Towarzystwo.

Sposobność, dogodna, łatwa. Sposobność darzy się, nadarza się, nastręcza się. Sposobność do czegoś upatrzyć, znaleźć, mieć (po temu), wyzyskać, ominąć, opuścić, komuś podać, nastręczyć. Ze sposobności korzystać. Sposobności zaniechać. *Synon.* chwila sposobna, okazja; *prowinc.* *zręczność.

Sposób (tryb) życia zmienić. Sposób (środek) na coś wynaleźć, wiedzieć, mieć, komuś wskazać. Wziąć się na sposób; brać się na sposoby; próbować różnych sposobów. Sposobem próby, pożyczki. W żaden sposób. Niesposób! *Przen.* droga.

Spostrzeżenie, trafne, bystre, głębokie. Spostrzeżenie zrobić, uczynić; zbierać spostrzeżenia. *Synon.* uwaga.

Spotkanie, przypadkowe, miłe, niemiłe. Na spotkanie czyjeś wyjść; spotkania czyjegoś a. z kimś unikać.

Spotwarzyć kogoś, *synon.* oczernić kogoś, rzucić na kogoś potwarz, oszczerstwo.

Spowiedź, wielkanocna, generalna. Przystąpić do spowiedzi, odbyć spowiedź. Spowiedzi słuchać. Powiem prawdę, jak na spowiedzi, jak na świętej spowiedzi.

Spowodować coś, *synon.* sprowadzić, wywołać, pociągnąć za sobą, ściągnąć (na siebie), wzbudzić (budzić), wzniecić, wszcząć, zrządzić, sprawić, osiągnąć coś, dokonać, dokazać czegoś; *rusyc.* *przyczynić coś, *doścignąć czegoś.

Spójnia, *synon. ob.* Węzeł. Spójnia duchowa.

Spółka, spożywcza, pożyczkowa, pożyczkowo-wkładowa. Spółkę zawiązać, rozwiązać. Robić coś z kimś na spółkę, do spółki. Wystąpić ze spółki. *Synon. ob.* Towarzystwo.

Spór, zacięty, nierozstrzygnięty; spór wywiązuje się, wybucha, wszczyna się, toczy się, idzie o coś, zaognia się. Spór wszcząć, toczyć, wieść (o coś), rozstrzygnąć, rozjąć, załatwić (polubownie), załagodzić, uśmierzyć. *Synon. ob.* Kłótnia.

Sprawa, zawiła, zagmatwana, prosta, łatwa, drażliwa, bieżąca, sądowa, cywilna, kryminalna (karna). Sprawę poruszyć, wszcząć, podjąć, podnieść, wznowić, rozmazywać, zbadać, roztrząsać, rozpoznać, wyjaśnić, wyświetlić, rozstrzygnąć, zagmatwać. Do sprawy przystąpić; w sprawę czyjąś wejrzeć; w cudze sprawy wdawać się, wtrącać się. Sprawę zaspać (= zaniedbać), pokpić, podrwić, pogorszyć. W sprawę jakąś kogoś zaplątać. Trudna, łatwa sprawa z kimś, z czemś. Sprawę dobrze, źle pokierować, przewlekać, skierować na inną drogę, skierować, zwrócić na drogę sądową, oddać do sądu. Sprawę wydobyć najaw, wywlec na widok publiczny. Za czyjąś sprawą. Mam z tobą sprawę. Sprawę załagodzić, załatwić (polubownie, ku ogólnemu zadowoleniu). Sprawę popierać; sprawę czyjąś porzucić; sprawę umorzyć, pogrzebać w niepamięci. Sprawę wygrać, przegrać. Zyskać kogoś dla swej sprawy. Sprawę wytoczyć komuś; wytoczyć przed sąd (przed kratki sądowe), przed forum opinji publicznej. Sprawę przywołać (w sądzie). Chodź na sprawę (= chodź Kuba do wójta!) Sprawę (rachunek) z czegoś zdać. Zdawać sobie sprawę z czegoś. Na dobrą sprawę powinnoby być tak. *Synon.* rzecz, interes, proces.

Sprawca (sprawczyni), *synon.* winowajca; *przen. zam.* przyczyna.

Sprawdzić, *synon.* stwierdzić (skonstatować). Sprawdzić działanie maszyny.

Sprawić sobie coś (lub komuś) coś (= kupić). Sprawić komuś niespodziankę, przyjemność, radość, przykrość, ból. Sprawić skutek, *synon.* wywołać, spowodować; *ob.* Uczynić. Sprawić wrażenie. Sprawić komuś baty, frycówkę, lanie.

Sprawiedliwość, surowa, karząca. Sprawiedliwość komuś oddać, komuś lub sobie wymierzyć. Sprawiedliwości stało się zadość Miecz sprawiedliwości.

Sprawiedliwy, *synon.* słuszny (wyrok, żądanie, rzecz i t. p.), prawy (człowiek).

Sprawować urząd, obowiązek, poselstwo, godność. *Synon.* piastować, zajmować, odbywać.

Sprawozdanie ułożyć, wypracować, złożyć. *Synon.* sprawa (zdać sprawę), rachunek (raport, relacja).

Sprawunek załatwić; wyjść za sprawunkami. Sprawunek komuś zlecić; obarczyć kogoś sprawunkami.

Sprężyna. Sprężynę nacisnąć, nakręcić, poruszyć. *Przen.* sprężyna działania, postępowania (= pobudka). Wszelkie sprężyny poruszać *(przen.* = użyć wszelkich sposobów, środków).

Sprostać komuś, *synon.* podołać, dorównać komuś. Sprostać zadaniu.

Sprostować błąd, *synon.* na- i poprawić.

Sprowadzić towar, książkę; *(rusyc.* *wypisać); sprowadzić nieszczęście. Sprowadzić kogoś z drogi uczciwości, cnoty, na złą drogę, na manowce. Sprowadzić wszystko do wspólnego mianownika (= wyciągać ogólny wniosek). *Synon. ob.* Spowodować.

Sprytny, *synon.* obrotny, zręczny, dowcipny. Sprytny sposobik.

Sprzeczać się o coś *synon.* spierać się, kłócić się o coś.

Sprzeczność, zasadnicza, pozorna; sprzeczność ujawnia się, występuje, okazuje się. Sprzeczność wywołać, pogodzić. Stanąć, być w sprzeczności z czemś, z samym sobą. W sprzeczności zaplątać się, zawikłać się. Sprzeczność interesów. *Synon.* przeciwieństwo. *Antyt.* zgodność.

Sprzedawać. Za com kupił, za to sprzedaję (= jakem słyszał, tak powtarzam). Psu oczy sprzedał (= jest bezczelny). Nie sprzedawaj niedźwiedzia, póki w lesie (= nie ciesz się przedwcześnie). Sprzedałby ojca i matkę (= niema dlań nic świętego). Umie kupić i sprzedać (= jest obrotny). Onaby go sprzedała (= jest obrotniejsza od niego). Umie talent swój sprzedać, albo umie się sprzedać (= pokazać się przed ludźmi).

Spustoszenie, straszliwe, zrządzić, szerzyć, roznosić, siać.

Spuścić psa z łańcucha, zasłonę na coś, spuścić z ceny, z tonu, z pychy. Spuścić żagle, kotwicę, sieci, oczy ku ziemi, uszy. Nie spuszczać kogoś z oczu albo oczu z kogoś. Spuścić łuk, sprężynę, zatrzask u drzwi, kurek, oko w pończosze. Spuścić wodę ze stawu, z rowu. Spuścić coś wodą, rzeką. Spuścić nos na kwintę (= pokornieć). Bóg nie opuści, kto się nań spuści. Spuścić się na kogoś, *synon.* polegać na kimś.

Spuścizna, *synon.* spadek. Święta spuścizna (po ojcach). Mieć, otrzymać coś w spuściźnie po kimś. Przekazać coś, komuś w spuściźnie.

Spytki. Brać kogoś na spytki (= wybadywać).

Srogi, *synon.* okrutny, barbarzyński. Sroga zima.

Sroka. Gadatliwy, jak sroka. Ciągnąć dwie sroki za ogon (*przen.* = chcieć odrazu osiągnąć podwójny cel, zamiast jeden po drugim). Nie wypadłem sroce z pod ogona (= nie jestem byle jakiego rodu).

Staczać (stoczyć) bitwę, bój, piwo, wino we flaszki; robaki coś stoczyły; *ob.* Toczyć. Staczać się (w przepaść, po pochyłości); *synon.* zsunąć się, spaść.

Stać, jak wryty (nieruchomo), jak mur (mocno), jak wół (widocznie). Stać otworem, stać na przeszkodzie, stać nad kimś (= pilnować go). Stać komuś w oczach, w pamięci, w myśli. Stać, jak kołek, stać kością w gardle komuś. Stać przy kimś, przy czemś. Stać czemś (= wspierać się). Dobrze, źle stać. Rzecz, sprawa stoi. Stać się (= zdarzyć się, przytrafić się). Stać o kogoś, o coś, *synon.* dbać o kogoś, o coś. Stać kogoś na coś (*nieosob.*); mnie na to nie stać (= nie mam środków po temu).

Stadjum, *synon.* faza, stan. Stadjum przejściowe; stadjum rozwoju. Przejść w stadjum czegoś; wyjść ze stadjum czegoś; przechodzić różne, wszystkie stadja.

Stadło, dobrane, skojarzyć.

Stałość okazać, zachować. Stałość charakteru. *Synon.* wytrwałość, stanowczość, hart, moc, wierność.

Stały. 1) *Synon.* wytrwały, stanowczy, niewzruszony, nieugięty, niezachwiany, stateczny. Stały, jak opoka. 2) *Synon.* ciągły, nieustanny, nieprzerwany, zwyczajny. Stały towarzysz; stała posada; stała cecha. 3) *Synon.* twardy, ścisły. Ciała stałe (płynne i lotne).

Stan, opłakany, niewesoły, świetny. Stan interesów, stan rzeczy. Stan (rzeczy, zdrowia, interesów) naprawić, pogorszyć; stan rzeczy zmienić. Przejść w stan (stadjum, fazę) czegoś. Stan odmienić (przez ożenek, zamążpójście). W stan małżeński wstąpić. Być w odmiennym, poważnym, błogosławionym stanie. Człowiek innego, wysokiego, niskiego stanu. Trzeci stan (=mieszczaństwo). Żyć nad stan. Wszystkie stany miały tam swych przedstawicieli. Stany sejmowe. Stany generalne; Stany Zjednoczone. Mąż stanu (= polityk, statysta). Racja stanu (= względy państwowe). Więzień stanu.

Stanowić wyjątek, różnicę, cechę; stanowić prawa. *Synon.* tworzyć.

Stanowisko, wysokie, wybitne, wpływowe, przodujące, podrzędne, skromne, nieza-

leżne, wpływowe, zachwiane. Stanowisko zdobyć, wywalczyć, wyrobić sobie, zająć, objąć, stracić, odzyskać, opuścić, porzucić, swoje lub czyjeś zachwiać, wzmocnić. Na wyższe stanowisko posunąć kogoś, wznieść się, wzbić się. Być, utrzymać się, wytrwać, umrzeć na stanowisku. Stanowiska swego pilnować. Zejść ze stanowiska. Zagrożony w swem stanowisku. Ze stanowiska wyprzeć, strącić, zepchnąć, usunąć kogoś. *Synon.* położenie, sytuacja, pozycja, plac, placówka, posterunek, posada.

Staranie, usilne, baczne, próżne, daremne. Starania rozbijają się o coś, spełzły na niczem. Starania podjąć, robić, rozpocząć, ponowić. Dołożyć starania; starań nie szczędzić. Starania uwieńczyć skutkiem. *Synon.* usiłowanie, zabiegi, zachody. Staranie mieć o kimś; staraniem kogoś otoczyć. *Synon.* piecza, opieka.

Starcie (kolizja); groźne, zbrojne starcie. Starcie wywołać; doprowadzić do starcia.

Stargać zdrowie, siły; stargać więzy, pęta. *Synon.* zszarpać, poszarpać, nadszarpać, sterać, nadwerężyć, zerwać, złamać.

Starość, późna, zgrzybiała, zdziecinniała; nadchodzi, zbliża się, pochyliła kogoś ku ziemi, przygarbiła kogoś. Podpora, pociecha starości. Doczekać się, dożyć późnej starości. Starość nie radość. Czem skorupka zamłodu nasiąknie, tem na starość trąci. *Synon.* wiek podeszły, zgrzybiały, sędziwy, sędziwość; *przen.* siwizna, siwe włosy.

Stary, jak świat. Prawda stara, jak świat. Stary, ale jary. Stara miłość nie rdzewieje. W starym piecu djabeł pali. *Synon.* 1) dawny; 2) zgrzybiały, podeszły, leciwy; *german.* *jak stary? *zam.* ile ma lat?

Stawać (stanąć) przed sądem, na czele, na wysokiem stanowisku; stawać gdzieś, u kogoś (zamieszkać); stawać na czemś (w czynności). Stawać sztorcem, okuniem (= upierać się). Stawać obozem, w hotelu, na stancji. Stawać w płomieniach, w ponsach, dęba, do boju, za kimś, w obronie czyjejś, w obliczu śmierci, do walki, do pojedynku, dobrze, źle w interesach. Łzy stanęły mu w oczach. Stawać komuś na drodze, na przeszkodzie; stawać do wojska, przed sądem. Włosy stanęły mi na głowie, krew w żyłach (= z przerażenia). Język kołkiem mu stanął, kością w gardle mi to stanęło. Stanąć na słowie, do konkursu, do egzaminu, do licytacji. *Porówn.* zakończyć, zesztywnieć, tężeć, zamarzać (woda staje).

Stawiać dom; stawiać pierwsze kroki; stawiać komuś opór, czoło, zarzut; stawiać coś na ostrzu noża; stawiać się hardo, mężnie. Stawiać kogoś albo coś wyżej nad kogoś, nad coś. Stawiać kabałę, pasjans. Stawiać kandydaturę czyjąś. Stawiać pułapkę, obóz, zamki na lodzie. Stawiać na kartę, na numer w rulecie. Stawiać bańki, pijawki. Stawiać komuś coś przed oczy. *Germ.* *stawiać pytanie *zam.* zadawać. *Rusyc.* *stawiać stopnie *zam.* dawać stopnie. Stawić się w słowie, w czasie.

Ster, *synon.* rudel. Ster ująć, wziąć do ręki, trzymać, dzierżyć (w silnej dłoni), skierować ku czemuś; stać, utrzymać się u steru; dostać się do steru; ster wypuścić z ręki. *Przen.* ster państwa, władzy, rządów; ster spraw publicznych (ująć, trzymać, wypuścić z ręki). *Porówn.* wodze, kierownictwo.

Sto. I sto koni nie dogoni (= szybko). Jakby na sto koni wsiadł (= uradowany).

Stołek komuś podstawić (= przyczynić się do czyjegoś upadku). Na dwóch stołkach siedzieć (= trzymać z jedną i drugą stroną, *porówn.* służyć dwom panom; nosić płaszcz na obu ramionach).

Stopa moja tam nie postanie; stopa ludzka gdzieś nie postała. Żyć na wielką stopę. Być z kimś na stopie wojennej. Postawić coś (np. zakład) na stopie pierwszorzędnej. Od stóp do głów obejrzeć kogoś.

Stopień, wysoki, niski. Postawić coś na stopniu czegoś. W wysokim stopniu (= bardzo). W ostatnim stopniu (= w najwyższej mierze). Wejść na wyższy stopień (szczebel) drabiny społecznej. Stopień generalski (= ranga). Stopień (z lekcji) dać; *(rusyc.* *postawić), otrzymać, dostać.

Stos ułożyć z czegoś, coś ułożyć w stos. Skazać kogoś na stos, na stosie spalić; uniknąć stosu.

Stosowny do czegoś (ku czemuś), na coś; *(rusyc.* *dla czegoś); stosowny dla kogoś. *Synon.* odpowiedni, zdatny, przydatny, właściwy.

Stosunek bliski, bliższy, daleki, serdeczny, poufały, naprężony, napięty; rozległe stosunki. Stosunki przyjacielskie, sąsiedzkie, towarzyskie, handlowe. Stosunek wywiązał

się z czegoś, ukształtował się, ułożył się tak; zachodzi między kimś, czemś; łączy kogoś z kimś. Stosunek z kimś zawiązać, zadzierzgać, utrzymywać, zacieśnić, rozluźnić, zerwać, poprawić, odnowić. Wejść z kimś w stosunki; pozostawać z kimś w stosunkach. Wyjść ze stosunków. *Synon.* styczność, zetknięcie; *ob.* Związek.

Stół (stolik). Stół zastawić (czemś), nakryć. Do stołu prosić, zasiąść. Podawać, usługiwać przy stole, do stołu. Zabawić długo przy stole; wstać od stołu. Iść na czyjś stół (= wikt). Być u kogoś, na czyimś stole. Wyciągać nogi pod czyjś stół, *ob.* Noga; uderz w stół, nożyce się odezwą; idzie sprawa na stół (w sądzie); idzie jak po stole (gładko); droga, jak po stole (równa). Rzucić coś pod stół (= zaniedbać). Pójść pod stół (= w zapomnienie). Sprawa idzie na stół (= będzie rozpatrywana). Przystąpić do stołu Pańskiego. Stół wykwintny, prosty, dobry, królewski, gospodarski. Siedzieć przy zielonym stoliku (= grać w karty). Pocałować stół (= przestać grać).

Strach, blady, paniczny. Strach pada na kogoś, zdejmuje, ogarnia kogoś, owładnął kimś. Strachem zdjęty. Strach uczuć; strachu zażyć, doznać, najeść się. Ze strachu ochłonąć. Strachu kogoś nabawić. Ze strachu truchleć, drżeć, dygotać. Strachy na lachy! (= ja się tego nie boję!). *Synon. ob.* Bojaźń. Widzieć stracha (= ducha pokutującego). Strach ma wielkie oczy. Strach go obleciał. Stracha komuś napędzić. Strach mu zajrzał w oczy. Strzelić na strach. Mieć stracha. Narobić komuś strachu. Żyć pod strachem. Brzydki, aż strach. Strach o tem mówić! Strach na wróble.

Stracić humor, apetyt, cierpliwość, zaufanie, miarę, zmysły, gust, smak do czegoś, serce do kogoś, mowę, przekonanie do kogoś, nadzieję, oczy, wzrok, głos, rozum, głowę, panowanie nad sobą, kontenans, stracić na minie, na fantazji, na humorze, czas (nadaremnie); stracić na czemś. *Synon.* postradać. *Antyt.* zyskać, odzyskać. *Porówn.* zgubić.

Strata, dotkliwa, niepowetowana, moralna, pieniężna; strata czasu. Strata wynika z czegoś, spada na kogoś. Stratę ponieść, powetować, odzyskać, odbić na kimś, na czemś, przeboleć, wynagrodzić (sobie lub komuś), pokryć, wyrównać. Straty swej na kimś poszukiwać, dochodzić. Na stratę narazić się (lub kogoś). Stratę komuś przynosić; nabawić kogoś straty; o stratę kogoś przyprawić. *Synon.* uszczerbek, ubytek. *Antyt.* zyski i straty.

Strawa, *synon. ob.* Pokarm. Strawę warzyć. Licha strawa. Pracować za lichą strawę.

Straż, baczna, czujna, ścisła; straż przednia, tylna, przyboczna, honorowa; straż ogniowa (pożarna). Straże zaciągać, postawić, rozstawić, podwoić, zmienić, zluzować; straż odbywać, sprawować. Stać na straży (czegoś). Straż komuś powierzyć nad czemś; dać komuś coś pod straż. Pod strażą kogoś osadzić, dokąd odstawić. Wziąć kogoś pod straż, trzymać kogoś pod strażą. *Synon.* warta, dozór, czaty.

Stroić minę, drwiny, drwinki, śmiechy, żarty, kłótnie, fochy, figle.

Strona, stronnictwo, partja. Stronę czyjąś brać, trzymać, porzucić; na czyjąś stronę przejść, przerzucić się, przechylić się; na swoją stronę kogoś przekabacić, przeciągnąć. Strona — okolica; rodzinne strony. Strony walczące. Odłożyć coś na stronę (= na bok), mówić na stronie. Odwrotna strona medalu *(przen.* strona przeciwna, ujemna). Czyjaś słaba strona *(porówn.* pięta Achillesowa). Z jednej strony, z drugiej strony, zła i dobra strona czegoś. Badać coś ze wszystkich stron. Brać kogoś na stronę. Żart na stronę. Ciągnąć na swoją stronę. Rozpędzić na cztery strony świata.

Struna, sympatyczna, przeciągnięta. Struna brzmi, odzywa się (w kimś), pęka. Strunę naciągnąć, naprężyć, przeciągnąć, stargać. Poruszyć, potrącić strunę sympatyczną. Uderzyć w struny; po strunach palcami przebierać. Wyciągnięty, jak struna. Uderzyć, trafić w czyjąś nutę, strunę.

Strusi. Strusia polityka (= zamykanie oczu na niebezpieczeństwo). Strusi żołądek (= mogący wszystko strawić).

Stryjek zamienił siekierkę za kijek (= rzecz cenną za drobnostkę).

Strzał, armatni; karabinowy; odzywa się, rozlega się, pada, chybił, w kogoś trafił, ugodził. Dać strzał (= dać ognia), zamieniać strzały.

Strzała, szybka, lotna, zatruta. Strzała

leci, przeszywa powietrze, kogoś, uwięzła w czemś. Szybki, jak strzała. Strzały puszczać (z łuku); strzałami zasypać kogoś. Zatrute strzały (*przen.* — zjadliwa zaczepka). Mieć dwie strzały, niejedną strzałę w swym kołczanie. Polecieć strzałą, jak strzała. *Synon.* bełt, pocisk, grot.

Strzelać z za węgła, z za płotu, z pistoletu, z łuku, ślepemi nabojami, na wiatr, na wiwat. Coś strzeliło komuś do głowy. Ciemno, choć w łeb strzel. Chłop strzela, a Pan Bóg kule nosi. Strzelać bez prochu (= kłamać bezczelnie). Strzelać na wiatr, w powietrze (= gadać daremnie). Prosto, jak strzelił. Szybko, jak z bicza strzelił. Strzelać z bicza, korek strzela, gniew mu strzela z oczu. Strzelać daleko myślą, marzeniem. Strzelać oczami. Strzelać do nieba modlitwami. Bąki strzelać (= robić głupstwa).

Strzelba (daleko) niesie, (dobrze) bije. Strzelbę nabić, przyłożyć, wycelować. *Synon.* broń palna, ognista; karabin, fuzja, flinta.

Strzyc uchem, uszami, strzyc oczami. Strzyc kogoś (= obdzierać).

Studnia. Jak kamień w studnię (= nikt się nie dowie). Studnia mądrości, wiadomości. Wpaść jak kozioł w studnię (= nabawić się kłopotów).

Studzić napój, *synon.* chłodzić. Studzić zapał, *synon.* gasić.

Stuła. Ręce stułą związać (= dać ślub).

Stwierdzić fakt, prawdę, słuszność czegoś. *Synon.* sprawdzić (skonstatować). *Porówn.* potwierdzić, zatwierdzić, utwierdzić.

Styczność, *synon.* stosunek. Pozostawać z kimś w styczności. Ktoś nie ma z czemś styczności.

Styl — sposób pisania prosty, kwiecisty, suchy, wytworny, górnolotny, gładki, chropowaty, wyrobiony, zaniedbany, rozczochrany, lapidarny, ucinkowy. Styl wygładzić. Styl (= sposób kompozycji, budowania); styl gotycki, odrodzenia, empire, zakopiański i in. To jest w jego stylu (= do niego podobne).

Suchy, jak wiór, *synon.* chudy. Suche dni. Dać komuś suche śniadanie (= ukarać kogoś cieleśnie). Ujść komuś na sucho (= płazem). Rozmawiać na sucho (= nie popijając). Przejść suchą nogą (= nie zamoczywszy się). Nie zostawić na kimś suchej nitki (= obmówić go).

Sukcesja — spadek. Sukcesja spada na kogoś; sukcesję otrzymać, komuś pozostawić.

Suknia albo sukienka duchowna — stan duchowny: przywdziać, zrzucić suknię duchowną. Nie suknia zdobi człowieka, lecz człowiek suknię.

Sum. Chodzi, jak sum (= milczący, zasępiony).

Suma, znaczna, pokaźna, drobna, bajeczna, bajońska (od sum bajońskich, darowanych przez Napoleona Ks. Warsz.). Sumę wnieść, złożyć, przelać do kasy; ulokować, umieścić gdzieś, podjąć, podnieść z kasy. *Ob.* Kapitał.

Sumienie, spokojne, niespokojne, czułe, czyste, śliskie, giętkie. Sumienie odzywa się, ruszyło się (w kimś), tknęło, ruszyło kogoś, gryzie kogoś. Sumienie czyjeś ruszyć, swoje zagłuszyć, zaszargać, komuś zaprzedać, czemś obciążyć, sumienie zaspokoić. Sumieniem frymarczyć. Wyzuć się z sumienia. Sumienie czyjeś gwałcić. Z sumieniem obrachować się, zajrzeć w głąb własnego sumienia. Z sumieniem stoczyć walkę, być w rozterce, w zgodzie. Mieć coś na sumieniu; sumienie swe czemś obarczyć. Doświadczyć wyrzutów sumienia; wyrzuty sumienia zagłuszyć. Wolność sumienia. Głos sumienia. Człowiek bez sumienia (= łotr). Czy ty masz sumienie! Spokój sumienia, skrupuły, wyrzuty sumienia. Targować się z sumieniem, wchodzić w kompromis z sumieniem. Na sumienie! na moje sumienie! Rachunek sumienia. Brać coś na swoje sumienie. Postępuj, jak ci sumienie każe. *Przen.* głos wewnętrzny, wyrzuty, zgryzoty, robak sumienia.

Supełek (węzełek), zawiązać, namotać gdzieś. Ciągnąć supełki (= losy).

Surowy, ostry, niewyrobiony (człowiek, materjał); surowy w spełnieniu swych obowiązków. Człowiek surowych zasad.

Sus, *synon.* skok. Dać susa. Jednym susem gdzieś stanąć.

Suszyć zęby — śmiać się. Suszyć sobie głowę, mózg, myśl. Suszyć komuś głowę.

Suty, *synon.* sowity, obszerny (o sukniach); *ob.* Bogaty. Suty obiad, śniadanie, zapłata.

Swat. Posłać w swaty, jechać w swaty. Ani mi swat, ani brat.

Swawola, wyuzdana. Swawoli dopuścić się; na swawole puszczać się. Swawolę czy-

jąś ukrócić, poskromić; *przen.* przytrzeć (przyciąć) komuś rogów. *Synon.* zbytki.

Swąd. Psim swędem — wykpiwszy się, byle jak, niezupełnie prawą drogą.

Swoboda ruchów, działania; swoboda umysłu. Swobodę odzyskać, krępować, tamować.

Swobodny rozwój, umysł, polot wyobraźni (= nieskrępowany). *Porówn.* wolny.

Swój, własny, domowy. Swój swego (broni); swój swemu (pomaga); jedzie w swoje strony. Jestem nieswój. Swój do swego ciągnie. Po swojemu. W swoim czasie, swego czasu. Nie w swoim sosie, nie w swoim humorze. Umrzeć swoją śmiercią. Stać przy swojem, postawić na swojem, dokonać swego. Masz za swoje! Swoje zrobić; swego dokazać; upomnieć się o swoje. Wyjść na swojem (= nie stracić). Mieć od kogoś za swoje (= doznać przykrego obejścia, wyrzutów). Kto tam? Swój. Po swojemu.

Sympatja—współczucie, życzliwość. Mieć do kogoś sympatję; darzyć kogoś sympatją. Nić sympatji nawiązać między kimś. Sympatję budzić. Zdobyć, zyskać, zjednać sobie czyjąś sympatję.

Syn marnotrawny. Syn wyrodny, nieodrodny.

Sypać coś, czemś, (np. złotem, pieniędzmi, dowcipami). Sypać djabłami, piorunami (= kląć). Sypać komuś piaskiem w oczy (= łudzić, okłamywać). Sypać kulami, kartaczami, iskrami, łzami. Sypać czemś, jak z rękawa, jak z rogu obfitości. Śnieg sypie; zboże sypie.

Syreni gród — Warszawa (od herbu miasta). Syreni śpiew (= wabiące, kuszące słówka).

Sytuacja — położenie. Sytuacja naprężona, drażliwa. Wytworzyć sytuację. Orjentować się w sytuacji. Sytuację ratować. Korzystać z sytuacji.

Syty. Syty głodnemu nie wierzy (bo nie zna prawdziwej potrzeby). Syty chwały (= mający jej aż nadto). Sytemu nic nie smakuje.

Szabla, *synon.* pałasz, miecz, szpada, kord. Na szablach roznieść kogoś. Pobrzękiwać, wywijać, wymachiwać szablą (*przen.*— udawać zucha, zaczepiać kogoś).

Szablon utarty. Robić coś podług jednego szablonu (*porówn.* na jedno kopyto).

Szacunek, wysoki, głęboki, należny; *synon. ob.* Uszanowanie. Szacunek czyjś sobie zyskać; na szacunek zasługiwać; szacunku zażywać. Szacunek dla kogoś powziąć, mieć, komuś okazać, wyrazić; szacunkiem kogoś darzyć, otaczać.

Szala idzie w górę, opada, szala (zwycięstwa) waha się (na dwie strony). Szalę przeważyć, przechylić (na czyjąś stronę, na czyjąś korzyść). Na szali (wypadków i t. p.) ważyć, (ciężko) zaważyć (mieć wielkie znaczenie). Ważyć coś (swe słowa) na szali rozsądku, sumienia, słuszności (podług Syr. XXVIII, 29).

Szał porywa kogoś, opanował kogoś. *Synon.* namiętność, szaleństwo. Wpaść w szał. Szał miłości, gniewu, rozpaczy, radości.

Szanować, *synon.* szacować, poważać, cenić, czcić, wielbić. Szanować cudzy czas.

Szarpać czyjąś sławę, czyjeś dobre imię. Wierzyciele szarpią kogoś. *Synon.* targać.

Szary koniec, tłum; szary — bury. Szary koniec u stołu. Pociemku (nocą) wszystkie koty szare. Rządzi się, jak szara gęś. Szara godzina. Szare życie, szara dola.

Szata, *synon.* odzież, ubiór, ubranie. Przywdziać szatę; udrapować się w szatę (powagi, tragiczną i t. p.). Ukazać się w innej szacie (postaci). Przyodziać rzecz (treść) poważną w śmieszną szatę (formę). Rozdzierać szaty na sobie (z rozpaczy. I Mojż. XXXVII, 34 i in.).

Szczebel. Przebiec wszystkie szczeble (urzędów). Wznieść się na najwyższy szczebel, stanąć na najwyższym szczeblu. *Synon.* stopień.

Szczegół, ważny, ciekawy, drobny, pojedyńczy. Wchodzić w szczegóły; zatrzymać się nad każdym szczegółem. Zbierać szczegóły, rozpatrzyć się w szczegółach. Szczegóły wyłuszczyć, wyliczyć. Gubić się w szczegółach.

Szczekać. Pies szczeka, wiatr niesie. Szczeka, jak pies. Wolno psu na Pana Boga szczekać.

Szczepić drzewka; szczepić zasady, idee. *Synon.* zaszczepiać, wpajać; *ob.* Szerzyć.

Szczerba, *synon.* luka, brak. Szczerbę wyłamać, zapełnić.

Szczery, *synon.* nieudany. Szczera chęć; szczere uczucie. *Synon.* czysty, niezmieszany. Szczera prawda, szczere pole, złoto. Szczery piasek.

Szczęście, ślepe, niezasłużone, niezamącone. Szczęście spotyka kogoś, zdarza się komuś, spada na kogoś, uśmiecha się komuś, sprzyja komuś, nie dopisuje komuś, odstępuje kogoś, zawodzi kogoś, odwraca się od kogoś. Szczęścia dostąpić, zażyć, nie zaznać; szczęścia szukać, popróbować. Szczęściu drzwi zamykać; szczęście jakieś puścić, stracić. Szczęście swe nogami deptać. Szczęście komuś gotować, przynosić, komuś zatruwać, zamącać, zakłócać. *Synon.* fortuna, los, dola. *Przen.* Promień (promyk) szczęścia zabłysnął; gwiazda szczęśliwa przyświeca komuś; uśmiech fortuny pada na kogoś; fortuna kołem się toczy (= szczęście zmienne jest). Łut szczęścia więcej znaczy, aniżeli funt rozumu. Na los szczęścia. Gwiazda szczęścia. Próbować szczęścia. Liczyć na swoje szczęście. Mieć szczęście. Każdy jest kowalem swego szczęścia.

Szczęśliwy, *synon.* pomyślny (wypadek, wiatr, wiadomość). *Przen.* wybraniec losu; rozpieszczone dziecko szczęścia (fortuny); w czepku się rodził. Niezasłużony a szczęśliwy.

Szczodrobliwy, szczodry. Szczodry pan, szczodra ręka. Szczodry pan, szczodry dar. *Synon.* hojny.

Szczudło. Chodzi, jak na szczudłach (= uroczyście, poważnie). Styl, jak na szczudłach (= pompatyczny).

Szczupak. Dać szczupaka (= wywinąć się gładko, zręcznie). Dawać szczupaki (= skoki).

Szczwany lis (= chytry, przebiegły).

Szczyt. Stanąć u szczytu (zenitu) marzeń, sławy, potęgi; dosięgnąć szczytu. Strącić kogoś ze szczytu. Szczyt śmieszności (= najwyższa śmieszność). *Synon.* wierzchołek, wierzch. *Przen.* czoło (narodu), kwiat (młodzieży), zenit (sławy).

Szczytny, *synon.* wzniosły, podniosły. Szczytne zadanie, stanowisko, posłannictwo, słowa.

Szeląg. Co do szeląga. Nie mam szeląga. Nie wart złamanego szeląga. Zgrać się do ostatniego szeląga. Znają go, jak zły szeląg.

Szept. Mówić szeptem. Szepty (= słuchy) chodzą o czemś. Z tych szeptów nic nie będzie (= namowa, umowa nie osiągnie skutku).

Szereg, zwarty, długi. Stanąć w szeregu; wystąpić z szeregu. W szeregi czyjeś zaciągnąć się; szeregi czyjeś opuścić. Szereg (linję bojową) wydłużyć, zewrzeć. Szeregi czegoś przerzedzają się. *Synon.* rząd, linja, łańcuch.

Szerzyć spustoszenie, zarazę, zepsucie, poglądy, wieść, plotkę. *Synon.* rozszerzać (zakres, ramy czegoś), krzewić, plenić, siać, rozsiewać, roznosić, rozpowszechniać, rozpościerać, roztaczać (blask), rozwijać, rozpuścić.

Szkic — zarys. Szkic rzucić, wykonać, wypełnić. *Synon.* rys. plan.

Szklanka. Szklankę wychylić, spełnić. Zaglądać często do szklanki. Ze szklanki pociągać. Szklanką się trącić. *Synon.* szklenica. *Porówn.* kielich.

Szkło (szkiełko). Kruchy, jak szkło. Patrzeć na coś przez różowe szkiełka (= zapatrywać się na coś optymistycznie). Idzie, jak po szkle (= gładko). Równy, jak szkło (= zupełnie gładki).

Szkoda, dotkliwa, wielka, niepowetowana, szkoda wynika z czegoś, spada na kogoś, spotyka, dotyka kogoś. Szkodę przynosić, komuś wyrządzić; (*rusyc.* *przyczynić); wyrządzić gdzieś (wielką) szkodę. Szkodę naprawić. Szkodę ponieść, powetować. Szkodę odbić na czemś, na kimś; szkody swej poszukiwać, dochodzić na kimś, na czemś. Szkoda czegoś (*nieos.*), szkoda czasu i atłasu. Mądry Polak po szkodzie. Czyja szkoda, tego grzech (= sam jest winowajcą własnego nieszczęścia). Mała szkoda, krótki żal. *Synon.* strata, uszczerbek, ujma, szwank. *Antyt.* pożytki i szkody.

Szkodliwy, *synon.* zgubny, groźny. Szkodliwa lektura.

Szkoła, prywatna, rządowa, publiczna, początkowa, średnia, wyższa, wyznaniowa, ogólna, mieszana. Chodzić, uczęszczać do szkoły, do szkół; szkołę ukończyć; szkołę, szkoły odbyć. Szkołę założyć, otworzyć; zwinąć, zamknąć, utrzymywać, prowadzić. Szkoła życia. Przejść, przebyć dobrą szkołę. Szkołę (w literaturze, w sztuce) stworzyć, stanowić.

Szlachectwo otrzymać, komuś nadać, potwierdzić. Szlachectwo wywieść; ze szlachectwa wylegitymować się. Szlachectwo utracić, splamić czemś. *Przen.* klejnot herbowy, tarcza herbowa, tarczę herbową pozłocić (przez bogaty ożenek).

Szlachetność. Unieść się szlachetnością.

Szlak po sobie (swój) czemś znaczyć. *Synon. ob.* Droga, ślad. Iść dobrym szlakiem.

Szpak. To stary szpak; szpakami karmiony (= przebiegły, sprytny).

Szpara. Szparę zatkać, zapchać. Przez szparę przeświecać (o świetle); szparami świecić. Patrzeć na coś przez szpary (*porówn.* zmrużyć oczy na coś = patrzeć na coś pobłażliwie). *Synon.* szczelina, rozpadlina.

Szpilka. Niema gdzie szpilki wetknąć (tak pełno, ciasno). Siedzieć, stać, jak na szpilkach (*porówn.* jak na rozżarzonych węglach). Wbijać szpilki za paznogcie, ukłócie szpilki (= drobne, lecz często powtarzane przykrości). Tyle, co łepek, główka od szpilki. Dawać córce, żonie na szpilki (=na drobne wydatki, na konfekcję).

Szpon. Dostać się w czyjeś szpony (np. lichwiarza). Ująć, pochwycić kogoś w swe szpony; szpony w czemś zatopić. *Synon.* pazur.

Szranki. W szranki wstępować, wystąpić (= wystąpić do walki, do współzawodnictwa) (wyrażenie, wzięte ze zwyczajów turniejowych).

Sztandar powiewa. Sztandar zatknąć, wywiesić, rozwinąć, zdobyć, opuścić. Zbiec z pod sztandaru; odbiec sztandaru. Nosić wysoko sztandar przekonań. Sztandaru bronić (= przekonań). Pod czyjś sztandar zaciągnąć się. Podnieść, rozwinąć sztandar czegoś (np. buntu, wolności). Sztandarowi wierny. *Syn. ob.* Chorągiew.

Sztuka. Sztukę (piękną) uprawiać. Sztukę (na scenie) wystawić, obsadzić, odegrać. Sztuki (zręczności), sztuczki dokazać; sztuki, sztuczki pokazywać, wyprawiać. Zażyć kogoś sztuką (fortelem). Nie na raz sztuka (= drugi raz może się nie udać). Wypłatać komuś sztukę (figla). Sprzedawać coś na sztuki; zarobić coś na sztuce. To nie sztuka (= nic trudnego). To chytra, przebiegła sztuka. Sztuka krzyżowa (= fechtmistrzostwo).

Szturm przypuścić do czegoś; szturm wytrzymać, odeprzeć. Gotować się, iść, uderzyć do szturmu; do szturmu poprowadzić kogoś. Od szturmu odstąpić. Szturmem coś wziąć, zdobyć.

Sztych. Na sztych kogoś wydać, wystawić (= kogoś porzucić, narazić na niebezpieczeństwo). Iść z kimś na sztych (wyrażenie, wzięte ze zwyczajów turniejowych).

Szukać wczorajszego dnia; czego się nie zgubiło; szukać kogoś ze świecą. Szukać wiatru w polu. Szukać guza. Takiego obywatela ze świecą szukać. Szukać sprawiedliwości; szukać okazji, sposobności. **Błędnie* szukać za czemś *zam.* szukać czegoś. Szukać, tropić, śledzić, dochodzić.

Szwank, *synon.* niebezpieczeństwo, szkoda. Na szwank narazić, wystawić się (lub kogoś). Szwank ponieść na czemś (np. na zdrowiu). Wyjść z czegoś bez szwanku.

Szyba (szybka). Szyba brzęczy. Szybę wprawić, zbić (rozbić), stłuc. Zachciewa się komuś szybki z okna (kapryśnemu dziecku).

Szybki, jak piorun, jak strzała, jak myśl. *Synon. ob.* Prędki.

Szyderstwo, zimne, gorzkie; *synon.* urągowisko, pośmiewisko, drwiny, kpiny. Wystawić, narazić się (lub kogoś) na szyderstwo. Walczyć bronią szyderstwa.

Szydło. Wyszło szydło z worka (*porówn.* prawda, jak oliwa, wypłynie na wierzch); jednemu szydła golą, drugiemu brzytwy nie chcą. Szydłami mu w głowie układano (= nie ma systematycznego wykształcenia). Jak po szydłach stąpa; siedzi, stoi, jak na szydłach. Szydły widły (= mieszanina, groch z kapustą).

Szydzić z kogoś, z czegoś; *synon.* drwić, wyśmiewać się, naigrawać się, urągać, natrząsać się z czegoś.

Szyja, cienka, łabędzia. Szyję wyciągać (przez ciekawość). Za szyję kogoś objąć; rzucić się komuś na szyję; na szyi (u szyi) czyjejś zawisnąć. Szyję dać za coś (także w zaklęciu: dam szyję, że tak jest). Szyją (życiem) coś przypłacić, za coś zapłacić. Szyję złożyć (oddać) pod topór, pod miecz katowski. Na łeb, na szyję coś robić (= szybko). Na złamanie szyi. Szyję złamać. Stać komuś nad szyją; następować komuś na szyję (= grozić mu śmiercią). Poderznąć sobie szyję (= gardło). Być twardej szyi (= krnąbrnym). Brać coś na swoją szyję (= na swą odpowiedzialność).

Szyk, bojowy. W szyk bojowy ustawić wojsko, sformować się, ustawić się, stanąć w szyku bojowym; szyki (szeregi) nieprzyjacielskie złamać, przełamać; szyki (plany) komuś pomieszać, popsuć, pomylić, pokrzyżować; szyku zadawać (= dawać przykład wytworności i mody).

Ś.

Ściana. Ścianę (przegrodę) między kimś postawić, usunąć. Rzucać groch o ścianę (= nadaremnie napominać kogoś). Do ściany (do muru) kogoś przyprzeć, przycisnąć (= wywrzeć na kogoś nacisk, zmusić do poddania się, do przyznania racji). Ścianę gryźć (z głodu). Mieszkać z kimś o ścianę. I ściany mają uszy (= trzeba się strzec, żeby kto nie podsłuchał). Pasuje, jak garbaty do ściany. Podpierać ściany (= stać pod ścianą, nie biorąc udziału w ogólnej zabawie). Milczy, jak ściana. Cztery gołe ściany zostały (= wszystkie sprzęty zabrano). W czterech ścianach (= wewnątrz mieszkania).

Ściągać (ściągnąć) podatki, należność, zaległości. Ściągnąć na siebie karę, odwet, zemstę, gniew, niełaskę, podejrzenie, burzę. *Synon. ob.* Powodować. Ściągać się do czegoś, *synon.* odnosić się do czegoś, tyczyć się czegoś. Ściągać wodę z łąki, humory z głowy. Ściągać na siebie wszystkich oczy, ściągać uwagę.

Ścieśniać zakres, rozmiary, ramy czegoś. Ścieśnić węzeł przyjaźni; *antyt.* rozluźnić, rozszerzyć; *rusyc.* ścieśniać kogoś, *zam.* krępować.

Ścieżka, prosta, kręta. Ścieżka wije się, pnie się w górę, ginie gdzieś (np. w zaroślach). Ścieżkę wydeptać. Ścieżki prostować. (Izaj. XL, 3. Mar. I, 3, Łuk. I, 4).

Ścięty z nóg (= nie może utrzymać się na nogach).

Ścigać kogoś wzrokiem, oczami; sądownie, przed sądem.

Ścinać kogoś z nóg. Ścinać zęby. Krew ścina się w żyłach, woda ścina się w lód.

Ściskać zęby, wargi. Żal serce ściska. Ściska mię. Mróz ściska, bieda ściska.

Ścisły, *synon.* dokładny (akuratny). Ścisły post, ścisła reguła, dieta.

Ślad, wyraźny, głęboki, trwały, niezatarty. Ślad za sobą (na drodze) pozostawić, po sobie znaczyć; ślad po sobie (po swej śmierci, na świecie) pozostawić. Ślady czegoś nosić na sobie. Ślady swe (swoje piętno) wycisnąć na czemś. Iść w ślad za czemś; wstępować w czyjeś ślady, czyjeś ślady deptać, trafić, wpaść na ślad (trop) czegoś. Ślady czyjeś (czegoś) odnaleźć, wytropić, rozpoznać, stracić, ślady zatrzeć (za sobą). *Synon.* poszlaka, trop.

Śledzić postępy, kroki czyjeś. *Synon.* badać, tropić.

Śledztwo, surowe, ścisłe, powierzchowne. Śledztwo zarządzić, wytoczyć, rozpocząć, wdrożyć, prowadzić, przeprowadzić, zamknąć, skończyć, umorzyć. Być pod śledztwem. *Synon.* dochodzenie karne.

Ślepota dotknęła kogoś, ślepotą dotknięty.

Ślepy, *synon.* ociemniały, niewidomy, ciemny. Ślepy traf, los, zrządzenie losu; ślepa miłość, wiara, zaufanie, posłuszeństwo; ślepo wierzyć, zaufać. Ślepy nabój, ładunek. Trafiło się i ślepej kurze ziarno. Fortuna jest ślepa. Wiódł ślepy kulawego (= wzajemna pomoc niedołęgów). Sądzić, jak ślepy o kolorach *(iron.).*

Ślimak. Zamknąć się, zasklepić się (w ciasnem kółku), jak ślimak w skorupie.

Ślina. Śliną bryzgać na kogoś, na coś (= szarpać czyjąś sławę). Mówić, co ślina do ust przyniesie (= o czczej gadaninie). Ślinka idzie, ślinkę łykać, mieć ślinkę na coś, aż ślinka do ust idzie; *ob.* Apetyt.

Ślub uczynić, ślub spełnić, ślubu dopełnić, ślub złamać. Śluby (małżeńskie) zawrzeć; *przen.* stanąć z kimś na ślubnym kobiercu. Wziąć z kimś ślub. Ślubu komuś udzielić, odmówić. Prowadzić kogoś do ślubu.

Śmiać się z kogoś, z czegoś; śmiać się do rozpuku. Śmieje się, jak głupi do kołacza. Roześmiać się, *przen.* parsknąć komuś w oczy.

Śmiały, *synon.* odważny, mężny, waleczny, zuchwały, buńczuczny, czupurny. Śmiałym Bóg pomaga. Śmiałków psy gryzą.

Śmiech, wesoły, pusty, tłumiony, szyderczy, nieszczery, głośny, dźwięczny, srebrny; śmiech homeryczny (= głośny, grzmiący, jak u Homera bogowie się śmieją). Śmiech kogoś bierze, porywa, dusi. Śmiech budzić (wzbudzić); pobudzać do śmiechu. Zbiera się komuś na śmiech. Śmiech przez łzy. Śmiech tłumić w sobie; od śmiechu wstrzymywać się. Śmiechem wybuchnąć, parsknąć (komuś w oczy). Dzwonić srebrnym śmiechem. Od śmiechu pokładać się, tarzać się; ze śmiechu

pękać, boki zrywać. Śmiechem kogoś zbyć. Śmiechy stroić z kogoś, z czegoś. Mnie nie do śmiechu. Tobie do śmiechu, a mnie do zdechu. Z śmiechu wielkiego poznać głupiego. To śmiechu warte. W śmiech coś obracać. Na śmiech wystawiać. Zanosić się od śmiechu. Wszyscy w śmiech. *Ob.* Śmieszność.

Śmiecie. Każdy pan na swoich śmieciach. Wraca na stare śmiecie (= dawne miejsce zamieszkania).

Śmierć, niechybna, nieubłagana, nielitościwa, rychła, nagła, przedwczesna, lekka, przyrodzona (naturalna), gwałtowna. Śmierć zbliża się, zaskoczyła kogoś, zabiera, sprzątnęła kogoś, przecina pasmo życia (pasmo dni żywota), nadzieje, zamiary czyjeś; podcięła (kosą) życie czyjeś w zaraniu, w kwiecie wieku. Śmierć zadać, gotować komuś; śmierć czyjąś przyśpieszyć; śmierć roznosić, szerzyć. Na śmierć kogoś wydać, skazać, prowadzić. Śmierć znaleźć, ponieść, połknąć; (nagłą, gwałtowną) śmiercią zejść. Śmierci ujść. Od śmierci kogoś wybawić. Śmierci w oczy zaglądać. Ze śmiercią pasować się. Na śmierć o czemś zapomnieć; *(porówn.* zapomnieć w kamień). *Synon.* zgon, zejście; *żartobl.* Kostusia. *Przen.* Kosa śmierci (podcięła młode życie). Do grobu, do grobowej deski, do ostatniego tchnienia (wierny i t. p.) (= do śmierci). Jedną nogą w grobie, nad grobem (= bliski śmierci); stygnącą ręką coś uczynić (= krótko przed śmiercią). *Antyt.* życie i śmierć. *Ob.* Umrzeć. Na śmierć niema lekarstwa. Śmierć i żona od Boga przeznaczona. Kochać, nienawidzić na śmierć.

Śmieszność. Na śmieszność (śmiech) narazić, wystawić się (lub kogoś); podać coś w śmieszność. Śmiesznością okryć się (lub kogoś).

Śmieszny, *synon.* komiczny, zabawny, ucieszny. Śmieszne zdarzenie.

Śnieg pada, prószy, sypie, ściele się, zasypuje drogi, taje. Płatki śniegu. Śnieg rozkopywać, zmiatać. Kopać się w śniegu, brodzić po śniegu, po pas w śniegu. Zasypany śniegiem. Biały jak śnieg. *Przen.* biały całun, biały kożuszek.

Śni się komuś coś, *synon.* marzy się, roi się komuś coś. Co ci się śni? Ani mi się śni! (= wcale o tem nie myślę). Śnić na jawie. Śni mi się (= śnię).

Śpiew, *synon.* pieśń, śpiewka. Śpiew łabędzi *(przen.* ostatni utwór poetyczny albo muzyczny).

Środek. 1) *Synon.* pośrodek (centr). Środek czegoś zajmować; zmierzać, ciążyć ku środkowi; złoty środek utrzymać (= miarę); trzymać środek między czemś. Prawda jest w środku. Przechodzić przez (sam) środek czegoś. 2) *Synon.* sposób, lekarstwo. Środek skuteczny, wypróbowany, zbawienny, niezawodny, heroiczny, ostateczny, połowiczny, pomocniczy. Środek obmyślić, stosować. Szukać środków ratunku. Środki (odpowiednie, zaradcze, ostrożności) obmyślić, zarządzić, zachować, przedsięwziąć. W środkach nie przebierać; nie cofnąć się przed żadnym środkiem; wszystkich środków próbować; środka jakiegoś chwycić się, jąć się. *Przen.* kroki, droga. *Antyt.* cele i środki. 3) Zasób, siły. Środki wszelkie wyczerpać; środki (siły) czyjeś przekraczać. Mieć środki po czemu; środkami rozporządzać. Środków do czegoś dostarczyć komuś, wskazać komuś. 4) *Synon.* pieniądze. Ma duże środki. Brak mu po temu środków.

Świadczyć o czemś (= dawać świadectwo); świadczyć komuś (= potakiwać); świadczyć się kimś (Bogiem) (= powoływać się na czyjeś świadectwo). Świadczyć komuś coś, *ob.* Wyświadczać. Świadczył się cygan złodziejem albo swojemi dziećmi (= łotr powołuje się na świadectwo podobnego sobie łotra).

Świadectwo, chlubne, smutne, wymowne. Świadectwo wydać, wystawić, dać komuś, otrzymać, komuś złożyć.

Świadek, naoczny, bezstronny, przekupiony; niemy świadek czegoś. Świadków stawić. Podać, wezwać, powołać kogoś na świadka. Świadka przesłuchać. Na świadków powoływać się; świadkami dowieść czegoś. Bóg mi świadkiem! Masz cyganie świadki, mam żonę i dziatki (= niepewni świadkowie).

Świadomość czegoś (własnych sił i t. p.) budzi się w kimś. Świadomość w kimś obudzić. Nabrać świadomości. Stracić, utracić świadomość. *Synon.* poczucie.

Świat, Boży, szeroki. Kawał świata zwiedzić, przewędrować; objechać cały świat; puścić się w świat; wyjrzeć na świat Boży; uciec na kraj świata. Wydać coś (np. książkę) na świat; wyjść w świat (np. o książce). Przyjść na świat, *omów. zam.* urodzić się. Na tamten świat wyprawić kogoś (= przy-

czynić się do śmierci czyjejś). Pożegnać ten świat; przenieść się na tamten świat, rozstać się z tym światem, zejść ze świata (= umrzeć). Nie z tego świata (królestwo i t. p. *porówn.* Jan XIX, 36). Wprowadzić kogoś w świat (= między ludzi). Bywać, otrzeć się w świecie. Obyty w świecie; odcięty od świata. Świat deskami zabity (= na partykularzu). Świat sobie (lub komuś) zawiązać. Używać świata, (póki służą lata); wyrzec się świata (= przyjemności światowych); uciekać od świata. Kląć na czem świat stoi. Jak świat światem, póki świat światem (= nigdy). Za nic w świecie tego nie zrobię. Pójść w świat (= opuścić dom rodzinny). Wydać na świat (= urodzić). Nigdy w świecie. Na końcu świata, na koniec świata. Mieszkać za światem. Jakby się dopiero co na świat narodził. Jakby nie z tego świata. O świecie Bożym nie wie.

Światło, jasne, jaskrawe, rażące; światło bije od czegoś, świeci, zabłysło, zajaśniało, rozdziera ciemności (mrok), wciska się, przenika gdzieś, pada na coś, razi (oczy), łamie się o coś, odbija się od czegoś. Światło rzucać, szerzyć, tłumić, przyćmić, gasić, zapalać, przysłaniać, zasłaniać komuś, odbijać. Niech się stanie światło. Wystawić coś w fałszywem, w prawdziwem świetle. Wywlekać, wynosić coś (sprawę) na światło dzienne. Ujrzeć światło dzienne (= urodzić się); ujrzeć światło kinkietów (o sztuce, wystawionej w teatrze). Nie należy światła stawiać, chować pod korcem (podług Mat. V, 15, 16) — należy przyświecać dobrym przykładem. Promień, potok, smuga, snop światła. *Przen. zam.* oświata. *Antyt.* światło i ciemności; światła i cienie.

Świeca (świeczka). Świeca płonie, dogorywa, ostatnim błyska płomieniem, gaśnie. Prosty, jak świeca. Świecę oprawić, zapalić, wypalić, zagasić, zadmuchnąć, objaśnić. Postawić świecę na świeczniku, *ob.* Świecznik. Zapalić Panu Bogu świeczkę, a djabłu dwie (albo: a djabłu ogarek), *porówn.* dwom panom służyć (= dogodzić jednej i drugiej stronie). Uderzył się, aż mu świeczki w oczach stanęły. Ze świecą czegoś szukać, nie znaleźć. Gra nie warta świecy.

Świecić, *synon.* jaśnieć, błyszczeć, lśnić, promienieć. Słońce świeci. Świecić przykładem, pustką, nieobecnością. Panie, świeć nad duszą jego. Świecić się. W domu (w oknie) świeci się jeszcze. Świecić łokciami (= mieć na nich dziury). Świecić oczami, zębami (szczerzyć). Świecić komuś bakę (= schlebiać mu). Świeci mu gwiazda szczęścia. Nie wszystko złoto, co się świeci. Świecić, jak ogarek w latarni (= stracić na minie).

Świecznik. Postawić kogoś, coś na świeczniku (podług Mat. V, 15) — na miejscu widocznem. Być na świeczniku. Świeczniki społeczeństwa (= osobistości wybitne, świecące dobrym przykładem).

Świerzbieć. Język mię świerzbi (= mam ochotę coś powiedzieć). Dłoń, ręka mię świerzbi (= chce wybić kogoś). Zęby mię świerzbią (= mam apetyt). Grzbiet go świerzbi (= tak postępuje, że zasłużył na plagi).

Święcić pamiątkę, rocznicę, uroczystość. *Synon.* obchodzić. Wiem, co się święci (= na co się zanosi).

Święto obchodzić; święto sobie urządzić (= świętować).

Święty. Święta miłość ojczyzny, święty obowiązek, święta wola ojca, święta prawda, daj mu święty spokój. Mieć święte życie. Goły, jak turecki święty.

Świnia. Świnia — skąpiec, niechluj, nieprzyzwoity. Odejść, jak świnia od koryta (= bez podziękowania, bez pożegnania). Rzucać perły przed świnie (= udzielać komuś tego, czego nie umie ocenić (podług Mat. VII, 6). Świnim z tobą nie pasał. Pójdziesz świnie paść.

Świt szarzeje. Wyruszyć, wyjechać, wstawać ze świtem, o świcie, skoro świt. *Synon.* brzask, przedświt, zaranie.

T.

Tabaka. Tabakę zażywać. Tabaką częstować kogoś. Nie wart niucha tabaki. Ciemny jak tabaka w rogu. Tabakę trzeć.

Taczka. Do taczki przykuć kogoś, zaprząc kogoś lub się. Toczyć, pchać taczkę żywota, obowiązków.

Tajemnica, ścisła, głęboka, publiczna. Tajemnica wydała się, wyszła najaw. Tajem-

nicę powierzyć komuś, wyjawić, zdradzić, wydać, wygadać, wypaplać, wyśpiewać, zachować, zabrać do grobu, komuś wydrzeć, wykraść; tajemnicę odsłonić. Tajemnicą otoczyć, osłonić coś. Tajemnicy dochować; w tajemnicy coś zachować, trzymać. To publiczna tajemnica (wszyscy o niej wiedzą). Wdzierać się w czyjeś tajemnice. Tajemnice (przyrody, nauki i t. p.) odsłonić, zbadać, zgłębić, posiąść. *Synon.* sekret. *Przen.* Zasłona (pokrywa coś); uchylić, podnieść, odsłonić rąbek zasłony, tajemnicy.

Tajemniczość. Urok tajemniczości otacza coś.

Tajemny, tajny, *synon.* potajemny, ukryty, skryty, sekretny.

Takt (w muzyce) dawać, wybijać. Śpiewać, tańczyć podług taktu, w takt. Wypaść z taktu. Takt (miarę w postępowaniu) zachować, okazywać wielki takt; postępować z taktem, bez taktu.

Talent zdradzać, okazywać; talent wyrobić, zmarnować; talent zakopać (podług Mat. XXV, 25). *Synon.* zdolność, dar (wrodzony). *Przen.* Iskra talentu, iskra Boża.

Tama, nieprzebyta. Zerwać tamy; *przen. zam.* przeszkody. Tamę czemuś położyć (= kres, koniec).

Tamować rozwój, postęp. *Synon. ob.* Powstrzymać.

Taniec, tany. Do tańca stanąć. Tańce prowadzić. Puścić się w taniec. Ni do tańca, ni do różańca (= do niczego). Spisać się, jak Grabski w tańcu (= niezręcznie postąpić).

Tarcza, *synon.* puklerz. Tarczą zastawić się; tarczę wypuścić z ręki. *Przen. zam.* obrona, zasłona. Będę twoją tarczą. Tarcza słoneczna; tarcza do strzelania. Tarcza herbowa, *przen.* — szlachectwo. Tarczę herbową pozłocić (przez bogaty ożenek).

Targ. Na targ (rynek) wyprowadzić (niewolnika, bydlę), rzucić coś (towar). Targ czem (towarem) zalewać. Pójść w targ o coś. Targu dobić; kupić bez targu. Targ w targ i zgodzili się. Szyte sobotnim ściegiem na niedzielny targ. Dobić targu. Targ w targ. Krakowskim targiem (= płacąc cenę pośrednią między ofiarowaną i żądaną). Psuć komuś targ (= podbijać albo obniżać cenę).

Targać zdrowie, nerwy. Targnąć się na swoje życie.

Targować kota w worku, targować się, jak żyd.

Tatar, Tatarzyn. Wszystko jak po przejściu Tatarów (= zniszczone). Nie w porę gość gorszy od Tatarzyna.

Tchnąć w kogoś jakieś uczucie (np. odwagę, otuchę); *synon. ob.* Napełnić.

Tchnienie, świeże, ożywcze, ciepłe, łagodne (wiosny, przyjaźni i t. p.) owiewa kogoś, wydać ostatnie tchnienie; do ostatniego tchnienia (czegoś bronić i t. p. = do śmierci). *Synon.* oddech, dech.

Tchórz oblatuje kogoś; tchórzem podszyty, tchórzem trąci, ma tchórza, tchórz go obleciał (o człowieku tchórzliwym, bojaźliwym).

Tchórzostwo okazać, zdradzać; tchórzostwo komuś zadać, zarzucić. *Synon.* tchórzliwość, bojaźliwość.

Temperatura obniża się, podnosi się.

Tempo czegoś zwolnić, przyśpieszyć.

Tendencja, *synon.* cel, dążność, skłonność. Mieć tendencję do czegoś. Tendencja zwyżkowa, zniżkowa.

Termin nadchodzi, upływa. Termin naznaczyć, odroczyć komuś; przewlec, zaspać. Stawić się w terminie; pilnować terminu. Oddać chłopca do terminu (= na naukę do majstra). Być w wielkich terminach (= niebezpieczeństwach). Termin — wyraz, nazwa (naukowy, handlowy).

Testament zrobić, pozostawić, zatwierdzić, zaskarżyć, obalić. Testamentem, w testamencie komuś coś zapisać, przekazać. Testament swój polityczny skreślić, pozostawić. *Synon.* ostatnia wola.

Tęcza rozbłysła, ukazała się. W kolorach tęczy.

Tęgi, *synon.* niepospolity, dzielny; otyły, gruby; mocny, surowy. Tęga głowa, rozum, tęgi człowiek, tęgi mróz, tęgie wino.

Tępić (wytępić) owady, wrogów. *Synon.* niszczyć.

Tęsknić do czegoś (w przyszłości), za czemś (oddalonem), po kimś, po czemś (utraconem).

Tęsknota ogarnia, trawi, nęka kogoś, zalega serce czyjeś, nurtuje w kimś. Tęsknotę odczuwać; z tęsknoty usychać. Koić tęsknotę.

Tętno, *ob.* Puls. Pulsować, bić lub żyć przyśpieszonem, gorączkowem tętnem.

Tło obrazu; tło historyczne (powieści). Tło naszkicować, zarysować, podmalować, wykończyć, pogłębić, czemuś nadać. Na tle czegoś rysować się, uwydatniać się, odbijać się. Na tle (historycznem, wieku, wypadków i t. p.) osnuć coś (np. opowiadanie). Tło podatne (grunt podatny) znaleźć do czegoś.

Tłok, *synon.* natłok, ścisk, ciżba. Zgubić się, zginąć w tłoku; w tłoku torować sobie drogę (łokciami).

Tłuc się po nocach, po świecie. Tłuc się, jak Marek po piekle.

Tłum, *synon.* gawiedź, czereda, gromada, tłuszcza, czerń, pospólstwo, gmin, ciżba, chmara, rój (np. roje myśli, pszczół, motyli), ćma (owadów i t. p.), zgraja. Tłum rozpychać; przez tłum przeciskać się. Gubić się w tłumie. Szary tłum.

Tłumaczyć, *synon.* przekładać jakiegoś autora z języka na język; wyjaśniać, objaśniać, usprawiedliwiać.

Tłumić (stłumić, przytłumić) głos, pożar, urazy, westchnienie, łzy, bunt. *Synon.* zagłuszać, poskramiać, uśmierzać, ukracać, gasić, wypleniać, tępić.

Tłusty, *synon.* otyły, opasły, wypasiony, dobrej tuszy. Tłusty żart, dowcip (= nieprzyzwoity, nieskromny). Tłusty połeć smarować, *ob.* Połeć. Zanim tłusty schudnie, chudego djabli wezmą.

Toczyć (potoczyć, zatoczyć) beczkę przed sobą. Toczyć (wytoczyć) piwo, (utoczyć, natoczyć piwa). Toczyć (wytoczyć) brzytwę, nóż (= ostrzyć). Robak toczy drzewo; rak toczy ciało. Toczyć łzy, krew, pianę z pyska. Toczyć (stoczyć) wojnę, walkę, bitwę, spór, rozmowę, dysputę; *synon.* staczać, wieść, prowadzić. Toczyć oczami, koniem. *Porówn.* wytoczyć, potoczyć.

Toga. Przybrać się, udrapować się w togę, *przen.* — przybrać poważną postawę.

Tok rzeczy, sprawy, myśli, *synon.* bieg, porządek, obrót.

Ton, niski, wysoki, czysty, ostry, piskliwy; ton dźwięczy, brzmi, odzywa się. Ton wydać, z czegoś wydobyć. *Przen.* nadawać czemuś ton; nastroić coś (np. duszę) na ton czegoś (np. smutku). Do jednego tonu dostroić się (lub kogoś). Utrzymać się w jednym tonie. Ton zmienić, zniżyć. Dawać sobie, przybierać tony (wyniosłe, aroganckie). Z tonu spuścić (= przemawiać skromniej, niż poprzednio; *porówn.* śpiewać cienko). Zbić kogoś z tonu. Z innego tonu śpiewać. W dobrym, w złym tonie (= guście).

Tonąć. Tonąć w rozpuście, w zbytkach, w rozkoszy. Tonąć we łzach. Płynął, płynął i u brzegu utonął. Tonący brzytwy się chwyta.

Toń, bezdenna. Pogrążyć kogoś w toni. Wyrwać, wydobyć, wydźwignąć, wyciągnąć kogoś z (ostatniej) toni. Z toni wyjść, wybrnąć, wypłynąć. Toń pochłonęła kogoś. *Synon.* topiel, odmęt, otchłań, przepaść; *przen. zam.* zguba.

Topór do czegoś przyłożyć (także *przen.* do urządzeń, przesądów). Paść pod czyimś toporem (o drzewach i t. p.). Oddać głowę pod topór (*porówn.* pod miecz katowski). Jakby toporem wyrąbał (mówi się o rzeczy, wyraźnie, lecz zgrubsza tylko wykończonej; także o mowie dosadnej, lecz grubej).

Tor, *synon. ob.* Droga. Pójść czyimś torem (= wzorem, za przykładem). Zbić kogoś z toru (= z tropu). Skierować, pchnąć, sprowadzić coś na inne, nowe tory (szlaki). Tor życia, cnoty; iść torem przodków.

Torba. Z torbami chodzić (= żebrać). Niewart torby sieczki. Puścić kogoś z torbą, z torbami.

Tortury. Poddawać torturom, brać na tortury, być, jak na torturach.

Towar sprowadzić skąd, (*rusyc.* wypisać). Każdy kupiec swój towar chwali.

Towarzystwo zawiązało się. Towarzystwo zawiązać, założyć, rozwiązać. Dobrać sobie towarzystwo; towarzystwa komuś dotrzymać. Towarzystwa czyjegoś unikać; od towarzystwa czyjegoś stronić, uciekać. Towarzystwo wzajemnej adoracji (= ludzie, którzy nawzajem sobie schlebiają). *Synon.* spółka, kompanja, drużyna, grono, kółko; obcowanie, przestawanie z kimś; orszak, społeczeństwo, społeczność.

Towarzysz podróży, życia, *synon.* uczestnik (zabawy), wspólnik (w interesie), kolega (w urzędzie, w szkole), kamrat (w wojsku), kompan (w pohulance), rówieśnik (w młodocianych zabawach).

Towarzyszyć komuś, czemuś; *synon.* chodzić w parze z kimś, z czemś.

Tożsamość czegoś stwierdzić, sprawdzić.

Tracić pieniądze, czas. Tracić wzrok, słuch, rękę, nogę, życie. Tracić na odwadze,

na humorze, na minie. Tracić kogoś z oczu, tracić głowę, cierpliwość, równowagę, panowanie nad sobą. Skąpy dwa razy traci. *Synon. ob.* Marnować. *Porówn.* stracić.

Tradycja, żywa, dawna, przechowała się, zaginęła o czemś, zaciera się. Tradycję zachować, snuć nić tradycji. *Synon.* podanie.

Traf, trafunek, ślepy. Traf zrządził. Trzeba trafu, że... *Synon.* przypadek, los.

Trafić kogoś (w nos, w oko); trafić w kogoś, w coś. *Antyt.* chybić czegoś — nie trafić w coś. *Trafić kogoś, *germ, zam.* zastać (w domu), spotkać (w drodze). *Trafić na pociąg, *rusyc. zam.* zdążyć. Trafić w sedno, *ob.* Sedno. Trafić jak kulą w płot, *ob.* Płot. Na chybił trafił. Trafić komuś do gustu. Trafić z kimś do ładu. Trafić podobieństwo (w malarstwie). Trafić — zdarzać się, zgadywać. Trafiła kosa na kamień. Trafiło się ślepej kurze ziarno. Trafić do celu. Trafić do czyjegoś przekonania. Trafił frant na franta, wyciął mu kuranta (=człowiek przebiegły trafił na przebiegłego przeciwnika). Trafić do czyjegoś serca. Trafić z deszczu pod rynnę.

Traktat — ugoda, układ. Traktat (pokoju) zawrzeć, zerwać.

Traktować kogoś zgóry, przez nogę, per psum pstrum (lekceważyć). Jak to traktować (=jak się na to zapatrywać).

Tranzakcja — układ, umowa. Tranzakcji dokonać, dopełnić.

Trawa, trawka. Trawkę skubać (o zwierzętach). Wypędzić bydło na trawkę. Wyjechać na trawę (=na letnisko). Słyszy, jak trawa rośnie (o człowieku przemądrzałym).

Trawić czas na czemś, w czemś; *ob.* Marnować, Spędzać.

Trącić (trącać) *synon.* mieć cechę czegoś, przypominać. Trącić staroświecczyzną, myszką. *Synon.* pachnąć, wydawać woń. Czem skorupka zamłodu nasiąknie, tem na starość trąci.

Trel słowika. Trele wywodzić.

Treść czerpać skąd, wyczerpać, rozszerzyć, pogłębić, wyłuszczyć, wydobyć z pod obsłonek, osnuć na czemś. *Synon.* wątek, osnowa, zawartość. *Antyt.* Treść i forma.

Triumf odnieść; triumf obchodzić; triumf swój głosić; triumf zapewnić komuś. *Ob.* Zwycięstwo.

Tron objąć, utracić, komuś wydrzeć, sobie przywłaszczyć. Wstąpić na tron; zasiąść na tronie; na tron wedrzeć się; walczyć o tron. Na tron kogoś przeznaczyć, powołać, wynieść; kogoś na tronie osadzić. Tron czyjś podkopywać. Z tronu kogo złożyć, zrzucić, strącić, zepchnąć; od tronu odsądzić kogoś. Odpaść od tronu. Tron się wali, chwieje (=władza monarchiczna słabnie). *Przen. zam.* panowanie, władza królewska. *Ob.* Korona; Berło.

Trop. Natrafić, wpaść na czyjś trop; być na tropie czyimś, czegoś; iść w trop (trop w trop) za kimś; trop czyjś zwęszyć, odnaleźć, zgubić. Naprowadzić kogoś na trop czegoś; zbić kogoś z tropu (=stropić). *Synon.* ślad.

Troska, ciężka, dręczy, niepokoi, trawi, pożera kogoś. Troskę odpędzić, rozpraszać, utopić w trunku. *Synon. ob.* Kłopot.

Troskliwość komuś okazać; troskliwością kogoś otaczać. *Synon.* staranie, opieka, piecza, baczność.

Troszczyć się o kogoś, o coś; *synon.* kłopotać się, frasować się, dbać o coś.

Trucizna, powolna, szybko działająca, ostra, straszna, przechodzi w krew, działa. Truciznę komuś zadać; truciznę przyrządzić; trucizną coś zaprawić. Truciznę zażyć, wypić. Trucizna mineralna, i roślinna. *Synon.* jad (żmii i innych zwierząt). *Przen. zam.* zgorszenie, zepsucie.

Trud podjąć, sobie zadać, ponieść, znosić. Trudów nie szczędzić. Na trudy zahartować się. *Synon.* praca, fatyga, mozół, robota.

Trudnić się czemś, *synon.* zajmować się czemś.

Trudność niezwalczona, niepokonana, nieprzezwyciężona; trudność wynika z czegoś, zachodzi, nastręcza się, nasuwa się, wyrasta, powstaje, ustępuje; (nowa) trudność wywiązała się; trudności piętrzą się. Trudność komuś robić, zadać; trudności komuś przysporzyć, przyczynić. Trudność napotkać, przebyć, przebrnąć, usunąć, ominąć, przełamać, pokonać, zwalczyć, przezwyciężyć. Z trudnościami łamać się, borykać się, walczyć. *Synon. ob.* Przeszkoda. *Przen.* przełamać pierwsze lody; *ob.* Lód.

Trudny, *synon.* mozolny, uciążliwy; trudny do nauczenia się. Trudna rada. Trudna z nim sprawa. Trudny do pożycia. *Antyt.* łatwy.

Trup. Trupem położyć kogoś, paść, lec. (Gęstym) trupem zaścielać, zalegać pole; trupem usłać pole, drogę. Blady, jak trup; zimny, jak trup.

Trwać, *synon.* ciągnąć się, przewlekać się. Trwać w postanowieniu. Trwać w błędach, w uporze.

Trwoga pada na kogoś. Trwogę uczuć, poczuć. Trwogę budzić w kimś; trwogą przejmować kogoś; trwogi napędzić komuś. Trwogę siać, rozsiewać, szerzyć. Bić, uderzyć, dzwonić, trąbić na trwogę (na alarm). Kiedy trwoga, to do Boga. *Synon. ob.* Bojaźń.

Trwonić pieniądze, majątek; *synon. ob.* Marnować.

Tryb, *synon.* sposób. Tryb życia zmienić; rozpocząć nowy tryb życia. Wszystko idzie zwyczajnym trybem. Innym trybem, swoim trybem.

Trząść coś, czemś. Trząść drzewo; trząść całym domem (=rządzić wszystkiem). Trząść się, *synon.* drżeć, dygotać. Trząść się jak w febrze. Ucieka, aż się głowa trzęsie. Trząść się z gniewu, z zimna. Całe miasto trzęsie się od czegoś (od plotki, od skandalu).

Trzeba, *synon.* wypada, należy, godzi się, jest rzeczą konieczną, nieodzowną. Trzeba ci wiedzieć (= powinieneś).

Trzy. Trzech zliczyć nie może (człowiek nieśmiały, niewymowny). Gadać trzy po trzy (= głupstwa). Wścibić swoje trzy grosze (= dorzucić niepotrzebne słówko, wtrącić się).

Trzymać coś, za coś; trzymać z kimś. Trzymać się czegoś (jak pijany płotu). Trzymać wieś, karczmę, hotel, sklep, nauczyciela do dzieci, służących, towar na składzie. Trzymać pod kluczem, pod strażą, w więzieniu, miasto w oblężeniu, trzymać kogoś w rygorze, w posłuszeństwie, w karbach. Dobrze, źle o kimś trzymać, wiele o sobie trzymać. Trzymać środek, pierwszeństwo, czoło. Trzymać z kimś (= być jego stronnikiem). Trzymać język za zębami (= nie rozgłaszać sekretu). Trzymać kogoś za słowo, na słowie, na obietnicy. Trzymać dziecko do chrztu. Trzymać na loterji, o zakład, dziesięć przeciw jednemu. Trzymać kogoś ostro, krótko. Trzymać miarę, krok, takt. Trzymać się czegoś rękami i nogami. Trzymać się prosto, pochyło, ostro, mocno. Trzymać się litery prawa, przepisów, prawideł. Trzymać się kupy. Trzymać się do upadłego. Bieda go się trzyma, żarty go się trzymają. Ledwo się trzyma na nogach. Trzymać się dobrze na starość. Trzymać się za boki od śmiechu.

Tuman, *synon.* mgła. Wzbijać tumany kurzu.

Tunel wywiercić, przebić.

Turecki. Goły, jak turecki święty.

Tuz. Liczyć na kogoś, jak na cztery tuzy. Same tuzy (= towarzystwa, osoby znaczne); *porówn.* grube ryby.

Twardy, jak kamień, jak stal, nieczuły. Twardy orzech do zgryzienia. Twarde warunki. Twardy sen. Twarda reguła. Twarde życie. Twarda głowa.

Twarz, ściągła, okrągła, szeroka, blada, zawiędła, rumiana, rozpromieniona, pucołowata, ogorzała, opalona; uśmiechnięta, wesoła, otwarta, ujmująca, ponura, posępna. Twarz zachmurza się, zasępia się, wypogadza się, rozjaśnia się; jaśnieje radością, oblewa się rumieńcem, powleka się (trupią) bladością, pała gniewem, wstydem. Twarz zasłonić, zakryć (rękoma), ukryć w dłoniach, odsłonić, odwrócić, wykrzywiać; twarz zasępić; nasrożyć; twarz nastroić do czegoś (do uśmiechu, do okoliczności). Na czyjejś twarzy maluje się, odbija się, przebija się, rozlane jest uczucie, wyraz uczucia (zachwyt, boleść, wdzięczność, strach i t. p.). Jest komuś w czemś do twarzy. Twarz komuś pokiereszować. Dać komuś w twarz (= dać policzek). *Porówn.* dać w gębę, w pysk, w buzię. Rzucić komuś w twarz obelgę. Rysy twarzy, ostre, wyraźne. Wyraz twarzy, rozumny, nic nie mówiący, chytry, energiczny. Twarzą w twarz. Paść przed kimś na twarz. *Synon.* lice, oblicze.

Twierdzić coś, *synon.* utrzymywać.

Tworzyć cuda; dzieła sztuki, poezje.

Twór (przyrody); *synon.* utwór (sztuki, artysty), wytwór (przemysłu).

Twórczy genjusz; twórcza siła, wyobraźnia.

Tył podać (= uciekać). Tył nieprzyjacielowi wziąć, zająć (= zajść go ztyłu). Tyły sobie zabezpieczyć. Tyłem się do kogoś obrócić. Stanąć ztyłu. Pozostać wtyle za kimś. Zająć komuś tyły. Zasłaniać tyły armji. Wejść od tyłu (= tylnem wejściem).

Tytuł, wysoki, czczy, pusty. Przyjąć, przybrać tytuł; nadać komuś tytuł. O tytuł się ubiegać, w tytułach się kochać. Tytuł (prawo, pretekst) do czegoś mieć, zyskać.

Tytuń palić (kurzyć, ćmić), żuć.

U.

Ubiegać się o coś, za czemś; *synon.* starać się o coś.

Ubijać interes, sprawę (= dochodzić do porozumienia).

Ubiór, *synon.* strój, ubranie, odzież, przyodziewek, szaty. Ubiór na codzień, odświętny, narodowy.

Ubliżać komuś, *synon.* uwłaczać, uchybiać komuś; *ob.* Obrazić.

Ubocze. Trzymać się na uboczu. Zejść na ubocze. *Synon.* bok.

Ubogi, *synon.* biedny, nędzny, ubogi w rozum. Ubogiemu wiatr wieje w oczy (= wszystko się przeciwko niemu sprzysięga). Ubogi, jak mysz kościelna (= nic nie posiadający).

Ubolewać nad czemś, *synon. ob.* Skarżyć się.

Ubóstwo znosić. Ubóstwem świecić. *Synon.* bieda, nędza, niedostatek. *Antyt.* bogactwo.

Ubrać (ubierać) się (= wkładać ubranie). *Błędn.* *ubrać coś (np. suknię, kapelusz) *zam.* ubrać się w coś, kłaść coś. Ubrać się a. kogoś (= narobić sobie a. komuś przykrości, wejść w kłopoty).

Ubranie włożyć, wdziać, narzucić, zarzucić, zdjąć, zrzucić. Z ubrania wyrastać; ubranie zedrzeć. *Synon. ob.* Ubiór.

Ucho, uszy. Uszy tulić (o koniu); strzyc uszyma. Za uszy wytargać kogoś; uszu komuś natrzeć, (także *przen.* dać ostre napomnienie). Uszy razić, rozdzierać, w uszy drapać (o przykrych dźwiękach). W uszach komuś szumi, dzwoni. Uszy puchną, bolą od czegoś. W uszy komuś trąbić (= mówić głośno); kłaść coś (= często powtarzać). Szeptać (szepnąć), mówić komuś coś do ucha. Puścić coś mimo uszu. Uchem łowić coś. Nadstawiać ucha, skłaniać ucha, dawać czemuś ucha. Obrażać czyjeś uszy, głaskać uszy. Spać na oba uszy. Zarumienić się po uszy. Mieć gębę od ucha do ucha. Jednem uchem wpuszczać, a drugiem wypuszczać. Dać komuś po uchu. Zwiesić, spuścić uszy. Ciepło, jak w uchu. Póty dzban wodę nosi, póki się ucho nie urwie. Coś jednem uchem wleci, a drugiem wyleci. Uszy zatykać, zamykać na coś (= nie chcieć słuchać o czemś). O uszy obijać się (wieść, wyraz i t. p. obija się o czyjeś uszy). Uszom własnym nie wierzyć. W górę uszy! (= nie oddawać się rozpaczy). Mieć czegoś po same uszy. Po uszy w długach siedzieć. Muzyka rżnie od ucha. Uczciwszy uszy (= mówiąc z przeproszeniem). Uszy zająca — słuchy.

Uchodzić z życiem, z duszą, cało, zdrowo, żywo, z więzienia; uchodzić pogoni, niebezpieczeństwa, kary, niewoli, śmierci. Uchodzić czyjejś uwagi, pamięci. To nie uchodzi (= nie wypada). To nie ujdzie płazem a. na sucho (= nie przejdzie bezkarnie).

Uchronić, *synon.* zabezpieczyć, ustrzec. Uchronić kogoś a. siebie od czegoś (*błędn.* *przed czemś).

Uchwalić prawo, ustawę. *Synon.* postanowić.

Uchwała, jednomyślna, większością głosów; uchwała zapadła, stanęła. Uchwałę powziąć, stanowić, przeprowadzić.

Uchybić komuś; przeciw czemuś (np. etykiecie). *Synon.* ubliżyć, uwłaczać komuś; *ob.* Obrazić kogoś.

Uchylić zasłonę (rąbek zasłony), *synon.* odchylić, podnieść. Uchylić wyrok. Uchylić się od czegoś. *Synon.* znieść, cofnąć.

Uciec (uciekać) przed czemś, od kogoś. *Synon.* umknąć, zmykać, pierzchnąć, zbiec, czmychnąć, drapnąć, dać drapaka, dać nura, ulotnić się, rejterować, salwować się (ucieczką), zniknąć jak kamfora.

Uciecha, *synon.* zabawa, rozrywka, wesele, wesołość. Wypić, śpiewać na uciechę.

Ucieczka, *synon.* rejterada, odwrót. Ucieczką ratować się, salwować się. Zmusić do ucieczki. Zerwać się do ucieczki. Ucieczkę komuś przeciąć. Bóg jest moją ucieczką.

Ucieszny, *synon.* zabawny, *ob.* Śmieszny.

Ucisk, uciśnienie cierpieć, znosić. *Synon.* uciemiężenie, ciemięstwo.

Uczciwy, *synon.* rzetelny, prawy, zacny, poczciwy.

Uczestnictwo, *synon.* wspólnictwo, udział.

Uczta, *synon. ob.* Biesiada. Uczta Lukullusowa. Ucztę urządzić, wyprawić, spożyć. Uczta duchowa.

Uczucie, gorące, głębokie, szczere, nieudane, kiełkujące, tłumione. Uczucie odzywa

się w kimś, przejmuje, ogarnia kogoś, napełnia czyjeś serce, wzbiera w kimś, owładnęło kimś, miota kimś, wzmaga się, potężnieje, przygasa, zagasa. Uczucie (miłości przyjaźni) żywić dla kogoś. Uczucia doznawać; uczuciem wybuchnąć; uczucie wynurzyć, wywnętrzyć komuś, stłumić, przytłumić w sobie, wyrugować z serca. Uczucie w kimś (lub w sobie) wzbudzić; uczucie czyjeś zranić. Wylew uczucia. Wyzbyć się wszelkich uczuć ludzkich. *Synon.* czucie, poczucie, odczuwanie, wzruszenie, tkliwość, skłonność. *Przen.* serce.

Uczuwać głód, pragnienie, ból. *Synon.* czuć, odczuwać.

Uczynek, dobry, zły. Uczynek dobry spełnić, zły popełnić. Pochwycić, przydybać, złapać kogoś na gorącym uczynku. Po uczynkach kogoś sądzić. *Synon.* postępek, czyn.

Uczynić, *synon. ob.* Zrobić.

Udany, *synon.* zmyślony, fałszywy. Udana przyjaźń; udane uczucie. *Antyt.* szczery, prawdziwy.

Udawać (udać) chorego (chorobę), pijanego. Udawać zucha i t. p. *Synon.* grać komedję. Udać się pod czyjąś opiekę, na spoczynek, w drogę, o radę, o pomoc; udać się— podobać się.

Uderzyć kogoś w twarz, kijem, oczyma. To mnie uderzyło (= zastanowiło). Uderzyć czyjeś zmysły, uwagę. Uderzyć w dzwony, w trąby, z dział. Krew uderzyła do głowy. Uderzyć w płacz, w lament. Uderzyć czołem przed kimś. Uderzyć do kogoś (= udać się). Uderzyć się w czoło (= zastanowić się nad czemś). Uderzyć się w piersi (= żałować za winę).

Udry na udry (= upór na upór). Stanąć z kimś na udry.

Udział w czemś mieć, brać, (wziąć). *Rusyc.* *przyjąć udział. Od udziału w czemś usunąć się, uchylić się, wyprzeć się udziału w czemś. Przypuścić kogoś do udziału (w zyskach i t. p.). Udział bezpośredni, czynny, żywy. *Synon.* uczestnictwo. *Przen.* umaczać w czemś rękę. Dostać się, przypaść komuś w udziale.

Udzielać się, być towarzyskim, bywać.

Udzielić komuś czegoś (np. pomocy, rady). Udzielić posłuchania.

Ufność, ślepa, bez granic. Ufność w kimś pokładać; z ufnością udać się do kogoś. *Synon.* zaufanie.

Ugasić pożar, pragnienie, żądzę. *Synon.* tłumić (stłumić).

Ugoda, *synon.* umowa, (kontrakt), układ. Ugodę zawrzeć, zerwać, rozwiązać.

Ugór. Leżeć ugorem.

Uiścić dług, obietnicę. Uiścić się w słowie, w przyrzeczeniu, z długu.

Ujarzmić kogoś, *synon.* podbić kogoś, narzucić komuś jarzmo, pęta niewoli. *Ob.* Jarzmo, Pęta, Kajdany, Okowy.

Ujma. Ujmę komuś czynić, robić, przynosić w czemś (= ujmować komuś czego). Coś jest z ujmą, bez ujmy czegoś (honoru, znaczenia, władzy). Za ujmę sobie coś mieć, uważać, poczytywać. *Synon.* uszczerbek, szkoda, strata.

Ujmować komuś dochodu, jedzenia, nie ujmować zasług (= odmawiać). Ujmować się za kimś, za czemś (= stawać w obronie).

Ukazywać się, *synon.* widnieć (wdali), wychylić się, wyłonić się, wynurzyć się skąd, zarysować się, wystąpić na widownię, zjawić się, wystąpić najaw.

Układ. 1) *Synon.* system. Układ słoneczny, nerwowy. 2) *Synon.* umowa, ugoda; układy; *synon.* rokowania. Układ stanął, doszedł do skutku; układy toczą się między kimś, doszły do skutku, rozchwiały się, rozbijają się o coś. Układ zawrzeć, zerwać, rozwiązać. Układy zagaić, zawiązać, prowadzić, zerwać, zawiesić, odroczyć. Do układów przystąpić; wejść z kimś w układy.

Ukłon, głęboki, pełen uszanowania, lekki. Ukłon złożyć komuś; ukłony (pozdrowienie) zasyłać, przesyłać komuś.

Ukos. Naukos, ukosem (iść), zukosa (patrzeć).

Ukracać (ukrócić) swawolę, nadużycia, pychę czyjąś. *Przen.* przyciąć (przytrzeć) komuś rogów. *Synon. ob.* Powstrzymać.

Ukradkiem wymknąć się, spozierać na kogoś. *Synon.* pokryjomu, chyłkiem, milczkiem.

Ukręcić łeb jakiejś sprawie (= udaremnić ją). Ukręcić bicz z piasku (= zrobić coś z niczego).

Ukrop, *synon.* wrzątek, war. Kąpany w ukropie (= gorączka, człowiek prędki).

Ukrycie. W ukryciu pozostać, żyć, kogoś

pozostawić. Z ukrycia wyjść; kogoś, coś wydobyć. *Synon. ob.* Schronienie.

Ukryć, *synon.* schować, utaić. Chciałby ukryć się pod ziemię (ze wstydu), w mysiej dziurze, jamie (ze strachu).

Ulegać (ulec) komuś, czemuś; przed kimś, przed czemś, poddać się (po dłuższym lub krótszym oporze). Ulegać namowie, przemocy, prośbie, woli czyjejś, powszechnemu żądaniu; ulec przed groźbą czegoś. Ulec zniszczeniu, zepsuciu, śmierci, prawu, rozkazowi. To nie ulega wątpliwości. *Synon.* poddać się, hołdować; *przen.* ugiąć karku przed kimś, przed czemś. *Porówn.* podlegać.

Uległość komuś okazać; do uległości zmusić kogoś; trzymać kogoś w uległości. *Synon.* posłuszeństwo.

Uległy, *synon.* posłuszny, powolny, potulny. *Porówn.* podległy.

Ulepszenie zaprowadzić, wprowadzić.

Ulga. Ulgę przynosić, sprawić komuś, znajdować w czemś, czuć; ulgi doświadczyć, doznać. Ulgę otrzymać, uzyskać (w płaceniu podatków, w służbie wojskowej i t. p.); korzystać z ulg. *Synon.* ułatwienie (w pracy, w ciężarach, obowiązkach), polepszenie (na zdrowiu), pociecha (w strapieniu).

Ułuda, *synon.* omamienie, złuda, mamidło. Karmić się ułudą.

Umiarkowanie zachować; nie przekraczać granic umiarkowania. Umiarkowanie w jedzeniu, piciu. Karać, postępować z umiarkowaniem. *Synon.* miara, wstrzemięźliwość, powściągliwość, takt.

Umowa, ustna, piśmienna, stanęła, przyszła do skutku. Umowę zawrzeć, podpisać, złamać, komuś wypowiedzieć, rozwiązać. Umowy dotrzymać, dochować. Zrzucić się z umowy. *Synon.* ugoda, układ, kontrakt.

Umrzeć (umierać) na jakąś chorobę, z ran, z głodu, z wycieńczenia, z ręki czyjejś; śmiercią naturalną, gwałtowną, w kwiecie wieku, przedwcześnie, dla świata. *Synon.* skonać. *Omów. eufem.* Zakończyć życie, przestać żyć, śmierć znaleźć, (*ob.* Śmierć); pożegnać ten świat; rozstać się z tym światem; zejść ze świata; przenieść się na tamten świat (do wieczności, do chwały wiecznej); przenieść się na Abrahamowe łono (Łuk. XVI, 23), ad patres; zawrzeć (zamknąć) powieki, zamknąć oczy; zasnąć w Panu; zgasnąć (w kwiecie wieku); powiększyć grono aniołków (o małych dzieciach); wydać ostatnie tchnienie; wyzionąć ducha; oddać ducha Panu (Bogu); wstąpić do grobu; ziemię gryźć; spłacić dług naturze; być na Boskim sądzie; *żartobl.* odwalić kitę, wyciągnąć kopyta, kopytami trzasnąć. Umierać, *synon.* konać, dogorywać. *Porówn.* Śmierć.

Umysł, głęboki, otwarty, płytki, giętki, swobodny, stroskany. Umysł wytężyć, natężyć, oderwać od czegoś, odświeżyć, rozerwać, przytępić, rozstroić. Umysł czyjś ku czemuś skierować. Umysły czyjeś zatrwożyć, zaniepokoić, rozjątrzyć, uspokoić, załagodzić. Wzburzenie umysłów. Dotknięty na umyśle (= obłąkany). Z umysłu coś zrobić (= naumyślnie). *Synon.* rozum.

Umywać od czegoś ręce (= nie brać na siebie odpowiedzialności). Ani się umywa do tego (= jest o wiele gorszy od niego).

Uniesienie (radości, miłości, gniewu i t. p.) budzić, hamować, studzić. Uczynić coś w uniesieniu. *Synon.* zapał, zachwyt.

Unikać kogoś, czegoś; *synon.* omijać kogoś, coś; stronić od kogoś.

Unosić się gniewem, namiętnością. Unosić się nad kimś, nad czemś (= zachwycać się).

Upadek, nieuchronny, rychły, bliski, głęboki. Do upadku (ku upadkowi) chylić się. Przywieść kogoś do upadku; upadek czyjś sprowadzić, przyśpieszyć; upadek komuś gotować; o upadek kogoś przyprawić. Upadkiem komuś grozić. Z upadku kogoś (lub siebie) wydźwignąć, podźwignąć, podnieść. Od upadku kogoś wstrzymać; *przen.* zatrzymać kogoś (lub się) nad brzegiem przepaści. *Synon.* zguba; *przen.* przepaść.

Upadłość ogłosić. Masa (majątek) upadłości.

Upadły. Upadła kobieta. Walczyć, tańczyć do upadłego.

Upamiętanie. Broić, grzeszyć, hulać bez upamiętania. Do upamiętania (= poznania, że źle czyni) doprowadzić kogoś, dojść. *Porówn.* opamiętanie.

Uparty, jak kozieł. Uparta choroba, bitwa. *Synon.* uporny, uporczywy, oporny, krnąbrny, hardy, zacięty. *Antyt.* uległy.

Upaść, *synon.* runąć, powalić się obalić się, wywrócić się, lec; upaść w czyichś oczach, w opinji; *ob.* Paść.

Upić się, jak bela, jak cztery dziewki.

Synon. i *eufem. omów.* ululać się, urżnąć się, ściąć się, strąbić się, podchmielić sobie; głowę sobie zalać, zaprószyć, zamroczyć (trunkiem); zalać pałkę, nalać w czub, mieć w czubie, w pale, wstawić się, być pod dobrą datą. *Porówn.* Pić.

Upiec. Upiekło mu się (= udało mu się uniknąć kary). Świeżo upieczony (= niedawny, młody).

Upierać się przy czemś (np. przy swojem zdaniu); *synon.* obstawać, stać przy swojem, postawić na swojem.

Upiór, *synon.* mara, duch, zjawa; dziwadło. Czerwony, jak upiór. Brzydki, jak upiór.

Upływać, upłynąć (o czasie) na czemś (na pracy, zajęciu), w czemś (w rozkoszy, niepokoju, tęsknocie). *Synon.* schodzić.

Upokorzenie spotyka kogoś. Upokorzenia doznać. Nie szczędzić komuś upokorzeń.

Upominać (upomnieć) kogoś, *synon.* strofować, ganić, napominać. Upominać się, o coś, *synon.* dopominać się, żądać.

Upór wywołać; czyjś upór złamać, przełamać, przeprzeć, poskromić. W uporze trwać, zaciąć się; wziąć na upór. W uporze kogoś utwierdzić. Upór na upór; (*porówn.* udry na udry). *Przen.* trafiła kosa na kamień, (*ob.* Kamień). Ugiąć hardy kark, (*ob.* Kark).

Uprawiać rolę, sztukę, naukę, rzemiosło. (*Rusyc.* lub *german.* *obrabiać).

Uprzedzać (uprzedzić) kogoś o czemś (= uwiadamiać przedwcześnie). Uprzedzać coś (= zapobiegać czemuś). Uprzedzać się albo kogoś przeciw komuś, czemuś (= wpajać nieprzychylną opinję.

Uprzedzenie ku komuś (do kogoś) powziąć, żywić. Uprzedzenia pozbyć się; z uprzedzenia otrząsnąć się; zerwać z uprzedzeniem. Uprzedzenie w kogoś wpoić; uprzedzenia szerzyć. Walczyć z uprzedzeniami. Sądzić kogoś z uprzedzeniem (= niesprawiedliwie). *Synon.* przesąd.

Uprzykrzyć się komuś; *synon.* sprzykrzyć się, naprzykrzyć się, dogryźć, dopiec komuś. *Przen.* dać się komuś we znaki; stanąć komuś kością w gardle; bokiem komuś wyłazić.

Upust czemuś dawać (np. łzom, oburzeniu). Upusty niebieskie otworzyły się (deszcz gromy, błyskawice), (1, Mojż. VII, 11).

Uraza. Urazę do kogoś mieć, żywić (w swem sercu); tłumić, puścić w niepamięć, przebaczyć. Urazy zapomnieć. Przyjąć coś, słuchać czegoś bez urazy. *Synon.* żal. *Porówn.* obraza.

Urągać komuś, *synon. ob.* Szydzić.

Uroczy, *synon.* czarowny, cudny, powabny, wdzięczny. Uśmiech uroczy.

Uroczystość, doroczna, niezwykła, nadzwyczajna. Uroczystość obchodzić, święcić.

Urodzajny, *synon.* żyzny (grunt, ziemia), płodny, plenny, wydajny, owocny. *Przen.* płynący mlekiem i miodem (2 Mojż. III, 8; 4 Mojż. XIII, 28).

Urok pada na kogoś, otacza coś; pryska, pierzcha, rozwiewa się. Urok rzucić na kogoś, odczynić. Urok (nieprzeparty) wywierać na kogoś, nadać czemuś, roztaczać (około siebie); urokiem otoczyć coś. Urok zdjąć z kogoś, rozwiać. Urokowi ulegać; być pod urokiem czegoś. Stracić dla kogoś urok. Na psa urok! (*Ob.* Pies). *Synon.* czar, powab, ponęta, wdzięk.

Uroszczenie czyjeś ukrócić, odrzucić. *Porówn.* roszczenie, pretensja.

Urywać sobie głowę z jakiegoś powodu (= martwić się nadmiernie).

Urząd, wysoki, wpływowy, skromny. Urząd objąć, piastować, sprawować, złożyć. Do urzędów piąć się; o urząd ubiegać się, starać się. Urząd komuś dać, powierzyć; w urzędzie zatwierdzić kogoś. Z urzędu złożyć, zrzucić, rugować kogoś; od urzędu odsądzić kogoś. Z urzędu wylecieć, ustąpić. W urzędzie (w sprawowaniu urzędu) zawiesić kogoś; zrobić coś na urząd (= na zamówienie, umyślnie). Buty na urząd (= mocne). Kłamie, jak na urząd (= bezczelnie). *Synon.* obowiązek, obowiązki, miejsce, posada.

Urządzenie jakieś zaprowadzić, zmienić.

Urządzić polowanie, zabawę, swój dom. Urządzić sobie życie. Urządzić się (= umeblować, zainstalować). *Rusyc.* *Urządzić kogoś na posadę, *zam.* dać komuś posadę. A to mnie urządził! (= narobił mi kłopotu, oszkalował). *Porówn.* zarządzić, sporządzić.

Urzędowanie (sprawowanie urzędu) objąć, złożyć; w urzędowaniu zawiesić kogoś.

Usiłowanie, próżne, daremne. Usiłowania spełzły na niczem, rozbijają się o coś. Usiłowania podjąć, czynić, skierować, zwrócić na coś, ku czemuś; zespolić z kimś swe usiłowania. *Synon.* starania, zabiegi.

Uskutecznić przedsięwzięcie, swój zamiar; *synon.* przywieść do skutku, wykonać, urzeczywistnić, spełnić coś, dokonać czegoś; *ob.* Wykonać.

Usłać sobie gniazdko (*ob.* Posłać, pościelę); drogę trupami (= zasłać); usłać komuś drogę do czegoś (= utorować).

Usługa, bezinteresowna, pożyteczna, wielka, wzajemna. Usługi oddawać, nieść komuś; *(rusyc.* *okazać); przyjąć czyjeś usługi. Np. koń, dąb, żelazo oddają człowiekowi wielkie usługi. Usługi swe ofiarować komuś; oddać się komuś w usługi; być na czyjeś usługi, do czyichś usług. Mieć kogoś, coś na usługi. Skory do usług (= usłużny). *Synon.* pomoc, pożytek. Usługa (= służba). Czy nie ma tu usługi? Skora, uprzejma usługa. Wzajemność usług. *Porówn.* przysługa, posługa, wysługa.

Uspokoić nerwy, obawy. *Synon.* ukoić, uśmierzyć, załagodzić, ułagodzić, miarkować, poskromić, ukrócić, stłumić.

Usposobienie okazać, zdradzić. *Synon.* nastrój.

Usta otworzyć, zamknąć, zaciąć, wykrzywić, ściągnąć; usta (wargi) przygryźć, wydąć. Usta komuś zamknąć, zatkać, zasznurować, zawiązać (= nie dać mówić). Z ust wychodzi słowo; z ust czyichś coś wiedzieć; z ust do ust coś (wiadomość jakąś) podawać; coś (np. wieść) krąży z ust do ust. Coś jest na ustach wszystkich (= wszyscy o tem mówią). Coś (np. wyznanie) ciśnie się na usta. Z ust komuś wziąć, wyrwać, wyjąć jakieś słowo (= uprzedzić kogoś w wypowiedzeniu czegoś). Od ust odejmować sobie (jedzenie); nic dziś nie miałem w ustach, do ust nic nie brałem. Nie śmieć ust otworzyć. Mieć coś zawsze w ustach (= powtarzać). Chwalić Boga ustami (= nieszczerze). Nie ma co do ust włożyć. To nigdy nie przejdzie przez moje usta. Przez cały czas ust nie otworzył. Ślina mi przychodzi do ust. Z ust mi to wyjąłeś (= chciałem to właśnie powiedzieć). Nie wziąłbym tego do ust. Co w sercu, to i w ustach (= szczery człowiek). Na ustach czyichś zawisnąć (wzrokiem); w usta czyjeś wpić się. Między ustami a brzegiem puharu; *(ob.* Puhar). *Synon.* gęba, buzia, pysk (u zwierząt).

Ustalić, *synon.* utrwalić, wzmocnić. Ustalić program, warunki.

Ustanowić rząd, władzę, porządek. *Synon.* założyć. Ustanowić prawo; *synon.* postanowić, uchwalić.

Ustawa. Ustawę nadać, uchwalić, zatwierdzić. *Ob.* Statut.

Ustąpić komuś, przed kimś. Mądry głupiemu ustąpi. *Synon.* ulec komuś, cofnąć się przed kimś. *Przen.* zwinąć przed kimś chorągiewkę. Ustąpić skąd *synon.* wycofać się.

Usterka, *synon. ob.* Błąd. Drobna usterka.

Ustępstwo uczynić, zrobić, za daleko posunąć; być skłonnym do ustępstw; zgodzić się na ustępstwo. Ustępstw żądać, ustępstwo otrzymać.

Ustronie (ustroń), ciche, miłe, urocze. *Synon.* zacisze, ubocze, zakątek, samotnia, odludzie, pustelnia.

Usuwać coś (przeszkody, braki). Usuwać kogoś z urzędu, z domu. Usuwać się od czegoś (= nie chcieć brać udziału w czemś). *Synon.* oddalać, uchylać.

Uszanowanie komuś złożyć, okazać, oddać; uszanowanie wzbudzić. *Synon.* poważanie, szacunek, cześć.

Uszczerbek przynieść komuś, ponieść. *Synon.* ujma, uszczuplenie; *ob.* Szkoda.

Uszkodzenie zrządzić, wywołać, ponieść. *Synon.* szkoda.

Uścisk, uściśnienie. Uścisk niemy (ręki). Oddać komuś uścisk. Zasyłać komuś (w liście) serdeczne uściski. *Synon.* objęcie, pocałunek.

Uśmiech, łagodny, słodki, obiecujący, filuterny, rozkoszny, złośliwy, ironiczny, gorzki; uśmiech (radości, szczęścia) zakwita, rozkwita, igra, kona na ustach czyichś, rozjaśnia, opromienia czyjeś usta (lica, twarz); uśmiech (gorzki, brzydki) wykrzywia czyjeś usta, przylgnął do ust czyichś. Uśmiech fortuny, losu (szczęścia) pada na kogoś. Uśmiechem darzyć kogoś, zbyć kogoś.

Uśmierzyć ból, boleść, burzę; *synon. ob.* Tłumić, Uspokoić.

Uśpienie. Wpaść w uśpienie. Z uśpienia ocknąć się, kogoś budzić. *Synon.* sen, śpiączka, drzemka.

Utarty. Utarta droga; utarty wyraz, zwyczaj (= ogólnie przyjęty). Iść utartym szlakiem (= postępować jak wszyscy).

Utrata, *synon.* strata. Utrata majątku, zdrowia, przytomności. Przyprawić kogoś o utratę czegoś (zmysłów, rozumu, mienia i t. p.).

Utrudzenie czuć, odczuwać. *Synon.* znużenie, fatyga.

Utrzymać coś, *synon. ob.* Zachować. Utrzymać coś w dobrym stanie. Utrzymać pokój, zgodę, przyjaźń z kimś. Utrzymać rodzinę. Utrzymać się przy czemś (przy majątku), na stanowisku, na wysokości zadania, w równowadze. Utrzymać coś w tajemnicy.

Utrzymanie komuś dawać, zapewnić; łożyć na czyjeś utrzymanie. Mieć z czegoś utrzymanie; być bez utrzymania. *Przen.* chleb. — Być u kogoś na utrzymaniu.

Utwierdzić (umocnić) się lub kogoś w wierze, w przekonaniu, w przedsięwzięciu *(rusyc. *zam.* zatwierdzić, np. wybór, ustawę). *Porówn.* potwierdzić, zatwierdzić, stwierdzić.

Uwaga. 1) Pilna, baczna, natężona uwaga; *synon.* baczenie, baczność; *przen.* oko. Uwagę zwrócić na coś; zatrzymać, skupić na czemś, przykuć do czegoś, odwrócić (swoją lub czyjąś) od czegoś, na uwagę (pod uwagę) wziąć coś, uwagę natężyć, rozproszyć. Spuścić coś z uwagi. Uwagi czyjejś ujść. Mieć coś na uwadze. Z uwagi na coś. Uwagę czyjąś zająć, na siebie ściągnąć, (całą) pochłaniać, trzymać w naprężeniu, rozerwać, zmylić, uśpić. *Porówn.* rozwaga. 2) *Synon.* spostrzeżenie. Uwaga trafna, słuszna, pobieżna; uwaga nasuwa się. Uwagę rzucić, uczynić. Robić komuś uwagi. Zatrzymać jakąś uwagę dla siebie.

Uwielbienie, nieme, *synon.* podziw. Uwielbienie wzbudzać w kimś, uwielbieniem przejmować kogoś. Mieć dla kogoś uwielbienie.

Uwięź. Trzymać kogoś na uwięzi, spuścić z uwięzi (psa); *synon.* łańcuch.

Uwłaczać komuś, *synon.* ubliżać, uchybiać komuś; *ob.* Obrazić.

Uznać czyjąś wyższość, władzę, prawa; uznać kogoś (np. króla). Uznać się za winnego, zwyciężonego. *Rusyc.* *uznać czemś *zam.* uznać za coś. *Porówn.* przyznać.

Uznanie u kogoś znaleźć, zyskać, zjednać sobie; cieszyć się uznaniem. Uznanie (najwyższe) dla kogoś mieć, komuś okazać, wyrazić.

Uzyskać zwłokę, przebaczenie. *Synon. Ob.* Zyskać, Dostać.

Użalić się nad kimś; *synon.* zlitować się, zmiłować się nad kimś.

Użycie, powszechne. W użycie wchodzić, z użycia wychodzić, być w użyciu.

Użyczyć komuś czegoś, *synon.* udzielić komuś czegoś; *ob.* Dać.

Użytek robić z czegoś; oddać coś na czyjś użytek.

Używać czegoś do czegoś (ku czemuś), na coś. (*Rusyc.* *dla czegoś). Używać czegoś; *synon.* użytkować, korzystać z czegoś, zużytkować, spożytkować, stosować coś.

W.

Wabić, *synon.* nęcić, mamić, pociągać, przyciągać kogoś, coś ku sobie (do siebie).

Wada, organiczna, charakteru; wada zakorzeniła się. Wadę wykorzenić; z wady uleczyć, otrząsnąć się. Nabrać wad. *Synon.* przywara, *ob.* Błąd.

Wadzić komuś, *synon.* być na zawadzie, zawadzać, przeszkadzać, szkodzić. Nie wadzi, nie wadziłoby. Wadzić się z kimś, *synon.* kłócić się, mieć z kimś zwadę.

Waga, wielka, szczególna, mała. Wagę czemuś nadawać, do czegoś przykładać, przywiązywać. Wagi nabrać. *Synon.* znaczenie, wartość. Na wagę (coś sprzedawać, kupować). Na wagę złota (= bardzo drogo). Interes, sprawa wielkiej wagi. Mieć wagę, mieć wielką wagę.

Wahać się, *synon.* kołysać się (jak wahadło). Wahać się (coś uczynić), *synon.* ociągać się, zwlekać z czemś.

Walczyć z kimś, z czemś o coś (np. o byt), za coś (np. za ojczyznę); walczyć do upadłego, do ostatniej kropli krwi. *Synon.* wojować, borykać się, pasować się, mocować się, łamać się z czemś.

Waleczny, *synon.* bitny, dzielny, mężny, wojowniczy. Waleczny naród, kraj.

Walka, zacięta, zawzięta, uporczywa, głucha, rozpaczliwa, gorąca, śmiertelna, krwawa, stanowcza, nierozstrzygnięta, nieustanna, na noże, na pięści, na słowa; walka wewnętrzna; walka o byt. Walka wybucha, wszczyna się, wywiązała się, toczy się, wre, sroży się, zaostrza się, zaognia się; walka

rozgrywa się między kimś. Walkę wszcząć, podjąć, rozpocząć, toczyć, wieść o coś; walkę podsycać, podniecać, przeciągać, wznowić, zaostrzyć, rozstrzygnąć. Do walki z kimś stanąć, wystąpić. Do walki wyzwać (przeciwnika), wezwać (sprzymierzeńca). *Synon.* bój, zapasy, starcie, spór, bójka, bijatyka, *ob.* Wojna, Bitwa. *Przen.* Rzucić komuś rękawicę (= wyzwać kogoś do walki), rękawicę (rzuconą) podjąć (= przyjąć wyzwanie do walki) (wyrażenia te wzięte ze zwyczajów rycerskich). Rzucić się w odmęt (wir) walki. Zatknąć sztandar czegoś (np. wolności) — rozpocząć walkę o coś.

Wałkować przedmiot (= mówić o nim rozwlekle).

Warga. Wargi zaciąć (= wstrzymywać się od wypowiedzenia słowa), przygryzać (= wstrzymywać się od śmiechu); wargę wydąć. *Synon.* usta.

Warjat, *synon.* obłąkany, dotknięty na rozumie, postrzelony, narwany, niespełna rozumu. *Omów.* ma bzika, ćwieczka w głowie, brak mu piątej klepki, ma zajączki; oddać kogoś do czubków.

Warkocz spleść, rozpleść, rozpuścić; spleść włosy w warkocz; wpleść wstążkę w warkocz.

Warownia, *synon.* twierdza, forteca.

Warta, *synon.* straż. Wartę zaciągać, postawić, zmieniać, zluzować, zdjąć; wartę odbywać, sprawować; stać na warcie. Warta honorowa.

Wartość niepożyta, niezmierna. Wartość pewną przedstawiać, posiadać, mieć; wartości nabrać. Wartość do czegoś przywiązywać, przykładać; wartość czemuś nadawać; wartość czegoś zrozumieć, ocenić, przeceniać. Wartość czegoś podnieść, obniżyć. *Synon.* cena, znaczenie, waga, ważność, godność.

Warunek, nieodzowny, uciążliwy, ciężki, przystępny. Położyć, postawić komuś warunek (coś za warunek); co do warunków ułożyć się, porozumieć się. Warunki (uciążliwe) komuś narzucać, dyktować; warunki czyjeś przyjąć, odrzucić; warunki złagodzić. Warunków dotrzymać, dopełnić. Pod warunkiem, żeby... (*rusyc.* *z tem, żeby). Znajdować się w trudnych, nieprzyjaznych warunkach.

Warzyć. Wodę warzyć, woda będzie (= o pracy bezprzedmiotowej i bezużytecznej). Jakie kto warzy, takie pije piwo (= każdy jest sprawcą swego losu).

Wawrzyn, *synon.* laur; *przen. zam.* zwycięstwo. Wawrzyny zbierać, zdobywać; wawrzynem otoczyć swoją (czyjąś) skroń. Spoczywać na wawrzynach (= położywszy pewne zasługi, wpaść w bezczynność). Wawrzyny czyjeś nie pozwalają (nie dają) komuś zasnąć (wyrażenie wzięte z anegdoty o Temistoklesie); zazdrościć komuś wawrzynów.

Ważność, *synon.* znaczenie, waga, doniosłość. Przejęty ważnością (chwili, zadania i t. p.).

Ważny, *synon.* znaczny, poważny, wybitny, doniosły.

Wąs, zawiesisty, sumiasty, nastrzępiony, od ucha do ucha, „ozdoba twarzy" (Kniaźnin). Wąs nastroszyć, podkręcić; wąsa pokręcić. Przygryźć wąsa. Targać wąsy. Wąs sypie się komuś. Wąsy zapuścić. Chłop pod wąsem. Uśmiechać się pod wąsem. Nie każdy kąsa, kto wąsami trząsa (= o ludziach, udających groźnych junaków). Na wąs coś namotać (= zakonotować sobie w pamięci, żywiąc złe zamiary względem kogoś). To, co spadło z wąsa (= rzecz odrzucona).

Wątek czegoś (np. mowy) urywa się. Wątek czegoś (np. myśli, rozumowania) pochwycić, stracić, snuć; wątek czegoś (np. życia) przeciąć (= przeciąć pasmo żywota). Wątku do czegoś komuś dostarczyć (= treści). Wątek rozmowy, opowieści. *Synon.* ciąg, treść, materja; *przen.* nić, pasmo.

Wątpić o czemś. Wątpię o jego uczciwości. *Błędnie* *wątpić w coś.

Wątpliwość nasuwa się, zachodzi, znika. Mieć pewne wątpliwości co do czegoś. Wątpliwości podlegać, podpadać. Wątpliwość rzucić; w wątpliwość coś podać. Wątpliwości rozproszyć, rozwiać, usunąć, wyjaśnić, rozjaśnić, rozwiązać. Zdjąć z duszy wszelkie wątpliwości.

Wątroba. Mieć coś na wątrobie albo w wątrobie (= jakąś złość, żal).

Wąż przemyka się, przesuwa się. Chytry jak wąż (Mat. X, 16). Wąż morski (= bajka, zmyślona wiadomość; *porówn.* kaczka dziennikarska). Mieć węża w kieszeni, w kalecie (= nie być skorym do wydatków, zwłaszcza do pożyczania komuś). Chować węża w zanadrzu (= za dobrodziejstwa otrzymywać niewdzięczność.

Wbijać na pal, na krzyż. Wbijać coś komuś w uszy (= powtarzać). Wbijać komuś coś w ręce (= zmuszać do wzięcia). Wbijać komuś ćwiek, klin w głowę (= nabawiać kłopotu). Wbijać coś komuś albo sobie w głowę, w pamięć, do mózgu.

Wchodzić, *ob.* Wejść.

Wciąż, *synon.* ciągle, bezustannie, ustawicznie.

Wczas. Wczasu zażywać. *Synon.* spoczynek, odpoczynek.

Wdrażać śledztwo. Wdrażać się do nauki, do posłuszeństwa.

Wdzięczność, szczera, dozgonna. Wdzięczność komuś okazać, wynurzyć, wyrazić, oświadczyć. Dług wdzięczności u kogoś zaciągnąć, komuś spłacić. *Synon.* dzięki, dziękczynność.

Wdzięczyć się, jak pies do bata (= przymilać się z poniżeniem godności własnej).

Wdzięk, *synon.* powab, ponęta, urok, czar.

Wejrzenie, błagalne, surowe, ponure, pożądliwe, omdlewające, przelotne; wejrzenie pada na kogoś, spoczywa na kimś. Wejrzenie rzucić na kogoś, na coś. Sądzić z pierwszego wejrzenia. *Synon.* spojrzenie.

Wejście zatarasować, zamknąć komuś. *Synon.* przystęp, dostęp; *ob.* Droga.

Wejść (wchodzić) w czyjeś położenie; wejść z kimś w układy, w umowę. Wejść do domu, do kraju i t. p. *Synon.* wstąpić, wkroczyć. Wejść w zwyczaj, w modę, w nałóg, w przysłowie. Wejść w siebie.

Wesele, huczne. Wesele wyprawić komuś, obchodzić; prosić kogoś na wesele. *Synon.* gody małżeńskie. Dom brzmi weselem (= radością, uciechą).

Wesołość, ogólna. Wybuchy wesołości. Wesołość wywołać.

Westchnienie, głębokie, tłumione, ciche, wyrywa się z piersi. Westchnienie (z piersi) dobyć, wydać, tłumić.

Wezwanie otrzymać, komuś posłać; na wezwanie stawić się.

Węch delikatny, mieć. Psi węch (= spryt). Węchem szukać, dochodzić. *Przen.* nos.

Wędka. Zarzucić wędkę na kogoś, na coś; złowić, złapać kogoś na wędkę. Iść na wędkę czegoś (np. pięknych słówek). *Przen. zam.* podstęp, zasadzka. *Porówn.* sieć, sidło, pułapka, matnia. Wędkę zarzucić (= starać się delikatnie wywiedzieć). Złapać się na wędkę (= dać się podejść).

Wędrowiec, *synon.* pielgrzym, pątnik, podróżny, turysta.

Wędzidło ściągnąć, popuścić wędzidła. Koń żuje wędzidło. Wędzidło nałożyć komuś; *(przen.* = poskromić kogoś).

Węgiel. Stać, siedzieć, jak na rozżarzonych węglach, (*porówn.* jak na szpilkach); czarny, jak węgiel. Spalić się na węgiel.

Węgieł. Z za węgła (= z ukrycia) na kogoś napadać, strzelać.

Węzeł, ścisły, ciasny, nierozerwalny; węzeł przyjaźni, miłości, węzeł małżeński. Węzeł zadzierzgnąć, zawiązać; węzłem połączyć kogoś; węzeł zacieśnić, rozluźnić, rozwiązać. Węzeł (gordyjski) przeciąć, rozciąć. (Wyrażenie wzięte z anegdoty o Aleksandrze W.). Węzeł (dramatu, powieści) zadzierzgnąć, zaplątać, zawikłać, rozplątać, rozwikłać. Ciągnąć węzełki o coś. *Synon.* spójnia, spoidło, łącznik; *przen.* ogniwo, nić, (nić nawiązać).

Wiać. Patrzeć, skąd wiatr wieje (= iść za prądem chwili dla karjery).

Wiadomość. 1) *Synon.* wieść, zawiadomienie (informacja). Wiadomość pomyślna, niespodziewana, wstrząsająca, zatrważająca, niesprawdzona, fałszywa. Wiadomość nadchodzi, rozchodzi się, dochodzi kogoś, potwierdza się; wiadomości napływają. Wiadomość podać, przynieść, przesłać komuś, roztrąbić; wiadomości udzielić komuś, do wiadomości czyjejś (publicznej) podać coś. Wiadomość otrzymać, o czemś powziąć; wiadomości (potrzebne) zebrać; przyjąć coś do wiadomości. Wiadomości o czemś u kogoś zasięgnąć. Do wiadomości czyjejś coś dochodzi. 2) Wiadomości, *synon.* wiedza. Obszerne, rozległe, gruntowne wiadomości. Wiadomości nabyć, czerpać, zaczerpnąć skądś, posiadać. Zakres wiadomości rozszerzyć.

Wianek stracić; panna bez wianka. *Ob.* Wieniec.

Wiara, gorąca, naiwna, ślepa. Wiara uzdrawia, zbawia (Mar. XVI, 16); góry przenosi (Mat. XVII, 20, XXI, 21. Marek XI, 23). Wiarę (religję) wyznawać. W wierze kogoś utwierdzić, umocnić. Wiarę krzewić, rozszerzać, podkopywać, w kimś osłabić. Wiarą

natchnąć kogoś, wiarę w kogoś tchnąć. Wiarę komuś, czemuś dawać, przywiązywać do czegoś. Wiarę znaleźć u kogoś. Wiarę w kogoś, w coś stracić. Wiarę (ufność) w kimś pokładać. Mieć wiarę do kogoś, stracić wiarę u kogoś. Dać wiarę czemuś. Czy dasz wiarę temu! Wypuścić więźnia na wiarę. Wiarę (wierność) komuś zaprzysiąc, złamać; wiary komuś dochować. W dobrej wierze coś uczynić; nie wątpić o czyjejś dobrej wierze. Powtórzyć, przyjąć coś na wiarę (= bez dowodu). Żyć z kimś na wiarę (= bez ślubu).

Wiarołomny, *synon.* niewierny, przeniewierczy, zdradziecki.

Wiatr, silny, mroźny, przejmujący, pomyślny, przeciwny (dla żeglujących). Wiatr zrywa się, wieje, dmie, szumi, świszcze, huczy, jęczy, zawodzi, porusza czemś, rzuca, miota czemś, tłucze o okiennice. Płynąć pod wiatr, z wiatrem. Gadać, mówić na wiatr (1 Kor. XIV, 9) — mówić nadaremnie; (*porówn.* rzucać groch o ścianę). Strzelać na wiatr (= w powietrze, *porówn.* strzelać na wiwat). Uważać, poczuć, skąd wiatr wieje (podług Jana III, 8). Iść, płynąć przeciw wiatrowi (= sprzeciwiać się silniejszym od siebie przeciwnościom). Kręcić się z wiatrem (= być niestałym). Z wiatrem coś poszło, uleciało (= znikło bez śladu). Puszczać coś z wiatrem (= marnować). Kto wiatr sieje, zbiera burzę. Pies szczeka — wiatr wieje (= nie warto zwracać uwagi na ludzkie gawędy). Pędzić, jak wiatr. Przepędzić kogoś na (wszystkie) cztery wiatry. Szukaj wiatru w polu (= szukać nadaremnie). Wiatry gonić po świecie, w polu. Ubranie wiatrem podszyte (= bardzo lekkie). *Synon.* wicher, huragan (orkan).

Wiatrak. Walczyć z wiatrakami (= z urojonym nieprzyjacielem) (wyrażenie wzięte z Don-Kichota Cervantesa).

Wiązanie, *synon. ob.* Dar. Wiązanie na imieniny, na chrzciny, dać coś na wiązanie.

Wić się w boleściach; wić się jak wąż, jak węgorz, jak piskorz, jak robak.

Widły. Z igły zrobić widły, (*porówn.* z myszy jelenia). Widłami mu w głowie układano (= ma wiadomości niesystematyczne).

Widmo ukazuje się, straszy, staje w oczach, przed oczyma. Widmo klęski, głodu. Widmo przyszłości (ciężkiej) trapi kogoś. *Synon.* upiór, groza, zapowiedź, mara.

Widnokrąg (nowy) otwiera się przed kimś, (polityczny) zachmurza się. Ukazać się na widnokręgu; zniknąć z widnokręgu. Obejmować (okiem, umysłem) szerokie widnokręgi. Widnokrąg (umysłowy) rozszerzyć, zacieśnić. *Synon.* horyzont.

Widoczny, *synon.* oczywisty, niezaprzeczony, jawny, jasny.

Widok, czarowny, piękny, wspaniały, daleki, szeroki. Widok odsłania się, roztacza się (przed czyjemiś oczyma), otwiera się, przedstawia się, uderza oczy. Widokiem czegoś napawać się (napawać oczy). Widok czegoś, komuś zasłonić, odsłonić. Dalekie widoki obejmować okiem. Postawić kogoś, stanąć na widoku. Wydać dzieło, wyjść, ukazać się na widok publiczny. Widoki (powodzenia, daleko sięgające) otwierają się komuś, polepszają się, widoki czyjeś sięgają daleko (= nadzieje). Widoki swe urzeczywistnić. Widoki na coś popsuć komuś.

Widowisko, *synon.* przedstawienie. Dać, przedstawić widowisko. Robić, wyprawić, dać z siebie widowisko (dziwowisko).

Widownia (scena). Ukazać się na widowni; wystąpić, wypłynąć na widownię (polityczną, dziejów i t. p.); ustąpić z widowni. Na widownię wyprowadzić kogoś. Widownia świata, dziejów, wypadków.

Widzieć, *synon.* ujrzeć, zobaczyć, zoczyć, dostrzec, spostrzec. Jak cię widzą, tak cię piszą. Idź, niech cię moje oczy nie widzą. Widzi Bóg, że nie mogę! Któż to widział! Widzisz go! Widział to kto! Da się to widzieć! Dobrze, źle widziany. *Porówn.* Patrzeć.

Wiecha. Broda, wąsy, jak wiecha.

Wiedza, głęboka. Wiedzę zdobyć, posiadać, szerzyć. *Synon.* nauka, wiadomości. Za wiedzą czyjąś, bez wiedzy czyjejś, mimo wiedzy czyjejś.

Wiedzieć. Nic o Bożym świecie nie wiedzieć. Bóg to jeden raczy wiedzieć. Nie wiedzieć poco. Trzeba ci wiedzieć, że... Nie chcę o niczem wiedzieć. Wiedzą sąsiedzi, jak kto siedzi. Wiedzą o tem i baby w szpitalu albo ksiądz i cała parafja, albo wójt i cała gmina (= wszyscy wiedzą).

Wiek, dziecięcy, młodociany, dojrzały, podeszły, sędziwy. Wiekiem obarczony, obciążony, stargany. Człowiek w sile wieku.

Wiek dwudziesty (= stulecie). Po wszystkie wieki, na wieki wieków, od wieków, przed wiekami.

Wielbić, *synon.* uwielbiać, wysławiać, wychwalać, czcić.

Wielki, *synon.* duży, spory, olbrzymi, rosły (chłop), sążnisty (artykuł), niezmierny, znaczny, wzniosły, szczytny, wspaniały, majestatyczny.

Wieniec pleść (splatać), wić; *synon.* wianek. Wieniec kłaść (włożyć) komuś na głowę. Wieniec zasługi, sławy zdobyć. Umarła w wieńcu. Wieniec grochowy (= odprawa). Wieniec cierniowy (= męczeństwo). Wieniec laurowy, albo wawrzynowy.

Wiercić piętą (= być lekkoduchem). Wiercić komuś dziurę w brzuchu (= zanudzać, dokuczać).

Wierność, niezachwiana, wypróbowana. Wierność (wiarę) komuś zaprzysiąc, ślubować, złamać; wierności komuś dochować.

Wierny do grobowej deski, jak pies.

Wiersze składać, układać, klecić, fabrykować, recytować, czytać między wierszami. Wiersze częstochowskie.

Wierutny fałsz, kłamstwo. *Synon.* prawdziwy, rzeczywisty.

Wierzch. Nawierzch wydobyć coś, wypłynąć, wybić się. Być na wierzchu. Moje na wierzchu. Brać wierzch nad kimś. Wychodzić nawierzch, jak oliwa (= ujawniać się). Znać coś po wierzchu. Jeździć wierzchem, koń pod wierzch albo do wierzchu. *Synon.* szczyt, wierzchołek, czub, czubek. *Antyt.* spód.

Wierzyciel, natarczywy, nieubłagany. Wierzycieli zaspokoić. Wierzycielom opędzać się.

Wieszać psy na kimś (= oczerniać go, szkalować). Wieszać się przy kimś (= nie odstępować go). Wieszać się komuś na szyi (= dokuczać objawami uczucia).

Wieś. Na wsi, *antyt.* w mieście; we wsi, *antyt.* we dworze, w polu. Na wsi zakopać się, zagrzebać się.

Wieść, pomyślna, hiobowa (Hiob I, 14—19), zmyślona, głucha, alarmująca. Wieść rozchodzi się (lotem błyskawicy), obiega miasto, kraj, dochodzi kogoś, krąży, niesie, gruchnęła, spada (niespodzianie), zaskoczyła kogoś, z ust do ust przechodzi, sprawdza się; wieści nadchodzą, chodzą po kraju; mieście. Wieść puścić, rozpuścić, rozsiewać, szerzyć, rozgłaszać, roznosić, roztrąbić, przynieść. Wieści o czemś zbierać, chwytać. Bez wieści zginąć; *omów.* o nim ani widu, ani słychu. *Synon.* wiadomość, pogłoska, fama (stugębna), plotka.

Wieść = prowadzić, wojnę, układy, życie, spór, kłótnię, proces. Wieść kogoś do czegoś, to wiedzie do zbrodni.

Większość mieć za sobą, wytworzyć sobie (np. w parlamencie). Większością głosów coś rozstrzygnąć. Większością głosów coś przechodzi. Poddać się, ulec większości. Opierać się na większości. W większości wypadków.

Więzienie, ciasne, ciemne, dożywotnie, wieczyste. Do więzienia odstawić kogoś, wtrącić; w więzieniu osadzić, zamknąć kogoś. Z więzienia kogoś wypuścić, uwolnić. Więzienie odsiedzieć; siedzieć (w więzieniu). Z więzienia wyłamać się, wyjść. *Synon.* areszt, koza, ciupa, wieża, turma.

Więzy, krępujące. Więzy krępują, cisną kogoś, ciężą, dolegają komuś, opadają z kogoś, pękają, pryskają. Więzy kuć, narzucić komuś, włożyć, nałożyć na kogoś (lub na siebie), więzy zerwać, stargać, potargać, rozkuć, z siebie zrzucić. Trzymać kogoś w więzach. Z więzów wyplątać się, wyrwać się; z więzów cielesnych wyzwolić się (o duszy). *Przen. zam.* więzienie, niewola. *Synon.* kajdany, okowy, pęta.

Wilczy. Pokazać komuś wilczy ząb (= ostro mu odpowiedzieć). Wilcza mina, wilcze oczy, wilczy zamysł, wilczy głód, wilczy apetyt, wilcza pokora (= udana). Wilczy chód (= cichy, podkradający się).

Wilk, głodny, żarłoczny, jak wilk (*porówn.* wilczy apetyt). Wilk chowany (= natura dzika, pozornie oswojona); wilk w owczej skórze (Mat. VII, 15) — obłudnik. Wywołać wilka z lasu (= wywołać niebezpieczeństwo). Patrzeć, jak wilk. Wilk z wilkami żyje. Miłują się, jak wilk z baranem. Uchodząc przed wilkiem, trafił na niedźwiedzia. I liczone wilk bierze. Trudno wilkiem orać. I wilk syty, i owca cała. Gadać, jak o żelaznym wilku (= bredzić o rzeczy nieprawdopodobnej). Wpuścić wilka do owczarni (= wrogowi powierzyć pieczę nad czemś). Wilk syt i koza cała (obydwie strony zadowolone). O wilku mowa a wilk tuż

(podług bajki Ezopa). Nosił wilk, ponieśli i wilka! (*porówn.* dziś na wozie, a jutro pod wozem). Wilkiem patrzeć (= nieprzyjaźnie, złowrogo). Natura wilka ciągnie do lasu *(przysł.)*. Przez posły wilk nie tyje *(przysł.)*. Człowiek człowiekowi wilkiem. Wilk w owczej skórze. Trudno z wilka uczynić barana. Głód wyciąga wilka z lasu. Stary wilk morski.

Wina, ciężka, wielka, mimowolna, niepopełniona; wina spada na kogoś; (*german.* trafia kogoś). Winę ściągnąć na siebie; dopuścić się winy. Swą winę uznać, przed kimś wyznać; do winy poczuwać się, przyznać się; winę sobie przypisać. Winę zmazać, odkupić, czemś okupić, odpokutować; za winę odpokutować; z winy oczyścić się. (Całą) winę brać na siebie; winę czyjąś przyjąć na siebie; winę swoją składać, zwalać, spychać na kogoś. Winy zaprzeć się. Winę komuś odpuścić, darować, przebaczyć. Cierpieć bez winy. Z winy czyjejś — za sprawą czyjąś, przez kogoś, *ob.* Przyczyna. *Antyt.* winy i zasługi.

Winnica. Pracować w winnicy Pańskiej (Mat. XX, 1—16).

Wino pieni się, musuje, rozwesela kogoś. Wino tłoczyć. Wino leje się strumieniem.

Wiosna tchnie w powietrzu; powietrze tchnie wiosną. Czuć wiosnę. Wiosna życia (= młodość). Wiosna uczuć (= zaranie).

Wir, *synon.* odmęt. Wir porywa kogoś. W wir (życia, zabaw, walki) rzucić się, wciągnąć kogoś.

Wisieć na włosku. Co ma wisieć, nie utonie.

Wizyta, pierwsza, urzędowa, pożegnalna, kondolencyjna. Wizytę komuś zapowiedzieć, złożyć, oddać, odsiedzieć. Wizyty z kimś wymienić.

Władać ręką, nogą, władać sobą albo swą wolą. Władać orężem, piórem, pendzlem, mową; władać kimś.

Władza, zwierzchnicza, naczelna, nieograniczona, silna. Władzę opanować, zagarnąć, objąć, posiadać, piastować, sprawować, dzierżyć, wykonywać, utracić, ustalić, ugruntować nad kimś, na kogoś rozciągać, odziedziczyć po kimś, wydrzeć komuś, oddać komuś, przelać na kogoś. Pod swą władzę kogoś, coś zagarnąć, podbić: pod swą władzą trzymać kogoś. Stać u władzy. Z władzy wyzuć kogoś. Z pod czyjejś władzy wyłamać się. Czyjąś władzę podkopywać, podrywać. Władze umysłowe rozwinąć, stępić. Władzę (w rękach, w nogach) stracić, odzyskać. *Synon.* rządy, panowanie, moc, potęga. *Przen.* berło, tron, korona (= władza królewska), buława (= władza hetmańska). Ująć cugle, ster władzy; utrzymać się u steru władzy; *ob.* Rządy. Ramię czyjeś (= władza czyjaś) daleko sięga.

Własność nabyć; na własność coś nabyć, zająć. Własnością obdarzyć kogoś; z własności wyzuć kogoś. Sięgać po cudzą własność.

Własny. Miłość własna, obrona własna. Własna ziemia, własny kraj, własna ojczyzna. Widziałem to na własne oczy, słyszałem na własne uszy; to on we własnej osobie.

Włos, miękki, jedwabisty, twardy, szczeciniowaty, płowy, złoty, rudy, biały, śnieżny, szpakowaty, przyprószony siwizną, kruczy, jasny, ciemny, kędzierzawy, gładki, najeżony. Włosy się jeżą, stają na głowie (Hiob. IV, 15), stają dębem (ze strachu); włosy siwieją, bieleją, wypadają. Włosy ostrzyc, obciąć, zapuścić, najeżyć, rozczochrać, zebrać, czesać, trefić, splatać, rozplatać, gładzić, muskać. Pierwej mi włosy na dłoni wyrosną, nim się to stanie. Włos z głowy nie spadnie komuś (= jest zupełnie bezpieczny). Za włosy targać, drzeć kogoś. Włosy sobie wyrywać (z rozpaczy), targać, drzeć. Włosy (głowę) pokrywa siwizna, szron siwizny. Nie chybić na włos (o włos). O włos byłoby się coś stało (= o mało). Coś wisi na włosku (= lada chwila może nastąpić). Ma długów tyle, co włosów na głowie. Ani na włos, na włos (= nic a nic). Aż do siwego, do sędziwego włosa. Pod włos głaskać (= drażnić się z kimś, sprawiać mu przykrość, ból). Z włosem głaskać (= schlebiać komuś). *Synon.* czupryna; *żartobl.* Boże poszycie; strzecha. Włosy zwierzęce (= sierść).

Wnet, *synon.* niebawem, zaraz, wkrótce, niezadługo, niezwłocznie, prędko.

Wnieść (wnosić) opłatę, składkę, ratę, wpis, pieniądze. Wnosić za kimś prośbę, instancję. *Synon.* zapłacić, spłacić coś, uiścić się z czegoś.

Wniosek (logiczny) wynika, wypływa z czegoś, nasuwa się komuś, wypada. Wniosek wywieść, wyprowadzić, wyciągnąć, wysnuć z czegoś. Do wniosku dojść, przyjść. Wszystko

upoważnia do wniosku. *Synon.* wynik. Wniosek (do prawa, propozycję) zaproponować, uzasadnić, cofnąć, przyjąć, odrzucić; z wnioskiem wystąpić. Wniosek przechodzi (większością głosów), upada. Do wniosku czyjegoś przychylić się.

Wnosić. 1) *ob.* Wnieść; 2) — wnioskować z czegoś, wyprowadzać wnioski.

Woda, płynąca, bieżąca, stojąca, wezbrana, czysta, zimna. Woda pluska, przybiera, opada, sięga komuś po kostki, po kolana, po pas, pod pachy, pod brodę, zalewa usta; leje się komuś za kołnierz. Wody (nurty) swe toczyć (o rzece); wodę pruć (o rybie, o czółnie). *Porówn.* rzeka, fala. Wiele wody upłynie (w Wiśle), zanim coś się stanie. Wodę komuś zamącić (wyrażenie wzięte z bajki Ezopa: Wilk i baranek). W mętnej wodzie ryby łowić, *(ob.* Ryba). Czerpać wodę przetakiem (= podjąć pracę bezskuteczną; *porówn.* beczka Danaid). Woda (pożądana) na czyjś młyn (= okoliczność sprzyjająca komuś). Znikł, jak kamień w wodę. Trudno przeciw wodzie płynąć. Na swoje koło, na swój młyn wodę ciągnąć (= wyzyskiwać okoliczności). Wodę do morza wozić (= czynić rzecz niepotrzebną). Wodę warzyć, woda będzie (= o pracy bezprzedmiotowej i bezcelowej). Niegodzien i wody mu podać. To już poszło z wodą (= minęło). Pościć o chlebie i wodzie. Odmówić komuś ognia i wody (= wyłączyć ze społeczności ludzkiej). Pieniądze płyną, jak woda (= dużo się wydaje). Oblać kogoś zimną wodą (= ostudzić czyjś zapał); jakby zimną wodą oblał (= raptownie ochłonąć). Czystej, pierwszej wody (brylant, *przen.* o rzeczach pierwszych w swoim rodzaju). Płynąć z wodą, pod wodę. Radby go w łyżce wody utopić. Krew nie woda. Wody mineralne, kuracyjne.

Wodza, wodze. 1) Wodze komuś, czemuś puścić, rozpuścić (np. fantazji, domysłom, namiętnościom). Wodze państwa ująć silną ręką, *(porówn.* ster). Trzymać coś na wodzy (język, namiętności). Wodzów komuś popuścić. *Synon.* cugle. 2) Pod wodzą czyjąś (= dowództwem) walczyć, zwyciężyć.

Wojna zaczepna, odporna, podjazdowa, domowa, krwawa, zacięta. Wojna wybucha, wszczyna się, toczy się, wre, sroży się. Wojnę komuś wypowiedzieć, wydać; (*rusyc.* *objawić); wojnę z kimś o coś rozpocząć, prowadzić, wieść, toczyć; wojnę wzniecić, podżegać, przewlekać, zażegnać, wygrać, przegrać. W wojnę kogoś wplątać, uwikłać. *Synon.* walka. *Przen.* Pożoga wojny, bicz wojny (sroży się).

Wojowniczy duch, zapał, nastrój, usposobienie. *Synon. ob.* Waleczny.

Wojsko, niezliczone, wprawne, wyćwiczone, karne. Wojsko zwerbować, wystawić, do wojska pobierać, zaciągać kogoś. Do wojska zaciągnąć się, przystać, wstąpić, stanąć. Służyć w wojsku *(germ.* *przy wojsku). Wojsko czyjeś pobić, rozbić, znieść, rozgromić. *Synon.* armja, zastępy, hufce, siły (zbrojne).

Wola, silna, nieugięta, żelazna, słaba. Mieć wolną i nieprzymuszoną wolę. Woli czyjejś poddać się, ulec, dogodzić, zadość uczynić; ugiąć się przed czyjąś wolą. Na wolę czyjąś zdać się (lub coś). Spuścić się na wolę Bożą; poddać się woli Bożej. Wolę czyjąś spełnić, wykonać; swą wolę komuś narzucić; swą wolę ugiąć przed kimś; czyjąś wolę przełamać; czyjąś wolę nagiąć (do swych celów, widoków, życzeń). Dobra wola czyjaś. Ostatnia wola (= testament). Mimo woli, wbrew woli. Zostawiam to do twojej woli. Do woli. Dobra, zła wola.

Wolność utracić, wywalczyć sobie, odzyskać; wybić się na wolność, wolności używać. Wolności kogoś pozbawić. Służba wolność traci. Na wolność wypuścić kogoś; wolnością obdarzyć. Wolność sumienia. *Synon.* niepodległość, niezależność; *porówn.* swoboda.

Wołowy. Wołowe litery. Na wołowej skórze tegoby nie spisał.

Woń, mocna, upajająca, aromatyczna, balsamiczna, zabijająca, orzeźwiająca. Woń wydawać, rozlewać. Woń wdychać. *Synon.* zapach.

Worek. Ciemno, jak w worku. Kupować kota w worku (= kupować coś bez oglądania). Wyszło szydło z worka; *ob.* Szydło. Kto nie dopatrzył wzrokiem, ten dołoży workiem. Trzeba workiem potrząsnąć (= zrobić wydatek). Panowie szlachta, worek i płachta (= szlachta szaraczkowa).

Wosk. Mięknąć, jak wosk. Miękki, jak wosk.

Wójt. O to nie pójdziemy do wójta (= nie będziemy się procesować). Chodź, Kuba, do wójta! (= chodź na sprawę!).

Wół. Pracować, jak wół. Patrzy, jak wół na malowane wrota (= ze zdziwieniem). Stoi, jak wół (= widocznie). Zdatny, jak wół do karety. Napisane, jak wół. Wół roboczy (= człowiek, którego praca jest wyzyskiwana). Słówko wróblem wyleci, a powróci wołem. Zapomniał wół, jak cielęciem był. Litery, jak woły. Biada temu domowi, gdzie krowa dobodzie wołowi (= gdzie przewodzi kobieta nad mężczyzną).

Wóz. Masz wóz i przewóz (= wybieraj!). Dziś na wozie, a jutro pod wozem; (*porówn.* nosił wilk, ponieśli i wilka); było się na wozie i pod wozem (= w dobrych i złych warunkach). Baba z wozu, koniom lżej. Przyjdzie koza do woza.

Wpaść w błoto, w biedę, nieszczęście, niełaskę, zasadzkę, matnię, sieci, pułapkę, w czyjeś ręce, na trop, na ślad czegoś, w oczy, w oko, do głowy, na myśl, na pomysł, w gniew, we wściekłość, złość, w pogardę, w suchoty, na domysł, w grzech, w rozpacz, w melancholję. Kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada.

Wpływ, przeważny, przemożny, potężny, stanowczy, widoczny, trwały, przemijający, dodatni, ujemny, błogi, zbawienny, zgubny. Wpływ czyjś odbija się na czemś, zaznacza się czemś, działa na coś, na kogoś, daleko sięga, obejmuje coś. Wpływ uzyskać, mieć, wywierać na kogoś, na coś, stracić, odzyskać, spotęgować, osłabić, przełamać czyjś wpływ; wpływ swój rozciągać na coś, gdzieś ugruntować. Wpływowi czyjemuś ulegać, poddawać się. Pozostawać pod czyimś wpływem; wpływy jakieś wchłaniać. Otrząsnąć się z (obcych) wpływów; z pod wpływu czyjegoś wyzwolić się. *Synon. ob.* Znaczenie, Skutek; *porówn.* wrażenie.

Wprawa. Wprawy nabyć; dojść do wprawy; z wprawy wyjść. *Synon.* biegłość, doświadczenie, rutyna.

Wprawiać, wprawić, szybę, szkiełko. Wprawić kogoś w kłopot, w zdumienie, w dobry humor, *synon.* sprawić komuś coś, nabawić kogoś czegoś. Wprawiać kogoś do czegoś, *synon.* wkładać, przyuczać, wdrażać. Wprawić się w coś (= nabyć w czemś wprawy).

Wprost komuś coś powiedzieć; *synon.* bez ogródki, bez obsłonek, nie owijając w bawełnę. *Antyt.* wprost i wspak.

Wprowadzić coś w życie, w czyn; *synon. ob.* Uskutecznić.

Wrażenie przykre, przyjemne, korzystne, niekorzystne, silne, trwałe, chwilowe, wielkie, głębokie, niezatarte, przejmujące, wstrząsające, piorunujące. Wrażenia działają, ścierają się, szarpią, targają duszę. Wrażenie wywrzeć, sprawić, wywołać, uczynić, zrobić na kimś, przejść bez wrażenia; wrażenie czegoś spotęgować, osłabić, zatrzeć, (dobre) popsuć, (złe) naprawić. Wrażenia doznać, doświadczyć; wrażenie przyjmować, odbierać, odczuwać, wynieść skąd, odnieść; wrażeniu ulegać, poddawać się. Szukać wrażeń. Z (przykrego) wrażenia otrząsnąć się, ochłonąć. Pod świeżem wrażeniem czegoś coś uczynić. *Porówn.* wpływ.

Wręczyć komuś pozew, pieniądze, list, prezent. *Synon. ob.* Oddać.

Wrona. Kiedy wejdziesz między wrony, musisz krakać, jak i one (= przystosować się do otoczenia).

Wrota do szczęścia, do raju, wrota wieczności (= śmierć). Otworzyć komuś wrota do czegoś. Patrzeć, jak cielę na malowane wrota (= bezmyślnie).

Wróbel ćwierka, świegoce. Wróble na dachach o tem świegocą (= jest to publiczną tajemnicą, wszyscy o tem wiedzą). Jeść, pić, jak wróbel (= mało). Lepszy wróbel w ręku, niż cietrzew na sęku, albo niż gołąb na dachu (= lepszy mały zysk, a pewny, niż wielki, a niepewny). Skacze, jak wróbel na nici. Cudzą pszenicę ogania, a jego wróble jedzą (= troszczy się o cudze dobro, a zaniedbuje swego).

Wróżba się sprawdza. Pod dobrą, pod złą wróżbą coś rozpocząć. *Synon.* wieszczba, przepowiednia, wyrocznia, (omen, prognostyk).

Wrzask, wrzawa. Wrzask, wrzawę wszcząć, podnieść, uciszyć. *Synon. ob.* Hałas.

Wrzód nabiera, pęka. Przeciąć wrzód.

Wskazać komuś środki, drogę, sposób. *Synon. ob.* Pokazać.

Wskazówka, *synon.* rada, przestroga, nauka, informacja. Wskazówkę komuś dać, podać; wskazówki komuś udzielić. Wskazówkę od kogoś odebrać, przyjąć; wskazówek zasięgnąć u kogoś.

Wspaniały, *synon.* świetny, pyszny, przepyszny, okazały.

Wsparcie komuś dać; wsparcia komuś udzielić. *Synon. ob.* Pomoc.

Wspomnieć o czemś (lub coś); *synon.* nadmienić, wzmiankować, napomknąć o czemś (coś), poruszyć coś, przytoczyć coś (fakt, szczegół, zdanie czyjeś), potrącić o coś.

Wspomnienie, niezatarte, miłe, przykre. Wspomnienia napływają, cisną się, zacierają się. Wspomnienie (przykre, miłe) budzić, wywoływać, odgrzebać; wspomnienie czegoś zachować, odnowić, odświeżyć, zatracić, zatrzeć. Wspomnienie czegoś zaginęło (= pamięć o czemś).

Współczucie (sympatję) komuś okazać, ku komuś żywić; zasługiwać na współczucie; budzić współczucie.

Współczuć z kimś. *Błędn.* *współczuć komuś.

Współka. Spółka. Grać na współkę, trzymać na loterji na współkę. Powiedziały jaskółki, że niedobre są współki.

Wstąpić, *synon. ob.* Wejść. Wstąpić do wojska, do służby; *synon.* zaciągnąć się do czegoś. (*Rusyc.* *postąpić do czegoś). Wstąpić na tron, w czyjeś ślady albo w czyjeś strzemię (= naśladować go). Wstąpić do kogoś albo dokąd (= zajść na chwilę po drodze. Wstąpić w prawa jakieś, w majętność, w posiadanie. Wstąpić do klasztoru, do szkoły, do uniwersytetu. Wstąpić w związek małżeński, w szranki, w bój. Djabeł, duch w kogoś wstępuje. Wstąpił do piekła, po drodze mu było (= zboczył znacznie z drogi).

Wstręt do czegoś (ku czemuś) powziąć, czuć, żywić, przezwyciężyć; wstręt w kimś wzbudzić. Wstrętem przejmować kogoś. Wstręt wrodzony, nieprzezwyciężony, niepokonany. *Synon.* odraza, obrzydzenie. Wstręty komuś czynić (= stawiać przeszkody).

Wstrzemięźliwość (w słowach, w jedzeniu, w piciu) zachować; nie wychodzić z granic wstrzemięźliwości. *Synon.* powściągliwość, umiarkowanie.

Wstyd ogarnia kogoś, spada na kogoś. Wstyd komuś zrobić, uczynić; wstyd swój ukryć, wyznać. Wstydu sobie narobić; wstydu się najeść; wstyd ponieść, znosić. Ze wstydu (wstydem) zapłonąć (zapłonić się); oblać się rumieńcem wstydu. Spaliłbym się ze wstydu. Wyzuć się ze wstydu; wyzbyć się wstydu. Wstydu w oczach nie mieć. *Synon. ob.* Hańba.

Wszczynać (wszcząć) kłótnię, spór, wojnę, walkę, dyskusję, hałas, wrzawę, pożar. *Synon. ob.* Zacząć, Wywołać, Spowodować.

Wścibiać. Nie wścibiaj nosa do cudzego trzosa (= nie wtrącaj się do cudzych spraw). Wścibiać palce między drzwi (= wtrącać się w cudze sprawy).

Wściekać się z nudów, z miłości, z gniewu.

Wściekłość bierze, napada kogoś. Do wściekłości kogoś doprowadzić. W wściekłość wpaść; rzucać się, pienić się z wściekłości. Wściekłość swą wywrzeć na kimś. *Synon.* szaleństwo, złość.

Wściekły, *synon.* szalony, rozjuszony, zajadły. Wściekły gniew, głód; wściekła burza.

Wtrącić kogoś w nieszczęście, w przepaść, do więzienia. Wtrącić gdzieś swoje trzy grosze. Wtrącać się do nieswoich rzeczy. *Synon.* wścibić. *Błędn.* *wtrącać się w coś *zam.* do czegoś.

Wulkan. Tańczyć na wulkanie (= nie zdawać sobie sprawy z niebezpieczeństwa).

Wwodzić kogoś w błąd, w kłopot, na pokuszenie.

Wybić kogoś, *ob.* Zbić. Wybić sobie coś z pamięci, z głowy. Wybić medal, książkę, reprodukcję obrazu. Wybić olej, masło; wybić takt, godzinę (o zegarze); wybić drzwi, wybić klin klinem, wybić komuś coś z głowy; wybić kogoś ze snu; wybić rękę ze stawu; wybić na czemś swoje piętno; wybić piankę, ciasto; wybić komuś zęby, szybę.

Wybieg. Szukać wybiegów. *Synon.* wykręt, wymówka.

Wybitny, *synon.* wydatny, znaczny, doniosły, ważny. Wybitna cecha.

Wybór pada na kogoś; wybory odbywają się. Wybory ściślejsze. Wybór (stosowny, trafny) uczynić; wybór komuś pozostawić. Postawić kogoś wobec wyboru między czemś. Wybory rozpisać, naznaczyć, zatwierdzić. Przystąpić do wyborów; stanąć u urny wyborczej. Wyjść z urny wyborczej. Wybór czyjś przeprowadzić. Wybór przyjąć. Bez wyboru coś przyjmować, kupować.

Wybuch następuje; wybuch wywołać, powstrzymać, hamować. Wybuch wulkanu, wojny, pożaru, gniewu.

Wybuchnąć gniewem. Wojna, pożar, rewolucja wybucha.

Wychodzić (wyjść) na wolność, z pod opieki, z wojska, z choroby, z niebezpieczeństwa; wychodzić cało, na sucho, obronną ręką z czegoś. Prawda wychodzi najaw. Okno wychodzi na ulicę. Wychodzić na dobre, na złe komuś. Wychodzić dobrze, źle na czemś. Wychodzić na kogoś, np. na porządnego człowieka. Wychodzić zamąż. Wychodzić z ust czyichś. Wychodzić z dzieciństwa, z lat młodzieńczych. Wyszło mi to z głowy, z pamięci. Wychodzić z mody, ze zwyczaju. Wychodzić na świat (= rodzić się). Zadanie wyszło, pasjans wyszedł. Wychodzić na swojem. Wychodzi na jedno, wyszło na mojem, wyszło na tem, że... Wychodzić na czemś, jak Zabłocki na mydle (= stracić wszystko).

Wychowanie, staranne, dobre, spaczone, wykwintne. Wychowanie odebrać, dać, spaczyć.

Wychylić głowę (z domu, z okna); wychylić kielich, puhar, *synon.* spełnić. Wychylić się z okna. Wychylić się skąd (np. z ciemności, z pomroki, z za widnokręgu), *synon.* wyłonić się, wynurzyć się; *ob.* Ukazywać się.

Wyciąć las; wyciąć (ludność) w pień, co do nogi. Wyciąć komuś perorę, kazanie, verba veritatis, prawdę, policzek, w gębę, wyciąć susa, oberka, z broni; *synon.* wypalić, wyrżnąć.

Wyciągnąć (wyciągać). Wyciągać rękę, nogę, szyję; wyciągnąć kogoś na słówka; wyciągnąć wniosek, wyciągnąć kogoś na koszty; wyciągnąć rękę (= żebrać), ręce do kogoś (= prosić). Wyciągnąć nogi (= umrzeć).

Wycisnąć, wyciskać (wyzyskać) kogoś, coś jak cytrynę. Wyciskać na czemś pieczęć, swe piętno. Wyciskać łzy czyjeś, pocałunek na kimś.

Wydatek łożyć na coś, ponieść; wydatki opędzać. Na wydatki narazić się (lub kogoś); wydatki ograniczyć; w wydatkach ograniczyć się. *Synon.* koszt, (ekspens), rozchód.

Wydatny, *synon. ob.* Wybitny, Znaczny, Ważny.

Wydawać (wydać) wyrok, rozkaz, dekret, rozporządzenie, zlecenie. Wydawać owoce, skutki (= rodzić, wywoływać). Wydać kogoś wrogom, na śmierć. Wydać wojnę; wydać swój sąd (= wypowiedzieć); wydać komuś świadectwo (= wystawić). Wydać kogoś zamąż. Wydać kwit, rewers, weksel; wydać miasto na łup, człowieka na mękę. Wydać winowajcę, spisek, sekret. Wydawać huk, jęk, zgrzyt, głos. Wydać dziecko na świat. Wydawać resztę; wydawać bal, ucztę. Wydawać na sztych (= na niebezpieczeństwo). Wydać książkę. Wydać się z czemś (= zdradzić się z czemś). Wydawać się na szyderstwo, na pośmiewisko, na sztych.

Wyglądać kogoś, czegoś z upragnieniem. Wyglądać młodo, staro, wyglądać na szlachcica, na łotra.

Wygładzić (coś z pamięci), *synon.* wygluzować, wymazać; *ob.* Wytępić. Wygładzić styl.

Wygłosić mowę, zapatrywanie; *synon. ob.* Wypowiedzieć.

Wygnanie. Na wygnanie skazać kogoś, pójść. Żyć na wygnaniu.

Wygoda. Wygodę z czemś, z czegoś mieć; wygody używać. Wygodę komuś zapewnić; wygód komuś dostarczyć. Mieszkanie z wygodami.

Wygrana, *synon.* zwycięstwo. Dać za wygraną (= uznać się za zwyciężonego, ustąpić, ulec).

Wyjaśnić komuś coś; *synon.* objaśnić, wyświetlić, wyłożyć, wyłuszczyć, wytłumaczyć.

Wyjątek zachodzi; wyjątek stanowić. Zrobić z czemś, dla kogoś wyjątek; nie dopuszczać wyjątków. Niema reguły bez wyjątku. Z wyjątkiem. *Rusyc.* *za wyjątkiem.

Wyjednać komuś posłuchanie, przebaczenie; *synon.* uzyskać coś dla kogoś.

Wyjmować (wyjąć). Wyjmować kogoś z pod prawa. Wyjmować komuś coś z ust (= mówić to, co właśnie on chciał powiedzieć). Podobny do niego, jakby z oka wyjął.

Wyjść, *synon.* wydalić się, wymknąć się. *Ob.* Wychodzić.

Wykaz czegoś sporządzić, ułożyć, przygotować; *synon. ob.* Spis.

Wykazać zdolność do czegoś, znajomość czegoś, postęp w czemś, czyjś błąd. *Synon.* dowieść.

Wykład, jasny, szeroki, obszerny, poglądowy. Wykład mieć. Wykładów czyichś słuchać; z czyichś wykładów korzystać. *Synon.* prelekcja.

Wykłuwać komuś oczy czemś (= zawstydzać go). Kruk krukowi oka nie wykole. Ciemno, choć oko wykol.

Wykonać (wykonywam, *błędn.*: wykonuję, wykonywuję) pracę, zamiar, wyrok. *Synon.* uskutecznić, urzeczywistnić, wprowadzić w życie, wcielić w czyn, ziścić, spełnić, przyprowadzić coś do skutku, dokonać czegoś.

Wykonanie, staranne, niedbałe. Wykonanie czegoś powierzyć komuś; podjąć się wykonania czegoś.

Wykręcać sobie rękę, palce, nogę. Wykręcać się od czegoś (= nie chcieć zrobić). Wykręcać się sianem (= wymawiać się od czegoś).

Wykroczenie, *synon.* przestępstwo, występek, uchybienie.

Wykwintny, *synon.* wytworny, wybredny, wymyślny, wyszukany, elegancki. Wykwintne umeblowanie.

Wylać na kogoś swą złość, gniew; *ob.* Wywrzeć.

Wylecieć (wylatać) jak z procy, jak oparzony. *Synon.* wybiec. Wylecieć z posady, z urzędu (= być usuniętym). Słówko wyleciało. Wyleciało mi to z pamięci. Słówko ptaszkiem wyleci, a powróci wołem.

Wylewać (wylać). Wylewać na kogoś łaski, dobrodziejstwa, wylewać łzy, krew, wylewać serce, uczucie, gniew swój na kogoś. Wylewać coś na papier. Nie wylewa za kołnierz (= tęgi pijak). Rzeka wylewa z brzegów (= występuje).

Wylot ptactwa. Piskłęta na wylocie. Jestem na wylocie. Nawylot. Znać kogoś nawylot (= doskonale, do głębi).

Wyłamać się z pod czyjejś opieki, z pod prawa.

Wyłom w czemś uczynić, zrobić. Stać u wyłomu (= bronić zagrożonej pozycji).

Wyłuszczyć rzecz, powody; *synon ob.* Wypowiedzieć, Wyjaśnić.

Wymaganie, skromne, wygórowane, dziwne, dzikie. Wymagania stawiać, obniżyć, podnieść, czyjeś odrzucić. Wymaganiom odpowiadać; czyimś zadośćuczynić.

Wymazywać kogoś, coś z pamięci, z serca.

Wymiana (słów, zdań, strzałów); ostra, przyjacielska.

Wymierzyć komuś razy, cios, policzek, karę, sprawiedliwość.

Wymowny rzecznik, obrońca, wymowna prośba; wymowne spojrzenie, wymowny ruch. *Synon.* wyraźny, dobitny.

Wymówić (wymawiać) słowo (= wyrzec, wypowiedzieć). Wymówić komuś służbę, miejsce, mieszkanie, konktrakt, posłuszeństwo (=wypowiedzieć). Wymówić sobie coś (= zastrzec sobie). Wymówić się od czegoś (= uchylić się od czegoś, odmówić czegoś).

Wymówka. 1) Gorzka wymówka. Wymówki komuś czynić. *Synon.* wyrzut, zarzut. 2) — Tłumaczenie się, wykręt, wybieg. To nie żadna wymówka.

Wymysł, *synon.* zmyślenie. Wymysły tworzyć, płodzić, stroić.

Wynalazek, nowy, zadziwiający, genjalny. Wynalazku dokonać; wynalazki czyjeś rozpowszechniać. *Porówn.* odkrycie.

Wynieść (wynosić) skąd (z czegoś) przekonanie, przeświadczenie, doświadczenie. *Synon.* powziąć coś, nabrać, nabyć czegoś. Wynieść kogoś pod obłoki, pod niebiosa (= chwalić nadmiernie). Kijem wynoszą, gdzie kogo nie proszą. Wynieść wszystko z domu, ze szkoły (= rozgłaszać). Wynieść się. *Synon.* uchodzić, uciekać; podnosić się na wyższe stanowisko; pysznić się, dumnieć.

Wynik, dobry, zły, pożądany; *synon.* skutek, wniosek (logiczny). Dać wynik.

Wynikać, *synon.* wypływać, wypadać, wyrastać, wytryskiwać, wykwitać, powstawać, ukazywać się, zachodzić.

Wynurzyć komuś wdzięczność, uczucie; *synon. ob.* Wypowiedzieć. Wynurzyć się skąd; *synon.* wyłonić się, wychylić się; *ob.* Ukazywać się.

Wyobrazić sobie coś, (nie: *wyobrazić coś). *Synon.* wystawić sobie coś. (*Rusyc.* *przedstawić sobie).

Wyobraźnia, żywa, bujna, lotna, wybujała, rozigrana, rozpasana, ognista, płomienna, zatruta, chorobliwa, brudna; wyobraźnia twórcza. Wyobraźnia buja gdzieś, kogoś unosi. Wyobraźnię podbudzać, rozkołysać, zapalić; wyobraźnię czyjąś zaprzątać. Działać na wyobraźnię; przemawiać do wyobraźni. *Synon.* imaginacja, fantazja. Przen. polot, ogień wyobraźni. Unosić się na skrzydłach wyobraźni; puścić cugle (wodze) wyobraźni.

Wyobrażenie, złe, dobre powziąć, dać komuś o czemś wyobrażenie. Nie mieć o czemś wyobrażenia; nabrać wyobrażenia. Wyobrażenia kojarzyć.

Wypadać (wypaść). Wyrok, uchwała, postanowienie wypada. Kolej na mnie wypada,

los, część przy podziale na mnie wypadła. To na jedno wypada. Wypada (= przystoi). Włosy wypadają, piorun wypadł z chmury. Wypadać z czyjejś łaski, wypadać z taktu. Wypadać z głowy, z pamięci. Wypada z rachunku. Słówko wypadło z ust. Co z tego wypadnie. Jednem uchem wpada, a drugiem wypada (= ulega zapomnieniu).

Wypadek, świeży, niespodziany, smutny. Wypadek zdarza się, przytrafia się, zachodzi; wypadek chciał, zrządził, że... Wypadki rozgrywają się gdzieś, między kimś. *Synon. ob.* Przypadek.

Wypełnić obowiązek. *Synon.* spełnić coś; dopełnić czegoś; wywiązać się z czegoś; *ob.* Wykonać.

Wypędzić, *synon.* wygnać, wyparować, wykadzić (jak pszczoły z barci lub lisa z nory), wyświecić, wywołać (z kraju); *ob.* Wyrzucić.

Wypić coś duszkiem, do dna, jednym haustem; *synon.* spełnić, wychylić. *Ob.* Pić.

***Wypisać,** *rusyc. zam.* sprowadzić, zamówić (towar), wykreślić kogoś (z listy), wypuścić (ze szpitala).

Wypleniać chwasty, złe nałogi. Synon. wykorzeniać, tępić; *ob.* Tłumić.

Wypłata. Wypłaty uiszczać; z wypłat uiszczać się. Wypłaty zawiesić.

Wypowiedzieć komuś wojnę, walkę (= wydać); posłuszeństwo, umowę (kontrakt), służbę, mieszkanie (= wymówić). Wypowiedzieć swe zdanie. *Synon.* wygłosić (mowę), wynurzyć (wdzięczność, uczucie), wyrzec (słowo), wyłuszczyć (powody, rzecz), wyjawić (tajemnicę), wyrazić (wdzięczność, szacunek).

Wyprawa, wojenna, myśliwska, naukowa (= ekspedycja); wyprawa niebezpieczna, daleka, po złote runo; wyprawa krzyżowa. Wyprawę przedsięwziąć, doprowadzić do skutku. *Synon.* wycieczka (ekskursja). Wyprawa ślubna. Wyprawę komuś dać, szyć.

Wyprawić bal, wesele, ucztę; *synon.* urządzić, wydać. Wyprawić posła, poselstwo, kogoś w drogę (= wysłać oraz zaopatrzyć na drogę). Co ty wyprawiasz! *Rusyc.* *odprawić.

Wyprowadzić kogoś z błędu; kogoś w pole; z czegoś wniosek. Wyprowadzić swój ród od kogoś. Wyprowadzić skąd jakieś zjawisko (= szukać jego początku). Wyprowadzić kogoś z cierpliwości. Wyprowadzić na widok, najaw, na świat. Wyprowadzić kogoś na ludzi. *Synon.* wywieść.

Wypuścić (więźnia) na wolność; wypuścić interes z rąk. Wypuścić komuś coś w dzierżawę, w arendę. Wypuścić pędy, kwiaty, liście.

Wyraz nadać czemuś (np. uczuciu). Znaleźć w czemś swój właściwy, odpowiedni wyraz. Wyraz twarzy; wyraz szczerości, rozlany na twarzy. Przybrać wyraz (boleści i t. p.). Wyrazy (słowa) cedzić przez zęby; wyrazy połykać. Wyrazów dobierać.

Wyrazić komuś wdzięczność, szacunek. *Synon. ob.* Wypowiedzieć. Wyrazić słowami, oklaskami, *błędn.* *wyrazić przez słowa, przez oklaski.

Wyraźny, *synon.* wyrazisty, dosadny, dobitny. Wyraźne pismo, przymówka.

Wyręka. Mieć z kogoś wyrękę. *Synon. ob.* Pomoc.

Wyrobić komuś coś (np. posadę). *Synon. ob.* Wyjednać.

Wyrok, sprawiedliwy, surowy, łagodny, uniewinniający, potępiający, nieodwołalny. Wyrok zapada, kogoś dosięga. Wyrok wydać (ferować) na kogoś, wykonać, spełnić, uchylić, cofnąć, złagodzić, obostrzyć; wyroku dopełnić. Wyrok uzyskać na kogoś. Wyrokowi poddać się; od wyroku apelować, założyć apelację. Niezbadane wyroki Opatrzności. *Synon.* sąd.

Wyrozumiały dla kogoś, na coś; *synon.* pobłażliwy.

Wyrywać (wyrwać) sobie włosy z głowy (= z rozpaczy). Wyrwał się, jak Filip z konopi (= powiedział coś niedorzecznego).

Wyrządzić komuś coś (krzywdę, szkodę, coś złego). *Porówn.* wyświadczyć. *Synon. ob.* Uczynić. (*Rusyc.* *przyczynić, *nanieść komuś coś).

Wyrzec słowo, *synon. ob.* Wypowiedzieć. Wyrzec się czegoś; *synon.* zrzec się czegoś, odmówić sobie czegoś, obywać się bez czegoś. Wyrzec się świata.

Wyrzucić, *synon.* wygnać, wypędzić, wyrugować, wyparować, wyforować (za drzwi). Wyrzucić coś z siebie (= wypowiedzieć). Wyrzucić coś komuś (= wymawiać). Wyrzucać koziołki, wyrzucać nogami, rękami, głową.

Wyrzut, gorzki, niesłuszny; wyrzut spotyka kogoś. Wyrzuty czynić komuś; wyrzu-

tami obsypać kogoś. Z wyrzutem spojrzeć na kogoś. Wyrzutów milcząco wysłuchać. Wyrzuty sumienia. *Synon.* wymówka, zarzut.

Wysadzać drzwi, prochem, miną w powietrze. Wysadzać kogoś z siodła (= psuć mu karjerę). Wysadzać drogę drzewami, kwiatami. Oko mu wysadziło.

Wyskoczyć. Ledwo ze skóry nie wyskoczy (= z niecierpliwości, z radości, ze strachu). Guz wyskoczył na czole. Z oczu wyskakiwały mu iskry.

Wysługa. Być na wysługach u kogoś (= wysługiwać się komuś (w nadziei otrzymania nagrody, łaskawego chleba).

Wysoki, *synon.* rosły, wybujały, wysmukły; *w znacz. przen.* wzniosły, podniosły, szczytny.

Wyssać coś z mlekiem matki (= mieć coś wrodzone).

Wystawić dom, budynek, pomnik (= wznieść, zbudować), pułk (= zebrać); wystawić (narazić) kogoś lub siebie na niebezpieczeństwo, na śmiech, na pośmiewisko, na sztych, na zawód. Wystawić coś sobie; *ob.* Wyobrazić sobie. Wystawić kwit, weksel, rachunek, wystawić obraz, towar, dramat. Wystawić komuś coś przed oczy.

Wystąpić przeciw komuś. Wystąpić z wojska, z klasztoru, ze związku. Wystąpić na widok publiczny. Wystąpić w teatrze, w cyrku, w roli jakiejś, wystąpić z mową, z toastem, z projektem, z wnioskiem, do boju.

Występek popełnić; występku dopuścić się. *Synon.* przestępstwo, wykroczenie, uchybienie; *ob.* Błąd. *Antyt.* cnoty i występki.

Wystrychnąć kogoś na dudka, na kpa.

Wyświadczyć komuś coś dobrego, dobrodziejstwo, przysługę; (*rusyc.* *okazać). *Porówn.* wyrządzić. *Synon. ob.* Uczynić.

Wyświecać kogoś skąd (= wypędzać).

Wytchnienie, *synon.* odpoczynek, wypoczynek, wywczas, wczas.

Wytępić coś; *synon.* wyplenić, wygubić, wygładzić, wykorzenić, wyniszczyć.

Wytężyć coś (wzrok); *ob.* Natężyć.

Wytoczyć beczkę z piwnicy; wytoczyć nóż (= naostrzyć); wytoczyć wszystką swą krew (= przelać). Wytoczyć komuś proces, skargę na kogoś, śledztwo komuś, przeciwko komuś; wytoczyć sprawę o coś. *Synon.* wdrożyć, rozpocząć.

Wytrwałość, *synon.* stałość, nieugiętość, niezłomność, energja, hart (duszy), wytrzymałość.

Wytrwały (w znaczeniu czynnem, w przedsięwzięciach, pracy); wytrzymały (biernie: na głód, fatygę); trwały (o rzeczach). *Synon.* nieugięty, niezłomny; *ob.* Stały.

Wytykać (wytknąć) komuś, czemuś cel granice (= zakreślić); komuś błędy, wady (= wykazać, wyrzucać). Wytykać kogoś palcem (= wskazywać z szyderstwem). *Synon. ob.* Pokazać.

Wywiązać się z zadania, z posłannictwa, z polecenia, z obowiązku. *Synon.* spełnić, wykonać coś, dopełnić, dokonać czegoś.

Wywierać (wywrzeć) na kogoś (na kimś) wpływ, wrażenie; na kogoś nacisk; wywrzeć (wylać) na kimś złość, gniew, zemstę, zły humor. Wywrzeć skutek.

Wywieść (wywodzić) swój ród, pochodzenie, początek. Wywieść kogoś z błędu; kogoś w pole, (*ob.* Pole); z czegoś wniosek. *Synon.* wyprowadzić. Wywieść ród swój od jakiegoś przodka, wyraz od jakiegoś pnia. Wywieść kogoś z kłopotu, z niepokoju. Wywieść linję, mur, wieżę, rów. Wywieść pisklęta.

Wywijać. Jak z płatka wywinął (= łatwo poszło). Wywijać walca, mazura, skoki, susy, koziołka, wywijać na koniu.

Wywołać burzę, kłótnię, spór, zemstę, odwet, skutek, śmiech, wesołość. *Synon.* spowodować, ściągnąć (na siebie lub na kogoś), budzić, wzniecić, wszcząć. Wywoływać duchy.

Wywrócić, *synon.* obalić, przewrócić. Wywrócić coś na nice (= przenicować, nicować). Wywrócić coś do góry nogami. Wywrócić oczy, gębę, wywracać koziołki.

Wyznaczyć komuś miejsce, rolę, pracę, zadanie, pensję, termin. *Synon. ob.* Pokazać.

Wyznać coś (np. winę, grzech); *synon.* przyznać się do czegoś. Wyznawać religję, wiarę, zasady, naukę.

Wyznanie (zeznanie) wymusić, wydusić, wymęczyć na kimś. Wyznanie wiary złożyć, uczynić. Wyznanie (= religję) zmienić.

Wyzuć kogoś z czegoś (z ojcowizny, z majątku); *synon.* pozbawić kogoś czegoś; wyrugować kogoś z czegoś, *ob.* Zabrać.

Wyzwalać (wyzwolić) ucznia z terminu, syna z pod opieki. Wyzwalać kogoś z niebezpieczeństwa, z kłopotu.

Wyzwanie (do walki) przesłać komuś; otrzymać, przyjąć. *Przen.* rzucić, podjąć rękawicę; (*ob.* Rękawica).

Wyzyskiwać kogoś, coś. *Przen.* krew czyjąś wysysać, (jak pijawka); łyko drzeć z kogoś; obedrzeć (obdzierać) kogoś (ze skóry).

Wyzywać (wyzwać) kogoś na pojedynek, do boju, w szranki.

Wyższość mieć nad kimś. Wyższość czyjąś uznawać; przed wyższością czyjąś się ukorzyć, uchylić czoła. *Synon.* przewaga; *porówn.* Wziąć górę.

Wyżyna. Ku wyżynom piąć się. Wznieść się na wyżyny czegoś. *Synon. ob.* Szczyt.

Wzajemny, *synon.* obopólny (obopólna zgoda).

Wzbić się pod niebiosa, skrzydła do lotu; wzbić się (lub kogoś) w pychę, w dumę.

Wzbudzić w kimś jakieś uczucie, zaufanie, nieufność, podejrzenie; *synon.* rozbudzić, wzniecić, rozdmuchać; *ob.* Napełnić.

Wzgarda, *synon.* pogarda. Wzgardę komuś okazać; ze wzgardą kogoś traktować. Na wzgardę zasługiwać; być przedmiotem wzgardy.

Wzgląd komuś okazać. Względy czyjeś pozyskać, sobie zaskarbić, zjednać, zdobyć. Względami kogoś darzyć, obsypywać, zaszczycać. O względy czyjeś ubiegać się, starać się. Względami czyjemiś cieszyć się, szczycić się. Mieć wzgląd na coś; mieć coś na względzie. Pod względem czegoś (*rusyc.* *odnośnie do czegoś); ze względu na coś; bez względu na coś. Jakie względy (= pobudki) skłoniły cię do tego, kierowały tobą? Pod tym, pod każdym względem. Przez wzgląd na kogoś, na coś. Okazywać komuś należne mu względy. Przychodzić do kogoś względem czegoś. Względy i względziki.

Wziąć się do czegoś; *synon. ob.* Zabrać się. Wziąć coś od kogoś. *Rusyc.* *wziąć u kogoś.

Wziętość mieć u kogoś; wziętości nabyć. *Synon. ob.* Znaczenie, Sława, Powodzenie.

Wzmianka, *synon.* wspomnienie, napomknienie. Wzmiankę o czemś uczynić.

Wzniecać (wzniecić) ogień, pożar, wojnę, namiętności, żądze, nienawiść, miłość. *Synon.* wszcząć, budzić, wywołać; *ob.* Spowodować, Wzbudzić.

Wzniosły umysł; wzniosła myśl, idea; wzniosły styl. *Synon. ob.* Wysoki.

Wznosić (wznieść) dom, gmach, pomnik, *ob.* Budować. Wznosić oczy, głowę, ręce. Wznosić kielichy, zdrowia, wiwaty. Wznosić pieśń. Wznosić myśli swe do Boga. Wznosić się, *synon.* sterczeć, piętrzyć się.

Wzór z kogoś, z czegoś brać; za wzór komuś służyć. Wzór do naśladowania. Wzór cnoty, pobożności, wzór wszelkich cnót. Na wzór kogoś albo czegoś, wzorem kogoś albo czegoś. *Synon.* modła, przykład.

Wzrok, bystry, przytępiony, pałający. Wzrok nie dopisuje komuś. Wzrok płonie, pała; wzrok śledzi, ściga, przenika, obejmuje, ogarnia coś, pada na coś, spoczywa na czemś; przebija ciemności. Wzrok (wejrzenie, spojrzenie) podnieść, spuścić, wytężyć, zapuścić gdzieś, toczyć, wodzić po czemś, wlepić w coś, napoić (napawać) czemś; wzrok czyjś przykuwać do siebie. Wzrok (siłę wzroku) nadwerężyć, przytępić, osłabić, zepsuć, stracić. Wzrokiem kogoś zmierzyć, przeszyć, pożerać, ścigać, odprowadzić, coś ogarnąć. Wzrok czyjś razić. Wzroku czyjegoś ujść, uniknąć. Ktoś czyjegoś wzroku znieść nie może. Wzrok ślepemu przywrócić.

Wzrost wysoki, wysmukły, wybujały, słuszny, średni, niski. Wzrost czyjś (czegoś) przyśpieszyć, zatrzymać.

Wzruszenie czuć, okazać, w kimś wywołać. *Synon. ob.* Uczucie.

Wzywać kogoś na pomoc, na świadectwo.

Z.

Zabawa, wesoła, ochocza, tańcująca. Zabawę urządzić, komuś zepsuć. *Synon.* rozrywka, gra.

Zabawka, *synon.* igraszka, bawidełko. Robić coś dla zabawki.

Zabezpieczyć *synon.* uchronić. Zabezpieczyć kogoś od czegoś (*błędnie* *przed czemś).

Zabić kogoś; *synon.* uśmiercić, zamordować, zgładzić, sprzątnąć kogoś (jako przeszkodę). *Omów.* wydrzeć komuś życie; pozbawić kogoś życia; położyć kogoś trupem, zadać komuś cios śmiertelny; przeciąć pasmo czyjegoś żywota, wyprawić kogoś na tamten świat. Zabijać komuś klin w głowę. Wszyscy bij! zabij! na niego. Zabić czas.

Zabiegi o coś rozpocząć, czynić, ponowić;

zabiegi czyjeś uwieńczyć skutkiem. Zabiegi czyjeś rozbijają się o coś. *Synon.* staranie, usiłowanie.

Zabój. Zakochać się na zabój; pić na zabój.

Zabrać głos, (*germ.* *zabrać słowo). Zabrać komuś coś, *synon.* wydrzeć, odebrać komuś coś, pozbawić kogoś czegoś, obedrzeć, wyzuć, ogołocić kogoś z czegoś. Zabrać się do czegoś, *synon.* wziąć się, garnąć się, przystąpić do czegoś, jąć się, chwycić się czegoś. Zabierać komuś czas, zabrać miejsce. Zabierać się do kogoś, do czegoś. Zabierać się (= odchodzić, wynosić się). Zabierać się w drogę, z manatkami.

Zabronić komuś czegoś; *synon.* zakazać komuś czegoś, nie pozwolić komuś czegoś (na coś).

Zaburzenie wywołać, wszcząć, uspokoić, stłumić. *Synon. ob.* Zamieszanie.

Zachęta. Zachętę w czemś znaleźć; zachęty nie szczędzić komuś. Słowa zachęty.

Zachodzić dokąd, do kogoś. Zachodzić komuś drogę, zachodzić z boku, ztyłu. Zachodzi pytanie, omyłka; oczy zachodzą łzami; niebo chmurami. Zachodzić za daleko. Zachodzić w długi, w lata, zachodzić w głowę.

Zachować zabobon, milczenie, wiarę, tajemnicę, miarę, obietnicę, przyrzeczenie, post, środki ostrożności, coś w pamięci. Zachować jakiś zwyczaj, modę, zachować coś w pamięci, w sercu, w sekrecie, zachować coś tylko dla siebie. Zachować kogoś od złego, od nieszczęścia, od grzechu, od śmierci. Zachowaj Boże! Zachować coś na później, na potem. *Synon.* przestrzegać, trzymać się, dotrzymać czegoś, utrzymać, pielęgnować (obserwować) coś.

Zachowanie mieć u kogoś, być u kogoś w wielkiem zachowaniu. *Synon.* mir. Zachowanie naganne, nieodpowiednie. *Synon.* prowadzenie.

Zachód. 1) O zachodzie słońca; słońce chyli się ku zachodowi; 2) — staranie, zabiegi, kłopoty. To kosztowało wiele zachodu. Czynić zachody około czegoś. Bez zachodu. Rzecz niewarta zachodu.

Zachwycać się czemś; *synon.* unosić się nad czemś.

Zachwyt budzić, czyjś podzielać; w zachwyt kogoś wprawić. W zachwycie tonąć. *Synon.* zachwycenie, uniesienie (ekstaza).

Zaciąg (do wojska) rozpocząć, ściągać, rozpuścić. *Synon.* pobór, werbunek.

Zaciągać wojsko, wartę, długi, dług wdzięczności, pożyczkę u kogoś, zobowiązania. Zaciągnąć się do wojska (= wstąpić, przystać).

Zacierać (zatrzeć) czyjeś ślady, wrażenie. Zacierać ręce (z radości). Zacierać coś w pamięci ludzkiej.

Zacięty nieprzyjaciel, przeciwnik, charakter, spór, walka. *Synon.* zawzięty, zajadły, zażarty, zaciekły.

Zacisze, *synon.* ustroń, zakątek, samotnia, pustelnia, odludzie.

Zacny, *synon.* cny, czcigodny, uczciwy.

Zacząć (zaczynać), *synon.* rozpocząć, wszcząć, wdrożyć, zagaić coś; wziąć się, zabrać się do czegoś, jąć się czegoś.

Zaczepka, *synon.* przyczepka. Zaczepki szukać.

Zaćmić czyjąś sławę, zasługę; *synon.* przyćmić, przygasić.

Zadać komuś truciznę, lekarstwo, ranę, cios, klęskę; zadać komuś (zarzucić) kłam, kłamstwo, podłość, tchórzostwo; zadać zagadkę, lekcję, pytanie. Zadać sobie trud, pracę, komuś kłopot (= przyczynić, przysporzyć kłopotu). Zadać sobie przymus, gwałt. Zadać kartę (w grze). Zadać uczniowi lekcję. Zadać komuś pieprzu (= dokuczyć mu). Zadać plamę, hańbę komuś. Zadać ból.

Zadanie, wielkie, trudne, zaszczytne, proste, zawiłe. Zadanie dostaje się, przypada komuś, czeka kogoś, spada na kogoś, nasuwa się. Zadanie włożyć na kogoś, wyznaczyć, powierzyć komuś. Zadanie podjąć, spełnić, wykonać, zadania podjąć się. Zadanie (matematyczne, naukowe) rozwiązać. Z zadania wywiązać się. Zadaniu podołać, sprostać, godnie odpowiedzieć. Dorosnąć do wysokości zadania; stanąć, stać na wysokości zadania.

Zadośćuczynienie (satysfakcję) dać komuś, otrzymać od kogoś; zadośćuczynienia żądać od kogoś.

Zadowolenie okazać, w czemś znaleźć, komuś sprawić. Objawy, oznaki zadowolenia.

Zadowolić się czemś; *synon.* kontentować się czemś, poprzestać na czemś, ograniczyć się do czegoś (lub na czemś).

Zaduma, zadumanie. Zaduma głęboka. W zadumę wpaść, pogrążyć się; z zadumy

ocknąć się, obudzić się, wyrwać się. Z zadumy wyrwać kogoś. *Synon.* zamyślenie.

Zadumany, *synon.* zamyślony, zatopiony, (pogrążony) w myślach.

Zadzierać nogi, kitę (= umrzeć). Zadzierać głowy, nosa (= być hardym). Zadzierać z kimś (= kłócić się).

Zadzierzgnąć węzeł; *synon.* zawiązać, zaplątać, zawikłać.

Zadziwienie okazać, w kimś wywołać, zadziwienia (przykrego) doznać. *Synon.* zdziwienie, zdumienie, osłupienie, podziw.

Zagadka. Zagadkę zadać, rozwiązać; *przen.* znaleźć klucz do zagadki. *Synon.* zagadnienie.

Zagadnienie (problemat) dać, rozwiązać.

Zagaić posiedzenie, obrady. *Synon. ob.* Zacząć.

Zaglądać śmierci w oczy (= narażać się na wielkie niebezpieczeństwo). Śmierć zagląda komuś w oczy (= jest bliska).

Zagłada, *synon.* zniszczenie, zatrata, zatracenie, zguba. Skazać kogoś na zagładę; gotować komuś zagładę. Ocalić kogoś od (ostatniej) zagłady.

Zagłuszyć głos sumienia; *synon.* stłumić.

Zagon. Pracować na tym samym zagonie (= na tej samej niwie). Zagon ojczysty. Zagony zapuszczać aż dokąd (o Tatarach).

Zagrać. Jak ci zagrają, tak musisz tańczyć. Nie dać sobie zagrać po nosie. Zagram ci z innego tonu.

Zagroda. Szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie.

Zagrzewać kogoś do boju. Miejsca nigdzie nie zagrzeje.

Zagwożdżać sobie czemś głowę.

Zając; *myśl.* kot, szarak. Zając kluczuje, wymyka, kotłuje, kica, staje słupka, daje psom obroty. Słuchy (uszy), trzeszcze (oczy), skoki (nogi), omyk (ogon) zająca. Mieć zajączka w głowie (= bzika). Zajączki komuś po głowie śmigają. Kto dwa zające goni, żadnego nie złapie. Kota na myszy, na zające charta. Przed zającem żaby umykają. Tchórzliwy, jak zając.

Zająć coś, *synon.* zagarnąć, zagrabić. Zająć się a. kogoś czemś (= zatrudnić).

Zajęcie (zatrudnienie) rozpocząć, skończyć, przerwać. Oderwać się od zajęć. Zajęcia komuś dostarczyć. Nawał zajęć. Zajęcie czyjeś (zainteresowanie, uwagę) budzić, wywołać (ogólne). Zajęcie czegoś (miasta, prowincji). Zajęcie (ruchomości) zrobić; zajęcia dokonać.

Zajęty, *synon.* zatrudniony, zabawiony, pochłonięty czemś.

Zajście, niemiłe, gorszące, wywołać, załagodzić. *Porówn.* scena.

Zakała, *synon.* plama, hańba. Zakała rodziny.

Zakaz wydać, uchylić, cofnąć; czyjś zakaz przestąpić, przekroczyć, ominąć.

Zaklinać kogoś na Boga, na wszystko, co święte. Zaklinać się na Boga, na sumienie, na honor, na własne dzieci, na kości (popioły) ojca, w żywe kamienie. *Synon.* kląć się, przysięgać.

Zakład, naukowy, handlowy, przemysłowy; otworzyć, prowadzić, utrzymywać, zamknąć, zwinąć. (*Rusyc.* *odkryć, *zakryć). Iść o zakład (= założyć się o coś). Zakład gruby, znaczny, wygrać, przegrać.

Zakładać (założyć) ręce, nogi nakrzyż, zakładać dom, kościół, szkołę, uniwersytet, fundament. Zakładać apelację, protest przeciw czemuś. Zakładać sobie jakiś cel. Zakładać pieniądze za kogoś. Zakładać jakieś twierdzenie. Zakładać obóz. Zakładać się o coś (= iść o zakład).

Zakłócić pokój, spokojność; *synon.* zaburzyć, zamącić, zawichrzyć, naruszyć.

Zakres, szczupły, szeroki, czegoś (działania, wpływu i t. p.) komuś wymierzyć. Zakres czegoś rozszerzyć, ścieśnić, przekroczyć. W zakres czegoś wchodzić. W szerszym zakresie. *Synon.* rozmiar, rama, obrąb, obszar.

Zakreślić sobie lub komuś cel, granice; *synon.* wymierzyć, wyznaczyć. Zakreślić koło, *synon.* zatoczyć. *Ob.* Pokazać.

Zalegać pole; zalegać z robotą, z wypłatą, z ratami. Robota, wypłata, pensja, rata zalega. Zalegać łoże (= gnuśnieć).

Zaległość ściągnąć; uiścić się z zaległości.

Zaleta, *synon.* przymiot, własność (chwalebna). Zaletę czyjąś stanowić. *Antyt.* zalety i wady.

Zalewać (zalać) kraj wojskiem, klęskami. Zalewać komuś gębę, głowę, łeb, gardziel, rozum (= upajać go). Zalewać komuś sadła za skórę (= dokuczać). Zalewać robaka (= pić nałogowo). Zalewać się łzami.

Zależeć od kogoś, od czegoś; *synon.* zawisnąć. Zależy komuś na czemś, *synon.* idzie, chodzi komuś o coś.

Zależność, ścisła. W zależności trzymać kogoś. Pozostawać od kogoś (w czyjejś) zależności; w zależność czyjąś (od kogoś) wpaść.

Załagodzić spór, walkę. *Synon. ob.* Uspokoić.

Załatwić sprawę, interes, sprawunki. Załatwić się z czemś; *synon.* uporać się z czemś, dać sobie z czemś radę; pozbyć się czegoś; ukończyć coś.

Załoga (miasta, okrętu). Stać gdzieś załogą. Załogę gdzieś umieścić, osadzić, ściągnąć skąd, dokąd.

Założenie. Wychodzić z założenia. *Synon.* przypuszczenie.

Założyć *(ob.* Zakładać).

Zamach (nie) udaje się. Zamach knuć (knować), uknuć, wykonać; dokonać, dopuścić się zamachu. Paść ofiarą zamachu. Zamach stanu. Od jednego zamachu, za jednym zamachem.

Zamek wznieść, zbudować, założyć. Zamek (u drzwi) otworzyć, odbić. Budować (stawiać) zamki na lodzie, *ob.* Lód.

Zamęt wszczyna się, powstaje. Zamęt sprawić, wywołać, sprowadzić. *Synon. ob.* Zamieszanie.

Zamiana. Zamianę komuś zaproponować; zgodzić się na zamianę. Zamiany podjąć się, zamianę uskutecznić.

Zamianować kogoś czemś lub na coś, np. sekretarzem lub na sekretarza. *(Rusyc.* *naznaczyć kogoś czemś).

Zamiar, uczciwy, szlachetny, niecny, podstępny. Zamiar kiełkuje, dojrzewa w kimś, zmierza do czegoś, sięga daleko, rozbija się o coś (o przeszkody). Zamiar powziąć, mieć; swój zamiar wyjawić, uskutecznić, przywieść (przyprowadzić) do skutku, przeprowadzić, urzeczywistnić, wykonać, wcielić w czyn, wprowadzić w życie, zmienić, porzucić. Z zamiarem nosić się; zamiaru zaniechać; od zamiaru odstąpić; zamiar swój ukryć przed kimś, pokrywać czemś (np. pozorem czegoś); kryć się z zamiarem; zamiar swój komuś odkryć. Złe (wrogie) zamiary knować, żywić względem kogoś. Zamiaru (swego) dopiąć. Zamiar czyjś wymacać, odgadnąć, przeniknąć, pokrzyżować, zwichnąć, udaremnić, zniweczyć. W zamiarach utwierdzić, umocnić kogoś. Od zamiaru odwieść kogoś. *Synon.* zamysł, myśl, (cel).

Zamieć, *synon.* zawieja, śnieżyca.

Zamienić coś na coś; *synon.* oddać coś za coś. (*Zamienić, *rusyc. zam.* zastąpić, zluzować kogoś, nastąpić po kimś).

Zamieszanie powstaje, wynika. Wywołać zamieszanie. Z zamieszania korzystać; *przen.* łowić ryby w mętnej wodzie. *Synon.* zamieszka, zamęt, rozgardjasz, zaburzenie, zawichrzenie, chaos, gmatwanina, galimatjas. *Przen.* narobić bigosu, nawarzyć piwa.

Zamiłowanie do czegoś budzić w kimś; zamiłowanie powziąć, mieć, żywić do czegoś.

Zamknąć (zamykać) drzwi, okno, zakład, szkołę, rachunki. *Synon.* zawrzeć, zwinąć. Zamknąć komuś drzwi przed nosem. Zamknąć oczy na coś (= udawać, że się nie widzi). Zamknąć drogę komuś. Zamknąć oczy (= umierać). Zamknąć komuś oczy (= być obecnym przy jego zgonie). Zamknąć komuś gębę, usta (= zmusić do milczenia). Zamknąć żywot, życie (= kończyć). Zamykać coś w sobie (= zawierać). Zamknąć posiedzenie, sesję, obrady. Zamknąć coś w głębi duszy (= taić). Zamknąć się w sobie (= być skrytym).

Zamysł, *synon.* zamiar. Zamysł swój wykonać; zamysłu zaniechać. Czyjeś zamysły zniweczyć, obrócić wniwecz.

Zamyślenie, *synon.* zaduma. W zamyślenie wpaść, pogrążyć się, zatopić się, (pogrążony, zatopiony w zamyśleniu). Z zamyślenia wyrwać, zbudzić kogoś (lub się).

Zaniechać czegoś; *synon.* porzucić coś, dać czemuś pokój, nie uczynić czegoś; *ob.* Zaniedbać.

Zaniedbać, *synon.* opuścić coś, zaniechać czegoś, zaspać coś (sprawę; *przen.* gruszki w popiele).

Zaniepokojenie (niepokój) budzić, wywołać.

Zanieść (zanosić) skargę na kogoś, prośbę, modły do kogoś; *ob.* Nieść. Idź, dokąd cię nogi albo oczy zaniosą. Zanosi się na burzę, na kłótnię. Zanosić się od śmiechu, od płaczu.

Zaostrzać apetyt, ciekawość, dowcip. Zaostrzać karę (= podnosić).

Zapach, mocny, mdły, przyjemny, ostry, balsamiczny, aromatyczny. Zapach czegoś

dolatuje dokąd. Zapach wydawać, rozlewać. *Synon.* woń.

Zapadać na zdrowiu, w chorobę. Policzki, oczy zapadłe. Noc zapadła, zapadła uchwała, prawo, wyrok zapadł. Klamka zapadła (= już jest za późno). Zapadać gdzieś (= skryć się). Zapadać w sen głęboki.

Zapalczywy, *synon.* gniewliwy, popędliwy, porywczy; *ob.* Prędki.

Zapał, młodzieńczy, cielęcy. Zapał panuje, wszystkich obejmuje, kogoś porywa, unosi; zapał ostyga (stygnie), gaśnie. Zapał budzić, wzniecać, podniecać, tłumić, ostudzić, mrozić. W zapał wpaść. Unieść się zapałem; zapędzić się w zapale. Z zapału ochłonąć; w zapale ostygnąć. *Przen.* Oblać kogoś zimną wodą (= czyjś zapał ostudzić). Ogień słomiany (= zapał krótkotrwały). Iskry zapału wygasają.

Zapalać, *synon.* zapłonąć, rozgorzeć, zapalić się czemś, do czegoś.

Zapas. 1) *Synon.* zasób. Zapasy, niewyczerpane, bogate; przygotować, gromadzić, zbierać, zakupić, wyczerpać, 2) Zapasy — walka. W zapasy z kimś wchodzić; zapasy podjąć.

Zapewnić komuś przyszłość, byt, los; *synon.* zabezpieczyć, utrwalić, ustalić. Zapewnić kogoś o czemś; *synon.* zaręczyć komuś coś.

Zapewnienie dać komuś, otrzymać.

Zapęd. Zapędy czyjeś (lub swoje) hamować, powściągać, wstrzymywać.

Zapędzać kogoś w ciasny kąt, w kozi róg (= zawstydzać, kompromitować, doprowadzać do ostateczności).

Zapierać się (zaprzeć się) czegoś, w żywe oczy, do upadłego. Zaprzeć się wiary, rodziców. *Synon.* wypierać się. Zapierać dech.

Zapijać frasunek, troskę, sprawę, interes, rozum, dowcip.

Zaplątać kogoś w coś, *synon.* zawikłać, zamieszać; zaplątać coś, *synon.* zagmatwać, zamotać.

Zapłata, hojna, suta, sowita. Zapłatę oznaczyć, wydać, zatrzymać komuś. Zapłatę wziąć, otrzymać, odnieść. *Synon.* płaca, nagroda, wynagrodzenie.

Zapłonąć (ogniem miłości, nienawiścią, gniewem); *synon.* zapalać, zapalać się, rozgorzeć. Zapłonąć wstydem (ze wstydu); *synon.* zarumienić się, oblać się rumieńcem.

Zapomnieć coś (o czemś) w kamień, w żywy kamień, na śmierć; *synon.* przepomnieć; *ob.* Pamięć.

Zapomnienie, *synon.* niepamięć. Pójść, coś puścić w zapomnienie; w zapomnieniu pogrzebać coś; oddać coś zapomnieniu. Wydrzeć coś z zapomnienia; wydobyć coś z pyłu zapomnienia. W falach zapomnienia utonąć, coś pogrążyć. Pył, pleśń zapomnienia pokrywa coś. Trawa zapomnienia rośnie na czemś (np. na grobie). *Omów.* zdrój zapomnienia; woda letejska.

Zapomoga, *synon. ob.* Pomoc. Zapomogę komuś dać; zapomogi komuś udzielić. Zapomogę uzyskać, otrzymać.

Zapora, *synon. ob.* Przeszkoda. Zapory pękają, pryskają. Zaporę postawić, wytworzyć między kimś, przełamać, usunąć, ominąć.

Zapowiedzieć zmianę, wizytę.

Zapowiedź. 1) *Synon. ob.* Przepowiednia. Zapowiedź lepszej przyszłości. Zapowiedzi ukazują się, mnożą się. 2) Zapowiedź małżeństwa. Zapowiedzi wyszły. Dać na zapowiedzi; zapowiedzi ogłosić.

Zaproszenie otrzymać, komuś posłać; zaproszenia rozesłać. Z zaproszenia skorzystać.

Zaprowadzić zmiany, zwyczaj, urządzenie, porządek.

Zaprószyć sobie oko, zaprószyć głowę (= podchmielić sobie). Nie masz, czemby oko zaprószył (= nic niema).

Zaprzątać sobie kimś albo czemś głowę.

Zaprzeczenie czegoś ogłosić. Zaprzeczeniu podlegać, podpadać. Czekać na zaprzeczenie.

Zapuścić, zapuszczać gdzieś wzrok, wejrzenie, oko; *synon.* utopić, wlepić. Zapuścić korzenie; zapuścić ogród (zaniedbać). Zapuścić brodę, wąsy, włosy. Zapuścić sieć, wędkę, kotwicę, pług, lemiesz, łopatę w ziemię. Zapuścić zasłonę, kurtynę, woalkę, welon. Zapuścić ogień. Zapuścić wszy w głowie, robactwo w mieszkaniu. Zapuścić zagony dokąd (= napadać na kraj). Zapuścić ogród, pole zielskiem. Zapuścić się w przeszłość, w starożytność, w marzenia, w dociekania. Zapuszczać się w coś (np. w dociekania); *synon.* pogrążyć się, zatopić się.

Zapytanie, *ob.* Pytanie. Z zapytaniem zwrócić się do kogoś.

Zaraz, *synon.* niebawem, natychmiast, niezwłocznie.

Zaraza udziela się komuś, ogarnia kogoś, szerzy się. Zarazę szerzyć. Zarazie ulec. Dotknięty zarazą. *Przen. zam.* zepsucie (moralne), zakała.

Zarobek, ciężki, lekki; *przen.* kawałek chleba. Chodzić na zarobek, zarobku szukać; zarobek znaleźć, komuś dawać.

Zarozumiałość, *synon.* nadętość, napuszoność, próżność, pycha, duma.

Zaród, zarodek, kiełkuje, rozwija się. Rzucić zarodek (ziarno) czegoś. Zarodek (choroby, śmierci i t. p.) w sobie nosić.

Zarumienić się, po uszy, po białka oczu; *ob.* Zapłonąć. *Przen.* spiec raka. *Porówn.* rumieniec, kolory.

Zarywać kogoś (= narażać go na straty pieniężne). Zarywać nocy (= czuwać część nocy).

Zarząd, główny, nad czemś objąć, sprawować, mieć. Być, pozostawać pod czyimś zarządem.

Zarządzić (zarządzać) śledztwo, odpowiednie kroki, środki ostrożności. Zarządzać czemś (domem, majątkiem, prowincją), *synon.* rządzić, administrować czemś; stać na czele czegoś.

Zarzekać się czegoś, jak żaba błota; *synon.* wyrzekać się.

Zarzucić komuś (albo sobie) coś na głowę, na ramiona (np. chustkę, płaszcz, brzemię). Zarzucić komuś coś (np. kłamstwo, fałsz); *synon.* zadać, wytknąć. Zarzucić sieć, wędkę. Zarzucić kogoś czemś, np. kamieniami, kwiatami, prośbami.

Zarzut, słuszny, nieuzasadniony, bezpodstawny, ciężki, poważny. Zarzut spada na kogoś, spotyka kogoś, cięży na kimś, upada (sam przez się). Zarzut komuś stawiać, robić, czynić; przeciwko komuś podnieść; zarzutem kogoś obarczyć. Zarzut ściągnąć na siebie; narazić się na zarzut; spotkać się z zarzutem; być pod zarzutem. Zarzut czyjś osłabić, zbić, odeprzeć, odepchnąć od siebie (z oburzeniem). Zarzutu uniknąć. Z zarzutu oczyścić się. *Synon.* wyrzut, wymówka.

Zasada, stała, niewzruszona, gruntowna, chwiejna, zdrowa. Zasadę wyrobić sobie, ustalić, do czegoś stosować, wyznawać, głosić, szerzyć, komuś wpajać, zaszczepiać. Zasady czegoś (np. wiary) podkopać, podważyć. Wychodzić z zasady; przyjąć coś za zasadę, podnieść coś do wysokości zasady. Trzymać się zasady; od zasady nie odstępować. Zasadzie hołdować, sprzeniewierzyć się. Zasadę złamać. Na zasadzie opierać się. W zasadzie zgodzić się na coś. *Synon.* przekonanie, podstawa (zasada czegoś, np. bytu); norma (zasada postępowania). *Przen.* stać wiernie przy sztandarze (= być wiernym swym zasadom).

Zasadzać się na czemś; *synon.* opierać się, gruntować się, polegać na czemś, zależeć od czegoś.

Zasadzka. Zasadzkę urządzić, zastawić na kogoś, zrobić; stawiać komuś zasadzki. Ukryć się w zasadzce. Do zasadzki zwabić kogoś; w zasadzkę wciągnąć, wprowadzić kogoś. Wpaść w zasadzkę. *Synon.* sidła na kogoś stawiać; dołki pod kimś kopać; *ob.* Sieć, Sidła, Matnia, Pułapka, Wędka. *Porówn.* zguba.

Zasiew wschodzi, dojrzewa, wydaje plon. Rzucić zasiew czegoś. *Synon.* posiew, ziarno.

Zasięgnąć rady czyjejś, wiadomości, języka, zdania czyjegoś.

Zaskarbić sobie czyjąś miłość, przyjaźń, łaskę, szacunek. *Synon.* zjednać sobie, uzyskać; *ob.* Dostać.

Zasłona, gęsta, gruba, nieprzenikniona. Zasłona podnosi się, spada; zasłona spada komuś z oczu; *(porówn.* łuski). Zasłonę rzucić, zarzucić, spuścić na coś. Zasłonę uchylić, podnieść, odsunąć; zasłonę z czegoś zdjąć, zerwać, zedrzeć. Uchylić, podnieść rąbek zasłony. *Przen. zam.* tajemnica. 2) Zasłona (= osłona, obrona).

Zasługa, niepożyta, wiekopomna. Zasługę położyć około czegoś; dla kogoś (= zasłużyć się); zasługę zdobyć sobie. Zasługi czyjeś przyćmić, zaćmić. Zasługom czyimś uwłaczać; zasługi czyjeś obniżać, przeceniać. Zasługi czyjeś uczcić; oddać hołd zasługom. *Przen.* wieniec zasług otacza czyjeś czoło (czyjąś skroń); dodać jeszcze jeden listek do wieńca swych zasług. Obrywać listki z wieńca czyichś zasług (= zasługi czyjeś obniżać). Otoczyć kogoś nimbem zasługi. *Antyt.* winy i zasługi. 2) Zasługi (pensję) pobierać; wytrącić komuś coś z zasług.

Zasobny, *synon.* zamożny, dostatni; *ob.* Bogaty. Zasobny dom.

Zasób, *synon.* zapas. Zasoby gromadzić, wyczerpać. Zasób sił.

Zaspokoić głód, ciekawość, zemstę, po-

trzeby. *Synon.* nasycić, ugasić ucieszyć uśmierzyć, *ob.* Uspokoić.

Zastanowić się nad czemś; *synon.* rozmyślać, medytować, przemyśliwać, łamać sobie głowę nad czemś.

Zastaw. Oddać coś w zastaw; pożyczać pieniądze na zastaw; zastaw wykupić. Zastaw komuś przepada. *Synon.* fant.

Zastawiać kosztowności w lombardzie, papiery procentowe w banku, zastawiać dobra.

Zastosować coś, *synon.* użyć czegoś (np. środka). Zastosować się do czegoś, *synon.* dostroić się do czegoś.

Zastrzeżenie uczynić; obwarować się zastrzeżeniem. Przystać na coś z zastrzeżeniem, bez zastrzeżeń.

Zasyłać do kogoś modły, prośbę; zasyłać komuś ukłony; *synon.* przesyłać.

Zasypiać sprawę, gruszki w popiele. *Synon.* zaniedbać.

Zaszczyt, wielki, niezasłużony, spotyka kogoś, przypada, dostaje się komuś, spada na kogoś. Zaszczyt komuś przynosić. Zaszczytu dostąpić. O zaszczyty ubiegać się; do zaszczytów piąć się. Szukać w czemś zaszczytu. *Synon.* chluba, chwała, honor, ozdoba. *Antyt.* hańba.

Zaszczytny, *synon.* chlubny, poczesny. Zaszczytne zadanie, posłannictwo, polecenie, miejsce.

Zaświadczenie, *syn.* poświadczenie, świadectwo. Zaświadczenie podatkowe.

Zatarg, sąsiedzki, prawny, wywiązuje się, wszczyna się. Zatarg wywołać, załagodzić. *Synon.* spór; *ob.* Kłótnia.

Zatracenie, *synon.* zguba. Pójść, kogoś posłać na zatracenie.

Zatruwać komuś życie, szczęście, radość; *synon.* zaprawić jadem, goryczą.

Zatrzask. Zamknąć drzwi na zatrzask.

Zatrzeć ślady czegoś, coś w pamięci.

Zatrzęsienie czegoś (= mnóstwo).

Zatrzymać. 1) *Synon. ob.* Powstrzymać. 2) *Synon.* zachować, ustalić, utrwalić.

Zatwierdzić kogoś w urzędzie; zatwierdzić ustawę, prawo. (*Rusyc.* *utwierdzić). *Ob.* Potwierdzić, Utwierdzić, Stwierdzić.

Zatykać (zatkać) ręce za pas, pióro za ucho. Zatykać komuś albo sobie oczy, uszy. Zatykać komuś gębę (= zmuszać do milczenia). Zatykać kimś dziurę (= zmuszać go do przykrych posług).

Zaufanie, ślepe, nieograniczone, bez granic. Zaufanie budzić, wzbudzać, czyjeś pozyskać, zjednać sobie, zawieść, zdradzić. Natchnąć kogoś zaufaniem. Zachwiać czyjemś zaufaniem. W zaufanie czyjeś wdzierać się, wkraść się, wkręcić się. Zaufania czyjegoś nadużyć. Zaufanie czyjeś do kogoś podkopać. Zaufanie do kogoś powziąć; zaufaniem kogoś darzyć, obdarzać, zaszczycać. Dać komuś votum zaufania. *Synon.* ufność, wiara.

Zawada, *synon. ob.* Przeszkoda. Zawadę napotkać, ominąć, usunąć, uprzątnąć, obalić, zburzyć. Stanąć, stać komuś na zawadzie.

Zawiadomić (uwiadomić) kogoś o czemś; *synon.* donieść komuś o czemś.

Zawiązywać krawat, wstążkę, podwiązkę. Zawiązywać oczy, zawiązywać gębę, usta (= zmuszać do milczenia). Zawiązywać komuś świat (= zagradzać drogę do karjery). Zawiązywać z kimś przyjaźń, znajomość. Zawiązywać rozmowę. Zawiązywać stowarzyszenie, spółkę. Nie umie i kozie ogona zawiązać (= nic nie potrafi).

Zawierać (zawrzeć) drzwi, powieki; *synon.* zamykać. Zawierać coś w sobie; *synon.* obejmować, zamykać, mieścić w sobie coś; składać się z czegoś. Zawrzeć pokój, przymierze, umowę, przyjaźń, śluby małżeńskie.

Zawierucha, *synon.* zamieć, zadymka; *przen. zam.* zamieszanie, ruchawka.

Zawiesić coś na ścianie (nie: *na ścianę). Zawiesić posiedzenie, układy, decyzję, wypłaty, narady, kogoś w urzędzie (w urzędowaniu); zawiesić broń.

Zawieszenie. Trzymać kogoś w zawieszeniu (= w niepewności). Zawieszenie broni przyszło do skutku.

Zawieść (zawodzić) nadzieje, oczekiwanie, zaufanie; *synon.* zdradzić, omylić, oszukać.

Zawiły, *synon.* zawikłany, zagmatwany. Zawiły problemat.

Zawinąć do portu, brzegu, lądu (= dopłynąć).

Zawinić w czemś; *synon.* zbroić, przeskrobać coś.

Zawód. 1) Gorzki, niemiły zawód; spotyka kogoś. Zawód zrobić komuś; na zawód wystawić, narazić się (albo kogoś). Zawodu doznać; zawód przeboleć, przenieść na sobie. *Synon.* rozczarowanie. 2) Zawód swój

rozpocząć, skończyć, zwichnąć, *synon.* karjera.

Zawracać komuś głowę, albo kontrafałdę, albo kontramarkę (= zanudzać go).

Zawrzeć (zawarł); *ob.* Zawierać.

Zawrzeć (zawrzał) gniewem, hałasem, ruchem. *Synon.* zakipieć.

Zazdrość budzić, wzbudzać; zazdrością unieść się, uwieść się, wybuchnąć. *Synon.* zawiść.

Zaznać, *synon.* doznać; zaznać goryczy. Nie zaznać (= nie doświadczyć, nie użyć) szczęścia, spoczynku.

Zażalenie, *synon.* skarga. Zażalenie wnieść, podać na kogoś, wystosować do kogoś.

Zażegnać burzę, wojnę; *synon.* odwrócić.

Zażywać lekarstwo, truciznę; zażywać wczasu, spokoju, szacunku; *synon.* używać, doświadczyć.

Ząb, ostry, tępy, szczerbaty. Zęby trzonowe, kły, siekacze. Zęby wyrzynają się, próchnieją, wypadają; zęby cierpną od czegoś. Ząb zatruć, rwać; wybijać komuś zęby. Darowanemu koniowi nie patrzą w zęby. Śmierć w zęby nie patrzy (= nie przebiera). Zgrzytać zębami (ze złości). Szczękać, klapać, dzwonić zębami (= z zimna, ze strachu). Ścinać, ściskać zęby (= ze złości, z bólu). Zacisnąć zęby (= nie chcąc nic powiedzieć, nie chąc wydać jęku). Kto dał zęby, da i chleb (= Pan Bóg nie opuści człowieka). Dać komuś w zęby, wyrznąć kogoś w zęby. Jeszcześ wtedy koszulę w zębach nosił (= byłeś dzieckiem). Przetrzeć sobie nieco zęby (= podjeść trochę). Niema co położyć na ząb (= niema co jeść). Starczy tego na jeden ząb (= jest bardzo mało). Nie na twoje to zęby (= jesteś za stary). Zęby szczerzyć do kogoś (= uśmiechać się do kogoś, kokietować kogoś); zęby wyszczerzać na kogoś (jak zły pies); zęby ostrzyć na coś (*ob.* Apetyt); zęby zatopić w czemś, zjeść na czemś zęby (= być w czemś bardzo doświadczonym); połamać sobie zęby o coś (= znaleźć niezwalczone trudności, zacięty opór); zębami połyskiwać, świecić (= śmiejąc się pokazywać zęby). Wziąć kogoś na zęby (= docinać komuś, obmawiać). Zęby sobie kimś wycierać (= obmawiać). Na jeden ząb czegoś zjeść (= bardzo mało). Ani w ząb (= ani trochę czegoś nie umieć i t. p.). Słowa cedzić przez zęby. Trzymać się czegoś zębami (= uporczywie). Kłócić się ząb za ząb. Oko za oko, ząb za ząb. Trzymać język za zębami.

Zbawić kogoś od czegoś; *synon.* wybawić, ocalić, uchronić, uwolnić kogoś od czegoś.

Zbieg z wojska, z pod sztandaru. Pochwycić zbiega. Zbieg okoliczności (szczególny, dziwny).

Zbierać jagody, grzyby, plon, zboże, owoce, wiadomości, laury, bogactwa, swe siły; zbierać nogi (= pędzić); zbierać lud, wojsko, senat; zbierać ze stołu, śmietanę, śmietankę. Zbierać owoce, plony swej pracy. Zbierać wzorki z ludzi. *Synon.* zrywać; gromadzić, skupiać, zdobywać. Zbiera się na deszcz, komuś na łzy, na płacz.

Zbijać, zbić. Zbijać bąki, bruk; zbijać zarzuty, dowody, argumenty czyjeś (= odpierać, zwalczać). Zbić kogoś z tropu (= stropić kogoś). Zbić kogoś (wybić, obić). *Omów.* Wymyć kogoś bez ługu; sprawić komuś lanie, łaźnię; skroić komuś kurtę. Zbić kogoś na kwaśne jabłko, na placek. Zbijać grosze, pieniądze. *Porówn.* skóra, boki, grzbiet.

Zboże obrodziło, dojrzewa, wyrasta, sypie. Zboże żąć, ścinać.

Zbrodnia, potworna, straszna, ciężka. Zbrodnię popełnić; zbrodni dopuścić się. *Synon.* przestępstwo, występek.

Zbroja, *synon. ob.* Broń. Zbroję przywdziać; w pełnej zbroi wystąpić. Zakuty w zbroję.

Zbudować. Nic nie zbudował (= nic nie zrobił). Zbudować kogoś (= pouczyć moralnie). Nie odrazu Kraków zbudowano.

Zburzyć dom, miasto, czyjeś szczęście. *Synon.* zniszczyć, rozwalić, obalić.

Zbyt na coś (na jakiś towar) mieć, znaleźć. Nowy rynek zbytu znaleźć, komuś otworzyć. *Porówn.* odbyt, popyt.

Zbytek, dobrego, złego (przepych, nadużycie, nadmiar). Zbytek w jedzeniu, piciu, ubraniu, mieszkaniu; żyć w zbytkach. Mieć wszystkiego, aż do zbytku. Zbytki wyprawiać (głupstwa, niedorzeczności). Na zbytki się puszczać; zbytki czyjeś hamować. *Antyt.* potrzeby i zbytki.

Zbywać kogoś żartem, śmiechem. Zbywa na czemś (= brak czegoś).

Zdanie, wyrobione. Zdania są podzielone. Co do tego nie może być dwóch zdań. Zdanie swe wypowiedzieć, wyrazić, wygłosić, ko-

muś narzucić; zdanie sobie o czemś wyrobić. Zdania czyjegoś zasięgnąć, trzymać się. Zdanie czyjeś podzielać, popierać. Przychylić się do zdania czyjegoś. *Synon.* mniemanie, widzenie rzeczy, sąd.

Zdarzenie zaszło, rozgrywa się gdzieś. *Synon.* wypadek, przygoda, fakt.

Zdarzyć się, *synon.* przytrafić się, stać się, dziać się, bywać.

Zdatny do czegoś (ku czemuś), na coś. (*Rusyc.* *dla czegoś).

Zdawać, zdać z czegoś sprawę, rachunek. Zdawać egzamin (= składać). Zdawać się, *synon.* wydawać się. Zdać się na czyjś sąd, na czyjąś wolę, czyjeś zdanie (= spuścić się na kogoś, na coś).

Zdobycz dostaje się, przypada komuś. Zdobycz pochwycić; rzucić się na zdobycz; zdobycz drzeć, odnieść z kogoś, upatrzyć sobie w kimś, rzucić. Zdobycz komuś odebrać, wydrzeć. *Synon.* łup, połów, zabór, pastwa, ofiara.

Zdobyć miasto, kraj (= podbić, zawojować). Zdobyć (sobie) sławę, uznanie, łaskę, względy, przyjaźń czyjąś. *Synon.* zyskać, zjednać sobie, zaskarbić sobie coś. Zdobyć się na odpowiedź, na odwagę.

Zdolność, niepospolita, wybitna. Zdolność do czegoś wykazać, zdradzać; zdolności rozwijać, marnować. *Synon. ob.* Talent.

Zdolny, *synon.* utalentowany; zdolny do czegoś, *synon.* zdatny.

Zdrada, czarna. Zdrada czyha na kogoś, otacza kogoś. Zdradę knować (knuć) przeciwko komuś, gotować komuś; zdrady dopuścić się na kimś. Zdradę wietrzyć gdzieś. *Synon.* przeniewierstwo, odstępstwo, zasadzka, podstęp. *Przen.* zastawiać na kogoś sidła, pułapkę; kopać pod kimś dołki.

Zdradliwy, *synon.* zdradny, zdradziecki, przeniewierczy.

Zdradzić, zdradzać tajemnicę (= wydać), zaufanie (= zawieść), swój zamiar (= wyjawić), zdolność, dobry smak (= okazać). Zdradzić kogoś, *synon.* wydać, zaprzedać kogoś; sprzeniewierzyć się komuś. Zdradzić się z czemś (z zamiarami i t. p.).

Zdrajca, *synon.* przeniewierca, zaprzaniec (renegat), odstępca (apostata), sprzedawczyk, Judasz.

Zdrowie, żelazne, słabe, nadwątlone, nadszarpane, sterane, skołatane. Zdrowie służy komuś, cierpi na czemś, szwankuje, polepsza się, pogarsza się; zdrowie tryska z kogoś. Dobrem zdrowiem cieszyć się. Zdrowie podkopać, nadwerężyć, nadwątlić, sterać, stargać, szarpać, marnować, rujnować, stracić, oszczędzać, poprawić, podreparować, poratować, łatać, odzyskać, na szwank narazić, wystawić. Na zdrowiu zapaść; o zdrowiu pamiętać; do zdrowia przychodzić, powracać. Zdrowie komuś (albo kogoś do zdrowia) przywrócić. Za zdrowie czyjeś pić; zdrowie czyjeś wznieść.

Zdrowy, zdrów, jak koń, jak ryba. Zdrowy rozum, rozsądek. Bywaj zdrów! Bodajeś tak zdrów był! Zdrowy idjota (= prawdziwy).

Zdrożność, *synon.* błąd (moralny), występek. Zdrożności się dopuścić; puszczać się na zdrożności.

Zdruzgotać, *synon.* strzaskać, rozbić, stłuc, zmiażdżyć, zgnieść, zetrzeć (w proch).

Zdumienie, *ob.* Zadziwienie. W zdumienie wprawić kogoś. Zdumienie ogarnia kogoś.

Zdumiewać się nad czemś; *synon.* dziwić się czemuś.

Zebranie zwołać, zagaić, odbyć, rozpuścić. *Synon.* zgromadzenie.

Zegar, zegarek, stanął, wydzwania godziny, śpieszy się, spóźnia się. Zegar uregulować, nakręcić, (*germ.* *podciągnąć).

Zelżywy, *synon.* obelżywy. Zelżywe słowa.

Zemsta, sroga, straszna, krwawa. Zemstę komuś poprzysiąc, wywrzeć na kimś, wylać na kogoś. Zemstą płonąć, pałać, dyszeć; zemstę swą nasycić, ugasić, zaspokoić. Zemsty szukać, zaniechać; zemstę pozostawić Bogu (podł. Rzym. VII, 19). Zemsty poszukiwać na kimś. Zemstę czyjąś wywołać, na siebie ściągnąć; zemstę czyjąś podsycać, podniecać. Przed zemstą czyjąś osłonić kogoś. *Synon.* pomsta, odwet.

Zemścić się na kimś za coś. *Rusyc.* *odemścić komuś.

Zepsucie szerzyć; zepsuciu ulec. *Synon.* zgorszenie. *Przen.* zaraza (moralna), gangrena, rak (toczy coś); zgnilizna, chwast, kąkol (zasiać); ziarno zepsucia zasiać.

Zepsuć, *synon.* popsuć, zniszczyć, zniweczyć.

Zerwać (zrywać) układy, rokowania, więzy, stosunki, przyjaźń, sejm. Zerwać się, jak oparzony.

Zetknięcie, *synon.* styczność, stosunek.

Zeznanie złożyć (pod przysięgą); zeznanie z kogoś wycisnąć, wydusić, na kimś wymusić, wymóc. Zeznania świadków. Zeznanie obciążające.

Zezwolenie, chętne, milczące; *synon.* pozwolenie. Zezwolenie komuś dać; zezwolenia udzielić; zezwolenia komuś odmówić.

Zezwolić na coś, *synon.* pozwolić, zgodzić się, przystać na coś, nie odmówić czegoś.

Zgadnąć, zgadywać. Zgadnij Jezu, kto cię bije. Zgadnij zgadula, gdzie moja złota kula.

Zgadzać się z czemś; *synon.* licować z czemś, odpowiadać czemuś; stosować się do czegoś; przystawać (pasować) do czegoś. Zgadzać się z kimś, jak pies z kotem, jak ogień z wodą. Zgadzać się na coś, *synon. ob.* Zezwolić. Rachunek zgadza się.

Zginać kark, kolano przed kimś (= upokarzać się, oddawać się w niewolę).

Zgładzić kogoś (ze świata), *ob.* Zabić. Zgładzić grzech, winę; *synon.* zmazać.

Zgnieść, *synon.* zdeptać, potratować, stłumić; *ob.* Zdruzgotać, Zdusić.

Zgnilizna, *ob.* Zepsucie. Robak zgnilizny toczy coś. Zgnilizna moralna.

Zgoda, przykładna, budująca, zupełna, obopólna, święta, braterska, słomiana, papierowa. Zgoda panuje, zapanowała. Zgodę sklecić; do zgody doprowadzić. Podać komuś rękę do zgody. Zgodę zamącić, zakłócić, zerwać. Uczynić coś dla miłej zgody. Zgodę przypieczętować czemś (np. pocałunkiem). *Przen.* Most zgody zbudować między kimś. *Synon.* zgodność (harmonja), jedność.

Zgorszenie szerzyć, siać, komuś dawać. *Synon.* zepsucie. *Przen.* zaraza (moralna); chwast (się pleni), kąkol, kamień obrazy, (*ob.* Kamień).

Zgotować (gotować) komuś los, zgubę, upadek.

Zgraja, *synon.* szajka, banda, hałastra, horda, czereda.

Zgroza przejmuje kogoś. Zgrozą kogoś przejąć. Zgrozę wywołać. *Synon.* przerażenie, przestrach.

Zgryzota pożera kogoś, trawi czyjeś serce; *synon.* zmartwienie; *ob.* Smutek. Zgryzoty sumienia, *synon.* wyrzuty sumienia; *przen.* robak sumienia.

Zguba. 1) — rzecz zgubiona. Zguby poszukiwać; zgubę znaleźć, odzyskać; zguba się znalazła. 2) Zguba oczywista, niechybna, nieuchronna, ostateczna. Zgubę gotować komuś; na (oczywistą) zgubę prowadzić kogoś, iść; na czyjąś zgubę czyhać, spiknąć się, sprzysiąc się, zmówić się; do zguby przywieść kogoś; o zgubę przyprawić kogoś; czyjąś zgubę przyśpieszyć. *Synon.* upadek, zagłada, zatrata, zatracenie. *Przen.* przepaść. Stanąć nad brzegiem przepaści. Dołki pod kimś kopać; zastawić na kogoś sidła; podstawić komuś nogę (= gotować komuś zgubę).

Zgubić pieniądze, coś z kieszeni. *Synon.* uronić; *antyt.* znaleźć. *Porówn.* stracić. Zgubić kogoś (= przywieść do zguby); *antyt.* ocalić.

Ziarno, zdrowe, kiełkuje, pleni się, wyrasta. Ziarno rzucić, zasiać; *w znacz. przen. ob.* Przyczyna, Początek. *Synon.* nasienie, posiew, zasiew, zarodek.

Ziele. Złe ziele, albo ziółko (= zły, złośliwy człowiek).

Ziemia z pod nóg się komuś usuwa, pochłonęła kogoś, rozstępuje się pod kimś. Oby ci ziemia lekką była! (Wirgil). Zająć ziemię pod uprawę. W ziemię zapaść się. Zginąć z powierzchni ziemi. Ziemią przysypać, przywalić coś. Z pod ziemi coś wydobyć. Niebo i ziemię poruszyć, (*ob.* Niebo). Ziemię gryźć (= umrzeć, być umarłym). *Synon.* grunt, gleba. Ziemia rodzinna, ziemia polska; ziemia święta albo obiecana (= Palestyna). Podobne, jak niebo do ziemi. Nie wart, że go święta ziemia nosi.

Zimno, przejmujące. Z zimna dygotać, drżeć; zębami dzwonić, szczękać; chuchać w ręce. Skostniały od zimna. *Porówn.* Mróz.

Zimny, *synon.* mroźny, lodowaty, oziębły, chłodny. Zimne słowo, przyjęcie. Zimną krew zachować. Dmuchać na zimne (z przysłowia: Kto się raz sparzył, ten dmucha na zimne). Na zimno rozprawiać, coś rozważać.

Zjawisko ukazuje się, znika, pierzcha. Zjawisko przyrody, (*synon.* fenomen).

Zjeść śledzia (= zginąć bez śladu). Zjeść kogoś z nogami (= doprowadzić do ruiny). Nie zjem ci tego! (= nie zabiorę! nie połknę). Takiś ładny, że zjadłbym cię. Zjesz sto katów! zjesz djabła! (= nie uda ci się).

Złagodzić ból, cierpienie; *synon.* uspokoić, ukoić, uśmierzyć, załagodzić, ugłaskać.

Złamać komuś słowo, wiarę, przysięgę. *Antyt.* dotrzymać, dochować czegoś. Złamać

okowy; *synon.* skruszyć, zerwać, stargać. Złamać czyjś opór; *synon.* przełamać, zwalczyć, przezwyciężyć, pokonać.

Złapać, *synon.* złowić, schwycić, pochwycić, ująć, pojmać, porwać.

Zło, złe. Zło konieczne. Zło broić, siać, krzewić, naprawić, wyrwać z korzeniem. Od złego odwodzić kogoś; złemu zaradzić, zapobiec. Z dwojga złego wybrać mniejsze. Sięgnąć do źródła złego. Wziąć komuś coś za złe. Na zło wyjść komuś.

Złodziej. Na złodzieju czapka gore (= boi się kary, odpowiedzialności).

Złość, wściekła, bezsilna kogoś bierze. Wpaść w złość; pienić się, wściekać się, trząść się, pękać ze złości. Złość swą wywrzeć, wylać na kogoś. Na złość komuś coś zrobić, *(porówn.* na psotę).

Złoto, szczere. Sypać złotem. Złoto i srebro widziałem, ale ciebie dawno nie widziałem.

Złoty cielec, (*ob.* Cielec); złote jabłko, (*ob.* Jabłko); złote runo, (*ob.* Runo); złoty deszcz (z greckiego podania o Danai). Złote góry komuś obiecywać. Złote serce; złoty człowiek. Złote słowa (= mądre). Złoty orzeł wszędzie doleci, złoty klucz wszystkie bramy otworzy (= przekupstwem wszystkiego dopiąć można). Złoty most zgody (= najlepsza droga do zgody). Gorączka złota. Złoty wiek (= bajeczne czasy dawnej szczęśliwości). Złota wolność. Złoty wiek w literaturze polskiej (XVI w.).

Złożyć, składać przysięgę, oświadczenie; złożyć sąd nad kimś; dowody, świadectwo, komuś życzenie, podziękowanie (dzięki), uszanowanie, hołd, daninę; złożyć egzamin (= zdać); złożyć urząd, władzę, koronę (= abdykować).

Złudzenie pryska (jak bańka). Złudzenie czyjeś rozwiać, rozproszyć, zburzyć; złudzenie wywołać. Złudzeniu poddawać się, ulegać. Złudzenie stracić; ze złudzenia ocknąć się, przebudzić się, otrząsnąć się. Odrzeć kogoś ze złudzeń. *Synon.* ułuda, omamienie, mrzonka (iluzja).

Zły, jak osa, jak sto djabłów. *Synon.* gniewny, rozgniewany. Zły człowiek, charakter; *synon.* niedobry, zepsuty. Złe widoki, złe przeczucie, *synon.* groźny, złowrogi. Zły pieniądz, *synon.* fałszywy. Zły duch (= djabeł).

Zmartwienie, *synon. ob.* Smutek. Zmartwienie utopić w trunku, (*porówn.* zalać robaka).

Zmartwiony, *synon. ob.* Smutny. *Przen.* Siedzi, jak struty.

Zmazać plamę, hańbę, winę, grzech; *synon.* zgładzić. Zmazać się czemś (krwią, grzechem), *synon.* splamić się.

Zmęczony, *synon.* znużony, strudzony, zmordowany, wyczerpany; zdrożony (= zmęczony drogą).

Zmiana, zasadnicza, radykalna, drobna, zachodzi, następuje, dokonywa się. Zmianę wywołać, spowodować, pociągnąć za sobą, zapowiedzieć, zarządzić, zaprowadzić. Zmiany dokonać. Zmianie podlegać. *Synon.* przemiana, przewrót.

Zmienić, *synon.* przemienić, odmienić, przekształcić, przeinaczyć, przeistoczyć, przerobić, przedzierzgnąć. Zmienić się na korzyść, na niekorzyść.

Zmienny charakter, zmienne usposobienie; zmienne koleje losu; zmienny, jak chorągiewka (na dachu), jak kameleon. *Synon.* niestały, chwiejny, niepewny.

Zmierzać (zmierzyć) ku czemuś, do czegoś. Zmierzyć kogoś oczyma.

Zmierzch zapada. *Synon.* zmrok, szara godzina.

Zmiłowanie. Zmiłowania Bożego wyglądać, czekać. *Synon.* litość.

Zmniejszyć, *synon.* uszczuplić, ograniczyć, ścieśnić, obniżyć; zmniejszyć się, *synon.* zmaleć.

Zmora dusi, trapi kogoś. Trapiąca zmora.

Zmowa. Zmowę uknuć, uczynić, przyprowadzić do skutku. Wejść z kimś w zmowę; być z kimś w zmowie (= w porozumieniu). *Synon.* konszachty, porozumienie.

Zmrok, *ob.* Zmierzch.

Zmusić kogoś do czegoś, *synon.* przymusić, przynaglić, zniewolić.

Zmylić uwagę czyjąś, czujność, baczność, pogoń. *Synon.* oszukać, uśpić.

Zmysł. Pod zmysły podpadać. Zmysły tracić od czegoś; od zmysłów odchodzić z czegoś. Zmysły postradać. Paść bez zmysłów. Zdrowe zmysły. Dostać pomieszania zmysłów. Przyjść do zmysłów. Chodzę, jak bez zmysłów. Jestem przy zdrowych zmysłach. Mam wszystkie pięć zmysłów w porządku.

Znaczenie. 1) Znaczenie szersze, ściślejsze, dosłowne (literalne), właściwe, przenośne (obrazowe); *synon.* sens. Znaczenie czegoś pochwycić, ująć; znaczenie czemuś nadawać. 2) Znaczenie wielkie, doniosłe, przywiązywać do czegoś, nadawać czemuś. Znaczenia nabrać; znaczenie mieć, posiadać, stracić. Znaczenie czegoś podnieść, obniżyć, przeceniać. *Synon.* wartość, waga, doniosłość, wpływ, przewaga, powaga, wziętość. *Przen.* na szali zaważyć (= mieć znaczenie).

Znaczny, *synon.* ważny, poważny, doniosły, wybitny, wydatny, pokaźny, poczesny, niepospolity. Znaczna suma, wydatek.

Znaczyć, *synon.* popłacać, mieć znaczenie. (*Znaczy, *rusyc. zam.* widać, widocznie, więc; np. *Mamy znaczy do czynienia z innym objawem, *zam.* Mamy widocznie do czynienia). Znaczyć bieliznę; znaczyć swe ślady, swą drogę czemś (dobremi uczynkami, spustoszeniem i t. p.).

Znać, poznać. Znać coś nawylot, jak własną kieszeń, z gruntu, dokładnie. Znać kogoś, jak zły szeląg. Znać mores. Znać się na czemś doskonale; znać się, jak koza na pieprzu *(iron.)*. Poznać się z kijem, z więzieniem. Poznać się na czemś, *synon.* poznać, zrozumieć, wyrozumieć coś. Znać się z kimś; (także *w znacz.* być z kimś w porozumieniu). Poznać się z kimś, *synon.* zaznajomić się. Dawać znać o sobie. Znać pana po cholewach. Ani znać.

Znajdować się, *synon.* przebywać, pozostawać, gościć, być; *ob.* Znaleźć.

Znajomość czegoś wykazać, zdradzić; ze znajomością rzeczy mówić. Znajomość z kimś zawrzeć, zrobić. Mieć, posiadać gdzieś wiele znajomości (= wiele znajomych). Znajomość wywiązała się z czegoś.

Znak. Dać znak; dawać (słabe) znaki życia. Dać się komuś we znaki (= bardzo dokuczyć). Znak czasu; (Mat. XVI, 3). *Synon.* cecha, znamię, piętno, rys, oznaka, objaw (symptomat), sygnał, godło (symbol), hasło. Znak przyjaźni, miłości, zgody. Nie dawać znaku życia. Walczyć pod znakiem orła i pogoni, służyć pod znakiem albo znakami hetmana. Towarzystwo znaku pancernego, husarskiego. Walczyć pod znakiem krzyża, pod znakiem postępu. Dobry, zły znak. Ani znaku. Mieć na czole znak potępienia, hańby, genjusza.

Znaleźć zgubę, u kogoś wiarę, posłuch; znaleźć śmierć. *Antyt.* zgubić; *ob.* Znajdować. Lepiej z mądrym zgubić, jak z głupim znaleźć.

Znamienny (= charakterystyczny). Rys znamienny; cecha znamienna.

Zniechęcenie budzić, szerzyć; zniechęceniu ulegać; otrząsnąć się ze zniechęcenia. *Synon.* obojętność, zobojętnienie, niechęć.

Znienacka, *synon.* znagła, niespodzianie. Zjawić się znienacka.

Zniesławić kogoś, *synon. ob.* Obrazić; *przen.* rzucić plamę na kogoś.

Znieść, znosić krzywdę od kogoś, ucisk, obelgi, cios, nieszczęście, *synon.* cierpieć. Znieść prawo, ustawę, przepis, *synon.* uchylić, cofnąć. Znieść wojsko, nieprzyjaciela, *synon.* rozgromić, pobić, rozbić. Znieść się z kimś, *synon.* porozumieć się z kimś. Znieść wyrok, instytucję jakąś, nakaz, niewolę.

Zniewaga. Zniewagę komuś wyrządzić. Zniewagę od kogoś znieść, schować do kieszeni, krwią zmyć. Mścić się zniewagi (za zniewagę). *Synon. ob.* Obraza.

Znieważyć kogoś, *synon.* zniesławić, zbezcześcić, zelżyć; *ob.* Obrazić.

Zniknąć, znikać, *synon. ob.* Ginąć. Zniknąć jak kamfora.

Znikomy, *synon.* nikły, marny, nietrwały, przemijający.

Zniszczenie szerzyć, siać. Armaty zieją zniszczeniem. Zniszczeniu ulec. *Synon.* zagłada, spustoszenie.

Zniszczyć, *synon.* zburzyć, zniweczyć, zagładzić, wytępić, wyplenić, wniwecz obrócić. Zniszczyć doszczętnie.

Zobaczyć, *synon.* zoczyć, ujrzeć, dostrzec, spostrzec; *ob.* Widzieć.

Zobowiązanie przyjąć na siebie, zaciągnąć u kogoś. Zobowiązanie (piśmienne) złożyć, podpisać. Zobowiązania dopełnić; zobowiązaniu zadośćuczynić. Zobowiązania swe lekceważyć.

Zostawać (zostać) u kogoś w służbie, w obowiązku, w dobrem zdrowiu. Zostań z Bogiem! zostań zdrów! Zostawać przy życiu, przy majątku, przy swojem zdaniu. Zostawać na placu. Zostawać na koszu, na lodzie. Zostać księdzem, lekarzem, żołnierzem.

Zostawiać po sobie majątek, dobre imię, sławę. Zostawiać coś u siebie, przy sobie

(= nie rozgłaszać, nie roztrwaniać). Zostawiać coś czyjemuś sądowi, rozsądkowi, uznaniu.

Zrazić kogoś albo się do czegoś; *synon.* zniechęcić kogoś do czegoś; odstręczyć kogoś od czegoś; obrzydzić, zohydzić komuś coś.

Zręczność okazać; dać dowody zręczności; dokazywać cudów zręczności. *Synon.* obrotność, zgrabność, zwinność, biegłość, sprawność, wprawa. *Zręczność *prow. zam.* sposobność (okazja).

Zręczny, *synon.* obrotny, sprawny, biegły; wprawny, zwinny, sprytny.

Zrobić (robić), *synon.* czynić, działać, pracować, tworzyć, sprawić, zrządzić, wywołać, wykonać, urządzić, przyrządzić; zrobić komuś coś, *synon.* sprawić, wyświadczyć, wyrządzić.

Zrozumieć coś, *synon.* pojąć, pochwycić, zgłębić, wytłumaczyć sobie coś.

Zrywać przyjaźń z kimś, małżeństwo, zrywać układy, przymierze, traktat, sejm. Zrywać boki ze śmiechu, zrywać się ze snu.

Zrządzenie, dziwne, nieoczekiwane. Zrządzenie. Opatrzności, losu.

Zrządzić w czemś, gdzieś spustoszenie, szkodę. Los zrządził. Opatrzność zrządziła. *Synon. ob.* Spowodować, Zrobić. *Porówn.* wyrządzić (komuś coś).

Zrzucić, *synon.* strącić, zepchnąć, zwalić. Zrzucić się z umowy, z kontraktu (= nie dotrzymywać go).

Zuch, *synon.* chwat, junak, śmiałek. Zuch dziewczyna; *żartobl.* zuch — zobaczył jednego, myślał, że dwóch.

Zuchwałość, zuchwalstwo, *synon.* śmiałość, odwaga, bezczelność.

Zupełny, *synon.* całkowity, cały. (*Rusyc.* *pełny; zdanie zupełne, nie *pełne!).

Zwać kogoś czemś; *synon.* nazywać, mianować. Zwać się, *synon.* nazywać się. Co się zowie, np. pan, bogacz, zuch, co się zowie; (*porówn.* całą gębą, jak się patrzy).

Zwada, *synon. ob.* Kłótnia. Zwadę wszcząć, wywołać, uśmierzyć, rozjąć. Szukać, unikać zwady (= zaczepki).

Zwalczyć przeciwieństwa, trudności, opór. *Synon.* zwyciężyć, przezwyciężyć, przełamać, pokonać.

Zwalić na kogoś coś (np. winę, odpowiedzialność); *synon.* zepchnąć, złożyć (składać). Zwalić kogoś szablą, kijem. Zwalić kogoś z nóg.

Zwątpienie siać, szerzyć. Wpaść w zwątpienie; podać się, dać przystęp do siebie zwątpieniu. Zwątpienie ogarnia kogoś.

Zwiady. Wysłać kogoś, udać się na zwiady. *Synon.* przeszpiegi, (rekonesans).

Zwiastować komuś coś (np. nowinę); *synon.* obwieścić, oznajmić, ogłosić, wróżyć, przepowiadać, rokować.

Związek, ścisły, luźny; związki małżeńskie. Związek zawrzeć, zerwać, utrzymywać z kimś, zluźnić, rozluźnić, osłabić, rozbić. Wchodzić z kimś w związki małżeńskie. Związek przyjaźni, miłości, pokrewieństwa, związek krwi. Pozostawać z kimś, z czemś w związku. *Synon.* spójnia, stosunek, przymierze, (federacja); *przen.* ogniwo, nić.

Zwichnąć swój los, powołanie, karjerę, czyjeś wychowanie; zwichnąć skrzydła; *synon.* złamać. Zwichnąć nogę.

Zwierzchnictwo swe rozciągać na kogoś, nad kimś, czyjeś uznawać (nad sobą). Zwierzchnictwu czyjemuś podlegać. Wyłamać się z pod czyjegoś zwierzchnictwa.

Zwierzyna, gruba, drobna. Zwierzynę wytropić, wystawić, upatrzyć, ruszyć, poszczuć, ścigać, ubić, upolować.

Zwięzły, *synon.* krótki, treściwy, (węzłowaty).

Zwinąć chorągiew, żagiel, namiot, interes, zakład, fabrykę, *synon.* zamknąć. Zwinąć żagle, namiot, obóz; zwinąć chorągiewkę (*ob.* Chorągiewka).

Zwinny, jak ptaszek, jak wiewiórka, jak jaszczurka; *synon. ob.* Zręczny.

Zwłoka, krótka, długa, niepożądana; zwłoka nastąpiła. Rzecz nie cierpiąca zwłoki. Zwłokę uzyskać, spowodować; ulegać zwłoce. Na zwłokę narazić kogoś. Bez zwłoki coś rozpocząć. Uniknąć zwłoki. *Synon.* odwłoka.

Zwolennik, *synon.* stronnik, wyznawca, (partyzant, adherent) czyjś, czegoś.

Zwolnić kroku, biegu; *antyt.* przyśpieszyć. Zwolnić kogoś z lekcji.

Zwrot, nagły, niespodziewany, następuje. Zwrot wywołać. Zwrot zrobić, uczynić, wykonać; zwrotu dokonać.

Zwycięstwo, świetne, stanowcze, walne. Zwycięstwo idzie w trop za kimś, jest przy kimś, dostaje się, przypada komuś, omija kogoś. Zwycięstwo odnieść nad kimś, wywal-

czyć, okupić (stratami), wyzyskać. *Synon.* wygrana, triumf. *Przen.* laury (wawrzyny) zdobyć; po wawrzyny sięgać; odnieść (osiągnąć) palmę zwycięstwa. Szala zwycięstwa chwieje się, przechyla się na czyjąś stronę. *Antyt.* zwycięstwa i klęski.

Zwyciężyć kogoś, coś; *synon.* pokonać, przemóc, przezwyciężyć, przełamać, złamać, pobić, rozgromić; przewyższać, przenosić, zakasować kogoś, wziąć górę nad kimś.

Zwyczaj się zakorzenił, panuje, coś uświęcił. Weszło coś w zwyczaj. Zwyczaj zaprowadzić; coś wprowadzić w zwyczaj. Zwyczaj jakiś przyjąć, od kogoś przejąć; zwyczaj wznowić, odświeżyć. Do zwyczajów (miejscowych) stosować się, od zwyczajów odbiegać.

Zwyczajny, *synon.* zwykły, pospolity, powszedni, codzienny, oklepany. Zwyczajne walne zgromadzenie. *Antyt.* nadzwyczajne.

Zysk, znaczny, poważny, wielki, ogromny, czysty. Zysk przypada, dostaje się komuś. Przypaść, dostać się komuś w zysku. Zyski dawać, przynosić. Zyski ciągnąć, mieć, odnosić z czegoś. Przypuścić kogoś do udziału w zyskach. Zyski obliczać; przyszłe (niepewne) zyski obliczać; *przen.* łowić ryby przed niewodem. *Synon.* korzyść; *ob.* Pożytek. *Antyt.* zyski i straty.

Zyskać przyjaciela, czyjeś uznanie; zyskać na czasie; zyskać coś na czemś (np. na towarze); *antyt.* stracić. *Synon.* uzyskać, pozyskać, zjednać (sobie, komuś), zaskarbić sobie; *ob.* Dostać (dostanę).

Zyskowny, *synon.* korzystny, zyskowna zamiana. *Ob.* Pożyteczny.

Ź.

Źdźbło. Widzieć źdźbło w oku brata swego, a nie widzieć tramu w oku własnem (Mat. VII, 4—5; Łuk. VI, 42) (= widzieć czyjeś drobne wady, a nie widzieć swoich wielkich wad). Źdźbło masła, mleka.

Źle o czemś tuszyć, wróżyć. Tak źle i tak niedobrze. Mieć źle w głowie. Źle mi jest. Źle z nim, źle stoją jego interesy. Źle koło mnie.

Źródło, obfite, bogate, niewyczerpane, pierwsze, pierwotne. Źródło bije, wytryska, wysycha źródło, zasila coś. Ze źródła czerpać; źródło wyczerpać, zasypać. Do źródła (złego i t. p.) sięgnąć, dotrzeć, dobrać się. Zbadać rzecz, sprawę u źródła. *Synon.* źródlisko, zdrój, krynica, ponik, studnia; *w przen. znacz. ob.* Początek, Przyczyna. Źródło dochodu, choroby, nieszczęścia, powodzenia. Źródło łez. Źródło historyczne.

Ż.

Żaba skrzeczy; nadymać się, jak żaba; (z bajki Ezopa). Zarzekać się czegoś, jak żaba błota. Kiedy konia kują, żaba nogę nadstawia. Na jednej łące wół trawy patrzy, a bocian żaby. Nie zje żaba wołu, lubo nań gębę rozdziawia. Więcej jest żab, niż bocianów.

Żagiel. Żagiel (żagle) rozwinąć, rozpiąć, zwinąć, ściągnąć, spuścić. Wyjść pod żagle (= wypłynąć skąd). Płynąć pod pełnym żaglem.

Żagiew (pożaru, niezgody, wojny) rzucić gdzieś. *Synon.* głownia. *Porówn.* pochodnia.

Żal, nieutulony, głęboki, gorzki. Żal ściska serce, chwyta, ogarnia kogoś. Żal czuć, wzbudzić w sobie, odświeżyć, ukoić. W żalu pogrążyć się (albo kogoś); z żalu usychać. Żale (skargi) rozwodzić, zawodzić. Mieć żal (urazę) do kogoś za coś, a. o coś. *Synon.* skrucha, zgryzota, żałość, uraza, skarga. Gorzkie żale śpiewać (= pieśni pasyjne, zaczynające się od słów: Gorzkie żale przybywajcie). Próżny żal; żal po niewczasie. Żal mi kogoś, czegoś.

Żalić się na kogoś, na coś, *synon. ob.* Skarżyć się.

Żałoba, gruba. Żałobę (po kimś) włożyć, wdziać, przywdziać, nosić, zdjąć, złożyć. Żałobą okryć kogoś (czyjś dom).

Żałość serce ściska, kogoś ogarnia, przygniata. *Synon.* żal.

Żałować, gorzko, czegoś, za coś; *synon.*

czuć skruchę. Żałować komuś czegoś, *synon.* skąpić, szczędzić, odmawiać. Żałować kogoś, *synon.* litować się nad kimś, współczuć z kimś.

Żar, *synon. ob.* Gorąco. Żar bucha od czegoś.

Żart, wesoły, dowcipny, uszczypliwy, niewczesny, niesmaczny, nieprzystojny, gruby, tłusty, płaski, sprośny. Żarty trzymają się kogoś. Żarty stroić z kogoś, z czegoś; żart za daleko posunąć. Żartem kogoś zbyć; w żart coś obrócić. Na żart zakrawać. Znać się na żartach. Żarty na bok! na stronę (= mówmy serjo). To nie żarty (= nie przelewki). Komuś żarty w głowie. Wolne żarty pańskie! Żartów tak skąpo używać, jak soli. Ze mną nie żarty! Obraził się nie na żarty. Dobry żart tynfa wart. Z nim żartów niema. Żartem, na żart.

Żądać czegoś, *synon.* wymagać, domagać się czegoś. Żądać uwzględnienia swych praw.

Żądanie, skromne, wygórowane. Żądanie wypowiedzieć, stawiać. Żądaniu czyjemuś zadośćuczynić; do żądania czyjegoś przychylić się. *Synon. ob.* Życzenie.

Żądło gdzieś zapuścić; żądłem kogoś ukłuć; żądło komuś wyrwać (= uczynić nieszkodliwym).

Żądza, nieugaszona, nienasycona. Żądza odzywa się w kimś, miota kimś, pali, trawi, pożera kogoś. Żądzę w kimś zapalić, podniecać. Żądzę ugasić, nasycić, tłumić. Pałać żądzą czegoś. Żądzą party, powodowany. *Synon.* pożądliwość, pragnienie.

Żebrać, *omów.* rękę wyciągać; chodzić (pójść) z torbami, o proszonym chlebie, o kiju żebraczym, wyjść na dziady. Żebrać czegoś (np. litości); *synon.* błagać czegoś, o coś, prosić o coś. Chodzić po żebranym chlebie, po żebraninie.

Żebro. Żebra komuś połamać. Trafić komuś pod piąte żebro (= w serce). Żebra komuś pomacać, policzyć; *żartobl.* zbić kogoś.

Żegluga, rzeczna, morska. Żeglugę rozpocząć.

Żegnać kogoś krzyżem. Żegnać świat nogami (= być powieszonym). Żegnać kogoś kijem (= bić go, łomotać). Żegnać czary, choroby (= zażegnywać, zaklinać).

Żelazny, *przen. zam.* twardy, stały, nieugięty. Żelazny charakter; żelazna wola, siła; żelazne zdrowie. Mówić, prawić komuś, jak o żelaznym wilku (= duby smalone). Żelazne serce, żelazna wytrzymałość. List żelazny (= glejt bezpieczeństwa).

Żelazo. Pustoszyć kraj ogniem i żelazem. Dźwigać żelaza (= pęta). Mieć serce z żelaza. Kuć żelazo, póki gorące.

Żniwo, *synon.* sprzęt, zbiór, plon. Żniwo rozpocząć; ze żniwem załatwić się; teraz moje żniwo (= czas zarobku, korzyści).

Żołd zalega; z żołdem zalegać. Żołd pobierać. Trzymać kogoś na swym żołdzie.

Żołnierz, *synon.* żołdak, wojak, wojownik, rycerz, szermierz, wiarus, bojownik. Żołnierz Chrystusowy.

Żona. Żonę pojąć; pojąć kogoś za żonę (= w małżeństwo). Żonę zdradzać, porzucić. Z żoną rozejść się, rozwieść się.

Żółć przepełnia czyjeś serce, w kimś wzbiera, zalewa kogoś. Żółć swoją wylać na kogoś (= złość). Żółć (krew) psuć komuś (= irytować kogoś); żółć komuś poruszyć, wzburzyć. Żółcią coś zaprawić; kogoś napoić (= goryczą) (Psalm LXVIII, 22, Mat. XXVII, 48). W żółci umaczać pióro (= pisać w rozdrażnieniu, złośliwie). Człowiek bez żółci (= spokojny, nieskłonny do uniesień, gniewu). Myślałem, że mnie żółć zabije. Świat go żółcią napawał.

Żółw. Iść na żółwiu, żółwim krokiem, jechać na żółwiu, wlec się, jak żółw (= bardzo powoli). Powolny, jak żółw.

Żóraw. Zapuszczać żórawia (= zaglądać z góry, wyciągając szyję). Chodzić, jak żóraw (= prosto, sztywno).

Życie, osiadłe, koczujące, pracowite, cnotliwe, nędzne. Życie upływa, ubiega, ucieka, gaśnie, uśmiecha się komuś, kipi, wre, z czegoś tryska. Życie pędzić, prowadzić, wieść, (na czemś, w czemś) trawić, na coś marnować; życie za coś ważyć, na szwank narazić; życie postradać, stracić, zakończyć. Życia dokonać. Życie poświęcić czemuś, dla kogoś, za coś, na coś (np. na usługi publiczne); życie nieść, położyć w ofierze; życiem coś przypłacić; drogo życie sprzedać. Życie sobie odebrać; targnąć się na własne życie. Życie zachować, unieść (z niebezpieczeństwa, z rozbicia, salwować); ujść z życiem; przy życiu pozostać; do życia powrócić. Życie komuś zatruwać, umilać, osładzać, uprzyjemniać, komuś (albo sobie) zawiązać, zła-

mać. Na czyjeś życie nastawać, czyhać, godzić, targnąć się. Życie komuś odebrać, wydrzeć; życia kogoś pozbawić. Przy życiu kogoś zachować. Życie komuś ocalić; życie komuś przywrócić. Życie (w przyrodzie, w społeczeństwie) krzewić, plenić. Sposób życia zmienić; życie swe tak urządzić; na życie rozwiązłe puścić się. Życie czemś zapełnić. Wprowadzić, wcielić coś w życie (= urzeczywistnić); powołać coś do życia; wejść w życie. Drogie tu życie. Mieszkanie z życiem. Mieć życie (utrzymanie, wikt) u kogoś; na życie zapracować. Lubić coś, kochać nad życie. *Synon.* żywot. *Przen.* Iskra życia tli się, tleje; iskrę życia rozdmuchać, stłumić, zgasić. Pchać taczkę życia. *Porówn.* głowa, gardło, szyja.

Życzenie, skromne, pobożne. Życzenie spełniło się. Życzenie wyrazić, ponowić, odezwać się z życzeniem. Życzenie czyjeś spełnić, odgadywać, uprzedzić; do życzenia czyjegoś przychylić się, życzeniu czyjemuś zadośćuczynić. Życzenia (szczere, serdeczne) komuś złożyć, przesłać, życzenia czyjeś przyjmować. Pozostawiać wiele do życzenia. *Synon.* pożądanie, pragnienie, chęć.

Życzliwość czyjąś pozyskać; życzliwością darzyć, otaczać kogoś.

Życzliwy, *synon.* przychylny.

Żyd. Żydom wodę nosić, w piecu palić. (na oznaczenie najniższych robót). Żyda w brodę pocałować (= pożyczyć pieniędzy); Żydy wozić na kulbace (= drzemać). Kochajmy się jak bracia, rachujmy się jak Żydzi. Kiedy bieda, to do Żyda.

Żyła. Żyły sobie rozpruć, przeciąć. Wszystką krew z żył wytoczyć. Mieć w sobie żyłkę kupiecką, poetycką, pieniacką i t. p. Żyła kruszcowa. Odkryć, znaleźć złotą żyłę (= kopalnię złota; *przen.* — obfite źródło dochodów).

Żywić nadzieję, urazę, gniew, miłość, nienawiść ku komuś. *Ob.* Karmić.

Żywioł, rozhukany, rozpasany, rozpętany, zdradziecki (woda). Walka żywiołów (burza). Być w swoim żywiole (= we właściwem, sobie przyrodzonem środowisku, otoczeniu).

Żywność, *synon. ob.* Pokarm.

Żywot, *ob.* Życie. Żywot (skołatany) zakończyć; żywota (chwalebnego) dokonać; dociągać żywota. *Przen.* droga żywota (ciernista, stroma). Na falach żywota (płynąć, być miotanym). Pasmo dni żywota snuć, przeciąć. Pchać taczkę żywota.

Żywy, *synon.* żwawy, rzeźwy, rześki, dziarski, chwacki, hoży, jary; *ob.* Prędki. Żywy kolor. Żywa dusza (*ob.* Dusza). Żywy duch, żywa noga (*ob.* Noga). Mieć coś w żywej pamięci. W żaden żywy sposób. Zaklinać się w żywe kamienie. Żywy dowód, żywe kłamstwo. Zdrój żywej wody. Żywe oczy, żywy wzrok. Żywy obraz. Ledwie żywy. W żywe oczy kłamać, coś komuś powiedzieć. Jako żywo! (= naprawdę!). Dopiec komuś, dotknąć kogoś do żywego.

WYRAZY OBCE, NIEPOŻĄDANE W JĘZYKU POLSKIM

Abnegacja — zaparcie się, wyrzeczenie się; zaniedbanie, niedbałość.

Abominacja — obrzydzenie, wstręt.

Absencja — nieobecność.

Absentować się — być nieobecnym, wydalać się, stronić, usuwać się.

Absolucja — rozgrzeszenie, odpuszczenie winy.

Abszyt — zwolnienie, dymisja.

Adaptacja — zastosowanie, przystosowanie, przeróbka.

Admonicja — napomnienie, nagana, przestroga.

Agnoskować — rozpoznawać, uznawać, przyznawać.

Agresywny — zaczepny, napastliwy, napastujący.

Aklamować — witać okrzykami, przyjmować okrzykami.

Alegat — załącznik.

Anterjora — akta poprzednie.

Antreprener — przedsiębiorca.

Antycypować — uprzedzać, zabiegać naprzód.

Anulować — znosić, unieważniać, umorzyć.

Aplauz — poklask, wyraz uznania.

Asenterunek — branka, pobór do wojska.

Aserwować — zachowywać u siebie, przechowywać, wstrzymywać, odkładać.

Asumpt — pobudka, pochop, powód, sposobność.

Atestat — świadectwo, poświadczenie.

Aura — pogoda.

Awizacja — zawiadomienie.

Banhof — dworzec.

Branża — gałąź, dział.

Bryftregier — listonosz.

Cekhauz — zbrojownia.

Culag — dodatek.

Debuszować — wychodzić.

Defekt — brak, niedostatek, wada.

Definitywnie — ostatecznie, nieodwołalnie, stanowczo.

Definitywny — ostateczny, rozstrzygający, decydujący.

Definjować — określać.

Deliberować — rozmyślać, przemyślać, rozważać.

Deložować — przenosić, przeprowadzać, usuwać z mieszkania.

Demarkacja — rozgraniczenie, odgraniczenie, przeprowadzenie granicy.

Dementować — zadać kłam, zaprzeczyć.

Demolować — burzyć, niszczyć, rozwalać, rujnować.

Demontować — rozkładać, rozbierać na części.

Denacjonalizacja — wynarodowienie.

Depopulacja — wyludnienie, ubywanie ludności.

Deprecjacja — obniżenie wartości, zniżka.

Deprymować — obniżyć; pognębić.

Deprymujący — przygnębiający.

Deranżować — krępować, utrudzać, psuć komuś szyki.

Dewastować — rujnować, niszczyć, pustoszyć.

Dezawuować — wypierać się, nie uznawać czegoś, ganić, potępiać, osądzać, odrzucać.

Dezorjentować — zbić z tropu.

Dezygnowany — przeznaczony, mianowany.

Dominować — górować, panować nad czemś.

Dotacja — wyposażenie, uposażenie.

Drogerja — skład apteczny.

Dyferencja — różnica; niezgoda, rozbieżność.

Dyferencjacja — zróżniczkowanie.
Dystans — odległość.
Edycja — wydanie, nakład.
Egzageracja — przesada.
Egzekutywny — wykonawczy.
Ekipa — drużyna.
Ekscepcja — wyjątek.
Eksces — wybryk; bezprawie, nadużycie.
Ekscytacja — podniecenie, podrażnienie; podnieta, zachęta.
Ekskludować — wyłączać.
Ekspansja — rozszerzanie.
Ekspens — wydatek, rozchód, koszt.
Eksplozja — wybuch.
Eksponować — wystawiać, narażać na coś.
Ekspresja — wyrażenie, wyrazistość, wyraz, dosadność.
Emblemat — godło, znak.
Emendacja — poprawka, sprostowanie.
Emisarjusz — wysłannik.
Emulacja — współzawodnictwo.
Enuncjacja — wynurzenie, oświadczenie, przemówienie.
Erygować — wznieść, założyć, wystawić.
Ewokować — wywoływać.
Exhibit — dziennik podawczy.
Fach — zawód, gałąź wiedzy, dziedzina pracy; półka, przegroda.
Familjarność — poufałość, zażyłość.
Fascykuł — zwitek, zwój.
Fascynować — oczarować, olśnić, zachwycać.
Fascynujący — ponętny, pociągający, olśniewający, uroczy.
Faworyzować — popierać, sprzyjać, otaczać szczególnemi względami.
Feler — błąd, wada, uszkodzenie, usterka.
Finalizować — ukończyć, doprowadzać do skutku.
Fingować — zmyślać, podrobić.
Flancować — sadzić, przesadzać.
Forszus — zaliczka, zapomoga.
Frekwentować — uczęszczać.
Fruktyfikować — przynosić korzyść, pożytek.
Fungować — urzędować, być czynnym, spełniać obowiązki.
Fuzja — zlanie się, połączenie.
Gaża — płaca, wynagrodzenie, pensja.
Generyczny — rodzajowy.
Gradacja — stopniowanie, następstwo według stopni.
Gratulować — życzyć czegoś, składać życzenia, winszować.
Grawitować — ciążyć.
Horendalny — straszny, straszliwy, potworny, okropny.
Impresja — wrażenie.
Indolencja — nieczułość, obojętność, przytępienie.
Industrjalny — przemysłowy.
Indyferentny — obojętny.
Ingerencja — mieszanie się, oddziaływanie, wtrącanie się, wywieranie wpływu.
Inkryminować — zarzucać komuś, obwiniać, oskarżać kogoś.
Insolencja — bezczelność, zuchwałość.
Instygator — podżegacz, podszczuwacz.
Intymować — zawiadomić, obwieścić, oznajmić, rozkazać.
Inwektywa — obelga, napaść.
Inwigilować — czuwać, baczyć, mieć na oku, pilnować.
Kolidować — nie zgadzać się, być w niezgodzie, w sprzeczności.
Kompetować — ubiegać się o coś.
Kompleksja — budowa, skład.
Kondensować — zgęszczać, skupiać, zwierać.
Koneser — znawca.
Konferować — naradzać się, porozumiewać się, rozmawiać.
Konfiguracja — układ, ukształtowanie, ułożenie.
Konfundować — mieszać, zawstydzać, zbijać z tropu.
Konkludować — wnioskować, streszczać, wyprowadzać wnioski.
Konsens — zgoda, przyzwolenie, zezwolenie.
Konsternacja — zakłopotanie, popłoch, przerażenie, przestrach.
Konsument — spożywca.
Konsygnacja — wykaz, spis.
Kontenans — animusz, śmiałość, pewność siebie.
Kontynuować — prowadzić dalej.
Koramizować — potwierdzić, poświadczyć.
Korupcja — zepsucie.
Kurhauz — dom zdrojowy.
Kurjozum — osobliwość.
Landszaft — krajobraz, widok.

Lansować — rozpowszechniać, rozpuszczać; popierać, zalecać.

Leader — przywódca, wódz, dowódca.

Liwerant — dostawca.

Luksus — zbytek, przepych.

Lustracja — przegląd, obejrzenie.

Manufaktura — wyrób, wytwór; rękodzielnictwo, wyrób rękodzielniczy.

Medykament — lekarstwo, środek leczniczy.

Merkantylny — kupiecki, handlowy.

Moderować — miarkować, łagodzić, uspokajać, hamować.

Mundować — przepisywać.

Negatywny — ujemny; przeczący.

Negliżować — zaniedbywać coś, nie zważać na coś.

Obstalunek — zamówienie.

Odkomenderowany — przeniesiony służbowo.

Odkrytka — karta pocztowa, pocztówka.

Parcjalny — częściowy; stronniczy, niesprawiedliwy.

Parkurs — przebieg.

Partycypować — uczestniczyć, brać udział.

Pejzaż — krajobraz, widok.

Perfekcja — doskonałość, udoskonalenie.

Permanentny — stały, bezustanny, ciągły, trwały.

Personifikować — uosabiać.

Peryfraza — omówienie.

Postponować — lekceważyć, pomiatać, upośledzać.

Precjoza — kosztowności, klejnoty.

Predominować — górować, mieć pierwszeństwo.

Prewencja — zapobieganie.

Prezencja — wygląd, postawa; obecność, przytomność.

Priora — poprzednie akta, poprzedniki.

Profesja — zawód, powołanie, zajęcie.

Profit — korzyść, zysk, zarobek.

Prowjant — żywność.

Przyszykować — przygotować, przyrządzić, przysposobić.

Pucować — czyścić, nadawać blask, połor.

Pusować — popierać, pchać naprzód.

Rekognoskować — badać, przeprowadzać wywiady, rozpoznawać.

Rekomendować—polecać, zalecać, wskazywać.

Rekomendowany (list) — polecony (list).

Rekurs — odwołanie się.

Relacja — sprawozdanie; stosunek, związek wzajemny.

Relegować — wydalić, usunąć, wypędzić.

Renoma — uznanie, rozgłos, wziętość, dobre imię.

Renowacja — odnowienie, odświeżenie.

Repartycja — podział, rozłożenie w odpowiednim stosunku.

Repetować — powtarzać.

Reprymanda — bura, zgromienie, nagana, wymówka.

Resort — wydział, oddział; zakres władzy.

Respekt — szacunek, uznanie, poważanie.

Restrykcja — zastrzeżenie, ograniczenie.

Rewanż — odwet, odwzajemnienie się, odpłata.

Rewanżować — odwzajemniać się, odpłacać.

Rezerwat — akt tajny, pismo tajne.

Sekretny — poufny, tajny, tajemny.

Selekcja — wybór, dobór.

Serwilizm — służalczość.

Sfingowany — udany, zmyślony, sfałszowany, sztuczny.

Skaptować — ująć (sobie), zjednać.

Sorta — gatunek, rodzaj.

Specyfikować — wyszczególniać, wyliczać.

Spektakl — przedstawienie, widowisko.

Spektator — widz.

Stalować — zamawiać.

Stampila — pieczęć.

Subjekcja — trud, zachód, niewygoda, skrępowanie.

Sukcesja — spadek, dziedzictwo, spuścizna; następstwo.

Suponować — przypuszczać, sądzić.

Supozycja — przypuszczenie.

Szczoty — liczydło.

Szokować — razić, budzić niesmak.

Sztraf — kara.

Szykować — przyrządzać, przygotowywać, gotować, urządzać.

Tragi — nosze.

Transfert — przeniesienie, przekazanie.

Translokować — przenosić.

Transwersalny — poprzeczny.

Trepy — schody.

Trotuar — chodnik.

Turma — więzienie, twierdza.

Ulokować — umieścić, pomieścić, złożyć.

Uplasować — umieścić, usadowić.

Urgować — nalegać, naglić, naciskać, przynaglać.

Utensylja — przybory, przyrządy.

Utylizacja — zużytkowanie, spożytkowanie.

Wenerować — czcić, poważać, szanować.

Wertykalny — prostopadły, pionowy.

Weryfikacja — sprawdzenie.

Wyimaginować — wyobrazić sobie, przedstawić sobie; wymarzyć, wyroić.

Zadokumentować — zaznaczyć, podkreślić.

Zainicjować — wszcząć, rozpocząć, zapoczątkować.

Zdetonować — zmieszać, zakłopotać.

Zdystansować — prześcignąć.

Żenada — zakłopotanie, zawstydzenie.

WYRAŻENIA BŁĘDNE

Badania nad czemś, *rusyc.* — badania czegoś. Badanie życia zwierząt.

Brakuje coś, *germ.* — brakuje czegoś. Brakuje czterech groszy.

Broczyć we krwi — broczyć krwią.

Chronić się przed czemś, *rusyc.*—chronić się od czegoś. Chronić się od zimna.

Cieszyć się na coś, *germ.* — cieszyć się zgóry a. naprzód, że coś nastąpi; myśleć z radością o czemś, co ma się stać. Cieszę się, że będą święta. Myślę z radością o jutrzejszym koncercie.

Co pod tem rozumiesz?, *rusyc.* — co przez to rozumiesz.

Co sobie życzysz? — czego sobie życzysz.

Czem-tem, *rusyc.* — im-tem. Im dalej w las, tem więcej drzew.

Dalej nie idzie, *rusyc.*—lepiej a. bardziej nie można, niepodobna.

Datuje od chwili — datuje się od chwili. Zwyżka cen datuje się od chwili wojny celnej.

Dokonać coś — dokonać czegoś. Dokonał chwalebnego czynu.

Dostarczać coś — dostarczać cześ. Fabryka dostarcza amunicji dla armji.

Doścignąć celu, *rusyc.* — dopiąć celu, osiągnąć cel.

Dotrzymać coś — dotrzymać czegoś. Dotrzymałem obietnicy, słowa.

Gdzie idziesz? — dokąd idziesz.

Ilekroć razy — ilekroć, ile razy.

Jak (przy porównaniach przedmiotów lub czynności, których właściwości są nierówne) — niż. Gołąb jest większy niż wróbel. Zima trwa dłużej niż wiosna. (Przy porównaniu przedmiotów lub czynności, których właściwości są równe, używa się jak, np. ciężki jak ołów).

Jakby nie było, *rusyc.*—jakkolwiek bądź.

Jawne nieporozumienie, *rusyc.* — wyraźne nieporozumienie.

Jeden i ten sam, *germ.* — ten sam.

Kłaść na coś, pod coś — kłaść na czemś, pod czemś. Kładę pieniądze na stole, pod serwetą.

Kryć się, pokrywać się z czemś, *germ.* — zgadzać się, odpowiadać, nie różnić się, być równoznacznym. Ostateczny wynik zgadza się z pierwotnemi obliczeniami.

Lata pięćdziesiąte, *germ., rusyc.* — piąte dziesięciolecie. Urodził się w piątem dziesięcioleciu 19 wieku.

Lec na coś, pod coś — lec na czemś, pod czemś. Legł na ławie pod piecem.

Mało tego, *rusyc.* — niedość tego, niedość na tem.

Miarodajne sfery, *germ.* — rozstrzygające, decydujące sfery.

Nabrać coś — nabrać czegoś. Nabrałem otuchy, nowych sił.

Nadać list, *germ.* — wysłać list.

Naodwrót, *rusyc.* — przeciwnie. Należy to rozumieć zupełnie przeciwnie.

Napotkać na coś — napotkać coś. Napotkałem wielkie trudności.

Na tyle, na ile, *rusyc.* — o tyle, o ile.

Naznaczyć czemś, *rusyc.*—naznaczyć na coś. Został naznaczony na opiekuna sierot.

Nienawidzić coś — nienawidzić czegoś. Nienawidzę tej miejscowości.

Nie zważając na to, *rusyc.* — nie bacząc na to, pomimo to.

Obfitować czemś, *rusyc.*—obfitować w coś. Kraj obfituje w ludzi rozumnych.

Obwiniać kogoś w czemś, *rusyc.* — obwinić kogoś o coś. Obwinił go o kradzież.

Odemścić komuś, *rusyc.* — zemścić się na kimś.

Od imienia czyjegoś, *rusyc.* — w imieniu czyjemś. Przemawiać w imieniu społeczeństwa.

Odnosi się do kogoś, czegoś, *rusyc.*—dotyczy, stosuje się, należy. Uczynione spostrzeżenie dotyczy, stosuje się do wszystkich ludzi. Psychanaliza należy do dziedziny psychologji.

Odnośnie do czegoś, *rusyc.* — pod względem czegoś, co do czegoś. Pod względem gęstości zaludnienia dzielnica ta zajmuje pierwsze miejsce.

Okazać komuś przysługę, dobrodziejstwo, *rusyc.* — wyświadczyć, oddać komuś przysługę, dobrodziejstwo.

Okazać pomoc, *rusyc.* — udzielić pomocy, przyjść z pomocą.

Organy władzy — organa władzy.

Ostrzec przed czemś — ostrzec o czemś. Ostrzegam cię o grożącem niebezpieczeństwie.

Oszczędzać coś — oszczędzać czegoś. Oszczędzaj swego głosu.

Otworzyć ogień, *rusyc.* — dać ognia, rozpocząć ogień; wystrzelić.

Pełne zadowolenie, pełne prawo, *germ.*— zupełne, całkowite zadowolenie, prawo. Sprawa załatwiona ku memu całkowitemu zadowoleniu.

Pod czemś rozumieć, *germ.* — przez coś rozumieć.

Pod rząd, *rusyc.* — rzędem; zkolei. Drzewa stoją rzędem. Występuje trzeci zkolei.

Pokrywać się, *p.* **Kryć się.**

Polegać w czemś — polegać na czemś. Polegam na twojem zdaniu. Sprawa polega na nieporozumieniu.

Położyć na coś, pod coś — położyć na czemś, pod czemś. Położyć na biurku pod papierami.

Popaść w biedę, *rusyc.* — wpaść w biedę.

Popyt za czemś, *germ.* — popyt na coś. Zauważymy wielki popyt na towary włókiennicze.

Porównywać do kogoś, czegoś — porównywać z kimś, z czemś. Porównywam swoje starania z jego wysiłkami.

Posadzić na coś, pod coś — posadzić na czemś, pod czemś. Posadzić na ławce pod parasolem.

Posłuchać coś — posłuchać czegoś. Chętnie posłucham twojej muzyki.

Postawić *p.* **Stawiać.**

Powątpiewać w coś — powątpiewać o czemś. Powątpiewam o prawdziwości jego słów.

Powiesić na coś, pod coś — powiesić na czemś, pod czemś. Powiesił obraz na ścianie pod szlakiem.

Pożyczyć coś — pożyczyć czegoś. Pożyczyłem sobie twojego pióra.

Przedstawiać sobą, *rusyc.* — przedstawiać. To przedstawia poważne trudności.

Przestrzec przed czemś — przestrzec o czemś. Przestrzegam o oczekiwanych zaburzeniach.

Przyczynić krzywdę, radość, *rusyc.* — wyrządzić krzywdę, szkodę, sprawić radość.

Przyjąć udział, *rusyc.*—wziąć udział. Wezmę udział w tym spacerze.

Przyjmować lekarstwo, *rusyc.* — zażywać lekarstwo.

Przynosić ofiarę, *rusyc.* — składać ofiarę. Składa ofiarę ze swej ambicji.

Przypomnieć — przypomnieć sobie albo komuś. Przypominam sobie wiersz. Przypomnę mu dawne dzieje.

Przyrównać z czemś — przyrównać do czegoś. Obecne położenie nie da się przyrównać do dawnego.

Przysługę okazać, *rusyc.* — przysługę oddać, wyświadczyć.

Przywieść czyjeś zdanie, *rusyc.* — przytoczyć czyjeś zdanie.

Pytanie stawiać, *germ., rusyc.* — pytanie zadawać.

Rościć prawo — rościć sobie prawo. Nie należy rościć sobie prawa do nieomylności.

Rozbudowa — rozrost, rozwój, wzmożenie się, spotęgowanie. Rozwój miasta postępuje szybko.

Rozchodzi się o coś, *prow.* — chodzi, idzie o coś. W tym wypadku idzie o ciebie.

Rozumieć pod czemś, *germ.* — rozumieć przez coś. Przez słowo dach rozumieć należy własny dom.

Różnić się przez coś, *germ.* — różnić się czemś. Obaj różnią się swemi zapatrywaniami.

Rzecz w tem, *rusyc.* — oto idzie.

Służyć przykładem, dowodem, *rusyc.* — służyć za przykład, za dowód. To mi służy za przykład odwagi.

Spotkać na dworcu, *rusyc.* — powitać na dworcu. Przyjezdnych powita na dworcu miejscowa ludność.

Stać w związku — być w związku, zostawać w związku. Drożyzna jest w związku z nieurodzajem.

Stanąć na kolana, *rusyc.* — uklęknąć.

Stawiać na coś, pod coś — stawiać na czemś, pod czemś (np. na stole, pod ławką); ale stawiać na kartę (w grze).

Stawiać projekt, *rusyc.* — przedstawić, złożyć, podać projekt; wystąpić z projektem.

Stawiać pytanie, *rusyc.* — zadać pytanie, zapytać.

Stawiać wniosek, *rusyc.* — podać, wnieść wniosek, występować z wnioskiem.

Stawiać żądanie, *rusyc.* — wystąpić z żądaniem, przedstawić żądanie; żądać.

Stosowny dla czegoś, *rusyc.* — stosowny do czegoś, na coś. Ubranie stosowne do konnej jazdy. Materjał stosowny na ubranie.

Szukać za kimś, za czemś, *germ.* — szukać kogoś, czegoś.

Śledzić za czemś, *germ., rusyc.* — śledzić coś. Śledzi z zajęciem bieg wypadków.

Trafić kogoś, *germ.* — spotkać. Spotkało mnie nieszczęście. Spotkałem znajomego.

Trzymać mowę, *germ.* i *rusyc.* — wygłosić mowę, mieć mowę, przemawiać.

Trzymać o czemś, *germ.* — mniemać, sądzić o czemś. Bardzo dobrze o sobie mniema.

Ubrać suknię, płaszcz, *germ.* — ubrać się w suknię, w płaszcz.

Uchronić przed czemś — uchronić od czegoś. Uchroniłem dziecko od złych wpływów.

Ustąpić miejsce — ustąpić miejsca. Ustąpił miejsca kobiecie.

Utwierdzić ustawę, *rusyc.* — zatwierdzić.

Uznać czemś, *rusyc.* — uznać za coś. Podręcznik ten uznano za najlepszy.

Używać coś — używać czegoś. Użyłeś złego określenia.

Wątpić w coś — wątpić o czemś. Wątpię o możności przybycia na czas.

Wieszać na coś, pod coś — wieszać na czemś, pod czemś. Wieszam na kołku pod oknem.

W krótkiej drodze, *germ.* — niezwłocznie, natychmiast. Do wykonania wyroku przystąpiono niezwłocznie.

W międzyczasie, *germ.* — tymczasem, wśród tego. Dużo pracuje a wśród tego bawi się.

Wniosek postawić, *germ.* — wniosek podać, z wnioskiem wystąpić.

W pierwszej linji, w pierwszym rzędzie, *germ.* — przedewszystkiem, naprzód, przed innymi. Trzeba przedewszystkiem myśleć o innych.

Wpływ nad kimś mieć — wpływ na kogoś mieć.

Wstydzić się przed kimś, *germ.* — wstydzić się kogoś.

W tem rzecz, *rusyc.* — oto idzie. Nie o to wcale idzie.

Wymagania stawić, *germ.* — wymagania czynić, wymagać.

Wyobrazić, *rusyc.* — wyobrazić sobie. Wyobraź sobie moje zdziwienie.

Wypełniony przez coś — wypełniony czemś. Kufer wypełniony ubraniem.

Wypośrodkować — dowiedzieć się. Pragnę dowiedzieć się, co on myśli.

Wypraszać sobie coś, *germ.* — zastrzec się przeciw czemuś. Zastrzegam się przeciwko tym żartom.

Wysłuchać coś — wysłuchać czegoś. Wysłuchałem długiego opowiadania.

Wystawić świadectwo, *germ.* — wydać świadectwo.

Wyzwać opór, niechęć, *rusyc.* — wywołać opór, niechęć.

Zabezpieczyć przed czemś — zabezpieczyć od czegoś. Zabezpieczyć okolicę od wylewu.

Zabronić komuś coś — zabronić komuś czegoś. Zabroniłem mu wychodzenia z domu.

Zamienić kogoś, *rusyc.* — zastąpić kogoś. Pomocnik zastępuje zwierzchnika przy robocie.

Zapotrzebować, *rusyc.* — zażądać, zgłosić, zamówić. Zażądałem świeżej partji towaru.

Zapotrzebowanie na towar, *rusyc.* — popyt na towar. Zauważamy wielki popyt na towary luksusowe.

Zawiesić na coś, pod coś — zawiesić na czemś, pod czemś. Zawiesić na drzwiach pod klamką.

Za wyjątkiem — z wyjątkiem. Wszyscy wyszli, z wyjątkiem mnie.

Zażądać coś — zażądać czegoś. Zażądałem sprawozdania.

Zdradzać zdolności, dobry smak, *germ.* — okazywać, wyjawiać.

Znaczy, *rusyc.* — widać, więc, przeto, wobec tego. Jesteś uczynny, przeto nie odmówisz. Proszę wszystkich, więc i ciebie.

Zrozumienie dla czegoś — zrozumienie czegoś. Rozwija się zrozumienie sztuki.

Zwrócić komuś uwagę na coś — zwrócić czyjąś uwagę na coś. Zwrócił uwagę na to zjawisko.

Życzyć — życzyć sobie a. komuś. Czego pan sobie życzy? Niczego ci nie życzę.

ZASADNICZE WSKAZANIA GRAMATYKI I STYLU

Trudno jest ująć w szczegółowe przepisy te różne właściwości, które wpływają na to, że dany sposób wyrażania się uważamy za piękny. Nie można też żadnemi ustalonemi prawidłami nauczyć kogoś pięknego stylu. Wymagamy jednak od każdego, kto piśmiennie czy ustnie myśli swe wypowiada, by czynił to w sposób jasny, zrozumiały, a zwłaszcza, by wyrażał się bez błędów, zgodnie z duchem naszego języka. Są więc pewne ogólne wymagania *jasności, czystości i poprawności* stylu, które tu rozpatrzymy. Podamy też pewne wskazówki, które mogą się przydać przy rozstrzyganiu niektórych wątpliwości i trudności, z jakiemi nawet ci, co znają język dobrze, spotykają się niejednokrotnie.

JASNOŚĆ

Jasność stylu polega na tem, aby mowa była zrozumiała, t. j. budziła w umyśle słuchacza lub czytelnika te same myśli, które chciał obudzić autor.

Jasność więc stylu wymaga przedewszystkiem, aby czytelnik zrozumiał myśli autora tak właśnie, jak je rozumiał autor; czytelnik nie powinien mieć wątpliwości, jak należy rozumieć słowa autora, ani wahań co do ich znaczenia. Można rzecz najzawilszą przedstawić stylem jasnym tak, że ją każdy zrozumie, i to będzie wielką zaletą stylu; można też najprostszą sprawę oddać tak zawile, że nikt nie pojmie, o co autorowi chodziło, i to będzie poważnym błędem stylistycznym.

Jasność stylu osiągamy, przestrzegając następujących warunków: 1) umiejętnego użycia synonimów, 2) unikania peryfraz, 3) zwięzłości, 4) umiejętnej budowy zdań.

1) **Synonimy** są to wyrazy bliskie znaczeniem, ale nie jednoznaczne, np.

Odkrycie — wynalazek.

Odkryciem nazywamy poznanie rzeczy nieznanej, lecz już istniejącej; wynalazkiem — stworzenie rzeczy nowej, np. wynalazek druku, odkrycie Ameryki.

Obiecać — przyrzec.

Obiecać, znaczy wyrazić komuś nadzieję, że się coś spełni; przyrzec, znaczy wziąć na siebie obowiązek spełnienia czegoś, np. matka obiecuje dzieciom łakocie; skruszony grzesznik przyrzeka poprawę.

Pielgrzym — wędrowiec.

Pielgrzym podróżuje do miejsc świętych, np. do Jerozolimy, do Częstochowy; wędrowiec udaje się w podróż dla celów świeckich.

Litość — miłosierdzie.

Litość oznacza odczuwanie cudzych cierpień; miłosierdzie jest to wykonywanie czynów ku ulżeniu niedoli bliźniego.

2) **Peryfraza** czyli omówienie powstaje wtedy, gdy nie wymieniamy właściwego, potocznego miana osoby, przedmiotu lub pojęcia, lecz określamy je przez

wyszczególnienie jakiegoś ich przymiotu, np. zamiast Bóg możemy powiedzieć: Istota Najwyższa, Stwórca wszech rzeczy, Pan wszechświata; zamiast święto: dzień odpoczynku, dzień wytchnienia i t. p. Peryfrazy takie, w miarę użyte, urozmaicają styl; jeżeli np., mówiąc o Mickiewiczu, aby nie powtarzać ciągle jego nazwiska, będziemy go nazywali „autorem Pana Tadeusza", będzie to peryfraza na miejscu. Trzeba jednak zachować dwa warunki: 1) aby peryfraza była odrazu zrozumiała i 2) aby ich nie było za wiele. W przeciwnym bowiem razie styl będzie niejasny i śmieszny, a niewłaściwe użycie peryfraz powoduje dwuznaczniki. Do niepotrzebnych i śmiesznych peryfraz należą np. używane nieraz w dziennikach brukowych: „mistrz miotły" (stróż), „rycerz przemysłu" (złodziej), „szybkobiegacz miejski" (posłaniec) i t. p.

3) **Zwięzłość** stylu polega na tem, aby używać tylu tylko wyrazów, ilu ich potrzeba do wyrażenia myśli jasno i zrozumiale.

Błędne jest mniemanie tych, co sądzą, że, im obszerniej myśl swoją wyłożą, tem zrozumialszy będzie ich wykład. Przeciwnie, rozwlekłość nie tylko nie czyni stylu jasnym, lecz gmatwa go, czyni zawiłym, ciężkim i niezrozumiałym. Kto używa trzydziestu wyrazów tam, gdzie starczyłoby trzech, ten popełnia poważny błąd stylistyczny.

Dla zwięzłości stylu należy przedewszystkiem unikać wyrazów i zwrotów niepotrzebnych, jak to:

a) zwrotów przysłowiowych, bezmyślnie powtarzanych co kilka wyrazów, np.: „panie dobrodzieju", „że tak powiem", „ten tego", „co mówię", „proszę pana" i t. d.;

b) położonych jeden obok drugiego kilku synonimów mało różniących się w znaczeniu, np.: „ludzie doświadczeni twierdzą, utrzymują, dowodzą", „ona tego bardzo chciała, pragnęła, żądała", „rok temu on umarł, zakończył życie, przeniósł się do wieczności";

c) unikać również należy powtarzania pewnych wyrazów bez potrzeby, np.: „jeden podróżny poszedł na prawo, drugi podróżny poszedł na lewo, a trzeci podróżny poszedł wprost przed siebie"; „cudzoziemcowi podobało się bardzo miasto: nie tylko podobały mu się bardzo budynki, ale podobali mu się też bardzo mieszkańcy i ich życie";

d) unikać również należy t. zw. *tautologji*, która bywa wtedy, gdy kładziemy obok siebie dwa wyrazy lub dwa zwroty jednoznaczne, np.: „nieraz często się zdarza", „powszechna wszystkim zgoda", „taki straszny, że aż strach", „oczywista rzeczywistość" i t. p.

e) wystrzegać się należy też *pleonazmów*, t. j. bliższych określeń takich wyrazów, które określeń nie potrzebują, np.: „ubogi żebrak", „mężny bohater", „zmarły nieboszczyk", „jeszcze raz powtarzam", „okrągłe koło", „wrócić z powrotem" i t. p.;

f) wogóle wreszcie należy unikać rozwałkowywania w długie zdania tego, co można wyrazić krótko.

Większą jeszcze zwięzłość osiągamy, opuszczając nie tylko niepotrzebne wyrazy, ale nawet niektóre członki zdania, drugorzędne (spójniki), a nawet główne.

Podobną zwięzłością odznaczają się przysłowia, np.: Jaki pan, taki kram. Lepszy rydz, niż nic. Mowa — srebro, milczenie — złoto. Co głowa — to rozum.

Szczytem zwięzłości są zwroty t. zw. *lakoniczne*, składające się z jednego lub kilku wyrazów. Nazwa ta pochodzi od krainy greckiej, Lakonji, której mieszkańcy zwykli byli wyrażać się nader zwięźle, np.: „Z nią albo na niej", mówiła Lakonka do syna, to jest: „z tarczą powrócić jako zwycięzca, lub trupem na tar-

czy"; a posłom perskim, żądającym złożenia broni, Lakończycy odpowiedzieli: „Przyjdź i weź"!

Do zwrotów lakonicznych zaliczyć należy komendy wojskowe, jak „pal", „nabij!", stój!", „naprzód!", i „równaj się!", „baczność!", „marsz!" i t. p.

4. **Budowa zdań.** Jasność stylu wymaga wreszcie, aby i budowa zdań była przejrzysta i nie dawała powodów do dwuznaczników. Należy więc przedewszystkiem unikać zbyt długich zdań złożonych, o wielkiej ilości zdań pobocznych i nawiasowych, bez ładu nagromadzonych, czego język polski nie znosi.

A wreszcie trzeba należycie używać imiesłowów i zaimków, zwłaszcza osobowych i względnych w celu uniknięcia dwuznaczników, np.: „szedł myśliwy, a za nim pies, głowę miał spuszczoną ku ziemi", „zobaczyłem przyjaciela, idącego obok jakiegoś młodzieńca, wytwornie ubranego", „zginął czarny pudel z białym ogonem, do którego była mocno przywiązana chora osoba", „spotkałem przyjaciela mego brata, którego bardzo kocham", „widziałem konia brata mego i jego jaciela osła" i t. d.

POPRAWNOŚĆ

Poprawny jest styl wtedy, gdy autor przestrzega wszelkich prawideł językowych w tworzeniu wyrazów, odmianach ich i łączeniu w zdania.

Należy więc unikać przedewszystkiem błędów gramatycznych i zwracać uwagę na obowiązujące w tej dziedzinie prawidła, tyczące się np. zgody poszczególnych części zdania, właściwego użycia przypadków, liczb i rodzajów gramatycznych, szyku wyrazów, łączenia zdań ze sobą i t. p.

1. **Zgoda podmiotu z orzeczeniem.**

1. Zasadniczo orzeczenie czasownikowe zgadza się z podmiotem w osobie, liczbie, a często i w rodzaju. Jeżeli jednak mamy w zdaniu podmiot rozwinięty, złożony z kilku podmiotów zasadniczych, to należy kierować się następującemi zasadami:

a. orzeczenie kładziemy w liczbie mnogiej, np.: Wrzask psów, krzyk strzelców *grzmiały* ze środka puszczy. Jeśli obok podmiotu gramatycznego jest podmiot logiczny, wyrażony narzędnikiem z przyimkiem *z*, to orzeczenie może być użyte albo w liczbie mnogiej, albo pojedyńczej, np.: Ojciec z synem *poszli* do domu, albo: ojciec z synem *poszedł* do domu;

b. jeśli choć jeden z podmiotów jest wyrażony rzeczownikiem osobowym męskim, to w orzeczeniu czasownik kładzie się w formie osobowej, np.: Konie i jeźdźcy *zniknęli* w obłokach;

c. jeżeli podmioty są wyrażone zaimkami osobowemi, to osoba pierwsza ma przewagę nad drugą i trzecią, a druga nad trzecią, np.: I ja i on *czekaliśmy* cię z upragnieniem. I ty i oni *zawiedliście* moje nadzieje.

2. Przy podmiocie logicznym orzeczenie jest zawsze w liczbie pojedyńczej, nawet wtedy, gdy podmiot jest użyty w liczbie mnogiej, np.: Grzybów *było* w bród (Mick.). Sto białych płaszczów *powiewa* za stołem. (Mick.).

3. Jeżeli podmiotem jest imię zbiorowe z przyrostkiem *-stwo*, oznaczające męża i żonę, to orzeczenie kładzie się w liczbie mnogiej, np.: Państwo (t. j. pan i pani), królestwo *przyjechali*.

4. Orzeczenie rzeczowe kładzie się zwykle w narzędniku, rzadziej w mianowniku, np.: Grzeczność nie jest nauką *łatwą ani małą*. W mianowniku można użyć orzeczenia rzeczowego, gdy oznacza przyrodzony i stały stan lub przymiot

podmiotu, zwłaszcza: płeć, narodowość, wyznanie, stałe zajęcie, charakter, nazwisko, np.:

Jam jest niewolnik i poddany, tyś mój dobrodziej i Bóg ziemski mój. (Skarga). Mój ojciec był żyd. (Korzen.). Hrabia pyszałek, głupiec. (Mickiew.). Jam nie Babinicz, jam Kmicic. (Sienk.).

W mianowniku kładzie się orzeczenie konieczne, gdy następuje po słówkach jest to, są to, to nie, to, np.: To jest mój brat. Porządek jest to ład, jest to rozum. Twoje nadzieje to gruszki na wierzbie.

W narzędniku kładziemy orzeczenie rzeczowe, gdy oznacza stan lub przymiot niestały, przygodny, tylko w pewnych warunkach przynależny przedmiotowi nazwanemu przez podmiot.

Np. Skawiński był kopaczem złota w Australji, poszukiwaczem diamentów w Afryce, strzelcem rządowym w Indjach Wschodnich. (Sienk.). Matką mi przeszłość, a piastunką życie. (Krasz.).

Oprócz tego kładzie się orzeczenie rzeczowne w narzędniku po słowach: stać się, zostać, pozostać, zdawać się, okazać się, zwać się, nazywać się, urodzić się, być nazywanym, być ochrzczonym, obranym, mianowanym, ogłoszonym i t. p.

Np. Smutek smutkiem zostanie. (Mick.). Ogrodniczka dziewczynką zdawała się małą. (Mick.). Panem się nikt nie rodzi. (Szymonowicz).

Uwaga. Przy słowach zwać się, nazywać się orzeczenie rzeczowne kładzie się w mianowniku, jeśli niem jest imię własne. Np.: Nazywam się Hreczecha.

5. Orzeczenie przymiotne zgadza się podmiotem w liczbie i rodzaju (w liczbie mn. w formie osobowej lub rzeczowej) oraz w przypadku, kładzie się więc w mianowniku. Np.: Pogoda była prześliczna, czas ranny. (Mick.). Wyście krzepcy i zdrowi. (Mick.).

Jeśli podmiotem zdania jest bezokolicznik, to orzeczenie przymiotne przyjmuje formę przysłówka, albo też używa się w rodz. żeńskim z wyraźnym lub domyślnym rzeczownikiem *rzecz*. Np.: Zganić jest łatwo, naprawić trudno. *Niepodobna* zaprzeczyć temu. (rzecz niepodobna).

II. **Użycie niektórych przypadków w zdaniu.**

1. *Wołacz* nie wiąże się bezpośrednio z treścią zdania, wskazuje na osobę lub przedmiot, do którego mówiący się zwraca, jest to wyraz, stojący poza zdaniem; wołacz może być w pewnych wypadkach zastąpiony mianownikiem, np.:

w rozkazach stanowczych i groźnych: Tomasz, karabelę! (Mick.);

w mowie poufałej, gdy się używa imion chrzestnych: Michał, idź do domu;

w nazwach rodowych, zwłaszcza obcych, z tytułem „pan", np.: Panie Buchman, waścina rzecz bardzo wymowna. (Mick.).

2. *Dopełniacza*, jako dopełnienia bliższych czasowników lub przymiotników używamy:

jako *dopełnienia cząstkowego* po czasownikach czynnych, których czynność nie obejmuje całkowicie przedmiotu, albo obejmuje na pewien tylko czas, np.: Napiję się wody, zjem chleba. Pożycz mi ołówka;

jako *dopełnienia ujemnego*, to zn. zależnego od czasowników, użytych z przeczeniem lub mających znaczenie ujemne (jak: zabronić, zakazywać, unikać, zapomnieć i t. p.), albo oznaczających pożądanie, pragnienie czegoś nieposiadanego (jak: pragnąć, żądać, szukać i t. p.). Np.: zakazywać krzyków, unikać sporów, zapomnieć krzywdy, pragnąć pomocy, żądać posiłków, szukać rady;

jako określenia liczebników, zaimków, przysłówków; liczebniki główne od pięciu w górę mają określenie w dopełniaczu: pięć funtów, tysiąc szabel, podobnie

liczebniki nieoznaczone i przysłówki liczebne: tyle, dużo, wiele, ile i liczebniki zbiorowe: dwoje, troje, oboje.

III. Użycie form konjugacyjnych.

1. Użycie czasów. W języku polskim czas teraźniejszy, przeszły i przyszły nazywamy czasami bezwzględnemi, gdyż wskazują one na stosunek czasu dokonania się czynności do chwili, w której o tej czynności mówimy. Użycie ich jest wyraźnie określone i nie podlega wątpliwościom. Rozróżniamy jednak pewne odcienie w użyciu czasu przeszłego czasowników dokonanych i niedokonanych, a więc: czasu przeszłego czasowników dokonanych, używamy dla wyrażenia czynności ukończonej do chwili mówienia o niej, np. Czerwona błyskawica *rozświeciła* łąkę (Sienk.). Drzewa *zrzuciły* liście. Czasu przeszłego czasowników niedokonanych używamy dla oznaczenia czynności minionej, która się odbywała przed chwilą obecną, gdy się o niej mówi, nie wskazując, czy czynność miniona była ukończona, wykonana, czy nie. Np. Drzewa *zrzucały* liście. *Czytałem* książkę. Czas zaprzeszły nazywamy względnym, gdyż wskazuje na stosunek czasu dokonania się czynności nie do chwili mówienia o niej, lecz do czasu innej jakiejś czynności, wyrażonej w innem zdaniu. Użycie czasu zaprzeszłego dziś coraz bardziej zanika, przeważnie można go zastąpić czasem przeszłym dokonanym.

Często używamy jednych czasów zamiast drugich, czasu teraźniejszego i przyszłego zamiast przeszłego, teraźniejszego zamiast przyszłego, trybu bezokolicznego zamiast oznajmującego.

Np. Zjechali, *stają*, a pierwszy z rycerzy *krzyknie* i w trąbkę mosiężną *uderzy*. Uderzył potem raz drugi i trzeci, strażnik mu z baszty rogiem *odpowiada*, brzękły wrzeciądze, pochodnia *zaświeci* i most zwodzony z łoskotem *opada*. (Mick.).

Wspominać tylko?... jutro, jutro *jadę*. (Mick.).

O! kiedy to Niemcy *skoczą* od radości, kiedy się *poczną* rzechotać, obłapiać mię; kiedy to *skoczą* na miasto, powiadając, że przemówił nasz pan, owego *gonić*, co już był wyjechał po tłumacza; dopieroż *się rozmawiać*, dopieroż *dyszkurować*. (J. Ch. Pasek).

2. Użycie strony biernej.

Strona bierna wskazuje, że podmiot doświadcza skutków czynności lub stanu wyrażonego w orzeczeniu, np. Dzieci są wychowywane przez rodziców. Książki są czytane.

Pomimo łatwości tworzenia strony biernej, użycie jej w języku polskim jest ograniczone. Unika się, o ile możności, zwrotów biernych, zastępując je bądź stroną czynną, bądź zwrotną, bądź też wyrażeniami nieosobowemi. Np.:

Zamiast:	lepiej:
Syn został ukarany przez ojca.	Ojciec ukarał syna.
Rzym został założony.	Rzym założono.
Zdobycz była rozdzielona.	Zdobycz rozdzielono.
Dzieło jest drukowane.	Dzieło drukuje się.
Został wyprzedzony.	Wyprzedzono go.

3. Użycie trybów.

Tryb oznajmujący (orzekający) wskazuje na czynności rzeczywiste, wyraża stwierdzenie lub zaprzeczenie faktu, jest najczęściej używanym trybem w mowie potocznej.

Tryb warunkowy (przypuszczający) wskazuje na czynność możliwą, przypuszczalną, wyraża prawdopodobieństwo, życzenie. Używa się dla wyrażenia fak-

tu nierzeczywistego w zdaniach podmiotowych; np.: *Żeby* sędzia *był* ciężki dla szlachty, nieprawda. (Mick.);

dla wyrażenia możliwości w zdaniach skutkowych, np.: Gdybym miał co do wyznania, *uczyniłbym* ci tu, kochana mamo, spowiedź ogólną i szczerą. (Słow.);

dla wyrażenia życzenia skromnego w zdaniach głównych, np.: *Śmiałbym* upraszać młodzieży, ażeby po staremu bawić u wieczerzy. (Mick.). *Prosiłbym* o napisanie tego listu.

Tryb rozkazujący, oprócz rozkazu, wyrażać może zachętę, żądanie, prośbę. Formę łagodniejszą przybiera tryb rozkazujący przez opisanie zapomocą rozkaźników: *racz, chciej* i t. p. z odpowiednim czasownikiem, np.: Panie, racz zmiłować się nade mną. Zechciej pan usiąść.

Niekiedy tryb rozkazujący ma znaczenie przyzwalające i miewa przy sobie spójnik *choć*, np. Noc była ciemna, *choć* w pysk *daj*. (Sienk.). *Zwiąż* go miłością i *osyp* go zbiorem, on dalej patrzy, bo mu świat otworem. (Brodz.).

Zamiast trybu rozkazującego używamy czasem bezokolicznika, np.: Stać na miejscu i nie ruszać się! Jechać powoli; albo trybu oznajmującego, np.: Weźmiesz jeno sygnet na znak. (Sienk.). Chłopcze, wydrapiesz się na maszt i rozplączesz sznury.

Bezokolicznik, jako forma imienna czasownika, może być w zdaniu podmiotem, orzeczeniem, dopełnieniem i zastępstwem trybu rozkazującego, albo warunkowego, np.: Zrzucić go na łeb (gdybyś go zrzucił...), on zawsze padnie na nogi. (Asn.). Choćby go zabrać, nie usłucha. Może też być zastępstwem trybu oznajmującego w zdaniach bezpodmiotowych, np.: Słychać krzyk w karczmie, widać w plebanji świece. (Mick.).

IV. **Układ wyrazów w zdaniu.**

Szyk czyli układ wyrazów w zdaniu jest w języku polskim wielce swobodny; kierujemy się jednak pewnemi zasadami, a mianowicie:

podmiot kładziemy zwykle przed orzeczeniem, czasem jednak orzeczenie bywa na pierwszem miejscu, gdy chcemy położyć nacisk na czynność lub stan podmiotu.

Podobnie i dopełnienia zwykle winny następować po orzeczeniu; chcąc jednak wysunąć je na plan pierwszy, umieszczamy je przed orzeczeniem, np.: *Brzęczały* szyby, *zgrzytały* kiedy niekiedy hamulce, *podzwaniały* łańcuchy. (Sierosz.). *Listów* żadnych do króla nie dam. *Chorego* obejmował sen.

Określenia rzeczowników przymiotne umieszcza się przed wyrazem określonym lub po nim, zależnie od tego, czy wyrażają właściwość przypadkową, czy stałą.

Przymiotniki, wyrażające właściwości stałe i ważne, kładzie się *po* rzeczowniku, np.: Bóg wszechmogący, Rzeczpospolita polska, Leszek Biały;

przymiotniki, wyrażające cechę przypadkową, kładzie się *przed* rzeczownikiem, np.: Młoda kobieta zerwała się z ławy. (Sierosz.). Białe śniegi pokryły równinę.

Liczebniki porządkowe jako określenia zwykle stać powinny po wyrazie określanym, np.: Zygmunt Trzeci, Rok tysiąc dziewięćset dwudziesty ósmy.

Liczebniki zaś główne stoją zwykle przed wyrazem określanym, np.: pięć lat, trzy godziny, tysiąc walecznych.

Określenia rzeczowne kładzie się zwykle po rzeczowniku określanym, np.: ojcowie Pijarzy, ksiądz Robak, okolice Krakowa, droga do lasu.

To zwykłe następstwo części zdania zmieniamy czasami dowolnie pod wpływem akcentu znaczeniowego lub uczuciowego, albo też, gdy chcemy nadać zda-

niu pewien taki, a nie inny rytm. Względy rytmiczne grają rolę nietylko w mowie wiązanej, t. j. w wierszu, ale również i w języku prozaicznym. Co się zaś tyczy akcentu logicznego (znaczeniowego), to wyrazy, które chcemy zaakcentować, wysuwamy zazwyczaj na pierwsze miejsce.

Swoboda nasza jednak jest do pewnego stopnia ograniczona. Niepoprawny i obcy naszemu językowi będzie porządek wyrazów, gdy na początku zdania umieszczamy szereg określeń, potem orzeczenie, a dopiero potem podmiot,

błędnie będzie np.:

założona w r. 1817 w dawnym pałacu Kazimierzowskim składała się *bibljoteka* uniwersytecka pierwotnie z księgozbioru szkoły aplikacyjnej;

poprawnie:

Bibljoteka uniwersytecka *założona* w 1817 r. w pałacu Kazimierzowskim składała się... i t. d.

Również błędna będzie budowa zdania, gdy orzeczenie złożone z dwu lub więcej wyrazów przerwane jest szeregiem innych wyrazów, np.:

Z powodu złego stanu linji kolejowej amurskiej *jest* połączenie między bolszewikami transbajkalskimi a bolszewikami z nad okolic Amuru *bardzo powolne* i utrudnione.

Poprawnie powinno być: połączenie między bolszewikami... jest bardzo powolne i utrudnione.

Unikać należy oddzielenia podmiotu od orzeczenia długim szeregiem określeń lub dopełnień, taki bowiem układ wyrazów będzie nietylko wykroczeniem przeciw poprawności, ale także uczyni styl zawiłym i niejasnym.

V. **Łączenie i układ zdań.**

Zdania łączyć się mogą ze sobą, tworząc jedno zdanie złożone, w sposób bezpośredni, i wtedy oddziela się je tylko znakami pisarskiemi; albo też łączą się pośrednio zapomocą spójników lub zaimków względnych.

Np.: Syn mój jedyny na wojnie zabity, mnie schyla niemoc i wiek nieużyty. (Brodź.). Sam widziałem, kobiety w wioskach napastują, przechodniów obdzierają, kobiety rabują. (Mick.). Żniwo boże szło, *ale* kąkol rósł. (Krasicki). Cześć mężom, *których* imiona żyją we wdzięcznej pamięci narodu. (Śniad.). *Kiedy* tak za szarakiem goniono, tymczasem ukazał się pan hrabia pod zamkowym lasem. (Mick.).

Łącząc zdania pośrednio, unikać należy powtarzania tego samego spójnika lub zaimka, zwłaszcza, gdy łączymy zdania podrzędne różnego stopnia. Wtedy zamiast spójnika *że* można użyć *iż* — *jakoby*, zamiast zaimka *który* — *kto* lub *co*.

Np. Nad tem się zastanawiam, *żeby* tak polować, *iżby* przez to w gospodarstwie szkody nie mieć. (Kras.). Wszystkie ataki zostały odparte z tak strasznemi stratami, *że* były wieści, *jakoby* do 40-tu tysięcy nieprzyjaciół miało paść. (Sienk.).

Zaimek *który* w języku polskim kładzie się zawsze na początku zdania podrzędnego, bezpośrednio po tym wyrazie, do którego się odnosi. Umieszczanie zaimka *który* w zdaniu określającem na dalszem miejscu jest błędem, powstałym pod wpływem języka rosyjskiego.

Błędne jest: Rozkaz, wykonanie *którego* wymaga niezwykłej rozwagi... i t. d.

Armja otrzymała posiłki w sile sześciu korpusów, trzy *z których* przywiezione zostały... i t. d.

Powinno być:

Rozkaz, *którego* wykonanie...

Armja otrzymała posiłki w sile 6 korpusów, *z których* trzy przywiezione zostały... i t. d.

Spójniki *zaś* i *bowiem* nie mogą stać na czele zdania, ani zajmować miejsca trzeciego lub dalszego w tem zdaniu, lecz jedynie miejsce *drugie*, bezpośrednio po wyrazie naczelnym.

Natomiast spójniki *ale* i *lecz* nie mogą zajmować innego miejsca w zdaniu, tylko *naczelne*.

Np. błędnie jest:

My troszczymy się o wszystko, *zaś* on używa odpoczynku. *Bowiem* nieprzyjaciel zbliżył się o zmierzchu. Doskonale zdajemy sobie *bowiem* sprawę z tego. Wyszedł z domu, w parę minut *ale* musiał powrócić.

Poprawnie:

My troszczymy się o wszystko, on *zaś* używa odpoczynku. Nieprzyjaciel *bowiem* zbliżył się o zmierzchu. Doskonale *bowiem* zdajemy sobie sprawę... Wyszedł z domu, *ale* w parę minut musiał powrócić.

Użycie *imiesłowu nieodmiennego* w zdaniach podrzędnych.

Imiesłowu nieodmiennego, jako równoważnika zdania, możemy użyć tylko wtedy, gdy podmiot zdania głównego i podrzędnego jest ten sam, natomiast, gdy podmioty są różne, użycie imiesłowu będzie rażącym błędem.

Np.: *Będąc* miękką, łatwo jej nadać dowolne kształty. (powinno być: ponieważ jest miękka...). *Nauczywszy* się czytać, wysłał go ojciec do Tarnowa. (powinno być: gdy nauczył się czytać,...). *Złączywszy* dwa czarodziejskie płyny, powstała woda. (powinno być gdy złączył...).

Układ i następstwo zdań w zdaniu złożonem ma podobne znaczenie, jak układ wyrazów w zdaniu pojedyńczem.

Zdania współrzędne zaczynające się od spójników kładą się zawsze po zdaniach, z któremi są połączone współrzędnie; przeciwnie, zdanie *poboczne* może zajmować różne miejsca względem zdania nadrzędnego: albo przed zdaniem nadrzędnem, albo po niem, albo w środku jego członów.

Stałe miejsce w zdaniu złożonem ma zawsze zdanie *względne określające*, które powinno następować bezpośrednio po rzeczowniku lub zaimku określanym, a przynajmniej nie powinno być od niego przegrodzone innym rzeczownikiem, aby nie powstała dwuznaczność.

Weźmy np. zdanie z Reja: Rozgniewał się na jednego on okrutny pan (Dionizjusz), *którego* zwano Damon. — Tu zdanie względne błędnie jest położone po rzeczowniku *pan*, choć określa zaimek *jednego*.

Język polski wogóle niebardzo lubi kłaść zdania poboczne w środku zdania nadrzędnego. Zdarza się tylko często, że zaraz po spójniku (współrzędnym albo podrzędnym) jednego zdania umieszcza się inne zdanie, jemu podrzędne, zupełne lub skrócone. Otrzymujemy więc takie połączenia: *bo gdy, więc gdy, że gdy, że kto* i t. p., w których tylko drugi spójnik należy do zdania podrzędnego, bezpośrednio następującego.

Np. Żył tylko myślą, *że gdy* serce zemstą nasyci, będzie szczęśliwszy i spokojniejszy. (Sienk.). Tu mamy 3 zdania: 1) Żył tylko myślą; 2) że będzie szczęśliwy i spokojniejszy; 3) gdy serce zemstą nasyci). Znać było, *że co* im się oprze, to zetrą. (Sienk.).

W zdaniach *kilkakrotnie złożonych*, t. j. składających się z więcej, niż dwu zdań pojedyńczych, zachowujemy następujące prawidła:

1) Ze zdaniem pobocznem, ani ze skrótem nie można łączyć zdania głównego zapomocą spójników współrzędnych. Taki błąd najczęściej polega na tem, że do zdania względnego z zaimkiem *który* dodaje się w dalszym ciągu: *i on, a on, i ten* i t. p. Np.: Są rzeczy, *które* wszyscy widzą, *a ty ich* nie widzisz. — Powinno

być: *a których* ty nie widzisz — bo ze zdaniem względnem zapomocą spójnika *a* może się łączyć tylko inne zdanie względne.

2) Zdanie poboczne powinno stykać się *bezpośrednio* ze swem zdaniem nadrzędnem; nie może być od niego przegrodzone przez inne zdanie podrzędne, przynajmniej wówczas, kiedyby mogła powstać dwuznaczność. Weźmy np. zdanie: Nasi sąsiedzi sprzedali dzieła sztuki, nad któremi pracowali znakomici artyści, aby mieć środki do życia. — Tutaj możnaby rozumieć, że artyści pracowali, aby mieć środki do życia. Tymczasem inny będzie sens, jeśli zdanie tak uporządkujemy: Aby mieć środki do życia, nasi sąsiedzi sprzedali dzieła sztuki, nad któremi pracowali znakomici artyści — albo: Dzieła sztuki, nad któremi pracowali znakomici artyści, sprzedali nasi sąsiedzi, aby mieć środki do życia.

Nie można rozdzielać zdania głównego podrzędnem — jednem lub kilkoma — tak, aby z głównego tylko jeden wyraz został na zakończenie.

Np. Zabijał wszystko, co było na stosie, nożem.

Do usterek przeciwko poprawności w zdaniu złożonem należy też powtarzanie słowa posiłkowego być, np.:

Ubóstwo tam *było*, wielkie ubóstwo; trzeba *było* ciężko i bezustannie pracować, ażeby tyle zarobić, ile trzeba *było* na utrzymanie skromnego życia. (Kaczkowski).

Jak widzimy z wielu powyższych uwag i przykładów, niepoprawność stylu jest nieraz poważną przeszkodą jasności; zdanie, napisane stylem niepoprawnym, może być nawet zupełnie niezrozumiałe lub fałszywie zrozumiane. Poprawność jest więc jednym z warunków jasności.

CZYSTOŚĆ

Czystość stylu polega na tem, aby dobierać takich wyrazów i zwrotów, należących do tego języka, którym się autor posługuje, używanych i powszechnie rozumianych przez wykształcone warstwy narodu i to w tej właśnie epoce, w której autor żyje.

Czystość jest jeszcze jednym warunkiem jasności stylu. Jeżeli bowiem będziemy używali wyrazów i zwrotów niewłaściwych naszemu językowi i dla większości czytelników niezrozumiałych, styl oczywiście przestanie być jasnym.

Główniejszemi wykroczeniami przeciw czystości mowy są:

1) barbaryzmy, 2) prowincjonalizmy, 3) archaizmy i 4) neologizmy.

1) **Barbaryzmy.** Barbaryzmami nazywamy wyrazy i zwroty niezgodne z duchem języka, którego się używa, i obce mu. Kilka jest rodzajów barbaryzmów.

a) Obce wyrazy, wprowadzone do mowy i pisma bez zmiany, co jest wynikiem albo śmiesznej mody, albo też chęci popisania się umiejętnością języków cudzoziemskich. W XVI, a zwłaszcza w XVII — XVIII w., powstał u nas zwyczaj pstrzenia mowy ojczystej wyrazami i całemi zdaniami łacińskiemi. Zwyczaj ten przetrwał i do dzisiaj: i dziś jeszcze niepotrzebnie kazi się nieraz czystość języka, używając co kilka słów cudzoziemskich przysłów, zwrotów, wyrazów.

b) Do barbaryzmów zaliczamy również wyrazy cudzoziemskie spolszczone, lecz dla ogółu mówiących i czytających niezrozumiałe. Barbaryzmy tego rodzaju, szeroko rozpowszechnione w XVII i XVIII w., przeważnie brane były z łaciny, którą się szlachta najczęściej posiłkowała, np.: permisja (zezwolenie), obligacja (zobowiązanie), opresja (ucisk), sumpt (koszt), symulować (udawać), ekscepcja (wyjątek), propozyt (zamiar) i t. p. I obecnie jeszcze podobne barbaryzmy za pośrednictwem dzienników, które mało dbają o czystość języka, zachwaszczają mo-

wę, jak np. tego rodzaju dziwolągi: manufaktura (wyrób), remedura (środek, pomoc), sanacja (uzdrowotnienie), rewelacja (odkrycie), aplomb (pewność siebie), eksponent (wystawca), bagatelizować (lekceważyć), ekspres (posłaniec), perpendykuł (wahadło), powiestka (zawiadomienie urzędowe), powierka (sprawdzenie) i inne.

Są jednak pewne wypadki, że wyraz cudzoziemski przestaje być barbaryzmem:

1) kiedy nie czuje się jego obcego pochodzenia, np.: kościół, ołtarz, msza, hetman, kasztelan, wójt, sołtys, ślusarz, obcas, jarmark, kapłan, kanapa, rondel, hełm, dywan, cesarz i inne. Mnóstwo wyrazów, które mamy za czysto polskie i które są dla wszystkich zrozumiałe, pochodzą z obcych języków; nie jest to dla nas ujmą, lecz dowodzi wspólności cywilizacji naszej z innemi narodami;

a) kiedy brak wyrazu, którym cudzoziemski dałby się zastąpić, jak terminy naukowe i filozoficzne jednakowo brzmiące we wszystkich językach Europy, np.: algebra, gramatyka, zoologja, historja, literatura, stylistyka, oktawa, geografja, dramat, telegraf, psychologja i t. p.;

b) kiedy chcemy przytoczyć takie nazwy ludzi, rzeczy i urządzeń, które istniały lub istnieją u jednego tylko narodu. Mówiąc o Grecji np., musimy mieć do czynienia z archontami (urząd w Atenach), olimpjadami (okres 4-letni), helotami (klasa niewolników w Lakonji), eforami (urząd w Sparcie), efebami (młodzież ateńska)), i t. p.; pisząc historję Rzymu, niepodobna uniknąć: konsulów, pretorów, edylów kurulnych (urzędy), komicji (zgromadzenia ludu), augurów (wieszczkowie), westalek (kapłanki).

Mickiewicz, opisując góry Krymskie, używa takich wyrazów, wyjętych ze słowników wschodnich: izan (śpiewne nawoływanie do modlitwy), namaz (modlitwa muzułmańska), kalif (władca wschodni), chylat (suknia honorowa), dżemid (świątynia muzułmańska), drogman (przewodnik) i t. p. Przymieszka takich wyrazów obcych nadaje stylowi pewne pożądane zabarwienie miejscowe.

c) Do barbaryzmów zaliczyć należy t. zw. *makaronizmy*, t. j. żartobliwe przyczepianie do wyrazów swojskich końcówek, wziętych z obcego języka.

d) Czasem, dla żartu również, wprowadzamy w powieści lub komedji osoby, które źle mówią po polsku, np. cudzoziemców, sepleniących, jąkałów i t. p. Nie należy jednak nigdy nadużywać tego środka.

e) Jeszcze jeden rodzaj barbaryzmów stanowią zwroty, składające się z wyrazów swojskich, ale w połączeniu, właściwem nie temu językowi, którego się używa, lecz jakiemuś innemu. Ze względu na pochodzenie, barbaryzmy te dzielą się na *germanizmy, galicyzmy, rusycyzmy, latynizmy* i inne.

Germanizmy (z niemieckiego), np.:
to jest *żadna przyjemność* (keine Vergnügung);
nie jestem w stanie (bin nicht im Stande);
jak stary jest ten chłopczyk? (wie alt);
nie będę tego robił *więcej* (mehr) i t. p.

Galicyzmy (z francuskiego), np.:
to był Mickiewicz, *który* dał początek literaturze romantycznej (c'était... qui...);
mam *mój* kapelusz na *mojej* głowie (j'ai mon...);
nie mam czasu, *jak* tylko na pracę (je n'ai... que...);
spędziłem całą *noc białą* (toute une nuit blanche);
kałamarz *znajduje się* na stole (se trouve).

Rusycyzmy (z rosyjskiego), np.:
kolej *zamienia* dawne środki podróży (zamieniajet);
u mnie jest książka (u mienia jest');
wypisać towar z zagranicy (wypisat');
postąpić na służbę (postupit' na służbu);
co *pod tem* rozumiesz? (czto pod etim podrazumiewajesz);
pożyczył *u mnie* książki (u mienia);
przyjmować udział (prinimat' uczastje);
korzenny Litwin (korennoj);
jakby nie było (kak by to ni było).

Latynizmy (z łaciny), np.:
mniemał go być szlachetniejszym;
znam ja się *do tego*, że przodkowie moi w radzie nie siedzieli.

Wpływ znajomości języków obcych jest ujemny pod tym względem, że wytraca stopniowo zwroty, właściwe tylko naszej mowie, jędrne i zwięzłe, jak np.: spiec raka, smalić cholewki, postawić się okoniem, pisać na wodzie, stanąć dęba i t. p. Umiarkowane użycie tych zwrotów znakomicie urozmaica mowę.

2) **Prowincjonalizmy.** Prowincjonalizmami nazywamy takie wyrazy i zwroty, które znane są tylko w pewnej okolicy kraju, dla ogółu zaś jego mieszkańców są niezrozumiałe.

Należy więc takich wyrazów unikać, jak: *giczał* (noga), *pyrki* albo *gajdoki* (kartofle), *fararz* (proboszcz), *durny* (głupi), *juści* (właśnie), *kaczan* (głąb), *koczmołuch* (brudas), *klępa* (rozlazła dziewczyna) i t. p.

Rozważanie prowincjonalizmów doprowadza nas do rozróżniania t. zw. języka literackiego, t. j. języka powszechnego, którego używa inteligentna warstwa narodu, od *gwar*, t. j. narzeczy ludu pewnych okolic (gwara mazurska, podhalańska, kaszubska i inne).

W pewnych razach drobna przymieszka prowincjonalizmów nie jest błędem:

a) jeżeli opisujemy jakąś okolicę i obyczaje ludu tamtejszego, możemy używać prowincjonalizmów, zwłaszcza dla oznaczenia rzeczy i urządzeń, w innych miejscach nieznanych; nadaje to stylowi barwę miejscową. Z biegiem czasu niektóre z tych prowincjonalizmów stają się własnością języka literackiego. W taki sposób za pośrednictwem poetów t. zw. szkoły ukraińskiej (Goszczyński, Malczewski, Zaleski i inni) przeniknęły do naszej mowy liczne wyrazy ukraińskie, jak: burzan (chwast), kurhan (pagórek), korab (okręt), poroh (skała w korycie Dniepru), czajka (łódka kozacka), czumak (furman kozacki), ostrów (wyspa), mołojec (młodzieniec), oczeret (trzcina) i inne. W taki sam sposób dostały się do języka literackiego piękne prowincjonalizmy podhalańskie, jak: gazda (gospodarz), wirch (szczyt), watra (ognisko), turnia (najwyższy, nagi szczyt), krzesanica (skała), limba (pewien gatunek drzewa iglastego), hala (polana w górach), ciupaga (siekiera) i t. p.;

b) jeżeli wyprowadzamy jakąś osobę z ludu, przemawia ona często własnem swojem narzeczem, np. w jednej z nowel Konopnickiej staruszka-pątnica takim przemawia językiem: „Jak ja sobie teraz miarkuję, to nic, ino jamioł mi tak precz wszystko dopowiadał. Bo gdzieby to sam człowiek spotrafił! Tom się nieraz, pani moja, tak umordowała, ażek się o ziem cisła i płakała... To wiatr polem powieje, abo to wróblątko zaświergoce, a we mnie zaraz duch inszy, insze porozumienie; ino spojrzę, już widzę, jak i co".

U w a g a. Od gwary należy odróżnić *żargon;* jest to język zepsuty, skażony, w znacznej części składający się z barbaryzmów, używany przez lud wielko-

miejski. Tu należą np.: wyrazy żargonu warszawskiego, jak: frajda, face, dymać (biec), wtrynić, otknaj! (idź precz!), sztuba (szkoła), buchnąć (ukraść), sikora (zegarek), puścić w trąbę (porzucić) i t. p.

Takich przymieszek należy się jak najbardziej wystrzegać.

3) **Archaizmy.** Archaizmami zwiemy takie wyrazy, formy językowe i zwroty, które niegdyś istniały w języku, obecnie jednak nie są już zrozumiałe.

Język polski, jak wszystkie inne, ulegał zmianom w ciągu stuleci: zapominały się dawne wyrazy, zwroty, znikały formy deklinacji i konjugacji. W wieku XVI już nie rozumiano wielu słów, które w XIII stuleciu były w powszechnem użyciu; obecnie nie pojmujemy nieraz utworu z wieku XVI bez odpowiednich uwag, odsyłaczy i słowniczków. Gdyby więc teraz ktoś używał podobnych wyrazów przestarzałych, czyli archaizmów, kaziłoby to czystość mowy, a co idzie za tem i jasność. Do archaizmów zaliczamy więc takie np. wyrazy: zawżdy (zawsze), gzło (koszula), jątrew (bratowa), czechło (bielizna), chłodnik (altana), drygant (koń turecki), i t. p.

W jednym tylko razie dozwolone są archaizmy: kiedy pisarz odtwarza epokę minioną, może pozwolić sobie na pewną drobną przymieszkę archaizmów, które w owe czasy właśnie istniały w mowie żywej, jak to czynił np. Sienkiewicz w powieściach historycznych z XVII wieku („Trylogja") i XV w. („Krzyżacy").

4) **Neologizmy.** Neologizmami nazywamy wyrazy nowoutworzone, ukute wbrew duchowi języka i bez widocznej potrzeby.

Oczywiście, nie wszystkich nowych wyrazów należy unikać, nie wszystkie też zasługują na miano neologizmów. Przedewszystkiem bowiem dokonywamy coraz to nowych odkryć i wynalazków, tworzymy nowe pojęcia, dla których musimy tworzyć nowe wyrazy, np.: wodór, piorunochron, samochód, parowóz, parostatek, gazomierz, młockarnia, tlen, samolot i t. p.

Dalej, nowotwory zręcznie utworzone mogą zastąpić niektóre barbaryzmy, np.: odsetka = procent, przedpłata = prenumerata, listowy = bryftrygier, składnia = syntaksys, pocztówka korespondentka, rozmówca = interlokutor, strug = hebel i t. p.

Wreszcie nowotwory pomysłu znakomitych poetów i pisarzy, przyjęte przez ogół, zbogacają język literacki; wiele takich nowych wyrazów wprowadził np. Krasiński: światłokrąg, rozanielić, odwcielać, przedświt, wszechjedyny i t. p.

Inne nowotwory tegoż autora mogą słusznie być zaliczone do neologizmów, jak: wszechprzekleństwo, pełńszy, przefalisty, ewanieliczyć, przepostacić, przepiekielnić, rozwidnokrężyć i inne.

A cóż dopiero mówić o takich dziwolągach, jak: mokrostępy (kalosze), cichochody (pantofle), deszczochron (parasol), nica (zero), myślini (logika), gromło (elektryczność), kołopęd (rower), buchadłowiec (torpedowiec), wywołanka (licytacja) i t. p.

Biblioteka Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie

Biblioteka Wojsk. Akad. Polit.
im. F. Dzierżyńskiego

WAP
Biblioteka
41216/2
Naukowa